

महामति श्री प्राणनाथजी प्रणीत

श्री स्वप्नर



श्री राज श्यामाजी

प्रकाशक

श्री ५ नवतनपुरीधाम
जामनगर

निजानन्दाचार्य श्री देवचन्द्रजी महाराज

महामति श्री प्राणनाथजी महाराज

શ્રી તારતમ સાગર

“નિજનામ શ્રી કૃષ્ણજી, અનાદિ અક્ષરાતીત” ।
સો તો અબ જહેર ભયે, સબ વિધ વતન સહીત ॥

શ્રી સાગર ગ્રન્થ પ્રારંભ

શ્રી સાગર ગ્રન્થનું અવતરણ વિ.સં. ૧૭૪૦ થી ૧૭૪૮ની વચ્ચે શ્રી પદ્માવતપુરી પદ્મામાં થયું છે. આમાં પરમધામ મૂલભિલાવામાં બિરાજમાન શ્રીરાજજી, શ્રીશયામાજી તથા બ્રહ્મસૂષ્ટિના સ્વરૂપોમાંથી પ્રગટેલ આઠ સાગર (શ્રીરાજજીની શોભા-નૂર, બ્રહ્માત્માઓની શોભા, એકાત્મભાવ-એકદિલી, શાશ્વત, પ્રેમ, જ્ઞાન, સમ્બન્ધ તથા કૃપા-મહેર)નું વિશાદ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. આ ગ્રન્થમાં કુલ ૧૫ પ્રકરણ તથા ૧૧૨૮ ચોપાઈઓ છે તથા ભાષા હિન્ડી છે.

શ્રી કિતાબ આઠો સાગર મૂલભિલાવે ક્રી
સાગર પહેલા નૂરકા

ભોમ તલેકી ક્યોં કહું, વિસ્તાર બડો હૈ અત ।
નેક નેક નિસાન દિયે હાદિયેં, મૈં કરું સોઈ સિફત ॥ ૧ ॥

મહામતિ કહે છે, હું પરમધામ રંગભવનની પહેલી ભોમનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? એનો વિસ્તાર ૪ અનંત છે. સદ્ગુરુ શ્રી દેવચન્દ્રજીએ મને સંકેપમાં જે સંકેતો આપ્યા હતા, તે શોભાને હું અહીં વ્યક્ત કરી રહ્યો છું.

ચૌસઠ થંબ ચબૂતરા, દરવાજે તખત બરનન ।
રૂણ મોમિન હોએ સો દેખિયો, કરકે દિલ રોસન ॥ ૨ ॥

મૂલ ભિલાવાના મહેલ (હવેલી)ની મધ્યમાં એક ચબૂતરો છે. તેના પર ચૌસઠ સ્તંભ સુશોભિત છે. ચારેય દિશાઓમાં ચાર દરવાજી છે. ચબૂતરાની વચ્ચે દિવ્ય સિંહાસન સુશોભિત છે. જે આત્માઓ પરમધામના છે તેઓ પોતાના હદ્યને આલોકિત કરી આ દિવ્યતાનો અનુભવ કરે.

મ્યારાજ હુઆ મહંમદ પર, પોહોંચ્યા હક હજૂર ।
સો સાહેદી દઈ મહંમદેં, સો મોમિન કરેં મજફૂર ॥ ૩ ॥

રસૂલ મહભૂમદને જ્યારે ધ્યાનની અવસ્થામાં દર્શન થયાં તે સમયે તેઓ ધામધારીની નજીક

પહોંચ્યા. તેઓએ જ કુરાનમાં આની સાક્ષી આપી છે. હવે બ્રહ્માત્માઓ તેના પર ચર્ચા કરશે.

સો રૂહેં અરસ દરગાહ કી, કહી મહંમદ બારે હજાર ।
દે સાહેદી ગિરો મહંમદી, જાકો વતન નૂર કે પાર ॥ ૪ ॥

રસૂલ મહભ્રદે કુરાનમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે કે પરમધામમાં બાર હજાર બ્રહ્માત્માઓ છે. આ સાક્ષી શ્યામાજીના અંગ સ્વરૂપ બ્રહ્માત્માઓની છે, જેમનું મૂળઘર અક્ષરથી પર અક્ષરાતીત પરમધામ છે.

હુકમ સે અબ કેહેત હોં, સુનિયો મોમિન દિલ દે ।
હક સહૂરેં બિચારિયો, હકેં સોભા દઈ તુમેં એ ॥ ૫ ॥

હવે હું શ્રીરાજજીના આદેશ અનુસાર વર્ણિન કરું છું. હે બ્રહ્માત્માઓ ! ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો તથા ધામધારીએ આપેલા બ્રહ્મજ્ઞાનને આધારે વિચાર કરો. સ્વયં ધામધારીએ તમને આ શોભા આપી છે.

હકેં અરસ કિયા દિલ મોમિન, સો મતા આયા હક દિલ સે ।
તુમેં એસી બડાઈ હકેં લિખી, હાએ હાએ મોમિન ગલ ના ગાએ ઈનમેં ॥ ૬ ॥

શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામ બનાવ્યું છે. આ તારતમજ્ઞાનરૂપી સંપત્તિ પણ તેમના જ હૃદયમાંથી આવી છે. સ્વયં ધામધારીએ તમારી એટલી મોટી પ્રશંસા કરી છે તો પણ દુઃખ થાય છે કે બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય પીગળતું નથી.

નૂર સિંહત દ્વાર સનમુખ, ઔર નૂર દ્વાર પીછલ ।
એક દાંઅે બાંઅે એક, હુઆ બેવરા ચારોં મિલ ॥ ૭ ॥

મૂળમિલાવાની સામે તથા પાછળ જ્યોતિર્મય દરવાજાની શોભા અવર્ણનીય છે. આ બન્ને ઉપરાંત ડાબી તથા જમણી બાજુ બીજા પણ અન્ય બે દરવાજા છે. આ રીતે અહીં ચાર દરવાજાઓનો ઉલ્લેખ છે.

સોમિત દ્વાર સનમુખ કા, નૂર થંભ પાચ કે દોએ ।
થંભ નીલવી દો ઈનોં લગતે, સોભા લેત અતિ સોએ ॥ ૮ ॥

સામે (પૂર્વની બાજુ)ના દરવાજામાં બે જ્યોતિર્મય સ્તંભો પાચ (રત્નવિશેષ)ના છે. એની સાથે જોડાયેલા બે સ્તંભો નીલમણિ(નીલમ)ના છે. આ રીતે એમની શોભા અદ્વિતીય છે.

ઈન સામી દ્વાર પીછલ, થંભ દોએ નીલવી કે ।
દો થંભ જો ઈનોં લગતે, નૂર પાચ કે થંભ એ ॥ ૯ ॥

આ મુખ્ય દરવાજાની સામે પશ્ચિમ દિશા (પૂર્ણ ભાગ)માં બે સ્તંભો નીલમણિના છે તથા એમની સાથેના અન્ય બે જ્યોતિર્મય સ્તંભો પાચ રત્નના છે.

નૂર દ્વાર થંભ દો માનિક, તિન પાસે દો પુખરાજ ।
એ દ્વાર તરફ દાંહિની, રહ્યા નૂર ઈત બિરાજ ॥ ૧૦ ॥

દક્ષિણ દિશામાં આવેલ જ્યોતિર્મય પ્રકાશમાન દરવાજામાં બે સ્તંભો માણેકના છે તથા તેમની સાથેના અન્ય બે સ્તંભો પુખરાજ રત્નના છે. આ રીતે જમણી તરફના આ પ્રકાશમય સ્તંભો શોભાયમાન છે.

તરફ બાંઈ દ્વાર પુખરાજી, દો માનિક થંભ તિન પાસ ।

ચાર થંભ નૂર સરભર, એ અદભુત નૂર ખૂબી ખાસ ॥ ૧૧ ॥

ડાબી તરફ (ઉત્તર દિશામાં) આવેલ દરવાજામાં બે સંભો પુખરાજના છે તથા તેમની સાથેના અન્ય બે સંભો માણેકના છે. આ રીતે પ્રકાશથી પરિપૂર્ણ આ ચારેય સંભોની શોભા અનેરી છે.

નૂર ચારોં પૌરી બરાબર, જો કરત હૈનું ઝલકાર ।

એ જુબાં ખૂબી તો કહે, જો પાઈએ કહું સુમાર ॥ ૧૨ ॥

ચારેય દિશાઓના દરવાજાઓમાં એક સરખી ચાર કમાનો (મહેરાબ) ઝળકે છે. એમની ભવ્યતાનું વર્ણન આ જીબ દ્વારા ત્યારે સમ્�બવ થઈ શકે છે જ્યારે આ અપાર શોભાનો કોઈ પાર (સીમા) હોય.

થંભ બારે બારે ચારોં ખાંચોં, કહું તિનકા બેવરા કર ।

બારે નંગ ચાર ધાત કે, રંગ જુદે જુદે જોત બરાબર ॥ ૧૩ ॥

ચારેય દરવાજાના ચાર-ચાર સંભોને છોડી એક દરવાજાથી બીજા દરવાજા સુધી ચારેય ખૂણાઓમાં બાર સંભો છે. એમનું વિવરણ આ પ્રમાણે છે, આ બાર સંભો રત્નજડિત છે. અન્ય ચાર સંભો ધાતુઓમાંથી બનેલા છે. વિવિધ રંગોના આ સંભોનો પ્રકાશ એક સરખો છે.

નેક દેખાએ રંગ અરસ કે, કે ખૂબી રંગ અલેખેં ।

રૂહ સહૂર કરે હક ઈલમેં, હક દેખાએ દેખેં ॥ ૧૪ ॥

જોકે પરમધામમાં અનેક રંગોની શોભા છે, પરન્તુ અહીં તેમાંથી કેટલાક રંગોની થોડીક ઝલક બતાવી છે. બ્રહ્માત્માઓ તારતમ્યાન દ્વારા વિચાર કરીને તથા સ્વયં ધામધાણીની આજ્ઞાથી આ શોભાનું દર્શન કરી શકે છે.

અસલ પાંચ નામ રંગ કે, નીલા પીલા લાલ સેત સ્યામ ।

એક એક રંગ મેં કે રંગ, સો કયોં કહે જાએ બિના નામ ॥ ૧૫ ॥

આ સંભોમાં મૂલમાં પાંચ રંગો છે. જેમકે - નીલો, પીળો, લાલ, સરેદ અને કાળો પરન્તુ એક-એક રંગમાં અનેક રંગની આભા ઝળકતી હોય છે. આ વિવિધ રંગો તથા તેમની અનુપમ શોભાને ક્યાં નામો આપી શકાય ?

દેખો ચૌસઠ થંભ ચબૂતરા, રંગ નંગ અનેક અરસ ।

નામ લિએ ન જાએ રંગોં કે, રંગ એક પેં ઔર સરસ ॥ ૧૬ ॥

મૂલમિલાવાના મહેલોની મધ્યમાં આવેલ ચબૂતરા પર ચૌસઠ સંભોની શોભા જુઓ. ત્યાં પરમધામના વિવિધ રંગોના અનેક રત્નો શોભાયમાન છે. આ રંગોનાં નામ લઈ શકતા નથી કેમકે બધાં એકબીજાથી ચાલિયાતાં છે.

મૈં તો નામ લેત જવેરોં, જાનોં બોહોત નામ લિએ જાંએ ।

નંગ નામ ધાત કહે બિના, રંગ નામ આવે ના જુબાંએ ॥ ૧૭ ॥

હું તો આ રત્નોનું નામ લઈ લેત પરંતુ એમનાં નામ અનેક થઈ જાય છે. આ રત્નો તથા

ધાતુઓનાં નામ વગર માત્ર રંગોનું વર્ણન કરવું પણ જીભ દ્વારા સંભવ નથી.

એકે રસ કે સબ રંગ, કરેં જુદે જુદે ઝલકાર ।
રંગ નંગ ધાત તો કહિએ, જો આવે કહું સુમાર ॥ ૧૮ ॥

આ બધા રંગો એક જ રસ (દિવ્ય પ્રકાશ)ના છે, પરન્તુ તે વિવિધ રંગોમાં પ્રકાશિત થાય છે. આ રંગો તથા રત્નોની શોભા શબ્દોમાં ત્યારે જ વ્યક્ત કરી શકાય જ્યારે એમને કોઈ સીમા (પાર) હોય.

પર હિરદેં આવને રૂહો કે, મેં કૈ વિધ કરત બયાન ।
ના તો કયો કહું રંગ નંગ ધાત કી, એ તો બિલવત બકા સુભાન ॥ ૧૯ ॥

પરન્તુ પરમધામની આ વિવિધતા બ્રહ્માત્માઓના હદ્યમાં અંકિત થઈ જાય એટલા માટે મેં એનો વિવિધ પ્રકારે ઉલ્લેખ કર્યો છે. નહિ તો શ્રીરાજજીના આ નિત્ય શાશ્વત તથા અખંડ પરમધામનાં આ રત્નો તથા રંગોની વ્યાખ્યા કેવી રીતે થઈ શકે છે ?

અરસ ધાત ના રંગ નંગ રેસમ, જિત નયા ન પુરાના હોએ ।
જિત પૈદા કથ્થૂ નયા નહીં, તિત કયો નામ ધરે જાએ સોએ ॥ ૨૦ ॥

પરમધામમાં ધાતુ, રત્ન, રેશમ તથા રંગ ન ક્યારેય જૂના થાય છે અને ન ક્યારેય નવા થાય છે. તેઓ તો હંમેશાં શાશ્વત (એકરૂપ) જ છે. જ્યારે કોઈ વસ્તુ ઉત્પન્ન જ ન થતી હોય તો તેને ક્યા નવા નામે ઓળખવામાં આવે ?

હેમ જવેર યા જો કથ્થૂ, સો સબ જિમી પૈદાસ ।
તિત નામ પૈદાસ કે કયો કહિએ, જિત પૈદા ન નાસ ॥ ૨૧ ॥

સુવર્ણ, રત્ન યા અન્ય જે કંઈ છે તે બધું આ ભૂમિમાં ઉત્પન્ન થાય છે, જ્યારે પરમધામમાં તો કોઈ વસ્તુ ઉત્પન્ન જ થતી નથી તો પછી તેનો નાશ થવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ રહેતો નથી.

થંભ ઔર ચીજ ન આવે સબદ મેં, કર મોમિન દેખો સહૂર ।
અરસ બાની દેખ બિચારિએ, તબ હિરદેં હોએ જહૂર ॥ ૨૨ ॥

એટલા માટે પરમધામના સ્તંભો તથા અન્ય સામગ્રી શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થતી નથી. બ્રહ્માત્માઓ એના પર વિવેકપૂર્વક વિચાર કરી શકે છે. પરમધામની આ વાણી (તારતમવાણી) પર વિચાર કરી જોઈએ ત્યારે હદ્ય પ્રકાશિત થશે.

નામ નિમૂના ઈત ઝૂઠ હૈ, તો ભી તિન પર હોત સાખૂત ।
જોત ઝૂઠી દેખ નાસૂત કી, અધિક હૈ મલકૂત ॥ ૨૩ ॥

સો મલકૂત પૈદા ફના પલમેં, કૈ કરત ખાવંદ જબરૂત ।
સો રોસની નિમૂના દેખ કે, પીછે દેખો અરસ લાહૂત ॥ ૨૪ ॥

જો કે આ નશ્વર સંસારના નામ તથા ઉદાહરણ અનિત્ય છે તો પણ પરમધામની નિત્ય વસ્તુઓ માટે એમનું ઉદાહરણ આપવું પડે છે. આ નશ્વર જગતની અનિત્ય જ્યોતિને જોઈ વૈકુંઠના અધિક પ્રકાશની કલ્યાણ કરી શકાય છે. અક્ષરધામના સ્વામી અક્ષરબ્રહ્મ એવાં અનેક વૈકુંઠ લોકને પળમાત્રમાં બનાવી મિટાવી શકે છે. એટલા માટે નશ્વર જગત, વૈકુંઠ તથા અક્ષરધામના

પ્રકાશને જોઈને દિવ્ય પરમધામના અલૌકિક પ્રકાશનો અનુભવ કરવો જોઈએ.

ઈન વિધ સહૂર જો કીજિએ, કથ્થુ તબ આવે રૂહ લજત ।
ઔર ભાંત નિમૂના ના બને, એ તો અરસ અજમ બિલવત ॥ ૨૫ ॥

જ્યારે આ રીતનું ચિંતન કરવા લાગશો ત્યારે આત્માને થોડાક આનંદની અનુભૂતિ થઈ શકશો. આ સિવાયનો પરમધામના એકાંત સ્થળ મૂલમિલાવા માટે બીજા ઉદાહરણનો કોઈ વિકલ્પ તો છે જ નહિ.

આગું નૂર મકાન કી કંકરી, દેખત ના કોટ સૂર ।
તિન જિભી નંગ રોસની, સો કેસો હોસી નૂર ॥ ૨૬ ॥

જ્યારે અક્ષરધામની દિવ્ય ભૂમિના એક કણમાત્ર સમક્ષ પણ કરોડો સૂર્યનો પ્રકાશ નિસ્તેજ થઈ જાય છે તો પછી તે દિવ્ય ભૂમિનાં રત્નોના દિવ્ય તેજ માટે કઈ ઉપમા આપી શકાય ?

એ નૂર મકાન કહ્યા રસૂલેં, આગું જાએ ના સકે ક્યોંએ કર ।
તિન લાઘૂત મેં ક્યોં પોહોંચણીં, જિત જલે જબરાઈલ પર ॥ ૨૭ ॥

અક્ષરધામના વિષયમાં રસૂલ મહિમદે એવો ઉલ્લેખ કર્યો કે જિબ્રીલ ફિરસ્તા એનાથી આગળ કોઈ પણ પ્રકારે જઈ શકે નહીં. ખરું જોતાં તે દિવ્ય પરમધામમાં કેવી રીતે પહોંચી શકે ? કેમ કે ત્યાં જતાં તેમની પાંખો બળી જાય છે.

એ દેખો તુમ રોસની, હક અરસ ઈન હાલ ।
જિત પર જલે જબરાઈલ, કોઈ ફિરસ્તા ન ઈન મિસાલ ॥ ૨૮ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! ધામધણીના આ તેજોમય પરમધામની સ્થિતિને જુઓ. ત્યાં પ્રવેશ કરતાં જિબ્રીલ ફિરસ્તાની (દેવદૂત) પણ પાંખો બળવા લાગે છે. જો કે એના સરખો બીજો કોઈ દેવદૂત છે નહિ.

મ્યારાજ હુआ મહંમદ પર, નેક તિન કિયા રોસન ।
અબ મુતલક જાહેર તો હુઆ, જો અરસ મેં મોમિનોં તન ॥ ૨૯ ॥

રસૂલ મહિમદને સાક્ષાત્કાર થયો ત્યારે તેઓએ આ દિવ્ય પરમધામનો થોડોક ઉલ્લેખ કર્યો. બ્રહ્માત્માઓ દ્વારા અત્યારે એટલા માટે આનું વર્ણન થઈ રહ્યું છે કે તેમનું મૂળ શરીર અખંડ પરમધામમાં જ છે.

દિલ અરસ ભી તો કહ્યા, હકેં જાન એ નિસબ્ધત ।
ઈન ગિરો પર મ્યારાજ તો હુઆ, જો દિન ઊગ્યા હક મારફત ॥ ૩૦ ॥

ધામધણીએ આ બ્રહ્માત્માઓને પોતાના જ અંગો સમજી તેમના હૃદયને પોતાનું ધામ બનાવ્યું છે. જ્યારે અક્ષરાતીત ધણીની પૂર્ણ ઓળખનો જ્ઞાન રૂપી સૂર્ય ઉદ્ય થયો ત્યારે આ બ્રહ્માત્માઓને સાક્ષાત્કાર થયો.

એ જો અંદર અરસ અજમ કે, બિલવત માસૂક યા આસક ।
નૂરતજલલા ક્યોં કહું, બકા વાહેદત હક ॥ ૩૧ ॥

આ દિવ્ય પરમધામના મૂલમિલાવામાં પ્રિયતમ ધણી તથા તેમની અંગના શ્યામાજી તથા

બ્રહ્માત્માઓ બિરાજમાન છે. ધામધારીની આ અદ્વૈત ભૂમિકાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

ઈન ભાંત નિમૂળા લીજિએ, કરિયો હક સહૂર મોમન ।

તુમ તાલે આયા લુંધની, તુમ દેખો અરસ રોસન ॥ ૩૨ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! તારતમ જ્ઞાન દ્વારા વિચાર કરી પરમધામની આ વિશેષતાઓને હૃદયમાં ઉતારો. તમારા માટે જ આ બ્રહ્મજ્ઞાનનું અવતરણ થયું છે. એટલા માટે તમે પરમધામના દિવ્ય પ્રકાશને જુઓ.

એ તુમ તાલે તો આઈયા, જો તુમ અસલ બિલવત ।

નિસદ્ધિન સહૂર એહી ચાહિએ, હક બૈઠે તુમે ખેલાવત ॥ ૩૩ ॥

તમારા માટે આ બ્રહ્મજ્ઞાનનું અવતરણ એટલા માટે થયું છે કે તમારો સંબંધ અદ્વૈત પરમધામના મૂલભિલાવા સાથે છે. એટલા માટે હંમેશાં એમનું ચિંતન કરતા રહો. અહીં બેસાડી ધામધારી તમને આ ખેલ દેખાડી રહ્યા છે.

અબ ગિન દેખો થંભ ચૌસઠ, બીચ ચારોં હિસોં ચાર દ્વાર ।

નામ રંગ નંગ તો કહિએ, જો કિત ખાલી દેખ્યું જલકાર ॥ ૩૪ ॥

હવે મૂલભિલાવાના આ ચોસઠ સ્તંભોની ગાણતરી કરો, જેની વચ્ચે ચારે બાજુ દરવાજા છે. આ રત્ન જરૂરિયત સ્તંભોના રંગોનું નામ ત્યારે બતાવી શકાય છે જ્યારે એમના પ્રકાશથી કોઈ સ્થાન ખાલી દેખાતું હોય.

એક જોત સાગર સબ હો રહ્યા, ઔર ઊપર તલે સબ જોત ।

કે સૂર ઉડે આગું કંકરી, તિન ભોમ કી જોત ઉદોત ॥ ૩૫ ॥

આ મૂલભિલાવામાં દરેય દિશાઓમાં ઉપર-નીચે સર્વત્ર દિવ્ય પ્રકાશનો સાગર તરંગિત થઈ રહ્યો છે. આ દિવ્ય ભૂમિકામાં એવો ઉજ્જવળ પ્રકાશ છે કે ત્યાંના એક કણનો પ્રકાશ પણ કરોડો સૂર્યોના પ્રકાશને નિસ્તેજ કરી શકે છે.

ચંદ્રવા દુલીયા તકિએ, સબ જોતે કા અંબાર ।

જિત દેખ્યોં તિત જોત મેં, નૂર ક્યોં કહું લેહેરે અપાર ॥ ૩૬ ॥

મૂલભિલાવાની ઉપર બાંધેલો ચંદ્રવો તથા નીચે પાથરેલ ગાલીયા, તકિયા વગેરે બધા પ્રકાશપુંજની જેમ ચ્યમકે છે. જ્યાં પણ જુઓ ત્યાં સર્વત્ર જ્યોતિર્ભય કિરણોની અપાર લહેરો લહેરાતી હોય એવું દેખાય છે.

દો દો નંગ થંભોં કે બીચ મેં, બિના નૂર ન પાઈએ ઠૌર ।

દિવાલ બંધાઈ નૂર કી, ક્યોં કહું રંગ નંગ ઔર ॥ ૩૭ ॥

રત્નોના બે સ્તંભોની વચ્ચેમાં પ્રકાશ સિવાય અન્ય કોઈ ખાલી સ્થાન નથી. બન્ને સ્તંભોની વચ્ચેનો પ્રકાશ જ દીવાલની જેમ દેખાય છે. આ રત્નોના રંગોની શોભા ક્યા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ?

બીચ ખાલી જિત જાએગા, તિત લડત થંભોં કા નૂર ।

ઉત જંગ હોત નંગન કી, તિત અધિક નૂર જહૂર ॥ ૩૮ ॥

બે સ્તંભોની વચ્ચેમાં જો કોઈ સ્થાન ખાલી પણ હશે તો ત્યાં પણ બન્ને સ્તંભોના રત્નોનો પ્રકાશ

અરસપરસ સ્પર્ધા કરતો હશે. જેથી ત્યાં ખૂબ અધિક પ્રકાશ જોવા મળશે.

નૂર નૂર સબ એક હો ગઈ, એક દૂજી કો બૈંચત ।
દૂની જોત બીચ ખાલી મિને, રંગ ક્યોં ગિને જાએ ઈત ॥ ૩૮ ॥

આ રીતે બન્ને સ્તંભોનો પ્રકાશ પરસ્પર એકબીજાને આકર્ષિત કરતો એકાકાર થઈ જાય છે. જેનાથી બન્ને સ્તંભો વચ્ચેનું ખાલી સ્થાન બમણું જળકે છે. અહીંથી નીકળતાં રંગમય કિરણોની ગણતરી થઈ શકતી નથી.

જિમી જાત ભી રૂહ કી, રૂહ જાત આસમાન ।
જલ તેજ બાએ સબ રૂહ કો, રૂહ જાત અરસ સુભાન ॥ ૪૦ ॥

અહીં ભૂમિથી લઈ આકાશ સુધી જલ, તેજ, વાયુ વગેરે બધા આત્માની જેમ સ્વયં પ્રકાશમાન તથા ચેતન સ્વરૂપ છે. બ્રહ્માત્માઓ તો સ્વયં ધામધણીના અંગ સ્વરૂપ છે.

પસૂ પંખી યા દરખત, રૂહ જિનસ હૈં સબ ।
હક અરસ વાહેદત મેં, દૂજા મિલે ના કદ્ધુએ કબ ॥ ૪૧ ॥

અહીંનાં પશુપક્ષીઓ તથા વૃક્ષો વગેરે પણ બ્રહ્માત્માઓની જેમ સ્વયં પ્રકાશમાન તથા ચેતન સ્વરૂપ છે. ધામધણીની આ અદ્વૈત ભૂમિકામાં ચેતન સિવાય બીજું કંઈ પણ નથી.

દૂજા તો કદ્ધુ હૈ નહીં, દૂજી હૈ હુકમ કુદરત ।
સો પૈદા ફના દેખન કી, ફના મિલે ન માહેં વાહેદત ॥ ૪૨ ॥

ચેતન સિવાય અહીં બીજું કંઈ પણ નથી. જો બીજું કંઈ પણ છે પણ છે તો તે શ્રીરાજજીના આદેશનો જ ચમત્કાર છે. તેમને આ અદ્વૈત ભૂમિકામાં બ્રહ્માત્માઓને નશર જગતનો ખેલ દેખડ્યો, નહિ તો અદ્વૈત ભૂમિકામાં નશરતા હોય જ નહીં.

જો કદ્ધુએ ચીજ અરસ મેં, સો સબ વાહેદત માહિં ।
જરા એક બિના વાહેદત, સો તો કદ્ધુએ નાહિં ॥ ૪૩ ॥

પરમધામની બધી સામગ્રીઓ ધામધણીના અદ્વૈત સ્વરૂપની અન્તર્ગત જ આવે છે. અદ્વૈત સિવાય ત્યાં અન્ય કંઈ પણ નથી.

એ બિલવત હક નૂર કી, નૂર આલા નૂર મકાન ।
બિધૌના સબ નૂર કા, સબ નૂરૈ કા સામાન ॥ ૪૪ ॥

આ મૂલમિલાવા ધામધણીના પ્રકાશથી પરિપૂર્ણ છે. અહીનું ભવન તથા તેના પર પાથરેલ ગાલીઓ વગેરે બધી સામગ્રી ધામધણીના જ પ્રકાશથી પરિપૂર્ણ છે.

નૂર ચંદ્રવા ક્યોં કહું, નૂરૈ કી જાલર ।
તલેં તરફેં સબ નૂર કી, દેખો નૂરૈ કી નજર ॥ ૪૫ ॥

ચબૂતરા પર સુશોભિત ચંદરવો તથા તેમાં આવેલી જાલર બધું ધામધણીના પ્રકાશથી પ્રકાશમય છે. એમની નીચે ચબૂતરા પર પાથરેલો ગાલીઓ પણ તેજ પ્રકાશથી ઓતપ્રોત છે. જ્યાં પણ

જોઈએ ત્યાં સર્વત્ર પ્રકાશ જ પ્રકાશ ફેલાયેલો જોવા મળે છે.

રૂહેં ભિલાવા નૂર મેં, બીચ કઠેડા નૂર ભર ।
થંભ તકિએ સબ નૂર કે, કંધુ ઔર ના નૂર બિગર ॥ ૪૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓ આ પ્રકાશમય ચબૂતરામાં કઠેડાની અંદર બરાબર ભરાઈને બેસે છે. અહીંના સંભો તથા તકિયા વગેરે પણ પ્રકાશમય છે. પ્રકાશ સિવાય અહીં કશું જ નથી.

તખત સોભિત બીચ નૂર કા, નૂર મેં જુગલ કિસોર ।
બૈઠે હક બડી રૂહ નૂર મેં, નૂર સોભા અતિ જોર ॥ ૪૭ ॥

ચબૂતરાની વચ્ચે પ્રકાશમય સિંહાસન શોભાયમાન છે. એમાં યુગલ સ્વરૂપ શ્રીરાજશ્યામાજી બિરાજમાન છે. ચારે બાજુ બ્રહ્માત્માઓ બિરાજમાન છે. તેમના દિવ્ય પ્રકાશની શોભાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

નૂર સરૂપ રૂપ નૂરકે, નૂર બરસતર ભૂપન ।
સોભા સુંદરતા નૂરકી, સબ નૂરૈ નૂર રોસન ॥ ૪૮ ॥

તેમનું દિવ્ય સ્વરૂપ પ્રકાશમય છે. તેમનાં વખ, અલંકાર તથા તેમની શોભા તથા સુંદરતા બધું પ્રકાશમય છે, જેનાથી ચારે તરફ પ્રકાશ ફેલાય છે.

શુન અંગ ઈન્દ્રી નૂરકી, નૂરૈ બાન બચન ।
પિંડ પ્રકૃતિ સબ નૂરકી, નૂરૈ કેહેન સુનન ॥ ૪૯ ॥

બધા ગુણ, અંગ, ઈન્દ્રિયો, વાણી, વચન વગેરે સઘળાં પ્રકાશમય છે. તેમનાં દિવ્ય શરીર તથા સ્વભાવ પણ પ્રકાશથી પરિપૂર્ણ છે. સાથોસાથ તેમનું કથન તથા શ્રવણ પણ પ્રકાશયુક્ત છે.

રૂહેં બડી રૂહ નૂરમેં, નૂર હક્કે સદા ખુસાલ ।
હક નૂર નિસ દિન બરસત, નૂર અરસ પરસ નૂરજમાલ ॥ ૫૦ ॥

આ દિવ્ય પ્રકાશમાં બ્રહ્માત્માઓ તથા શ્યામાજી બિરાજમાન છે. તેઓ ધામધણીના દિવ્ય પ્રકાશને જોઈને સદા સર્વદા પ્રસન્ન થાય છે. ધામધણી રાત-દિવસ તેમના ઉપર આ પ્રકાશની વર્ષા કરે છે. આ રીતે ધામધણી તથા બ્રહ્માત્માઓનો દિવ્ય પ્રકાશ અરસપરસ સુશોભિત થાય છે.

નામ ઠામ સબ નૂરકે, કંધું જરા ના નૂર બિન ।
મોહોલ મંદિર સબ નૂરકે, માહેં બાહેર નૂર પૂરન ॥ ૫૧ ॥

પરમધામનું કોઈ પણ નામ અથવા સ્થાન પ્રકાશ વગરનું નથી. એટલું જ નહીં ત્યાંનો એક કણ પ્રકાશ વગરનો નથી. ત્યાંના મહેલો, મંદિરો વગેરે બધું પ્રકાશમય છે. તેમની બહાર યા અંદર સર્વત્ર પ્રકાશ જ પ્રકાશ પરિપૂર્ણ છે.

અરસ ભોમ સબ નૂરકી, નૂરૈ કે થંભ દિવાલ ।
દ્વાર બાર કમાડી નૂરકે, નૂર ગોખ જાલી પડસાલ ॥ ૫૨ ॥

રંગભવનની બધી ભોમો પ્રકાશમય છે. ત્યાંની દીવાલો સંભો, દ્વારો, બારસાખો, કમાડ, ગવાખ (ગોખલો), જાળી, તથા પરસાળ (પડસાળ) વગેરે બધું પ્રકાશથી પરિપૂર્ણ છે.

મહેરાબ ઝરોએ નૂરકે, જરે જરા સબ નૂર ।

અરસ માહેં બાહેર સબ નૂરમેં, નૂર નજીક નૂર દૂર ॥ ૫૩ ॥

રંગભવનની કમાનો (મહેરાબ) તથા ઝરખાઓથી લઈ કણોકણ બધું પ્રકાશમય છે. પરમધામમાં બહાર અથવા અંદર દૂર કે પાસે સર્વત્ર પ્રકાશ જ પ્રકાશ શોભાયમાન છે.

નૂર નામ રોસનકા, દુની જાનત યોં કર ।

સો તો રોસની જિત અંધેરકી, દુની ક્યા જાને લુંદની બિગર ॥ ૫૪ ॥

આ નશ્વર જગતનાં પ્રાણી સૂર્યના પ્રકાશને જ પ્રકાશ સમજે છે. આ તો અંધકારપૂર્ણ જગતનો પ્રકાશ છે. તારતમ જ્ઞાન વગર જગતના જવ પરમધામના પ્રકાશને કેવી રીતે સમજ શકશે?

તલે ભોમ ચબૂતરા, બૈઠા હક મિલાવા ઈત ।

હક હાદી ઉપર બૈઠકે, ગિરોકો ખેલાવત ॥ ૫૫ ॥

રંગભવનની પહેલી ભોમમાં આવેલ મૂલમિલાવાના ચબૂતરા પર બિરાજમાન થઈ ધામધણી શ્યામાજ તથા બ્રહ્માત્માઓને આ નશ્વર જેલ દેખાડી રહ્યા છે.

અરસ મતા અપાર હૈ, દિલમેં ન આવે બિના સુમાર ।

તાથેં લ્યાડિં બીચ હિસાબકે, જ્યોં રૂહેં કરેં બિચાર ॥ ૫૬ ॥

પરમધામની બધી સામગ્રીઓ અપાર છે. એમને શબ્દોમાં સીમિત કર્યા વગર હદ્યમાં ગ્રહણ કરી શકાય નહીં. એટલા માટે એમને શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી રહ્યો છું, જેથી બ્રહ્માત્માઓ આ અમૂલ્ય નિધિ પર વિચાર કરી શકે.

અરસ નાહીં સુમારમેં, સો હક લ્યાએ માહેં દિલ મોમન ।

બેસુમાર લ્યાએ સુમાર મેં, માહેં આવને દિલ રૂહન ॥ ૫૭ ॥

પરમધામની કોઈ સીમા જ નથી. આવા પરમધામને ધામધણીએ બ્રહ્માત્માઓના હદ્યમાં અંકિત કરી દીધું છે. સ્વયં બ્રહ્માત્માઓના હદ્યમાં બિરાજમાન થવા માટે જ ધામધણીએ આ અસીમ. પરમધામને તેમના હદ્યમાં અંકિત કરી દીધું છે.

ઈત ફિરતે સાઠ મંદિર, તિન બીચ ગલિયાં ચાર ।

ચારોં તરફોં દેખિએ, જાનોં જોતેકા અંબાર ॥ ૫૮ ॥

મૂલમિલાવામાં ચારે બાજુ સાઠ (૬૦) મંદિરો શોભાયમાન છે. તેમની વચ્ચે ચારેય દિશાઓમાં ચાર ગલીઓ છે. ચારે બાજુ જ્યાં પણ દિછિ પડે છે ત્યાં પ્રકાશપુંજ જ દેખાય છે.

ચૌક તાકે ઘોડલે, ઔર દિવાલોં ચિત્રામન ।

સોભા ક્યોં કહું જોતમેં, ભરચો નૂર રોસન ॥ ૫૯ ॥

દરવાજાઓના બારસાખ, તાકાં (દીવાલમાં બનાવેલાં સામાન રાખવાનાં નાનાં કબાટ) ઘોડાની મુખાકૃતિવાળી ખીંટી તથા દીવાલો પર ચિત્રરેલ ચિત્રકામની શોભા ક્યા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? આ બધાં દિવ્ય પ્રકાશથી પરિપૂર્ણ છે.

દિવાલોં ચિત્રામન, કૈ જોત ઉંઠે તરંગ ।

સામ સામી લે ઉઠત, કરત માહેં માહેં જંગ ॥ ૬૦ ॥

દીવાલો પર દોરેલી ચિત્રકારીમાંથી વિવિધ પ્રકારના જ્યોતિર્મય તરંગો નીકળે છે. સામસામેથી નીકળતાં આ તરંગો પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરતાં દેખાય છે.

વૃખ બેલી કે જવેર કી, સકલ બનસપતી ।
નકસ કટાવ કેતે કહું, બની પસૂ પંખી જાત જેતી ॥ ૬૧ ॥

અહીં ચિતરેલાં વૃક્ષો તથા વેલીઓ રત્નોની જેમ દેખાય છે. આ રીતે બધી વનસ્પતિ તથા પશુપક્ષીઓની વિવિધ જાતિઓ પણ અહીં ચિત્રકામના રૂપે ચિતરેલી છે.

દેખ દેખ કે દેખિએ, સોભા અતિ સુંદર ।
જૈસી દેખિયત દિવાલોં, તિનસે અધિક અંદર ॥ ૬૨ ॥

આ સમગ્ર શોભા એટલી અધિક સુંદર છે કે એને જોતા રહેવાનું મન થાય છે. આ દીવાલોને જેમ જેમ જોઈએ તેમ તેમના પરના ચિત્ર એકબીજાથી અધિક સુંદર દેખાય છે.

અધિક ચિત્રાસન અંદર, કયા કયા દેખો ઈત ।
જિનકો દેખો નિરખ કે, જાનો એહી અધિક સુશોભિત ॥ ૬૩ ॥

આ દીવાલો પર વિવિધ પ્રકારનું ચિત્રકામ શોભે છે. તેમાં કોને કોને જોઈએ ? જેમને પણ જોઈએ છીએ ત્યાં એવું લાગે છે કે એ જ બધાથી અધિક સુંદર છે.

અંદર કે બસ્તાં ધરીં, કે સેજ્યા ચોકી સંદૂક ।
જિત સોભા જો લેત હૈ, તિત દેખિએ તિન સલૂક ॥ ૬૪ ॥

આ ભવનોમાં અનેક વસ્તુઓ સુશોભિત છે. અહીં પલંગ ચોકી, પેટી, વગેરે જે પણ વસ્તુઓ છે તે જ્યાં રાખવાથી અધિક સુશોભિત લાગે ત્યાં જ રાખેલી છે.

કે સીસે ઘાલે ડબે, કે અંદર ગિરદ દેખત ।
કે તબકે છોટી બડિયાં, કે સીકિયાં લટકત ॥ ૬૫ ॥

આ વસ્તુઓમાં અનેક અરીસા, ઘાલાઓ, ડબાઓ વગેરે ચારે બાજુ શોભાયમાન છે. સાથે અનેક નાનીમોટી તાસકો તથા દીવાલની સાથે લટકાવેલાં શીકાઓ પણ સુવ્યવસ્થિત જોવા મળે છે.

અંદર કી બસ્તાં કયો કહું, ઔર કયો કહું ચિત્રામન ।
જો મંદિરોં અંદર દેખિએ, તો દિલ હોવે રોસન ॥ ૬૬ ॥

અહીં અંદરની બાજુ શોભાયમાન વસ્તુઓ વિશે શું કહેવું ? દીવાલો પર અંકિત (ચિતરેલું) ચિત્રકામ પણ અનુપમ છે. મંદિરોમાં સુશોભિત આ વસ્તુઓને જોઈએ તો હદ્યકમલ ખીલી ઊઠે છે.

બાર સાખે દ્વાર ને, સોભે સાઠો મંદિરોં કે ।
સોભે ગિરદ બરાબર, એક એક પેં અધિક સોભા લે ॥ ૬૭ ॥

મૂલમિલાવાની ચારે તરફ આવેલ સાઠ (૬૦) મંદિરોનાં બારસાખ ચારે બાજુ એક સરખાં દેખાય છે. તથા એકબીજાથી અધિક શોભા ધારણ કરે છે.

બારીક ઈન કમાડિયોં, અનેક ચિત્રામન ।
રંગ નંગ યા તખતોં, એ સખ જવેર ચેતન ॥ ૬૮ ॥

એમનાં કમાડો પર અતિ સુંદર ચિત્રકામ કરેલું છે. અહીં શોભાયમાન સિંહસનનાં રત્નોનો રંગ પણ ચેતનવત્ત દેખાય છે.

ના ચિતારે ચેતરી, ના ઘડી ના કિન સમારી ।
એ અરસ જિભી થંભ મોહોલાતેં, યા દિવાલેં યા દ્વારી ॥ ૬૮ ॥

અહીંની દરેક વસ્તુ કોઈએ ચિતરેલી નથી, તેમ ન તો કોઈએ બનાવી છે કે ન તો કોઈએ એને સમારી છે. વસ્તુત: આ દિવ્ય ભૂમિનાં ભવનો, તેમની દીવાલો, સ્તંભો દ્વારો વગેરે બધું દિવ્ય તથા શાશ્વત છે.

કિનાર દિવાલેં દ્વારને, લાલ દોરી દોએ દોએ ।
મંદિર મંદિર કી હદ લગ, સોભા લેત અતિ સોએ ॥ ૭૦ ॥

દરવાજાઓની ચારે બાજુ દીવાલ પર લાલ રંગના બે-બે કંદોરા ચિતરેલા છે જે એક મંદિરની સીમાથી લઈ બીજા મંદિરની સીમા સુધી ખૂબ જ સુંદર રીતે ચિતરેલા હોવાથી અત્યંત શોભાયુક્ત લાગે છે.

દોરી લગતી કાંગરી, સબ ઠૈરોં ગૃદ્વાએ ।
ચિત્રામન તિનકે બીચ મેં, જો દેખોં સો અધિક સોભાએ ॥ ૭૧ ॥

દીવાલ પર ચિતરેલા આ કંદોરાની સાથોસાથ દરવાજાઓની ચારે બાજુ કાંગરી છે. આ કંદોરા તથા કાંગરીઓની મધ્યમાં અતિ સુંદર ચિત્રકામ છે. એમાં પ્રત્યેક ચિત્ર એકબીજાથી ચડિયાતું જણાય છે.

સાઈં તરફોં મંદિર, નઈ નઈ જુદી જુગત ।
એ સાઈં ફેરકે દેખિએ, સોભા ઔર પેં ઔર અતંત ॥ ૭૨ ॥

આ સાઈ (૬૦) મંદિરોની ચારે બાજુ નવીનવી કલાકૃતિઓ અલગ-અલગ રીતે સુશોભિત છે. બધાં મંદિરોનું અવલોકન કરીએ તો એમની શોભા એક બીજાથી વધારે સુંદર લાગે છે.

ક્યોં કહું જુગત અંદર કી, ક્યોં કહું જુગત બાહેર ।
જિત દેખોં તિત લગ રહોં, જાનોં નજરોં આવે જાહેર ॥ ૭૩ ॥

આ મંદિરોની અંદર તથા બહારની કલાત્મકતાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? જ્યાં પણ જોઈએ ત્યાં દણ્ણિ ચોટેલી જ રહે છે. જાણે આ કલાકૃતિઓ મૂળરૂપમાં (સજીવ) દેખાય રહી છે.

ઉપલી ભોમ ચઢન કો, સીછિયાં અતિ સોભિત ।
નઈ નઈ તરહ નાએ રંગોં, સામી જોતે જોત ઉઠત ॥ ૭૪ ॥

ઉપરની ભોમમાં ચડવા માટે અહીં સુંદર સીડીઓ શોખે છે. એમાં જડેલાં નવીન પ્રકારનાં રત્નોમાંથી નીકળતાં કિરણો અરસપરસ ટકરાય છે.

સીછિયાં અતિ જલકત, જબ સખિયાં ઉત્તર ચઢત ।
પ્રતિબિંબ સખિયોં સોભિત, પડઘા મીઠે સ્વર ઉઠત ॥ ૭૫ ॥

સખીઓ આ સીડીઓ ચઢતી હોય કે ઉત્તરતી હોય તે સમયે ખૂબ અધિક ચમકે છે કેમકે તે સમયે એક તો એમનું પ્રતિબિંબ સીડીઓમાં જળકે છે અને બીજું તેમનાં પગલાંના કણ્ણપ્રિય અવાજ પણ અતિ મધુર લાગે છે.

સ્વર ભૂષન કે બાજત, મીઠે અતિ રસાલ ।
ઈનકી સોભા ક્યો કહું, જાકો ખાવંદ નૂર જમાલ ॥ ૭૬ ॥

તે સમયે સખીઓનાં આભૂષણોના મધુર સ્વર અત્યંત રસાળ લાગે છે. આ સખીઓની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું, જેના સ્વામી સ્વયં અક્ષરાતીત ધણી છે.

સીઢિયાં અતિ સોભિત, માહેં મંદિરોં સબજન ।
કહું કહું દેહેલાન મેં, જો જિત સો તિત રોસન ॥ ૭૭ ॥

બધાં મંદિરોની કલાત્મક સીડીઓ અત્યંત સુંદર છે. ક્યાંક બે વરંડાઓ (દાલાન)માં સીડીઓ છે. જે સીડી જ્યાં છે ત્યાં તે અતિ સુંદર દેખાય છે.

દો દો થંભ આગું દ્વારને, તિન આગું દૂસરી હાર ।
એ થંભ અતિ બિરાજત, સોભા નાહીં સુમાર ॥ ૭૮ ॥

મૂલમિલાવાના ચારેય દરવાજાઓની સામે બે-બે સંભો છે. તેમની આગળ સંભોની બીજી હાર સુશોભિત છે. આ સંભો અત્યંત સુંદર છે. એમની શોભાની વ્યાખ્યા જ કરી શકાતી નથી.

ચાર હંસ તલે થંભ કે, આઠ ઉપર તિન ।
સોલે બીચ આઠ તિન પર, ઔર ચાર ઉપર ઈન ॥ ૭૯ ॥

આ સંભોમાં નીચેની બાજુ ચાર પહેલ (હંસ) છે. તેમની ઉપર આઠ તથા તેની ઉપર સોળ પહેલ છે. આ રીતે તેમની ઉપર પુનઃ આઠ તથા ચાર પહેલ શોભાયમાન છે.

ઈન વિધ હંસ થંભન કી, માહેં નક્સ કે કટાવ ।
જુદી જુદી જુગતોં ચિત્રામન, માહેં જુદે જુદે કે ભાવ ॥ ૮૦ ॥

આ રીતે શોભાયમાન સંભોના આ પહેલોમાં પણ વિવિધ પ્રકારની ચિત્રકારી છે. એમાં અલગ-અલગ ચિત્રકારીથી અલગ-અલગ પ્રકારના ભાવ પ્રગટ થાય છે.

એક એક રંગ કા જવેર, ઉસી જવેર મેં નક્સ ।
જુદે જુદે કે કટાવ, એક દૂજે પેં સરસ ॥ ૮૧ ॥

આ સંભોમાં એક સંભ એક જ રંગનાં રતનો છે, જેમાં અનેક પ્રકારની અલગ-અલગ ચિત્રકારી છે જે એકબીજાથી અધિક સુંદર છે.

ઈનકે બીચ ચબૂતરા, ઈત કઠેડા ગૃદવાએ ।
એ ખૂબી ઈન ચબૂતરે, ઈન જુબાં કહી ન જાએ ॥ ૮૨ ॥

આ ચોસઠ સંભોની મધ્યમાં એક સુંદર ચબૂતરો છે, જેની ચારે બાજુ કઠેડો શોભાયમાન છે.
આ દિવ્ય ચબૂતરાની સુંદરતાનું વર્ણન જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી.

તો ભી નેક કહું મેં ઈન કી, જો આએ ચઢત હૈ ચિત ।
એ જો બેઠક ખાવંદ કી, સો નેક કહું સિફત ॥ ૮૩ ॥

તો પણ આ ચબૂતરાની શોભાનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન કરું છું. એની છબી મારા સ્મૃતિપટલ પર અંકિત થઈ ગઈ છે. મધ્યમાં આવેલા ધામધણીના દિવ્ય સિહાસનની શોભાનું પણ થોડુંક વર્ણન કરું છું.

ભોમ ઉજલ કે નકસ, કહા કહું જિમી ઈન નૂર ।
જાનો કોટક ઉદે ભાએ, અરસ કે સીતલ સૂર ॥ ૮૪ ॥

આ ભોમ અતિ ઉજજવળ છે. આમાં અનેક પ્રકારનું ચિત્રકામ છે. આ ભોમના પ્રકાશનું વર્ણન કેવી રીતે કરું? એવું દેખાય છે કે જાણે અહીં પરમધામના કરોડો શીતલ સૂર્યો ઊગ્યા હોય.

ફિરતે થંબ જો ચોસઠ, ચારોં તરફોં દ્વાર ।
દો દો સીઢી આગું દ્વારને, સોભિત હૈ અતિ સાર ॥ ૮૫ ॥

ચબૂતરાની ચારે તરફ ચોસઠ સંભ છે. તથા ચારેય દિશાઓમાં ચાર દરવાજા છે. આ દરવાજાની સામે ચબૂતરાથી નીચે ઉત્તરવા માટે બે-બે સીડીઓ છે, જેમની શોભા અત્યંત સુંદર છે.

કે થંબ હૈં માનિક કે, કે પાચ કે પુખરાજ ।
નૂર રોસન એક દૂસરે, મિલ જોતે જોત બિરાજ ॥ ૮૬ ॥

અહીં કેટલાંક સંભ માણિક્ય (માણેક)ના છે તો કેટલાક પાચ તથા પુખરાજના છે. આ સંભોમાંથી નીકળતો પ્રકાશ એકબીજાને મળીને એટલો સુશોભિત હોય છે, જાણે ત્યાં પ્રકાશ જ પ્રકાશ હોય.

કે લસનિયાં નીલવી, એક થંબ એક નંગ ।
યોં ફિરતે થંબ નંગન કે, જુદે જુદે સબ રંગ ॥ ૮૭ ॥

આમાં કેટલાક સંભો વૈદૂર્યમણિ (લસણિયા)ના છે તો કેટલાક નીલમણિના છે. આ એક-એક સંભ એક-એક રત્નના છે. આ રીતે ચારે બાજુ આવેલા આ રત્નમય સંભો અલગ-અલગ રંગના છે.

સોલે થંભો કઠેડા, યોં થંબ કઠેડા કિનાર ।
કઠેડા થંભો લગતા, સોલે સોલે તરફ ચાર ॥ ૮૮ ॥

ચબૂતરાના કિનારા પર ચારેય દિશાઓમાં સોળ-સોળ સંભોમાં પ્રત્યેકની સાથે કરોડો શોભાયમાન છે.

થંબ થંબ કો દેખત, જ્યોં સૂર કે સામી સૂર ।
બધત હૈ બીચ રોસની, કર્યો કહું નૂર કો નૂર ॥ ૮૯ ॥

આ એક-એક સંભોને જોઈને એવું પ્રતીત થાય છે જાણે એક સૂર્યની સમક્ષ બીજો સૂર્ય ઉદ્ય થયો હોય. એમનો પ્રકાશ સંભોની વચ્ચે એટલો અધિક વધી જાય છે કે તેમનું વર્ણન જ થઈ શકતું નથી.

યોં થંબ થંબ જોત મેં, દેખો સબન કા જહૂર ।
ઉપર તલે સબ જોત મેં, જમ્યા નૂર ભરપૂર ॥ ૯૦ ॥

આ પ્રત્યેક સંભ જ્યોતિર્મય છે. આ બધાના દિવ્ય તેજપુંજને જુઓ, ઉપરથી લઈ નીચે સુધી સર્વત્ર પ્રકાશ જ પ્રકાશ ભરપૂર દેખાય છે.

ઉપર ચંદ્રવા થંભો લગતા, તલે જેતા ચબૂતર ।
જડાવ જ્યોં અતિ જલકત, એતા હી ઈન પર ॥ ૯૧ ॥

ચબૂતરાના વિસ્તારને અનુરૂપ જ ચબૂતરાની ઉપર આ સંભો પર ચંદ્રવા સુશોભિત છે. એમની ચિત્રકારી પણ સમગ્ર ચબૂતરા ઉપર પ્રતિબિંબિત થાય છે.

કે રંગોં કે જવેર, કરત જોત અપાર ।
કે બેલ ફૂલ પાત નકસ, એ સિફત ન આવે સુમાર ॥ ૮૨ ॥

આ ચંદરવામાં અનેક રંગોનાં રત્નોની મીનાકારી છે, જેમાંથી અપાર કિરણો નીકળે છે. એના પર ચિતરેલી અનેક વેલીઓ, પુષ્પ તથા પાંડડાં વગેરેની શોભાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

બિણોના બિધાઈયા, કરત દુલીયા જોત ।
બેલ ફૂલ પાત નકસ, કે ઉઠત તરંગ ઉદોત ॥ ૮૩ ॥

ચબૂતરા પર પાથરેલો ગાલીયો પણ પ્રકાશમય છે. આની ઉપર અંકિત વેલીઓ, પુષ્પો તથા પાંડડાઓની ચિત્રકારીમાંથી પ્રકાશના તરંગો નીકળે છે.

ચારોં તરફોં દુલીયા, ફિરતા બિધાયા ભર કર ।
ચબૂતરે લગ કઠેડા, સોભા અતિ સુંદર ॥ ૮૪ ॥

આ ચબૂતરા પર ચારેબાજુ ફરતો ગાલીયો પાથરેલો છે. કઠેડા સુધી આવેલા આ ગાલીયાની શોભા અત્યંત સુંદર છે.

ક્યોં કહું રંગ દુલીયે, ફિરતી દોરી ચાર ।
સ્યામ સેત હરી જરદ, એ ફિરતી જોત કિનાર ॥ ૮૫ ॥

આ ગાલીયાના રંગોની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું? એની અંદર વર્તુળાકારે ચાર રેખાઓ (દોરી) છે જે કમશાઃ શ્યામ, શૈત, લીલા તથા પીળા રંગની છે.

કે વિધ કે કટાવ, કે વૃખ બેલી નકસ ।
પાત ફૂલ બીચ ફિરતે, ઔર પેં ઔર સરસ ॥ ૮૬ ॥

આ ગાલીયા પર વિવિધ પ્રકારનાં વૃક્ષો તથા વેલીઓની ચિત્રકારી અંકિત છે. એમની વચ્ચે-વચ્ચે ચારે બાજુ પાંડડાં, તથા ફૂલ સુશોભિત છે જે એકથી એક ચઢિયાતાં છે.

લગ કઠેડે તકિએ, ક્યોં કહું તકિયોં રંગ ।
બારે હજાર દાબ બૈઠિયાં, એક દૂજે કે સંગ ॥ ૮૭ ॥

આ ગાલીયાની ઉપર ચારે તરફ કઠેડાને અઢેલીને મૂકેલા તકિયાઓ સુશોભિત છે. આ તકિયાઓને અઢેલીને બાર હજાર બ્રહ્માત્માઓ એકબીજાની લગોલગ બેઠેલા છે.

બૈઠક દોઉં સિંહાસન, ચાર પાએ એક તખત ।
પીછલ તકિએ દોઉં જુદે, રખ્યા ઉપર દુલીયે ઈત ॥ ૮૮ ॥

વચ્ચે આવેલ સિંહાસનમાં શ્રીરાજશ્યામાજી બિરાજમાન છે. આ સિંહાસનના ચાર પાયા છે. તેના પર પાથરેલા ગાલીયા પર પાઇળની બાજુ બે તકિયા શોભાયમાન છે.

મોતી રતન માનિક, હીરે હેમ પાને પુખરાજ ।
ગોમાદિક પાચ પિરોજા પરવાલ, રહે કે રંગ નંગ ધાત બિરાજ ॥ ૮૯ ॥

આ સિંહાસનમાં મોતી, રતન, માણિક, હીરા, હેમ, પશા, પુખરાજ, ગોમેદ, પાચ, પીરોજા, પ્રવાલ વગેરે વિવિધ રંગોનાં વિવિધ રત્નો શોભાયમાન છે.

નંગ નામ કેતે કહું કહું કેતી અરસ ધાત ।
બરનન તખત અરસ કા, કહા કહે જુબાં સુપન નંગ જાત ॥ ૧૦૦ ॥

પરમધામનાં રત્નો તથા ધાતુઓમાંથી કોનુંકોનું નામ લેવું ? આ તો પરમધામના સિંહાસનનું વર્ણન છે. એમાં જડેલાં રત્નોની અનુપમ શોભાનું વર્ણન સ્વખની જ્ઞબ દ્વારા થઈ શકે જ નહીં.

ચાર થંભ ચાર ખૂટ કે, છત્રી સોભા અતિ જોર ।
જો કદી નૈનોં દેખિએ, તો જૂઠે તન બંધ દેવે તોર ॥ ૧૦૧ ॥

આ સિંહાસનના ચારેય ખૂંઝા પર ચાર સંભો છે. તે સંભો પર અતિ ઉત્તમ છત્રી સુશોભિત છે. જો આ દિવ્ય સિંહાસનનાં દર્શન થઈ જાય તો આ આત્મા નશર દેહના બંધનને તત્કાળ છોડી દેશે.

પીછલ તકિએ દોઉ તરફોં, બીચ ચઢતી કાંગરી ચાર ।
કૂલ પાત બેલ કટાવ કે, જુબાં કહા કહે નકસ અપાર ॥ ૧૦૨ ॥

સિંહાસનના પાછલા ભાગમાં બન્ને બાજુ બે તકિયા છે. કિનારા પર (ચઢતી) ચાર કાંગરી સુશોભિત છે. એમના સિવાય કૂલ, પાંદડાં તથા વેલીઓની એટલી ચિત્રકારી છે કે એમની અપાર શોભાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

દોઉ છોડોં મેં થંભ દોએ, બીચ તીસરા સરભર ।
તિન ગુલ પર ગુલ કટાવ, નૂર રોસન સોભા સુંદર ॥ ૧૦૩ ॥

સિંહાસનના બન્ને કિનારાઓ પર બે-બે સંભો સુશોભિત છે. આ સંભોની મધ્યમાં ત્રીજો સંભ પણ સમાન રૂપે શોભે છે. આ સંભો પર કૂલોની ચિત્રકારી છે, જેમની અનુપમ શોભા ચારે તરફ ઝાંકે છે.

જો બરનન કરું પૂરે પાત કો, તો ચલ જાએ કાહું ઉમર ।
તો પાત ન હોવે બરનન, એ અરસ તખત યોં કર ॥ ૧૦૪ ॥

આ ચિત્રકારીઓમાં માત્ર એક પાંદડાનું વર્ણન કરવા લાગી જઈએ તો આખી ઉમર વીતી જાય છે. પરમધામનું આ સિંહાસન એટલું સુંદર છે કે એમની ચિત્રકારીનાં પાંદડા માત્રનું પણ વર્ણન થઈ શકતું નથી.

એક પાત કે બેલ કાંગરી, બેલ કૂલ પાત કટાવ ।
તિન બેલોં પાત કે બેલેં, એસે બારીક અતિ જડાવ ॥ ૧૦૫ ॥

એક જ પાંદડા પર અનેક વેલીઓ તથા કાંગરી ચિત્રરેલી છે. આ રીતે વેલીઓ, પુષ્પો તથા પાંદડાઓમાં અનેક પ્રકારની ચિત્રકારી છે. તેમાં પણ બીજી અનેક વેલીઓ તથા પાંદડા સૂક્ષ્મરૂપે અંકિત છે.

એક નંગ બારીક ઈત દેખિએ, તાકી જોત ન માએ આસમાન ।
અપાર જરે અરસ કી, ના આવે માહેં જુબાન ॥ ૧૦૬ ॥

અહીંના સૂક્ષ્મ રત્નને પણ જોઈએ તો તેમની જ્યોતિ આકાશમાં સમાતી નથી એવું લાગે છે.

આવા અપાર રત્નકણોની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી.

દોડી તરફોં સિંહાસન કે, બગલોં તકિએ દોએ ।
બારીક તિન કટાવ કે, એ બરનન કેસે હોએ ॥ ૧૦૭ ॥

સિંહાસનના પાર્શ્વભાગમાં બન્ને (ડાબી અને જમણી) તરફ બે તકિયા સુશોભિત છે. એમાં પણ અતિ સૂક્ષ્મ ચિત્રકારી છે, જેનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

ઉપર છત્રિયાં ક્યોં કહું, કે રંગ નંગ જોત કિનાર ।
કે દોરી બેલી કાંગરી, સોભા ફિરતી તરફ ચાર ॥ ૧૦૮ ॥

સિંહાસનની ઉપરની છત્રીનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? એમના કિનારે વિવિધ રંગોનાં રત્ન સુશોભિત છે. આ છત્રીઓના કિનારે ચારે બાજુ વિવિધ હારોમાં વેલીઓ તથા કાંગરી સુશોભિત છે.

ચાર થંભ જો પાઈયોં પર, તિન મેં બેલી અનેક ।
રંગ નંગ બારીક અલેખે, તિનકો ક્યોં કર હોએ વિવેક ॥ ૧૦૯ ॥

સિંહાસનના ચારેય પાયાની ઉપર આવેલ ચારેય સ્તંભોમાં પણ અનેક વેલીઓ ચિત્રરેલી છે. એના પર વિવિધ રંગોનાં અસંખ્ય રત્નો જડેલા છે. તેમનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ?

ચાર ખૂનોં કે ચાર નકસ, કે કાંગરી કટાવ ફૂલ ।
બીચ પાંખડી ફિરતી ફૂલ જ્યોં, એ અરસ તખત ઈન સૂલ ॥ ૧૧૦ ॥

ચારેય ખૂણાઓમાં ચાર ચિત્રકારી છે. તેમાં વિવિધ પ્રકારનાં ફૂલો અંકિત છે. વચ્ચે પુષ્પની જેમ ગોળાકાર રૂપે ફૂલપાંખડીઓ સુશોભિત છે. આ રીતે પરમધામના સિંહાસનની શોભા અદ્વિતીય છે.

ફૂલ કટાવ કે બીચ મેં, કે વિધ કે નકસ ।
ઈન કે બીચ મેં માનિક, ગૃદવાએ નીલવી સરસ ॥ ૧૧૧ ॥

આ ફૂલ વગેરેના વચ્ચે પણ વિવિધ પ્રકારની ચિત્રકારી છે. એમની વચ્ચે માણેક તથા ચારે બાજુ નીલમણિ જડેલાં છે, જે અત્યંત સુંદર દેખાય છે.

દોડી સરૂપોં ઉપર, દો ફૂલ જ્યોં બિરાજત ।
દેખી ઔર અનેક ચિત્રામન, પર અચરજ એહ જુગત ॥ ૧૧૨ ॥

આ રીતે બન્ને સ્વરૂપોની ઉપર પુષ્પોની જેમ બે છત્રીઓ શોભાયમાન છે. સિંહાસન પર બીજી પણ અનેક ચિત્રકારી છે. પરન્તુ આ બન્ને છત્રીઓ પુક્તિપૂર્વક સુશોભિત હોવાથી અત્યંત આશ્ર્યજનક છે.

દોએ કલસ દોએ છત્રિયોં, છે કલસ ગૃદવાએ ।
એ આઠ કલસ હૈન હેમ કે, સુંદર અતિ સોભાએ ॥ ૧૧૩ ॥

બન્ને છત્રીઓની ઉપર બે કલશ તથા ચારેબાજુ છ કલશ સુશોભિત છે. આ આઠેય કલશ હેમ (શુદ્ધ સોનાના) ના છે, જેની સુંદરતા અત્યંત સુશોભિત છે.

જોર કરે જોત જવેર, ઉપર હક તખત ।
એ નૂર જિમી આસમાન મેં, રોસન બઢ્યો અતંત ॥ ૧૧૪ ॥

શ્રીરાજજીના સિંહાસન પર જડેલાં વિવિધ પ્રકારનાં રત્નો અત્યંત પ્રકાશમય છે. એમની

જ્યોતિથી ભૂમિ તથા આકાશનો પ્રકાશ અતિ દેદીઘમાન હોય છે.

સોએ ધરયા ઈત તખત, જાનોં નજર ના છોડું છિન ।
પલ ન ચાહે બીચ આવને, એસી સોભા તખત બીચ ઈન ॥ ૧૧૫ ॥

અહીં એવું સુંદર સિંહાસન સુશોભિત છે કે ક્ષાળભર માટે પણ એનાથી દષ્ટિ હટાવવાની ઈચ્છા થતી નથી. આ સિંહાસનની શોભા જ એવી છે કે એને જોતાં પાંપણ પલકારો પણ મારતી નથી.

એક ગાઢી દોએ ચાકલે, પીછલ વાહી જિનસ ।
ચૌખૂને કટાવ કે પસમી, જો દેખોં સોઈ સરસ ॥ ૧૧૬ ॥

આ સિંહાસન પર એક ગાઢી પાથરેલી છે. જેના ઉપર બે આસનો સુશોભિત છે. સિંહાસનની પાછળની બાજુ પણ તેવા જ પ્રકારની ચિત્રકારી છે. આ આસનોના ચારેય ખૂણાઓમાં રેશમ ઉપર ચિત્રકારી છે. આ ચિત્રકારીમાં જેને પણ જોઈએ તે અતિ સુંદર દેખાય છે.

કિનાર બાંઅે બીચ જવેર કે, ઓર રોસન બેસુમાર ।
એ તખત નૂર જમાલ કા, અરસ સબ ચીજોં અપાર ॥ ૧૧૭ ॥

સિંહાસનના ડાબા કિનારા પર અનેક રત્નો સુશોભિત છે. એમનો તેજોમય પ્રકાશ પણ અનંત છે. શ્રીરાજજનું આ સિંહાસન પરમધામની બીજી બધી વસ્તુઓથી વધારે શોભાયુક્ત છે.

ઈન સિંધાસન ઊપર, બૈઠે જુગલકિસોર ।
બસ્તર ભૂષન સિનગાર, સુંદર જોત અતિ જોર ॥ ૧૧૮ ॥

આવા દિવ્ય સિંહાસન પર યુગલ સ્વરૂપ શ્રી રાજશ્યામાજ બિરાજમાન છે. તેમનાં વખ્ત, અલંકારો સહિત સમગ્ર શણગાર એટલો તો સુંદર છે કે તેમનો અનુપમ પ્રકાશ સર્વત્ર ફેલાયેલો છે.

એક જોત જુગલ કી, ઓર બીચ બૈઠે સિંધાસન ।
બલ બલ જાઉં મુખારબિંદ કી, ઓર બલ બલ જાઉં ચરન ॥ ૧૧૯ ॥

આ તેજોમય સિંહાસન પર બિરાજમાન યુગલ સ્વરૂપના મુખકમલ તથા ચરણકમલ પર વારંવાર સમર્પિત થવાનું મન થાય છે.

કહા કહું જોત રૂહન કી, ઓર સમૂહ ભૂષન બસ્તર ।
એ કહી જોત પૂરન સિંધ કી, જો અવલ નૂર સાગર ॥ ૧૨૦ ॥

ચારે બાજુ બેઠેલા બ્રહ્માત્માઓના દિવ્ય સ્વરૂપ તથા વખ્ત તથા અલંકારોના પ્રકાશનું વર્ણિન કેવી રીતે કરવું ? આ તેજપુંજને સાગરની ઉપમા આપીને આને સર્વપ્રથમ નૂરસાગરની શોભાથી વિભૂષિત કરવામાં આવે છે.

એ સાગર ભર પૂરન, તેજ જોત કો ગંજ ।
કે ઈન સાગર લેહેરેં ઉઠેં, પૂરન નૂર કો પુંજ ॥ ૧૨૧ ॥

આ સાગર શ્રીરાજજના દિવ્ય સ્વરૂપના તેજથી પરિપૂર્ણ છે. એમાંથી અનંત તરંગો નીકળે છે. તથા પૂર્ણ પ્રકાશપુંજની જેમ સુશોભિત છે.

મહામત કહે સિંહ દૂસરા, સોભા સરૂપ રૂહન ।
એ સુખકારી અતિ સુંદર, એ બકા વતન બીચ તન ॥ ૧૨૨ ॥

મહામતિ કહે છે હવે હું બીજા સાગરનું વર્ણન કરું છું. જે બ્રહ્માત્માઓના સ્વરૂપની શોભાથી પરિપૂર્ણ છે. જેમનું મૂળ શરીર (પરાત્મા) જ અખંડ પરમધામમાં છે એવા બ્રહ્માત્માઓની સુંદર સુખદાયી શોભાનો આ સાગર છે.

પ્રકરણ ૧ ચોપાઈ ૧૨૨

સાગર દૂસરા, રૂહોં કી શોભા

હક બૈઠે રૂહેં મિલાએકે, ખેલ દેખાવન કાજ ।
બડી ભઈ રદ્ધદલ, રૂહેં બડી રૂહસો રાજ ॥ ૧ ॥

ખેલ બતાવવા માટે બ્રહ્માત્માઓને મૂલમિલાવામાં બેસાડી શ્રીરાજજી સ્વયં સિંહાસન પર બિરાજમાન થયા. ત્યારે શ્રીરાજજી, શ્યામાજ તથા બ્રહ્માત્માઓમાં પરસ્પર વાતાવાપ થયો.

દેખન ખેલ જુદાગીય કા, દિલમેં લિયા રૂહન ।
હક આપ બૈઠે તખત પર, ખેલ રૂહોં કો દેખાવન ॥ ૨ ॥

બ્રહ્માત્માઓએ વિયોગજન્ય ખેલ જોવાની ઉત્કટ ઈચ્છા કરી ત્યારે એમને ખેલ દેખાડવા માટે શ્રીરાજજી સ્વયં સિંહાસન ઉપર બિરાજમાન થયા.

દેહેસત સબોં જુદાગીય કી, પર ખેલ દેખન કા ચાહ ।
દેખેં પાતસાહી હક્કી, દેખેં ઈસક બડા કિન કા ॥ ૩ ॥

બ્રહ્માત્માઓના મનમાં શ્રીરાજજીના વિયોગનો ભય પણ વ્યાપેલો છે તથા ખેલ જોવાની ઈચ્છા પણ પ્રબળ છે. તેઓ ઈચ્છતા હતા કે શ્રીરાજજીની પ્રભુસત્તાને જોઈને કોનો પ્રેમ વધારે છે તેનો અનુભવ કરીએ.

એહ જોત જો જોતમેં, બૈઠિયાં જ્યોં સબ મિલ ।
ક્યોં કહું સોભા ઈન જુબાં, બીચ સુંદર જોત જુગલ ॥ ૪ ॥

બધા બ્રહ્માત્માઓ એક જ્યોતની સાથે બીજી જ્યોતની જેમ અરસપરસ મળીને બેઠા છે. એમની વચ્ચે યુગલ સ્વરૂપ શ્રીરાજ શ્યામાજ બિરાજમાન છે. તેમની દિવ્ય શોભાનું વર્ણન જીભ દ્વારા કેવી રીતે કરું?

સુંદર સાથ ભરાએ કે, બૈઠિયાં સરૂપ એક હોએ ।
યોં સબે હિલ મિલ રહી, સરૂપ કહે ન જાવે દોએ ॥ ૫ ॥

બધા બ્રહ્માત્માઓ એક સાથે મળી એવી રીતે બેસી ગયા છે કે તેઓ બધા જાણો એક જ સ્વરૂપ હોય. તેઓ એ રીતે હળીમળીને બેઠા છે કે જેથી એમ કહી ન શકાય કે અહીં કોઈ બે સ્વરૂપ છે.

એક સરૂપ હોએ બૈઠિયાં, માહેં બસ્તરોં કૈ રંગ ।
ક્યોંએ બરનન ન હોવહીં, રંગ રંગ મેં કૈ તરંગ ॥ ૬ ॥

જો કે બધા બ્રહ્માત્માઓ એક સ્વરૂપ થઈને બેસી ગયા છે. તો પણ તેમનાં વલ્લોમાં વિવિધ રંગો દેખાય છે. આ રંગોમાંથી નીકળતા તરંગોનું વર્ણન કોઈ પણ પ્રકારે થઈ શકતું નથી.

દેખો અંતર આંખે ખોલકે, તો આવે નજરોં વિવેક ।
બરનન ના હોએ એક કો, ગલગલસોં લગી અનેક ॥ ૭ ॥

જો અંતર દાણિ ઉધાડીને જોઈએ તો એમની અદ્વિતીય શોભા દાણિગોચર થઈ શકશે. કોઈ એકની શોભાનું પણ વર્ણન થઈ શકતું નથી, એવા અનેક બ્રહ્માત્માઓ અહીં એકબીજાને ગળે લગાડીને બેઠા છે.

એક સાગર કહ્યો તેજ જોતકો, દૂજો સોભા સુંદર ।
કે તરંગ ઉઠેં ઈન રંગોં કે, ખોલ દેખો આંખ અંદર ॥ ૮ ॥

એક સાગર તો બ્રહ્માત્માઓના દિવ્ય તેજનો છે. બીજો એમની શોભાનો છે. તેમનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારોમાંથી વિવિધ રંગોના તરંગો નીકળે છે. અંતર દાણિ ખોલીને આ શોભાનું દર્શન કરો.

એ મેલા બેઠા એક હોએકે, રૂહેં એક દૂજુકો લાગ ।
આવે ના નિકસે ઈતથેં, બીચ હાથ ન અંગુરી માગ ॥ ૯ ॥

બ્રહ્માત્માઓ એકબીજાની સાથે એવી રીતે અડોઅડ બેઠા છે કે તેમની વચ્ચેથી હાથની એક આંગળી પણ નીકળી શકતી નથી.

ગિરદવાએ તખત કે, કે બૈઠિયાં તલેં ચરન ।
જાનોં જિન હોવેં જુદ્ધિયાં, પકડ રહેં હમ સરન ॥ ૧૦ ॥

અનેક બ્રહ્માત્માઓ સિંહાસનની ચારે બાજુ ધામધણીના ચરણોમાં બેઠાં છે. તેઓ ઈચ્છે છે કે ધામધણીથી જુદાં ન થતાં તેઓનાં જ શ્રીચરણો પકડીને તેમના જ શરણમાં રહીએ.

ચબૂતરે લગ કઠેડા, રહિયાં ચારોં તરફોં ભરાએ ।
જ્યોં મિલ બૈઠિયાં બીચ મેં, યોંહીં બૈઠિયાં ગિરદવાએ ॥ ૧૧ ॥

બ્રહ્માત્માઓ સમગ્ર ચબૂતરામાં કિનારા પર આવેલા કઠેડાની સાથે ભરાઈને બેઠા છે. તેઓ જે રીતે મળીને વચ્ચેમાં બેઠા છે તેવી જ રીતે ચારે બાજુ બેઠા છે.

એક દૂજુકો અંક ભર, લગ રહિયાં અંગોં અંગ ।
દિલમેં ખેલ દેખનકા, હૈ સબોં અંગોં ઉછરંગ ॥ ૧૨ ॥

બધા બ્રહ્માત્માઓ એકબીજાના ગળામાં હાથ રાખીને અંગોઅંગ ભીડીને બેઠા છે. તેમના મનમાં ખેલ જોવાની ઉત્કંઠા છે. જેથી તેમનાં બધાં અંગો પુલકિત થયાં છે.

જાને જિન કોઈ જુદી પડે, એ ડર દિલ મેં લે ।
મિલ કર બૈઠિયાં એક હોએ, બડી અચરજ બૈઠક એ ॥ ૧૩ ॥

જાણો પરસ્પર જુદા થઈ જવાનો ભય હૃદયમાં લઈને આ બધા બ્રહ્માત્માઓ એક સાથે મળીને બેઠા છે. એટલા માટે તેમની આ બેઠક અતિ અદ્ભુત દેખાય છે.

અતંત સોભા લેત હેં, કબું ના બૈઠિયાં યોં કર ।
યોં બૈઠિયાં ભર ચબૂતરે, દૂજા સોભા અતિ સાગર ॥ ૧૪ ॥

આ રીતે અનંત શોભા લઈને આ બ્રહ્માત્માઓ આજ સુધી ક્યારેય આ પ્રમાણે બેઠા ન હતા.

તે રીતે આજે સમગ્ર ચબૂતરામાં છવાયેલા અભિન્ન રૂપે બેઠા છે. આનાથી એવું દેખાય છે કે જાણે સૌંદર્યનો આ બીજો સાગર ઊમટી પડ્યો હોય !

માહેં ઊંચી નીચી કોઈ નહીં, સબ બૈઠિયાં બરાબર ।
અંગ સકલ ઉમંગ મેં, ખેલ દેખન કો ચાહ કર ॥ ૧૫ ॥

બધી સપ્તીઓ સરખી રીતે બેઠી છે. કોઈ પણ ઊંચી નીચી નથી. ખેલ જોવાની ઉત્કંઠાને કારણે તેમનાં બધાં અંગોમાં ઉમંગ ભરેલો છે.

સોભા સુંદરતા અતિ બડી, હક બડી રૂહ અરવાહે ।
એ સોભા સાગર દૂસરા, મુખ કહ્યો ન જાએ જુબાંએ ॥ ૧૬ ॥

શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓના બિરાજમાન થવાથી આ ચબૂતરાની સુંદરતા અત્યંત અધિક થઈ જાય છે. આ બીજા સાગરની અદ્વિતીય શોભાનું વર્ણન જ્ઞબ દ્વારા થઈ શકતું નથી.

અરસ અરવાહોં મુખ કી, જુબાં કહા કરે બરનન ।
નૈન શ્રવન મુખ નાસિકા, સોભા સુંદર અતિ ધન ॥ ૧૭ ॥

આ નશ્વર જ્ઞબ પરમધામના આત્માઓના મુખારવિંદની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકશે ?
તેમનાં આંખ, કાન, મુખકમલ તથા નાકના સૌંદર્યની શોભા અનુપમ છે.

ગૌર રંગ લાલક લિએ, સોભા સુંદરતા અપાર ।
જો એક અંગ બરનન કરું, વાકો ભી ન આવે પાર ॥ ૧૮ ॥

ગોરા વર્ણના આ બ્રહ્માત્માઓ તેમની લાલીયુક્ત મુખમંડળની અપાર શોભાની લીધે અતિ સુંદર લાગે છે. જો તેમના કોઈ એક અંગની શોભાનું વર્ણન કરવા લાગીએ તો પણ તેનો પાર પામી શકાતો નથી.

મુખ ચૌક છબિ કી ક્યોં કહું, સોભા હરવટી દંત અધૂર ।
બીચ લાંક મુસકની કહાં લગ, કેહે કેહે કહું મુખ નૂર ॥ ૧૯ ॥

તેમની મુખાકૃતિનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? તેમની હડપચી (ચિબુક) દંતાવલી તથા અધર અત્યંત સુશોભિત છે. હાસ્ય કરતી વખતે હડપચી તથા અધર (નીચલો હોઠ)નો ભાગ બહુ જ સુંદર દેખાય છે. તેમની આવી તેજોમય આકૃતિની આભા (કાંતિ)નું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

સાડી ચોલી ચરની, જડાવ રંગ ઝલકાર ।
કે જવેર કેટે કહું, સોભા સાગર સુખકાર ॥ ૨૦ ॥

તેમનાં વસ્ત્રોમાં સાડી, ચોલી, ચણિયો બધાં રત્ન જડિત હોવાથી અનેક રંગોમાં ચમકે છે. આ વસ્ત્રોમાં જડેલાં અનેક રત્નોની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું, એમની શોભા સાગર સમાન સુખદાયક છે.

રૂહેં બૈઠીં હિલ મિલ કે, યાકે જુદે જુદે બસ્તર ।
કેટે રંગ કહું સાડિયોં, નિપટ બૈઠિયાં મિલ કર ॥ ૨૧ ॥

પરસ્પર હળીમળીને બેઠેલા આ બ્રહ્માત્માઓનાં વસ્ત્રો જુદાં-જુદાં રૂપે સુશોભિત છે. જો કે તેઓ બધા મળી અભિન્ન રૂપે બેઠેલાં છે. છતાં તેમની સાડીઓ અનેક રંગોમાં ઝણકે છે.

કે સાડી રંગ સેત કી, ઓર કે સાડી રંગ નીલી ।
કે સાડી રંગ લાલ હૈં, કે સાડી રંગ પીલી ॥ ૨૨ ॥

કેટલાક બ્રહ્માત્માઓની સાડી સફેદ રંગની છે તો કેટલાકની નીલા રંગની છે. આ રીતે કેટલાક બ્રહ્માત્માઓની સાડી લાલ રંગની છે તો કેટલાકની પીળા રંગની છે.

એક લાલ માહેં કે રંગ, ઓર કે રંગ નીલી માહેં ।
કે રંગ પીલી કે સેત મેં, કે રંગ ક્યો કહું જુબાંઅં ॥ ૨૩ ॥

એમાં એક લાલ રંગમાં પણ અનેક રંગો દેખાય છે તથા એક નીલા રંગમાં પણ વિવિધ રંગો સુશોભિત છે. આ રીતે પીળા તથા સફેદ રંગમાં પણ અનેક રંગો છે, જીબના દ્વારા તેનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

મૈન્ નામ લેત એક રંગ કા, કહું કેટે લાલ માહેં એક ।
એક નામ નીલા કહું, માહેં નીલે રંગ અનેક ॥ ૨૪ ॥

જો હું એમાંથી એક લાલ રંગનું નામ લઉં તો એમાં પણ બીજા અનેક રંગો દેખાય છે. એવી રીતે નીલા રંગની વાત કરું તો એમાં પણ અનેક રંગો સુશોભિત છે.

ઈન વિધ કે રંગ બસ્તરોં, એ બરન્યો ક્યો જાએ ।
તિનમેં ભી જુદ્ધિયાં નહીં, સબ બૈઠિયાં અંગ મિલાએ ॥ ૨૫ ॥

આ રીતે અનેક રંગોનાં વસ્ત્રો શોભાયમાન છે, જેનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ? તેમાં પણ બધા જ બ્રહ્માત્માઓ અલગઅલગ નહોતાં એક સાથે મળીને બેઠા છે.

અનેક રંગોં સાડિયાં, માહેં કે વૃખ બેલી પાત ।
ફલ ફૂલ નકસ કટાવ કે, તાથેં બરન્યો ન જાત ॥ ૨૬ ॥

અનેક રંગોની સાડીઓમાં પણ વૃક્ષો, વેલીઓ, પાંદડા, ફલ, ફૂલ વગેરેની વિવિધ ચિત્રકારી શોભે છે. એટલા માટે તેમનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

કે રંગ કહું બસ્તરોં, કે કહું જવેરોં રંગ ।
ઈન વિધ રંગ અનેક હૈં, તાકે ઉઠેં કે તરંગ ॥ ૨૭ ॥

આ રીતે અનેક રંગોનાં વસ્ત્રોમાં વિવિધ રંગોનાં રત્નો જડેલાં છે. આ અનેક રંગોમાંથી નીકળતાં તેજ તરંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

કે કિરને ઉઠેં કંચન કી, કે કિરને હીરન ।
પાચ પાંને મોતી માનિક, કિરને જાએ ન કહી જવેરન ॥ ૨૮ ॥

આ વસ્ત્રોમાંથી અનેક કિરણો કંચન (સોનું) રંગનાં તથા અનેક કિરણો લીલા રંગનાં નીકળે છે. આ રીતે પાચ, પન્ના, મોતી, માણેક વગેરે રત્નોમાંથી નીકળતી અનંત શોભાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

સો કિરને લગે જાએ ઉપર, ઓર દ્વાર દિવાલોં થંભન ।
આવે ઉતથેં કિરને સામિયાં, માહેં માહેં જંગ કરેં રોસન ॥ ૨૯ ॥

વસ્ત્રોમાં જડેલાં રત્નોમાંથી નીકળતાં આ કિરણો ઉપર ચંદરવા સુધી જાય છે. તથા ત્યાંથી

દરવાજા, દીવાલો તથા સ્તંભો સુધી પહોંચે છે. તે દરવાજાઓ, દીવાલો તથા સ્તંભોમાંથી નીકળતાં કિરણોની સાથે આ કિરણોની પરસ્પર લડાઈ થાય છે.

ઔર ચોલી જો ચરનિયાં, સબ અંગ મેં રહે સમાએ ।
બરનન ન હોએ એક અંગ કો, તામે બૈઠિયાં સબ લપટાએ ॥ ૩૦ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓનાં વસ્ત્રોમાં ચોળી, ચણિયો વગેરે તેમના બધા અંગોમાં સમાપેલા છે. એમના એક અંગનું પણ વર્ણન થઈ શકતું નથી. આ રીતે બધી સખીઓ પરસ્પર અંગોઅંગ મેળવીને બેઠેલી છે.

હેમ હીરા મોતી માનિક, કે રંગોં કે હાર ।
પાચ પાંને નીલવી લસનિએં, કે જવેરોં અંબાર ॥ ૩૧ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓના કંઠમાં હેમ (સોનું) હીરા, મોતી, માણેક, પાચ, પન્ના, નીલમણિ, વૈદ્યુથમણિ (લસણિયો) વગેરે વિવિધ પ્રકારનાં રત્નોના અનેક રંગોમાં ચમકતાં હાર સુશોભિત છે.

સોભા અતંત હૈ ભૂષનોં, સ્વર બજત હાથ ચરન ।
મીઠી બાની અતિ નરમાઈ, ખુસબોએ ઔર રોસન ॥ ૩૨ ॥

આ અલંકારોની શોભા પણ અનંત છે. બ્રહ્માત્માઓના હાથ તથા પગના સામાન્ય હલન-ચલન માત્રથી આ અલંકારોમાં સ્વરો ગુંજવા લાગે છે. તેમની મધુરવાણી, કોમળતા, સુગન્ધ તથા પ્રકાશનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

બસ્તર ભૂષન સબ અંગોં, ક્યોં કહું કેતે રંગ ।
એક એક નંગ કે અનેક રંગ, તિન રંગ રંગ કે તરંગ ॥ ૩૩ ॥

આ રીતે બ્રહ્માત્માઓનાં વસ્ત્રો તથા બધા અંગોમાં ધારણ કરેલા અલંકારોના રંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? એમાં જડેલા એક-એક રત્નોમાંથી અનેક રંગો નીકળે છે. તે રંગોમાંથી અસંખ્ય તરંગો નીકળે છે.

નિલવટ શ્રવન નાસિકા, સિર કંઠ ઉર કે હાર ।
હાથ પાંચ ચરન ભૂષન, અતિ અલેખેં સિનગાર ॥ ૩૪ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓના કપાળ, મોહું, નાક, મસ્તક, કંઠ વગેરે વિવિધ અંગો અલંકારોથી સુશોભિત છે. વક્ષ:સ્થળ પણ અનેક હારોથી સુશોભિત છે. તેમના હાથ, પગમાં પણ વિવિધ અલંકારો છે. આ રીતે એમના શાણગારનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

જો હોવેં અરવા અરસ કી, સો લીજો કર સહૂર ।
અંગ રંગ નંગ સબ જંગ મેં, હોએ ગયો એક જહૂર ॥ ૩૫ ॥

જે આત્માઓ પરમધામના છે તેઓ પરસ્પર વિચાર કરી આ દિવ્ય શાણગારનું ચિંતન કરે. તેમનાં બધાં અંગોમાંથી નીકળતાં વિવિધ રંગનાં રત્નોનો પ્રકાશ પરસ્પર સ્પર્ધા કરતો એક પ્રકાશપુંજની જેમ સુશોભિત થાય છે.

મહામત કહે બૈઠિયાં દેખ કે, હક હંસત હૈં હમ પર ।
કહે દેખોં ઈન વિધ ખેલ મેં, ભોલિયાં રહેં ક્યોં કર ॥ ૩૬ ॥

મહામતિ કહે છે, બ્રહ્માત્માઓને આ પ્રકારે એક સાથે મળીને બેઠેલા જોઈ શ્રીરાજજી હાસ્ય કરતાં

કહે છે, જુઓ ! નશર ખેલમાં આ રીતે એક સાથે કેવી રીતે રહી શકશો ?

પ્રકરણ ૨ ચોપાઈ ૧૫૮

ઢાલ દૂસરા, ઈસી સાગરકા

લેહેરી સુખ સાગર કી, લેસી રૂહેં અરસ ।
યાકે સરૂપ યાકો દેખસી, જો હૈં અરસ પરસ ॥ ૧ ॥

પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ જ આ વિશાળ સાગરોની સુખમય લહેરોનો અનુભવ કરી શકે છે. આ જ આત્માઓ પોતાના મૂળ સ્વરૂપ (પર-આત્મા) ને જોઈ શકશે કેમકે તેમનો પરસ્પરનો સમ્બન્ધ છે.

એ જો સરૂપ સુપન કે, અસલ નજર બીચ ઈન ।
વહ દેખેં હમકો ખ્વાબ મેં, જો અસલ હમારે તન ॥ ૨ ॥

બ્રહ્માત્માઓનાં આ સ્વખમય સ્વરૂપો પર પણ હુંમેશાં પરમધામના અખંડ સ્વરૂપ (પર આત્મા)ની દણ્ઠિ બની રહે છે. કેમકે આપણો પર-આત્મા આ નશર શરીરને સ્વખમાં જોઈ રહ્યો છે.

ઉન અંતર આંખેં તબ ખુલેં, જબ હમ દેખેં વહ નજર ।
અંદર ચૂલ્હે જબ રૂહ કે, તબ ઈતણીં બેઠે બકા ઘર ॥ ૩ ॥

પર - આત્માની આંખો ત્યારે ખૂલશે (તેમની સ્વખાવસ્થા ત્યારે દૂર થશે) જ્યારે આપણે જાગૃત થઈ તેમની તરફ જોઈશું. જ્યારે બ્રહ્માત્માઓના હદ્યમાં પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ અંકિત થશે ત્યારે અહીં બેઠા-બેઠા પરમધામનો અનુભવ થશે. (પરમધામમાં જાગૃત થઈ જશે.)

સુરત ઉનોં કી હમ મેં, એ જુદે જુદે હુએ જો હમ ।
એ જો બાતેં કરેં હમ સુપન મેં, સો કરાવત હક ઈલમ ॥ ૪ ॥

જો કે આપણે આ સ્વખવત્ત જગતમાં જુદાંજુદાં શરીર ધારણ કરી બેઠાં છીએ તો પણ પરઆત્માની સુરતા આપણા ઉપર જ લાગેલી છે. આ સ્વખ જગતમાં આપણે જે વાતો કરી રહ્યા છીએ તે પણ ધામધણીનો આદેશ જ કરાવી રહ્યો છે.

ઈન વિધ હક કા ઈલમ, હમકો જગાવત ।
ઈલમ કિલ્લી હમકો દઈ, તિનસે બકા દ્વાર ખોલત ॥ ૫ ॥

આ રીતે ધામધણી દ્વારા અપાયેલ બ્રહ્મજ્ઞાન (તારતમજ્ઞાન) આપણને જાગૃત કરી રહ્યું છે. ધામધણીએ સદ્ગુરુના રૂપે આવીને અમને તારતમ રૂપી કુંચી આપી છે, જેનાથી પરમધામના દરવાજા ખૂલી જાય છે.

બીચ અસલ તન ઓર સુપને, પટ નીંદે કા થા ।
સો નીંદ ઉડાએ સુપના રખ્યા, એ દેખો કિયા હક કા ॥ ૬ ॥

પરમધામના મૂળ શરીર (પરઆત્મા) અને આ સ્વખવત્ત જગતના સ્વખના શરીરની મધ્યમાં

અજ્ઞાનરૂપી નિદ્રાનું આવરણ પડ્યું હતું. ધામધણીએ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા નિદ્રાના તે આવરણને દૂર કર્યું પરન્તુ સ્વખને યથાવત્ રાખ્યું. ધામધણીની આ જ વિચિત્ર લીલા છે.

ના તો નીંદ ઉડે પીછે સુપના, કબલોં રેહેવે એ ।

ઈન વિધ સુપના ના રહે, પર હુઆ હાથ હુકમ કે ॥ ૭ ॥

નહિ તો ઊંઘ ઊડી ગયા પછી આ સ્વખ ક્યાં સુધી ટકી શકે ? આ રીતે આ સ્વખ રહેવું ન જોઈએ, પરન્તુ ધામધણીના આદેશથી જ આ હજુ સુધી ટકી રહ્યું છે.

કમેં ખેલ દેખાઈયા, જુદે ડારે ફરામોસી દે ।

ખેલ મેં જગાએ ઈલમેં, અબ હુકમ મિલાવે લે ॥ ૮ ॥

ધામધણીના આદેશે જ આ ખેલ દેખાડ્યો છે. તેમણે અજ્ઞાનનું આવરણ નાંખી આ ખેલમાં આપણને જુદાંજુદાં કરી દીધાં છે. આ આદેશ આપણને તારતમ જ્ઞાન દ્વારા ખેલમાં પણ જાગૃત કરી રહ્યો છે. હવે આ (આપણને બધાને) મૂલભિલાવાનો અનુભવ કરાવશે.

બાત પોહોંચી આએ નજીક, અબ જો કોઈ રેહેવે દમ ।

ઉમેદા તુમારી પૂરને, રાખી ખસમેં તુમ હુકમ ॥ ૯ ॥

હવે પરમધામમાં જાગૃત થવાનો સમય નજીક આવી ગયો છે. હજુ જેટલા શાસ (સમય) બાકી રહે છે, તેમાં પણ તમારી મનોકભનાઓને પૂર્ણ કરવા માટે જ ધામધણીના આદેશે તમોને આ પ્રમાણે ખેલમાં રાખ્યા છે.

જો રૂહેં અરસ અજીમ કી, સો મિલિયો લેકર ઘાર ।

એ બાની દેખ ફજર કી, સબ હૂજો ખબરદાર ॥ ૧૦ ॥

જે પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ છે તેઓ પરસ્પર પ્રેમપૂર્વક મળે. આત્મ જાગૃતિના પ્રભાતની આ વાણી સાંભળી બધા સાવચેત થઈ જાવ.

અબ ફરામોસી ક્યોં રહે, જબ ખોલ્યા બકા દ્વાર ।

રૂબરૂ કિએ હમકો, તન અસલ નૂર કે પાર ॥ ૧૧ ॥

જ્યારે પારનાં દ્વાર ખુલ્લી જશે ત્યારે આ નિદ્રા કેવી રીતે રહી શકશે ? ધામધણીએ તો આપણને તારતમ જ્ઞાનના દ્વારા પરમધામના મૂળ શરીર (પર-આત્મા) નો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરાવ્યો છે.

બૈઠી થી ડર જિનકે, સબ હિલભિલઅંક હોએ ।

હુકમ હક કે ક્રૌલ પર, ઉલટ તુમકો જગાવે સોએ ॥ ૧૨ ॥

ધામધણીના વિયોગના ભયની જે શંકાથી બધા બ્રહ્માત્માઓ મૂલભિલાવામાં એક સાથે મળીને બેઢા હતા હવે તે જ ધામધણી પોતાના વચન અનુસાર પોતાના આદેશ દ્વારા તમોને જાગૃત કરી રહ્યા છે.

ના તો સુપન કે સરૂપ જો, સો તો ખેલૈ કો જૈંચત ।

સો હુકમેં તુમેં સુપના, હક કો મિલાવત ॥ ૧૩ ॥

નહિ તો આ સ્વખનું સ્વરૂપ તો સ્વખવત્ જગતના ખેલની તરફ જ જેંચે છે. આ તો શ્રીરાજજીનો

આદેશ જ છે, જે આ સ્વખના શરીરમાં પણ શ્રીરાજજીની સાથે તમારું મિલન કરાવે છે.

યોં સીધી ઉલટીય સે, કૌન કરે બિના ઈલમ ।
ઈત જગાએ ઉમેદાં પૂરન કર, જૈંચત તરફ ખસમ ॥ ૧૪ ॥

નહિ તો તારતમજ્ઞાન સિવાય બીજું કયું જ્ઞાન પરમધામથી વિમુખ આત્માઓને પરમધામની તરફ ઉન્મુખ કરાવી શકે એમ છે? આજ જ્ઞાન બ્રહ્માત્માઓના મનોરથોને પૂર્ણ કરી તેમને જાગૃત કરીને ધામધણી સાથે મિલન માટે પ્રેરિત કરે છે.

એ હોત કિયા સબ હુકમ કા, ના તો ઈન વિધ ક્યો હોએ ।
જાગ સુપના મૂલ તન કા, જગાએ હુકમ મિલાવે સોએ ॥ ૧૫ ॥

ધામધણીના આદેશથી જ આ બધું થઈ રહ્યું છે, નહિ તો આ રીતે કેમ થઈ શકે? આ સ્વખના શરીરથી સુરતાને જાગૃત કરી મૂલ શરીરની સાથે મેળવવાનું કાર્ય ધામધણીના આદેશથી જ સંભવ છે.

સો સુધ આપન કો નહીં, જો વિધ કરત મેહેરબાન ।
ના તો કે મેહેર આપન પર, કરત હેં રેહેમાન ॥ ૧૬ ॥

પરમકૃપાળું ધામધણી આપણા પર કેવી અહેતુકી કૃપા કરી રહ્યા છે, એની આપણને લેશમાત્ર પણ સુધ (ભાન) નથી. નહિ તો ધામધણી આપણા ઉપર પ્રત્યેક પળે કૃપાની જ વર્ષા કરી રહ્યા છે.

મહામત કહે મેહેર હક કી, રૂહોં આવે એક નજર ।
તો તબહી રાત કો મેટ કે, જાહેર કરેં ફજર ॥ ૧૭ ॥

મહામતિ કહે છે, જો બ્રહ્માત્માઓને ધામધણીની અહેતુકી કૃપાનો લેશમાત્ર બોધ પણ થઈ જાય તો તે સમયે અજ્ઞાનરૂપી રાત મટી જ્ઞાનનું પ્રભાત થઈ જાય.

પ્રકરણ ઉ ચોપાઈ ૧૭૫

સાગર તીસરા, એક દિલી રૂહન કી

અબ કહું સાગર તીસરા, મૂલ મેલા બિરાજત ।
રૂહ કી આંખોં દેખિએ, તો પાઈએ ઈનોં સિફત ॥ ૧ ॥

હવે ત્રીજા સાગરનું વર્ણન કરું છું. આ બ્રહ્માત્માઓના એકાત્મભાવનું પ્રતીક છે. બ્રહ્માત્માઓ મૂલમિલાવામાં બિરાજમાન છે. આત્મ દસ્તિએ જોવાથી જ એમના અપાર મહિમાની જાણ થશે.

અરસ કી અરવાહેં જેતી, જુદી હોએ ના સકેં એક બિન ।
એ માહેં ક્યોં હોએં જુદિયાં, અસલ રૂહેં એક તન ॥ ૨ ॥

પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ ક્ષણમાત્રને માટે પણ પોતાના ઘડીથી જુદા થઈ શકતા નથી. આ બ્રહ્માત્માઓમાં વિયોગ કેવી રીતે થઈ શકે? કેમકે આ બધા અદ્વૈત સ્વરૂપ છે.

ઈન સબન કી એક અકલ, એક દિલ એક ચિત ।
એક ઈસક ઈનોં કા, સનેહ કાયમ હિત ॥ ૩ ॥

આ બધાની બુદ્ધિ, હૃદય તથા ચિત એક જ છે. એમનો પરસ્પર પ્રેમ પણ એટલો જ પ્રગાહ

છ. એમનો પ્રગાઢ સ્નેહ સર્વદા પ્રેમ-પ્રીતિથી ભરેલો રહે છે.

ઈનોં દિલ સાગર તીસરા, એક સાગર સબ દિલ ।
દેખો ઈનોં દિલ પૈઠ કે, કિન વિધ બૈઠિયાં મિલ ॥ ૪ ॥

એમના વિશાળ હૃદયને જ ગ્રીજો સાગર કહ્યો છે. આ બધા બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય વિશાળ સાગર જેવું છે. એમના હૃદયમાં પ્રવેશ કરી એમને જોઈએ તો જાણ થશે કે આ બધા એક સાથે મળીને કેવી રીતે બેઠાં છે.

હાંસ વિલાસ સુખ એક હૈ, એક ભાંત એક ચાલ ।
તો ઈન વાહેદત કી ક્યોં કહું, કૌલ ફૈલ જો હાલ ॥ ૫ ॥

એમનો હાસ-પરિહાસ, આનંદ-વિલાસ, સુખોની અનુભૂતિ વગેરે બધું એકરૂપ છે. એમની જીવન શૈલી પણ એક જ પ્રકારની છે. આ અદ્વૈત સ્વરૂપ બ્રહ્માત્માઓનાં વચન, આચરણ તથા મનઃસ્થિતિનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

તો કહ્યા વાહેદત ઈનકો, અરસ અરવા હક જાત ।
જ્યોં જોતેં જોત ઉદોત હૈ, ત્યોં સૂરત કી સૂરત સિફાત ॥ ૬ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓને એટલા માટે અદ્વૈત સ્વરૂપ કહ્યા છે કેમકે પરમધામના આ આત્માઓ સ્વયં ધામધણીના અંગ સ્વરૂપ છે. જે રીતે સૂર્યના પ્રકાશમાંથી બીજા બધા પ્રકાશ પ્રકાશિત થાય છે તે રીતે આ બ્રહ્માત્માઓ અક્ષરાતીત ધણીની જ શક્તિથી ઓતપ્રોત છે.

ઈન એક દિલી રૂહન કી, એ ક્યોં કર કહી જાએ ।
એક રૂહ કહે ગુજ હક કા, દૂજી અંગ ઉમંગ ન સમાએ ॥ ૭ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓના એકાત્મભાવની શોભા ક્યા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? જો આમાંથી કોઈ એક શ્રીરાજજીના અન્તરંગ રહસ્યની વાતો કરે છે તો તેને સાંભળી બીજના હૃદયમાં ઉમંગ સમાતો નથી.

વહ સુખ કેહેવે અપના, જો કિયા હૈ હક સે ।
દિલ દૂજી કે યોં આવત, સબ સુખ લિયા મૈં ॥ ૮ ॥

જો કોઈ ધામધણીના સાન્નિધ્યમાં પ્રાપ્ત કરેલ સુખદ અનુભૂતિની વાત કરે છે તો બીજને એવો આભાસ થાય છે કે તેણે સ્વયં પણ તે રીતની અનુભૂતિ કરેલી છે.

એકે બાત કે વાસ્તે, સુખ દૂજી કો ઉપજ્યા યોં ।
યોં સબન કી એકદિલી, જુદા બરનન હોવે ક્યોં ॥ ૯ ॥

જો કોઈ બ્રહ્માત્માઓ કોઈ વાતે આનંદિત થાય છે તો બીજાને પણ આનંદનો અનુભવ થાય છે. આ રીતે બધા બ્રહ્માત્માઓમાં એકાત્મભાવ છે. એટલા માટે તેમનું અલગ-અલગ વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

એક રૂહ બાત કરે હક સોં, સુખ દૂજી કો હોએ ।
જબ દેખિએ મુખ બોલતે, તબ સુખ પાવેં દોએ ॥ ૧૦ ॥

જો કોઈ એક બ્રહ્માત્મા શ્રીરાજજીની સાથે વાર્તાવાપ કરે છે. તો તેમની સુખદ અનુભૂતિ બીજાને

પણ થાય છે. પ્રત્યુત્તરમાં શ્રીરાજજીને કાઈ કહેતાં જુઓ છે તો બને આનંદિત થઈ જાય છે.

અરસ પરસ યોં હક સોં, આરામ લેવેં સબ કોએ ।

અતિ સુખ પાવેં બડી રૂહ, એ તિનેકે અંગ સબ સોએ ॥ ૧૧ ॥

આ રીતે બધા બ્રહ્માત્માઓ ધામધળીની સાથે પરસ્પર આનંદનો અનુભવ કરે છે. તેનાથી શ્રીરાજશયામાજીને અપાર આનંદનો અનુભવ થાય છે કેમકે બધા બ્રહ્માત્માઓ તેમના જ અંગ રૂપ છે.

જો સુખ પાવત બડી રૂહ, સબ તિનેકે સુખ સનકૂલ ।

જ્યોં જલ મૂલ મેં સીચિએ, પોહોંચે પાત ફલ ફૂલ ॥ ૧૨ ॥

ત્યો સુખ જેતા હક કા, પોહોંચત હૈ બડી રૂહ કોં ।

બડી રૂહ કા સુખ રૂહન, આવત હૈ સબ મોં ॥ ૧૩ ॥

જ્યારે શ્યામાજીને આનંદનો અનુભવ થાય છે ત્યારે બધા બ્રહ્માત્માઓ પણ તે રીતે આનંદિત થાય છે. જેમ કોઈ વૃક્ષના મૂળને પાણી પાય તો તેમની ડાળીઓ, પાંદડાઓ, ફળ, ફૂલ વગેરે બધા લીલાંછમ રહે છે તે રીતે શ્રીરાજજી પાસેથી શ્યામાજીને જેટલો આનંદ મળે છે, તે આનંદ શ્રી શ્યામાજી પાસેથી બધા બ્રહ્માત્માઓને પહોંચે છે.

યા ભૂષણ યા બસ્તર, સિનગાર કે બખત ।

એક પેહેને સુખ દૂજુ કો, યોં સબોં સુખ હોત અતંત ॥ ૧૪ ॥

શાણગારના સમયે જો એક બ્રહ્માત્મા વસ્ત્ર યા અલંકાર ધારણ કરે છે અને તેનાથી તેને જેટલો આનંદ થાય છે, તેટલો જ આનંદ તેને જોવાવાળા બીજા બ્રહ્માત્માઓને પણ થાય છે. આ રીતે બધા બ્રહ્માત્માઓને અનંત સુખનો અનુભવ થાય છે.

યા જો બખત આરોગને, યા કોઈ અરસ લજત ।

સો એક રૂહ સે દૂસરી, સુખ દેખ કેહે પાવત ॥ ૧૫ ॥

ભોજનલીલાના સમયે અથવા આનંદની અન્ય ઘડીમાં કોઈ એક બ્રહ્માત્માને જે આનંદનો અનુભવ થાય છે, તેને જોઈને બીજા બ્રહ્માત્માઓને પણ તે રીતના સુખની અનુભૂતિ થાય છે.

એ સુખ બાતેં અરસ કી, અલેખે અખંડ ।

ક્યોં બરનોં મેં ઈન જુબાં, બૈઠ બીચ ઈન ઈડ ॥ ૧૬ ॥

આ રીતે અસંખ્ય સુખ પરમધામમાં છે. આ નશ્વર સંસારમાં રહીને નશ્વર જીભ દ્વારા હું તેમનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ?

મૈં નેક કહી ઈન વિધ કી, સો અરસ મેં વિધ બેસુમાર ।

ઈન મુખ બાની ક્યોં કહું, જાકો વાર ન પાર ॥ ૧૭ ॥

મેં તો અહીં થોડુંક વર્ણન કર્યું છે, પરન્તુ પરમધામમાં એવું અનંત સુખ મળે છે. આ મુખે તેમનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે છે ? જેનો કોઈ પાર જ નથી.

તો કહ્યા રસૂલ ને, અરસ મેં વાહેદત ।

સો કહ્યા ઈન માઓનોં, એ રૂહેં એકદિલ એક ચિત ॥ ૧૮ ॥

રસૂલ સાહેબે પણ એટલા માટે કહું કે પરમધામમાં એકાત્મભાવ છે. આ એ અર્થમાં કહું છે કે પરમધામમાં બ્રહ્માત્માઓ એકાત્મભાવ (એકદિલી) માં રહે છે.

એક રૂહ સુખ લેત છે, સુખ પાવત બારે હજાર ।
તો કહી જો ચીજેં અરસ કી, સો ચીજેં ચીજ અપાર ॥ ૧૯ ॥

જો કોઈ બ્રહ્માત્માઓને સુખદ અનુભૂતિ થાય છે તો તે અનુભૂતિ બાર હજાર બ્રહ્માત્માઓને પણ થાય છે. એટલા માટે પરમધામની જે વિશેષતાઓનું વર્ણન થયું છે તેમનો કોઈ અંત નથી.

જો કોઈ ચીજેં અરસ મેં, બાગ જિભી જીનવર ।
તાકો સુખ બલ ઈસક કા, સો પાર ન આવે કયોંએ કર ॥ ૨૦ ॥

પરમધામમાં વન, ઉપવન, ભૂમિ તથા પશુપક્ષી વગેરે જે પણ છે તે બધાને મળનારું સુખ તથા તેમની શક્તિ શ્રીરાજજીના જ પ્રેમનું પરિણામ છે. એટલા માટે આ પ્રેમનો કોઈ પાર નથી.

યા પસૂ યા વૃખ કોઈ, અપાર તિનોં કી બાત ।
તો રૂહોં કે સુખ ક્યોં કહું, એ તો હેણ હક કી જાત ॥ ૨૧ ॥

જ્યારે પરમધામનાં પશુપક્ષી તથા વૃક્ષો વગેરેના સુખનો પણ કોઈ પાર નથી તો બ્રહ્માત્માઓના અપાર આનંદ વિશે કેવી રીતે કહી શકાય ? આ તો સ્વયં શ્રીરાજજીના જ અંગરૂપ છે.

જિન કિન કો સંસે ઉપજે, ખેલ દેખ કે યોં ।
એ જો રૂહેં અરસ કી, તિનકા ઈસક ન રહ્યા ક્યોં ॥ ૨૨ ॥

જો કોઈને સન્દેહ થાય કે આ બધા બ્રહ્માત્માઓ શ્રી રાજજીના જ અંગભૂત છે તો આ નશરે ખેલને જોઈને શ્રીરાજજી તરફ તેમને શાશ્વત પ્રેમ કેમ ન રહ્યો, અર્થાત્ ક્યાં વિલીન થઈ ગયો ?

ઈસક રૂહ દોડી કાયમ, ઔર કાયમ અરસ કે માહિં ।
ક્યોં ઈસક ખોવે આવે ક્યોં, ઉત કમી કોઈ આવત નાહિં ॥ ૨૩ ॥

જ્યારે પ્રેમ અને બ્રહ્માત્માઓ બન્ને પરમધામમાં શાશ્વત છે, તો આ સંસારમાં આવી બ્રહ્માત્માઓ તે પ્રેમને કેવી રીતે ભૂલી શકે છે ? પરમધામમાં તો કોઈ પણ વસ્તુની કોઈ ખામી નથી.

ઉત કમી ક્યોં આવહી, ઔર રૂહેં આવેં ક્યોં ઈત ।
ઔર ઈસક જાએ ક્યોં ઈનોં કા, જિનકી ઓતી બડી સિફત ॥ ૨૪ ॥

જ્યારે પરમધામમાં કોઈ પણ વસ્તુનો અભાવ નથી, તો આ જગતમાં બ્રહ્માત્માઓનું આગમન કેમ થયું અને તે બ્રહ્માત્માઓમાંથી આ પ્રેમ કેવી રીતે લુપ્ત થઈ શકે છે, જેમનો આટલો મોટો મહિમા છે.

જાત હકકી કહાવહીં, ઔર કહાવેં માહેં વાહેદત ।
જો ઈલમ બિચારે હકકા, તાકો ઈસક બધત ॥ ૨૫ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીના જ અંગરૂપ કહેવાય છે. તથા દિવ્ય પરમધામમાં શ્રીરાજજીના અદ્વૈત સ્વરૂપમાં શોભાયમાન છે. જો તેઓ ધામધણી દ્વારા પ્રદાત તારતમ જ્ઞાન પર ચિંતન કરશે તો તેમનો પ્રેમ ઉત્તોત્તર વધતો જશે.

એ કેહેતી હોં મૈં તિનકો, કોઈ સંસે લ્યાવે જિન ।
એ અનહોની હકેં કરી, વાસ્તે હાંસી ઉપર રૂહન ॥ ૨૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓ માટે જ મેં આ બધું કહ્યું છે. જેથી તેમના મનમાં કોઈપણ પ્રકારની શંકા ન રહે. આ બધી અસંભવ વાતો સ્વયં ધામધણીએ સંભવ બનાવી છે અને તે પણ પોતાના આત્માઓની

સાથે મજાક (હાંસી) કરવા માટે જ છે.

ના તો એ કબું નહીં, જો હક રૂહેં દેખેં સુપન ।
એક જરા અરસ કા, ઉડાવે ચૌટે ભવન ॥ ૨૭ ॥

નહિ તો આવું ક્યારેય સંભવી શકે નહીં કે ધામધણીના આત્માઓ સ્વખ્ય જગતને જુએ. કેમકે પરમધામનો એક કણ માત્ર ચૌદ લોકને ઉડાવી શકે છે.

એ હકેં હિકમત કરી, ખેલ દેખાયા જૂઠ રૂહન ।
પટ હે જૂઠ દેખાઈયા, નૈનોં દેખેં બકા વતન ॥ ૨૮ ॥

આ તો ધામધણીનો જ અદ્ભુત ચમત્કાર છે, કે તેમણે પોતાના આત્માઓને આ મિથ્યા જગત દેખાડ્યું. અજ્ઞાનરૂપી નિદ્રાનું આવરણ નાખીને જ બ્રહ્માત્માઓને આ મિથ્યા ખેલ દેખાડ્યો છે. વાસ્તવમાં બ્રહ્માત્માઓ (પર આત્મા)નાં નેત્ર તો અખંડ ધામને જ નિરખી રહ્યાં છે.

આડા પટ હે જૂઠ દેખાઈયા, પટ ન આડે હક ।
સો હક કો હક દેખત, હુંઠ ફરામોસી રંચક ॥ ૨૯ ॥

ધામધણીએ બ્રહ્માત્માઓ પર નિદ્રાનું આવરણ નાંખી તેમને આ ખેલ દેખાડ્યો છે. પરન્તુ આ આવરણ શ્રીરાજજીના સમુખ નથી. વાસ્તવમાં બ્રહ્માત્માઓ ધામધણીને જ પોતાની સામે જોઈ રહ્યા છે. આ ભ્રમનું આવરણ તો રજ માત્ર છે.

ઈન વિધ ખેલ દેખાઈયા, ના તો રૂહેં જૂઠ દેખેં ક્યોં કર ।
અપને તન હકેં જાનકે, કરી હાંસી રૂહોં ઉપર ॥ ૩૦ ॥

આ રીતે ધામધણીએ ક્ષાળમાત્રમાં આ નશ્વર ખેલ દેખાડ્યો છે. નહિ તો આ સત્ય આત્માઓ આ મિથ્યા જગતને કેવી રીતે જોઈ શકે? શ્રીરાજજીએ એમને પોતાના અભિન્ન અંગ સમજી એમની ઉપર થોડીક મજાક (હાંસી) કરી છે.

સો ભી કિયા સુખ વાસ્તે, પર અબ સુધ કિનકો નાહિં ।
ખેલ દેસી સુખ બડે, જબ જાગેં અરસકે માહિં ॥ ૩૧ ॥

આ હાંસી પણ બ્રહ્માત્માઓને આનંદની અનુભૂતિ કરાવવા માટે જ છે. પરન્તુ હજુ સુધી તેમાંથી કોઈને પણ આ સુધ (ભાન) નથી. જ્યારે તેઓ બધાં પરમધામમાં જાગૃત થશે ત્યારે આ ખેલનું સ્મરણ કરી તેમને અપાર સુખનો અનુભવ થશે.

હાઢી નૂર હેં હકકા, ઔર રૂહેં હાઢી અંગ નૂર ।
ઈન વિધ અરસ મેં વાહેદત, એ સબ હકકા જહૂર ॥ ૩૨ ॥

શ્રી શ્યામાજી સ્વયં શ્રીરાજજીનાં જ અંગના તેજરૂપ છે અને બ્રહ્માત્માઓ શ્રીશ્યામાજીનાં અંગના તેજરૂપ છે. આ રીતે પરમધામમાં અદ્વૈત ભાવ છે. કેમકે આ બધાં શ્રીરાજજીના પ્રકાશ સ્વરૂપ છે.

મહામત કહે એ તીસરા, એ જો રૂહોં દિલ સાગર ।
અબ કહું ચોથા સાગર, પટ ખોલ દેખો અંતર ॥ ૩૩ ॥

મહામતિ કહે છે, આ ત્રીજો સાગર બ્રહ્માત્માઓના હદ્યના એકાત્મભાવનો સાગર છે. હવે હું ચોથા સાગરનું વર્ણન કરું છું. જેને અંતરનો પટ ખોલીને જોવાનો પ્રયત્ન કરો.

સાગર ચૌથા, જુગલ્કિસોર કા સિનગાર

શ્રી રાજજીજી સિનગાર - પહેલા મંગલાચરણ

ચૌદે તબક્કી દુની મેં, કિન કહ્યા ન બકા હરફ ।
એ હરફ કેસે કેહેવહીં, કિન પાઈ ન બકા તરફ ॥ ૧ ॥

ચૌદ લોકના પ્રાણીઓમાં કોઈએ પરમધામના સંદર્ભમાં એક વાત પણ નથી કરી. ખરું જોતાં તેઓ પરમધામની વાત કેવી રીતે કરી શકે? કેમકે હમણાં સુધી કોઈનેય પરમધામની દિશાની જાણ જ થઈ નહોતી.

આયા ઈલમ લુદંની, કેહે સાહેદી એક ખુદાએ ।
તરફ પાઈ હક ઈલમેં, મૈં બકા પોહોંચી ઈન રાહે ॥ ૨ ॥

જ્યારે આ જગતમાં બ્રહ્મજ્ઞાનનું અવતરણ થયું તેમણે એવી સાક્ષી આપી કે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા એક છે. મને પણ આ બ્રહ્મજ્ઞાન (તારતમ જ્ઞાન) થી પરમધામની દિશા મળી અને હું આ માર્ગ પરમધામનો અનુભવ કરી શક્યો.

અરસ દેખ્યા રૂહઅલ્લા, હક સૂરત કિસોર સુંદર ।
કહી વાહેદતકી મારફત, જો અરસ કે અંદર ॥ ૩ ॥

સદ્ગુરુશ્રી દેવચંદ્રજીએ પરમધામનાં દર્શન કર્યા અને કિંયું કે પરમાત્મા કિશોર સ્વરૂપ છે તથા અત્યંત સુંદર છે. તેમને પરમધામમાં જે અદ્વૈત સ્વરૂપની ઓળખ થઈ તેમનું તેઓએ વર્ણન કર્યું.

નદી તાલ બાગ જાનવર, જો અરસકી હકીકત ।
રૂહ અલ્લા દઈ સાહેદી, હક હાદી ખાસ ઉમત ॥ ૪ ॥

સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજીએ યમુનાજી, હૌજકૌસર તળાવ, વન, ઉપવન, પશુપક્ષી વગેરે પરમધામની બધી જ વસ્તુઓની યથાર્થતા સમજાવતાં શ્રીરાજજી, શ્યામાજી અને બ્રહ્માત્માઓના સમૂહની સાક્ષી આપી.

મહંમદ પોહોંચે અરસ મેં, દેખી હક સૂરત ।
હૌજ જોએ બાગ જાનવર, કહી સબ હક મારફત ॥ ૫ ॥

રસૂલ મહંમદની સુરતા પણ પરમધામ પહોંચી. તેઓએ પણ પરમાત્માનું સ્વરૂપ જોયું અને હૌજકૌસર, તાલ, યમુનાજી, વન, ઉપવન, પશુપક્ષી વગેરેનો પરિયય આપતાં પરમાત્માની ઓળખાણની વાતો કરી.

દેખી અમરદ જુલ્દેં હક્કી, ઔર બોહોત કરી મજૂર ।
કહી બાતેં જાહેર બાતૂન, પોહોંચકે હક હજૂર ॥ ૬ ॥

તેઓએ પરમાત્માના કિશોર સ્વરૂપનાં દર્શન કર્યા અને તેમની કાળા, કુન્તાલ (જુલ્દો) યુક્ત છબીને પોતાની આંખોમાં વસાવી અને તેમની સાથે ચર્ચા કરી. આ રીતે પરમાત્માની નજીક પહોંચી તેઓએ પ્રગટ અને અપ્રગટ એમ વિવિધ પ્રકારની વાતો કરી.

એ સાહેદી આઈ ઈન વિધ કી, કહે ખુદા એક મહંમદ બરહક ।
સો કયોં સુધ પરે બિના ઈલમ, હક ઈલમેં કરી બેસક ॥ ૭ ॥

રસૂલ મહંમદનું આ કથન સત્ય છે કે સર્વશ્રેષ્ઠ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા એક જ છે. કુરાનમાં આ પ્રકારની

સાક્ષી આપવામાં આવી છે. પરન્તુ તારતમ જ્ઞાન વગર એમની જાણ (સુધિ) કેવી રીતે થઈ શકે છે? સ્વયં પરબ્રહ્મ પરમાત્માએ પોતાનું જ્ઞાન (તારતમ જ્ઞાન) આપીને આ બધી શંકાઓનું નિવારણ કર્યું છે.

મહંમદ કી કુરમાનમે, કહી તીન સૂરત ।
બસરી મલકી ઔર હકી, એક અવ્વલ દો આભરત ॥ ૮ ॥

કુરાનમાં મહંમદનાં ગ્રાણ સ્વરૂપો (સૂરતોં)નો ઉલ્લેખ છે. તેમાંથી બશરી પહેલા થયા છે અને બાકીના બે મલકી તથા હકી અન્તિમ સમયમાં થશે.

મેરી રૂહ જો બરનન કરત હૈ, કરી હાદિયો મેહેરબાનગી ।
ના તો અવ્વલસે આજ લગે, કહું જાહેર ન બકા કી ॥ ૯ ॥

મેં આત્મ-દસ્થિથી જોઈ પરમધામનું કે રીતે વર્ણન કર્યું છે, તે સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજીની અપાર કૃપા અને રસૂલ મહંમદની સાક્ષીના આધારે જ છે. નહિ તો સૃષ્ટિના આરંભથી લઈ આજ સુધી અખંડની વાતો કોઈએ પણ કરી નથી.

આતમ ચાહે બરનન કરું, જુગલ કિસોર વિધ દોએ ।
એ દોએ બરનન કેસે કરું, દોઉં એક કહાવત સોએ ॥ ૧૦ ॥

મારો આત્મા ઈચ્છે છે કે હું યુગલ સ્વરૂપ શ્રીરાજશ્યામાજીની અદ્વિતીય છબીનું વર્ણન કરું. પરન્તુ આ બન્નેનું જુહું-જુહું વર્ણન કેવી રીતે કરું કેમકે આ બન્ને અદ્વૈત સ્વરૂપ છે.

બરનન હોએ ઈલમસે, જો ઈલમ હક્કા હોએ ।
એક દેખાઉં બાતૂનમે, જાહેર બરનવું દોએ ॥ ૧૧ ॥

સ્વયં પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પ્રદત્ત (તારતમ) જ્ઞાન દ્વારા જ તેમના સ્વરૂપનું વર્ણન થઈ શકે છે. મૂલ રૂપમાં પરબ્રહ્મ પરમાત્મા એક જ છે, માત્ર લીલા રૂપે તેમના યુગલ સ્વરૂપનું વર્ણન કરું છું.

રૂહ ચાહે બકા સરૂપ કી, બરનન કરું જિભી ઈન ।
ઈલમ લુંદની ખુદાઈ સે, જો કબહું ન સુનિયા કિન ॥ ૧૨ ॥

મારો આત્મા આ નશર જગતમાં રહીને અખંડ સ્વરૂપનું વર્ણન કરવા ઈચ્છે છે. સ્વયં પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પ્રદત્ત તારતમ જ્ઞાનથી તેમના સ્વરૂપનું વર્ણન થઈ શકે છે જેના વિષયમાં આજ સુધી કોઈએ પણ સાંભળ્યું નથી.

જિન જાનો એ બરનન, કરત આદમી કા ।
એ સબથેં ન્યારા સુભાન જો, અરસ અજમ મેં બકા ॥ ૧૩ ॥

એવું નહિ સમજતાં કે હું કોઈ વ્યક્તિ વિશેષનું વર્ણન કરી રહ્યો છું. પરબ્રહ્મ પરમાત્મા તો ક્ષર અને અક્ષરથી પાર અખંડ પરમધામમાં બિરાજમાન છે.

મલકૂત ઊપર હવા સુંન, તિન પર નૂર અક્ષર ।
નૂર પાર નૂર તજલ્લા, એ જો અક્ષરાતીત સબ પર ॥ ૧૪ ॥

આ બ્રહ્માંડમાં વૈકુંઠ (મલકૂત) થી આગળ શૂન્ય-નિરાકારનો વિસ્તાર છે. તેનાથી આગળ

તેજોમય અક્ષરધામ છે. આવા અક્ષરધામથી પણ પાર અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું પરમધામ છે. તે સર્વોચ્ચ કહેવાય છે.

અરસ ઠૌર હમેસણી, હમેસા હક સૂરત ।
સિનગાર સબે હમેસણી, ના ચલ બિચલ ઈત ॥ ૧૫ ॥

આ પરમધામ શાશ્વત છે. તથા એમના સ્વામી પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પણ શાશ્વત છે. આ ધામધણીનું સ્વરૂપ અને શાશ્વત પણ નિત્ય છે. આ રીતે પરમધામમાં કોઈ પણ પ્રકારનું પરિવર્તન નથી.

જિત જૈસા રૂહ ચાહત, તહાં તૈસા બનત સિનગાર ।
નિત નાને વાહેદત મેં, સોભા અખંડ અપાર ॥ ૧૬ ॥

દિવ્ય પરમધામમાં બ્રહ્માત્માઓ જ્યાં જેવો શાશ્વત ઈચ્છે છે ત્યાં તેવા પ્રકારનો શાશ્વત થાય છે. આ રીતે અદ્વૈત પરમધામમાં નિત્ય નૂતન અપાર શોભા અખંડ રૂપે વિદ્યમાન છે.

યા બસ્તર યા ભૂષન, જો દિલ રૂહ ચહે ।
સો ઉન અંગોં સોભા લિએ, જાનોં આગૂંહીં બન રહે ॥ ૧૭ ॥

બ્રહ્માત્માઓ ધામધણીને જેવા વસ્ત્રો કે આભૂષણોથી સુસજ્જિત જેવા ઈચ્છે છે તે વસ્ત્રાભૂષણો ધામધણીનાં બધાં અંગોમાં પહેલેથી જ સુશોભિત થઈ જાય છે.

હાથ ન લગે ભૂષન કો, જો દીજે હાથ ઊપર ।
ચિત ચાહ્યા અંગોં સબ લગ રહ્યા, જુદા હોએ ન આહ્યા બિગર ॥ ૧૮ ॥

શ્રીરાજજીનાં દિવ્ય આભૂષણોને હાથથી સ્પર્શ કરવા ઈચ્છે તો પણ સ્પર્શ થઈ શકતો નથી. તેમનો સંપૂર્ણ શાશ્વત તેઓની ઈચ્છાને અનુરૂપ જ સુશોભિત છે. તેમની આજ્ઞા વગર તે તેમના અંગોથી દૂર થતાં નથી.

જિન બિન ચિત જો ચાહે, સો આગૂંહી બનિ આવે ।
ઈન વિધ સિનગાર સબ સમેં, તિન નાને રૂપ દેખાવે ॥ ૧૯ ॥

જે ક્ષણે જેવા શાશ્વત ની ઈચ્છા થાય છે, તે સમયે તેવો જ શાશ્વત દેખાય છે. આ રીતે પરમધામમાં બધાનો શાશ્વત નિત્ય નવીન સ્વરૂપ ધારણ કરે છે.

ના પેહેન્યા ના ઉતારિયા, દિલ ચાહ્યા નિત સુખ ।
વાહેદત હમેસા એ સુખ, હક સીંચલ સનમુખ ॥ ૨૦ ॥

દિવ્ય પરમધામમાં ન કોઈ પોશાકને પહેરવો પડે છે કે ન ઉતારવો પડે છે. ત્યાં તો ઈચ્છા માત્રથી જ તેમનું નિત્યસુખ પ્રાપ્ત થાય છે. અદ્વૈત ભૂમિકામાં આ આનંદ શાશ્વત રૂપે વિદ્યમાન (મોજૂદ) છે કેમકે સ્વયં શ્રીરાજજ સામે આવી એમનું સિંચન કરે છે.

સબદ ન લગે સોભા અસલેં, પર રૂહ મેરી સેવા ચાહે ।
તો બરનન કરું ઈનકા, જાનોં રૂહોં ભી દિલ સમાએ ॥ ૨૧ ॥

ધામધણીની અનુપમ શોભાના વર્ણન માટે લૌકિક શબ્દ અસમર્થ છે. પરન્તુ મારો આત્મા

સેવાભાવથી એમનું વર્ણન કરવા છીએ છે. એટલા માટે હું એનું વર્ણન કરું છું. જેથી બ્રહ્માત્માઓના હદ્યમાં તેમનું સ્વરૂપ અંકિત થઈ જાય.

ઈન જિમી જરેકી રોસની, માવત નહીં આસમાન ।
તો એ બરનન ક્યોં હોવહીં, અરસ સાહેબ સુભાન ॥ ૨૨ ॥

પરમધામની દિવ્ય ભૂમિના એક કણ માત્રનો પ્રકાશ પણ આકાશમાં સમાતો નથી તો પછી એવા પરમધામના સ્વામીના અલોકિક સ્વરૂપનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ?

આસિક ક્યોં બરનન કરેં, ઈસક લિએ રેહેમાન ।
એક અંગકો દેખન લગી, સો તિતહીં ભઈ ગલતાન ॥ ૨૩ ॥

પ્રેમી આત્મા પોતાના પ્રિયતમ ધડીના દિવ્ય સ્વરૂપનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકે ? કેમકે જ્યારે તેમની દાઢિ પોતાના પ્રિયતમના એક અંગ પર પડતાં જ તે તેમાં સ્થિર થઈ જાય છે.

સોભા જુગલકિસોર કી, સુખ સાગર ચૌથા એ ।
આવેં લેહેરેં નેહેરેં અતિ બડી, જીલેં અરવાહેં જો ઈન કે ॥ ૨૪ ॥

યુગલ સ્વરૂપ શ્રીરાજ શ્યામાજીની અનુપમ શોભાનો આ ચોથો સાગર છે. (જેને દાધિ સાગર કહ્યો છે) એમાં આવતી અનંત લહેરોમાં સાન કરી બ્રહ્માત્માઓ આનંદનો અનુભવ કરે છે.

ખૂબી જુગલકિસોર કી, પ્રેમ બચન ઈન રીત ।
આસિક ઈન માસૂક કી, ભર ભર ઘાલે પીત ॥ ૨૫ ॥

યુગલ સ્વરૂપ શ્રીરાજશ્યામાજીનાં દિવ્ય પ્રેમ તથા વચનોમાં એ વિશેષતા છે કે પ્રેમી આત્માઓ ઘાલાઓ ભરીભરી તેમની પ્રેમસુધાનું પાન કરે છે.

મેરી રૂહ નૈન કી પુતલી, તિન પુતલિયોં કે નૈન ।
તિન નૈનોં મેં રાખ્યું માસૂક કો, જ્યોં મેરી રૂહ પાવે સુખ ચૈન ॥ ૨૬ ॥

મારા આત્મા રૂપી નેત્રની પુતલીને પણ જો નેત્ર હોત તો હું તે નેત્રોમાં મારા પ્રિયતમ ધડીની છબીને રાખી લઉં જેથી મારા આત્માને આનંદની અનુભૂતિ થઈ જાય.

મંગલાચરણ તમામ

સિર પાગ બાંધી ચતુરાઈસોં, હકેં પેચ હાથ મેં લે ।
ભાવ દિલ મેં લેયકે, સુખ ક્યોં કહું વિધ એ ॥ ૨૭ ॥

શ્રીરાજજીએ હાથમાં પેચ (આંટી) લઈ ખૂબ સારી રીતે પોતાના મસ્તક ઉપર પાંઠડી બાંધી છે. શ્રીરાજજીના આ દિવ્ય સ્વરૂપને હદ્યમાં ભાવપૂર્વક ધારણ કરવાથી જે સુખ મળે છે તેમનું હું કેવી રીતે વર્ણન કરું ?

કેસ ચુઅે મેં ભિગોએ, લિએ જુગાંતે પેચ ફિરાએ ।
પેચ દિઅે તા પર બહુવિધ, બાંધી સારંગી બનાએ ॥ ૨૮ ॥

શ્રીરાજજીના શ્યામલ કુન્તલ (કેશ) સુગંધિત દ્રવ્યથી ભરપૂર છે. તેની ઉપર યુક્તિપૂર્વક આંટી

મારીને પાઘડીને એવી રીતે બાંધી છે કે તેની આકૃતિ સારંગી (વાજિંત્ર) જેવી દેખાય છે.

ઉજલ હસ્તકમલ સોં, કોમલ નરમ અતંત ।
બાંધી હિરદેં બિચાર કે, દોળ ક્યો કર કરું સિફત ॥ ૨૮ ॥

શ્રીરાજજીએ હદ્યની ભાવનાને અનુરૂપ પોતાના અત્યંત સુકોમલ ઉજજવળ હસ્તકમલ વડે આ પાઘડી મૂદૃતાથી બાંધી છે. તેમની પાઘડી તથા આ સુકોમળ હસ્તયુગલની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ?

રંગ લાલ જરી માહેં બેલ કૈ, કે ફૂલ પાત નકસ કટાવ ।
કે રંગ નંગ જવેર ઝલકે, બલિ જાળેં બાંધી જિન ભાવ ॥ ૩૦ ॥

ધામધણીની આ લાલિમાયુક્ત પાઘડીમાં જરીથી અનેક લતાઓ (વેલીઓ) પુષ્પો, તથા પણ્ઠોની સુંદર રીતે ચિત્રકારી થઈ છે. તેમાં વિવિધ રંગોનાં અનેક રત્નો ઝળકે છે. જે ભાવથી ધામધણીએ સુંદર પાઘડી બાંધી છે. તેના પર હું મારી જાતને ન્યોછાવર કરું છું.

આસિક એહી બિચારહીં, તથ યાહી મેં રહેં લપટાએ ।
અંદર હક પેચન સે, ક્યો કર નિકસ્યો જાએ ॥ ૩૧ ॥

અનુરાગી આત્માઓ એ જ વિચાર કરતાં રહે છે કે અમે ધામધણીની આ પાઘડીમાં લપેટાઈ રહીએ. તેમની દાઢિ શ્રીરાજજી દ્વારા બાંધેલી પાઘડીની આંટીમાં બંધાઈ જાય છે જેથી તેમને તેમાંથી બહાર નીકળવું મુશ્કેલ થઈ જાય છે.

ઉપર કલંગી લટકત, ઝલકત હૈ અતિ જોત ।
યાકો નૂર આસમાન મેં, ભરાએ રહ્યો ઉદોત ॥ ૩૨ ॥

આ પાઘડી પર કલગી સુશોભિત છે. તેની જ્યોતિ (પ્રકાશ) સર્વત્ર ઝળકે છે. તેનો તેજોમય પ્રકાશ સમગ્ર આકાશમાં વ્યાપેલો છે.

ઉપર સારંગી દુગદુગી, કરે જોત ઝલગલાટ ।
એ દેખે અંતર આંખેં ખુલ્યેં, એ જો હેડે કે કપાટ ॥ ૩૩ ॥

સારંગીની આકૃતિવાળી આ પાઘડીમાં ઉપર દુગદુગી (આભૂષણ વિશેષ) સુશોભિત છે. તેની જ્યોતિ ચમકતી રહે છે. એની અદ્વિતીય શોભાને જોઈને અંતર દાઢિ ખુલ્લી જાય છે અને હદ્યનું આવરણ પણ દૂર થઈ જાય છે.

ઈન પરન કા નૂર ક્યો કહું, દેખ દેખ રૂહ અટકત ।
ઔર ન્યારી જોત નંગન કી, એ જો દુગદુગી લટકત ॥ ૩૪ ॥

કલગી પર સુશોભિત પાંખોની જ્યોતિર્મય આભા (કાંતિ) અવર્ણનીય છે. એમની અદ્વિતીય શોભાને જોઈને આત્મા સ્થિર થઈ જાય છે. એની નીચે આવેલી દુગદુગીની રત્નમય આભા ધણી જ આકર્ષક લાગે છે.

ઉપર દુગદુગી જો માનિક, આસમાન ભરચો તાકે તેજ ।
આસમાન જિમી કે બીચ મેં, જોત પોહોંચી રેજારેજ ॥ ૩૫ ॥

આ દુગદુગીમાં આવેલા માણેકનો તેજોમય પ્રકાશ સમગ્ર આકાશમાં ફેલાઈ જાય છે અને આકાશ તથા ભૂમિની મધ્યમાં કણેકણમાં ફેલાઈ જાય છે.

સુંદરતા ઈન મુખ કી, સબદ ન પોહોંયે કોએ ।

નૂર કો નૂર જો નૂર હૈ, કિન મુખ કહું રંગ સોએ ॥ ૩૬ ॥

શ્રીરાજજીના દેદીઘ્યમાન મુખમંડલની શોભાનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા થઈ શકતું નથી. એ તો પ્રકાશના પણ પ્રકાશ સમાન છે. એમની આભાનું વર્ણન જ થઈ શકતું નથી.

એ ઉજલ રંગ અંગ અરસ કા, માહેં ગેહેરી લાલક લે ।

મુખ ચૌક છબિ ઈનકી, કિન વિધ કહું મેં એ ॥ ૩૭ ॥

શ્રીરાજજીનું આ તેજોમય અંગ અત્યંત ઉજજવળ છે. તેમાં ગાઢ લાલિમા જળકે છે. આવા દિવ્ય મુખમંડળની શોભા ક્યા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ?

તિલક સોભિત રંગ કુંચન, અસલ બન્યો સુંદર ।

ચારોં તરફોં કરકરી, સોહે લાલ બિંદી અંદર ॥ ૩૮ ॥

તેમના કપાળમાં કંચન (સોનાના) રંગનું તિલક અત્યંત સુશોભિત છે. તેની વચ્ચે લાલ બિંદી છે. જેની ચારે બાજુ બીજી નાની-નાની અન્ય બિંદીઓ દેખાય છે.

લવને કેસ કાનોં પર, તિન કેસોં કા જો નૂર ।

આસમાન જિભી કે બીચ મેં, જોત ભરાએ રહી જહૂર ॥ ૩૯ ॥

તેમના કાનોની આગળના ભાગ સુધી શ્યામલ કુંતલ (વાંકડિયા કેશ) સુશોભિત છે. તેમનો દેદીઘ્યમાન પ્રકાશ આકાશ અને ભૂમિની મધ્યમાં ચારે તરફ ફેલાયેલો દેખાય છે.

નૈનન કી મૈં ક્યોં કહું, નૂર રંગ ભરે તારે ।

સેત માહેં લાલક લિએ, સોહેં ટેઢે અનિયારે ॥ ૪૦ ॥

તેમના નેત્રકમળની શોભાનું વર્ણન ક્યા શબ્દોમાં કરું ? તેમની રંગમયી પુતણિયોમાં પ્રકાશ જ પ્રકાશ ભરેલો છે. તેમના અણીદાર વાંકા નેત્રો સરેદ તથા લાલીમાયુક્ત થઈ અત્યંત સુશોભિત છે.

રૂહ કે નૈનોં સે દેખિએ, અતિ મીઠે લગે પ્યારે ।

કે રંગ રસ છબિ ઈનમેં, નિમખ ન હોએ ન્યારે ॥ ૪૧ ॥

આત્મ દસ્તિએ જોવાથી આ મધુર નયન અતિ પ્રિય લાગે છે. ધામધણીના આ દિવ્ય સ્વરૂપમાં અનેક રંગ જોવા મળે છે. જેનું દર્શન કરતાં પળવાર માટે પણ પાંપણ પલકારો મારતી નથી.

નાસિકા કી મૈં ક્યોં કહું, કોઈ ઈનકા નિમૂના નાહિં ।

જિન દેખ્યા સો જાનહીં, વાકે ચૂભ રહે હેડે માહિં ॥ ૪૨ ॥

શ્રીરાજજીની નાસિકાની સુંદરતા ક્યા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? તેમના માટે કોઈ યોગ્ય ઉદાહરણ જ નથી. જેઓએ એને નિરઘ્યું છે તેઓ જ એના સૌંદર્યનો અનુભવ કરી શકે છે. તેમના હદ્યમાં એની દિવ્ય શોભા અંકિત થઈ શકે છે.

કાનન મોતી લટકત, ઉજલ જોત પ્રકાસ ।

બીચ લાલકી લાલક, જોત માવત નહીં આકાસ ॥ ૪૩ ॥

તેમના કાનના આભૂષણમાં મોતી લટકી રહ્યાં છે, જેનો પ્રકાશ અતિ ઉજજવળ છે. એની વચ્ચેનું લાલ

રત્ન રાતી આભા લઈ ખૂબ જ મોહક લાગે છે. એનાં જ્યોતિર્ભવ કિરણો આકાશમાં પણ સમાતાં નથી.

લાલ બાલા અરસ ધાત કા, કરડે બને ચાર ચાર ।
ઇન મોતી ઓર લાલકી, રૂહ દેખ દેખ હોએ કરાર ॥ ૪૪ ॥

આ શ્રવણ અંગ (કાન)માં પરમધામની ધાતુમાંથી નિર્મિત લાલિમાયુક્ત વાળી છે. જેના ચાર ચાર વળ (લપેટ) પડેલા છે. એમાં મોતી અને રાતી આભાયુક્ત લાલ રત્નની શોભા જોઈને આત્મા આનંદનો અનુભવ કરે છે.

ગૌર રંગ અતિ ગાલો કે, માહેં ગેહેરી લાલક લિયે ।
દોઉં ભૂકુટી બીચ નાસિકા, ઉપર સુંદર તિલક દિયે ॥ ૪૫ ॥

ગાલનો રંગ ગોરો છે જેમાં ધેરી રતાશ (લાલાશ) જળકે છે. બંને ભ્રમરો વચ્ચે નાસિકાથી લઈને કપાળ સુધી સુંદર તિલક સુશોભિત છે.

ગૌર હરવટી અતિ સુંદર, બીચ લાંક ઉપર અધૂર ।
બલ બલ જાઉં મીઠે મુખ કી, મિલ દોઉં કરેં મજફૂર ॥ ૪૬ ॥

ગોરા વર્ણની હડપચી અતિ સુંદર છે. તેમની તરફ હોઠની વચ્ચેની ઊંડાઈ પણ અતિ મોહક છે. શ્રીરાજશયામાજી પરસ્પર મધુર વાર્તાલાપ કરે છે. તેમના દિવ્ય તેજોમય મુખારવિન્દ પર હું મારી જાતને સમર્પિત કરું છું.

કટ કોમલ અતિ પેટ પાંસલી, પીઠ ગૌર સોભે સરસ ।
ગરદન કેસપેચ પાગ કે, છબિ ક્યોં કહું અંગ અરસ ॥ ૪૭ ॥

તેઓનું કોમળ પેટ, કમર તથા પાંસળિયો અને પીઠના ભાગનો ગોરોવર્ણ અત્યંત સુંદર છે. તેઓની ગર્દન, કેશ, પાઘડીના વળ પણ સુંદર છે. આ રીતે દિવ્ય પરમધામના આ સ્વરૂપની દેહાકૃતિનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ?

કોમલ અંગ કંઠ હૈડા, ખભે મછે ગૌર લાલ ।
કોની કંડે કોમલ દેખત, આસિક બદલત હાલ ॥ ૪૮ ॥

શ્રી રાજજીનાં બધાં કોમળ અંગો જેમકે, કંઠ, હદ્ય, હાથ, બન્ને બાજુના ખભા કોણી, કંદુ વગેરે લાલાશ યુક્ત ગોરા રંગનાં છે જેને જોઈને મનની સ્થિતિ બદલાઈ જાય છે.

લીકેં સોભિત હથેલિયાં, રંગ ઉજલ કહું કે ગુલાલ ।
રૂહ થેં પલક ન છૂટઠીં, અંગ કોમલ નૂર જમાલ ॥ ૪૯ ॥

તેઓના કોમળ હસ્તકમળમાં રેખાઓ સુશોભિત છે. તેની રાતી આભા અત્યંત ઉજજવળ છે. ધામધણીના આ કોમળ અંગોનું દર્શન કરતાં આત્માની આંખની પાપણો પલકારો પણ મારતી નથી.

નરમ અંગુરિયાં પતલી, પોહોંચે સલૂકી જુદે ભાએ ।
રંગ સલૂકી પોહોંચે હથેલિયાં, કિન મુખ કહું ચિત લ્યાએ ॥ ૫૦ ॥

હથોની આંગળિયો પાતળી અને કોમળ છે. કંડાની કોમળતા સર્વાધિક સુંદર છે. આ રીતે હથેળીઓ તથા કંડાની સુંદરતાને હદ્યમાં ધારણ કરી તેને કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરું ?

નૈન શ્રવન મુખ નાસિકા, મુખ છબિ અતિ સુંદર ।
દેખતહીં આસિક અંગોં, ચૂંબ રેહેત હેડે અંદર ॥ ૫૧ ॥

શ્રીરાજજીનાં નેત્રો કાન, મુખકમળ, નાસિક સહિત મુખમંડળની છબી અત્યંત સુંદર છે.
અનુરાગી આત્માઓના હદ્યમાં આ દિવ્ય સ્વરૂપ જોતાં જ વસી જાય છે.

બીડી સોભિત મુખ મોરત, લેત તંબોલ રંગ લાલ ।
એ બરનન રૂહ તોલોં કરે, જોલોં લગે ન હેડે ભાલ ॥ ૫૨ ॥

તેઓના મુખારવિન્દમાં પાનનું બીંકું સુશોભિત છે. આ પાનના કારણે મુખારવિન્દની લાલાશ
ખૂબ જ વધી જાય છે. બ્રહ્માત્મા આ અદ્વિતીય શોભાનું વર્ણન જ્યાં સુધી તેમના હદ્યમાં પ્રેમની
ગંડી ચોટ લાગશે નહિ ત્યાં સુધી જ કરી શકશે.

જાનોં કે જોવન નૌતન, અજૂં ચઢતા હૈ રંગ રસ ।
ઐસા કાયમ હમેસા, ઈન વિધ અંગ અરસ ॥ ૫૩ ॥

શ્રીરાજજીનું કિશોર સ્વરૂપ નિત્ય નૂતન છે. તેમનાં દર્શનથી આનંદનો ઉમંગ ઉછળી રહે છે.
પરમધામના દિવ્ય સ્વરૂપમાં આ પ્રકારની નિત્ય નવીનતા હોય છે.

સેત જામા અંગ લગ રહ્યા, મીહીં ચૂડી બની દોડી બાંહેં ।
દાંવન ક્ષ્યોં બરનન કરું, ઈન અંગ કી જુબાંઓ ॥ ૫૪ ॥

તેઓના અંગ ઉપર સફેદ જામો શોભે છે. એમની બન્ને બાંધોની કરચલી ચૂડીઓની જેમ ભાસે
છે. આ જામાના ઘેરની શોભાને આ નશ્વર અંગની જીબથી કેવી રીતે વ્યક્ત કરું ?

બેલ નક્સ દોડી બગલોં, ચીન ઝલકત મોહોરી જડાવ ।
નક્સ બેલ ગિરબાન બંધ, પીછે અતંત બન્યો કટાવ ॥ ૫૫ ॥

બન્ને બાજુ પાર્શ્વભાગમાં વેલીઓ ચિતરેલી છે. બાંધના આગળનો (કંડાના) કફનો ચૂડીદાર
ભાગ પણ રત્નજડિત છે. બંધ પદ્ધી (દામન બંદ) પર પણ વેલીઓ ચિતરેલી છે. આના
પૃષ્ઠભાગમાં અત્યંત સુંદર ચિત્રકારી સુશોભિત છે.

એ દેત દેખાઈ રંગ જવેર, નક્સ કટાવ બેલી જર ।
લગત નાહીં હાથ કો, રંગ નંગ ધાગા બરાબર ॥ ૫૬ ॥

આ પરિધાન (વસ્ત્ર)માં વિવિધ રંગોનાં રત્ન સુશોભિત છે. તાર કસબથી લતાઓ પણ અંકિત થઈ
છે. ભરત અને જડતર કરેલ આ વસ્ત્રના રંગ, રત્ન તથા દોરા એક સરખા હોવાથી તે હાથના
સ્પર્શમાં આવતા નથી.

ઇજાર રંગ જો કેસરી, ઝાંઈ જામે મેં લેત ।
દાવન જડાવ અતિ જગમગે, રંગ સોભે કેસરી પર સેત ॥ ૫૭ ॥

કેશરી રંગના ચૂડીદાર પાયજામાની ચમક જામા ઉપર પણ દેખાય છે. એના ઘેરમાં કરવામાં
આવેલી ચિત્રકારી પણ ચમકે છે. કેશરી પાયજામા (ઇજાર)ની ઉપર સફેદ રંગનો જામો અતિ
શોભે છે.

નીલે પીલે કે બીચ મેં, ઝાંઈ લેત રંગ દોએ ।
સો પટુકા કમર બન્યા, રંગ કહ્યા સુંદરબાઈ સોએ ॥ ૫૮ ॥

કમર પર નીલા તથા પીળાની વચ્ચેનાં રંગનો કટિબંધ (પટુકા) બંને રંગોમાં ચમકે છે. આ રંગના કટિબંધનો ઉલ્લેખ સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદજી (સુંદરબાઈ) એ કર્યો છે.

જરી પટુકા કટાવ કૈ, કૈ નકસ બેલ કિનાર ।
પાચ પાંને હીરે પોખરે, કૈ રંગ નંગ જલકાર ॥ ૫૯ ॥

આ કટિબંધ (કમરપટો)ના કિનારે વિવિધ પ્રકારની લતાઓની ચિત્રકારી છે. આમાં પાચ, પના, હીરા, પુખરાજ વગેરે રત્નોની આભા જળકે છે.

મની માનિક લસનિયાં નીલવી, અતંત ઉદોતકાર ।
ફૂલ પાત બેલ નકસ, એ જોત ન છેડો સુમાર ॥ ૬૦ ॥

આની સાથોસાથ મણિ, માણિક્ય, વૈદૂર્યમણિ, નીલમણિ વગેરે રત્ન પણ અત્યન્ત પ્રકાશિત થઈ રહ્યાં છે. એના કિનારા પર ચિત્રરેલી વેલીઓ, પુષ્પો, પાંડાઓની ચિત્રકારીના પ્રકાશની શોભા પણ અસીમ છે.

હેમ બસ્તર નંગ નૂર મેં, નરમાઈ અતંત ।
જો કોઈ ચીજ અરસકી, ખુસબોએ અતિ બેહેકત ॥ ૬૧ ॥

દેદીઘમાન રત્ન જરિત સુવર્ણ આભાયુક્ત આ વસ્ત્ર અત્યન્ત મુલાયમ છે. પરમધામની યાવત્ત સામગ્રી સુગંધથી પરિપૂર્ણ છે.

એક હાર મોતી એક નીલવી, ઔર હાર હીરોં કા એક ।
એક હાર લાલ માનિક કા, એક લસનિયાં બિસેક ॥ ૬૨ ॥

શ્રીરાજજીના કંઠમાં મોતી, નીલમણિ, હીરા, માણિક્ય, વૈદૂર્યમણિ (લસણિયો) વગેરે રત્નોના એક એક હાર વિશેષ રૂપે સુશોભિત છે.

ઈન હારોં મેં દુગદુગી, નૂર નંગ કહ્યો ન જાએ ।
જોત અંબર લો ઉઠકે, અવકાસ રહ્યો ભરાએ ॥ ૬૩ ॥

આ બધા હારોની વચ્ચે દુગદુગી છે. જેના રત્નમય પ્રકાશનું વર્ણન કરી શકતું નથી. એમનો પ્રકાશ આકાશમાં પહોંચી સર્વત્ર ફેલાઈ જાય છે.

ઈન પાંચોં હારકે કુમક, તિન કુમક પાંચોં રંગ ।
રંગ પાંચોં સોભે જુદે જુદે, જરી સૌભિત ધારે સંગ ॥ ૬૪ ॥

આ પાંચેય હારનાં ફૂમતાં પણ અલગ-અલગ પાંચ રંગોનાં છે. આ પાંચેય રંગો જુદાજુદા રૂપે સુશોભિત છે. એમના દોરાની સાથે લાગેલી જરી પણ અત્યંત સુશોભિત છે.

એ પાંચ રંગ એક કુંચન, તાકે બને જો બાજૂબંધ ।
ઈન જુબાં સોભા કયોં કહ્યું, જૂદેં ફુંદન ભલી સનંધ ॥ ૬૫ ॥

આ પાંચેય રત્નોથી જરેલા સોનાના બાજુબંધ બાહુ પર અતિ સુંદર લાગે છે. એમાં આવેલાં ફૂમતાં જૂલતાં દેખાય છે. એમની સુંદર શોભાનું વર્ણન જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી.

દોએ પોહોંચી દોએ જિનસકી, મની માનિક મોતી પુખરાજ ।
હેમ હીરા લસનિયાં નીલવી, દોઉં પોહોંચી રહી બિરાજ ॥ ૬૬ ॥

બંને મણિબંધ પર બાંધેલી સોનાની પહોંચી મણિ, માણેક, મોતી, પુખરાજ, હીરા, વૈદૂર્યમણિ

(લસણિયો) તથા નીલમણિ (નીલમ) વગેરે રત્નોથી ખૂબ સજાવેલ છે.

એક પોહોંચી એક દુગદુગી, ઔર સાત સાત દૂજકોં ।

સો સાતોં જિનસ જુદી જુદી, આવત ના અકલ મોં ॥ ૬૭ ॥

ધામધણીનાં આભૂષણોમાં પહોંચી તથા દુગદુગીમાં જડેલાં સાતેય રત્નો અલગ-અલગ શોભા આપે છે. એમની અદ્વિતીય શોભા બુદ્ધિના સીમાણાની પર છે.

પાચ પાંને હીરે પોખરે, મુંદરી અંગુરિયોં સાત ।

નીલવી મોતી લસનિયાં, સાજ સોભિત હેમ ધાત ॥ ૬૮ ॥

પાચ, પન્ના, હીરા, પુખરાજ, નીલમણિ, મોતી, તથા વૈદૂર્યમણિ (લસણિયા) વગેરે રત્ન જરિત સાત સુવર્જા મુદ્રિકાઓ (વીઠિ) ધામધણીની સાત આંગળીઓમાં સુશોભિત છે.

એક અંગૂઠી આઠમી, સો સોભા લેત સબ પર ।

સોએ એક મનિક કી, જડ બૈઠી અંગૂઠે ભર ॥ ૬૯ ॥

આઠમી અંગૂઠી બધાથી અધિક શોભાયુક્ત છે. અંગૂઠામાં ધારણ કરેલી આ અંગૂઠી માણેકની રાતી આભાને કારણે અત્યંત સુંદર લાગે છે.

ઈન મુખ નખ જોત ક્યોં કહું, કે કોટ સૂરજ ઢંપાએ ।

એ સુખકારી તેજ સીતલ, એ સિંહત ન કહી જાએ ॥ ૭૦ ॥

નશર શરીરની જ્ઞબથી ધામધણીના પ્રકાશમય નખોની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? એમના પ્રકાશથી કરોડો સૂર્ય ઢંકાઈ જાય છે. આ દિવ્ય નખ શીતલ તથા સુખદ તેજ્યુક્ત છે. એમની શોભા અવર્ણનીય છે.

અજબ રંગ આસમાની કા, જુડી જામેં મીહીં ચાદર ।

એ ભૂષણ બેલ કટાવ જામેં, સબ આવત માહેં નજર ॥ ૭૧ ॥

પરિધાન (જામા) પર આકાશી રંગનું સુંદર પાતળું ઉપરાણ (પીછૌરી) સુશોભિત છે. આભૂષણ તથા પરિધાન પર અંકિત વિવિધ વેલીઓની ચિત્રકારી આ ઉપરણમાંથી સ્પષ્ટ દેખાય છે.

લાલ નીલે પીલે રંગ કે, સોભે છેડોં બીચ કિનાર ।

જામેં ચાદર મિલ રહી, લેહેરી આવત કિરનેં અપાર ॥ ૭૨ ॥

ચાદરના કિનારા પર લાલ, નીલા તથા પીળા રંગની રત્નમયી આભા ઝાંકે છે. સફેદ પરિધાન પર ધારણ કરેલી આ ચાદરથી નીકળતાં અપાર કિરણો તરંગોની જેમ દેખાય છે.

ગેહેરા રંગ જો કેસરી, લેત દાંવન ઝાંઈ ઈજાર ।

સેત કેસરી દોઉં રંગ કે, સોભા હોત સુખકાર ॥ ૭૩ ॥

ગાઢ કસરી રંગની ચૂડીદાર ઈજાર (પાયજામો)ની ઝલક સફેદ જામાના ઘેરમાંથી ઝાંકતી હોઈ અતિ સુંદર લાગે છે. આ રીતે સફેદ તથા કેસરી બન્ને રંગોની શોભા પણ સુખદાયી છે.

નેફે મોહોરી ચીન કે, બેલ બની મોતી નંગ ।

લાલ નીલી પીલી ચુનિયાં, સોભિત કંચન સંગ ॥ ૭૪ ॥

ચૂડીદાર ઈજારના નેફા તથા મોરી પર બહુ જ સળ પડેલા છે, જેની ચારે બાજુ અંકિત વેલીઓની

ચિત્રકારીમાં મોતી જેવાં રત્ન જડેલાં છે. લાલ, નીલા તथા પીળા રંગમાં ચિતરેલાં નાનાંનાનાં ઝૂલ સુવર્ણની સાથે જડેલાં હોવાથી અતિ સુંદર દેખાય છે.

કે રંગ ઈજાર બંધ મેં, અનેક વિધકે નંગ ।

સારી ઉમર બરનન કરું, તો હોએ ના સુપન કે અંગ ॥ ૭૫ ॥

ઈજાર બંધમાં વિવિધ રંગોનાં અનેક રત્નો સુશોભિત છે. એમની અદ્વિતીય શોભાનું વર્ણન જીવન પર્યંત કરવા લાગીએ તો પણ સ્વખના શરીરથી આ સંભવ નથી.

એક એક રંગ નામ લેત હોં, રંગ રંગ મેં રંગ અનેક ।

એકે ઈજાર બંધ મેં, ક્યો કહું રંગ નંગ વિવેક ॥ ૭૬ ॥

આ અનુપમ શાશગારમાં મેં એક-એક રત્નનું નામ લીધું છે. પરન્તુ એક-એક રત્નમાં પણ અનેક રંગોની આભા જળે છે. આ રીતે એક જ ઈજાર બંધમાં સુશોભિત વિવિધ રંગોનાં રત્નોનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

યાકી રંગ સલૂકી ક્યો કહું, બકા ધનીકે ચરન ।

લાંક તલી રંગ સોભિત, ગ્રહું રૂહ કે અંતસકરન ॥ ૭૭ ॥

અખંડ પરમધામના સ્વામી શ્રીરાજજીના શ્રીચરણોની રંગમય શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? તેમના ચરણતલના અનુપમ રંગને હું પોતાના અંતઃકરણમાં સ્થાપિત કરી લાંઠાય.

દેખું રંગ ચરન અંગૂઠે, ઓર સલૂકી કહું ક્યો કર ।

નખ ઉત્તરતે છોટે છોટે, સોભા લેત અંગુરિયો પર ॥ ૭૮ ॥

શ્રીરાજજીના ચરણકમલના અંગૂઠાની સુંદરતાનું વર્ણન ક્યા શબ્દોમાં કરું ? અંગૂઠાથી લઈને કનિષ્ઠ આંગળી સુધી એના નખ કમશઃ નાના-નાના થતા ગયા છે. આંગળીઓની ઉપર સુશોભિત આ નખોની અનુપમ શોભાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

ફના સોભિત રંગ સુંદર, ટાંકન ઘૂંટી કાંડે કોમલ ।

લાંક એડી પીડી પકડ, બેર બેર જાઉં બલ બલ ॥ ૭૯ ॥

શ્રી ચરણોના ફણાનો રંગ અતિ સુંદર છે. તેમનો ઉપરનો ભાગ (ટાંકણ) ગાંઠો તથા કાંડા (કડા પહેરવાનું સ્થાન) અતિ સુકોમળ છે. એડીઓ તથા પીડીઓની વચ્ચેની ઊંડાઈ પણ અતિ સુંદર છે. આ રીતે ધામધણીના સુકોમળ ચરણકમળ પર વારંવાર હું મારી જાતને સમર્પિત કરું છું.

એ ચરન નખ અતિ સોભિત, જાનો તેજ પુંજ ભરપૂર ।

લેહેરેં લગેં આકાસ કો, નેહેરેં ચલત તેજ નૂર ॥ ૮૦ ॥

આ ચરણોના નખ અત્યંત સુંદર છે. એવું લાગે છે જાણે કોઈ તેજપુંજ પ્રજજવલિત થઈ રહ્યો છે. તેમાંથી નીકળતાં પ્રકાશમય કિરણો આકાશમાં તરંગોની જેમ દેખાય છે. જાણે આકાશમાં પ્રકાશમય નહેરો પ્રવાહિત થઈ રહી હોય.

અબ જો ભૂષન ચરન કે, હેમ જાંઝર ઘૂંઘર કરી ।

અનેક રંગ નંગ જલકે, જાનો કે જવેર જડી ॥ ૮૧ ॥

ચરણોના બધા અલંકારો સુવર્ણના છે. તેમાંથી જાંઝરી, નૂપુર (ધુઘરા) તથા કરીમાં અનેક રંગોની રત્નમય આભા જળે છે. એવું લાગે છે કે એ બધાં રત્નજડિત હોય.

જડી ન ઘડી સમારી કિને, એ તો કાયમ સદા અસલ ।
નઈ ન પુરાની અરસ મેં, ઈત હોત ન ચલ વિચલ ॥ ૮૨ ॥

આ અલંકારોને ન કોઈએ બનાવ્યા છે અને ન કોઈ એને સંભાળે છે. આ તો સદા સર્વદા શાશ્વત રૂપે વિદ્યમાન છે. પરમધામમાં ન કોઈ વસ્તુ નવી બને છે અને ન કોઈ જૂની થાય છે. ત્યાં કોઈ પણ પ્રકારનું પરિવર્તન નથી.

જરી જવેર રંગ રેસમ, નકસ બેલ ફૂલ પાત ।
એ સિનગાર સોભા કહી ઈન જુબાં, પર સબદ ન ઈત સમાત ॥ ૮૩ ॥

આ રીતે જરી, રત્ન, રંગ, રેશમ તથા લતા, પુષ્પ, પત્ર વગેરેની ચિત્રકારીથી સુસજ્જિત શાણગારની શોભાનું વર્ણન આ નશ્વર જીભથી કર્યું છે. પરઞ્ચુ આ અદ્વિતીય શોભાનું વર્ણન કરવામાં બધા શબ્દો અસમર્થ રહે છે.

અબ જો બસ્તર ભૂષન કી, ક્યોં કર હોએ બરનન ।
ઈત અકલ ના પોહોંચત, ઔર ઠૌર નહીં બોલન ॥ ૮૪ ॥

આ રીતે ધામધણીનાં દિવ્ય વસ્ત્રો તથા અલંકારોનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ? નશ્વર જગતની આ બુદ્ધિ ત્યાં સુધી પહોંચતી નથી. આનાથી વધારે બોલી પણ શકાય નહીં.

એ ભૂષન અરસ જવેર કે, હક સૂરત કે અંગ ।
કહા કહે રૂહ ઈન જુબાં, રંગ રેસમ સોખરન નંગ ॥ ૮૫ ॥

શ્રીરાજજીનાં અંગો પર સુશોભિત આ બધા અલંકારો પરમધામનાં રત્નોનાં છે. એટલા માટે સોનામાં શાણગારેલા વિવિધ રંગોનાં આ રત્નોની શોભાનું વર્ણન આ જીભ કેવી રીતે કરી શકે ?

આસિક ઈન ચરન કી, અરસ મેલા રૂહન ।
એ બિલવત ખાના ગૈબકા, જિન ઈત કિયા રોસન ॥ ૮૬ ॥

ધામધણીનાં દિવ્ય ચરણોના અનુરાગી બ્રહ્માત્માઓ મૂલભિલાવામાં તેમના ચરણોમાં જ બેઠા છે. તેઓએ જ આ જગતમાં (સુરતા રૂપે) આવીને મૂલભિલાવાનાં ગૂઢ રહસ્યોને સ્પષ્ટ કર્યા છે.

ચરન તલી ના છૂટત, રંગ લાલ લિયે ઉજલ ।
તાએ ક્યોં કહિએ આસિક, જો ઈતથેં જાએ ચલ ॥ ૮૭ ॥

તેઓથી પોતાના પ્રિયતમ ધણીના લાલ આભા યુક્ત ઉજજવળ ચરણકમળ છૂટતાં નથી. જે આ ચરણોથી દૂર થાય છે તે આત્માઓને કેવી રીતે અનુરાગી કહેવાય ?

પાંઉ તલેં પડી રહેં, યાકો ઈતહીં ખાનપાન ।
એહી દીદાર દોસ્તી કાયમ, જો હોએ અરવા અરસ સુભાન ॥ ૮૮ ॥

બ્રહ્માત્માઓ તો ધામધણીના આ ચરણોમાં જ પડી રહે છે. ધણીનાં ચરણો જ એમના માટે બધું છે. એમનો આહાર-વિહાર, દર્શન તથા મૈત્રીભાવનો પરિચય જ એનાથી છે.

ઈતહીં જગાત ઈત જરત, ઈત બંદગી પરહેજુ જાન ।
ઔર આસિક ન રખે યા બિના, ઈતહીં હોવે કુરબાન ॥ ૮૯ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓનું દાન-પુષ્પ, તીર્થયાત્રા, પૂજા-ઉપાસના તથા સાધના જ ધામધણીનાં શ્રીચરણ છે.

તેઓ એમના વગર પોતાના શરીરને ધારણ કરી શકતા નથી. તેઓ તો એમનાં ચરણોમાં સમર્પિત છે.

ખાના દીદાર ઈનકા, યાસો જીવેં લેવેં સ્વાસ ।
દોસ્તી ઈન સરૂપ કી, તિનસે મિટત પ્યાસ ॥ ૮૦ ॥

પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં દર્શન જ એમનો આહાર છે. એમના માટે તેઓ શાસ લેતા જીવે છે. ધામધણીની પ્રીતિ (સબ્દ)થી જ એમની તરસ મટે છે.

હક ભિલવત જાહેર કરી, ઈત સેજદા હૈયાત ।
ઈતહીં ઈમામત, ઈતહીં મહંમદ સિફાત ॥ ૮૧ ॥

આવી દિવ્ય પરમધામની અંતરંગ બેઠક (મૂલભિલાવા)નું વર્ણન મેં પ્રગટ રૂપે કર્યું છે. આ શાશ્વત ભૂમિકા સર્વદા વંદનીય છે. ખરેખર ગુરુનું ગુરુત્વ એમાં છે. આના માટે જ રસૂલ મહંમદે બ્રહ્માત્માઓની પ્રશંસા કરી છે.

કોઈ ખાલી ન ગયા ઈન ભિલવતેં, કંદૂ લિયા હકકા ભેદ ।
સો કહું જાએ ના સકે, પડ્યા ઈસક કે કેદ ॥ ૮૨ ॥

જે બ્રહ્માત્માએ પરબ્રહ્મ પરમાત્માના રહસ્યને થોડુંક પણ સમજી લીધું છે તેઓ આ મૂલભિલાવાથી ક્યારેય વિમુખ થાય નહીં. પ્રેમથી બંધાયેલા આવા આત્માઓ આ ભૂમિથી દૂર જઈ શકતા નથી.

આસિક પકડે જો દાંવન, તો છૂટે નહીં ક્યોંએ કર ।
દેખત દેખત ચીન લગે, તોલો જાત નિકસ ઉમર ॥ ૮૩ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓ પોતાના ધામધણીનાં દામન (જમાનો છેડો)ને એકવાર પકડી લે છે તે પછી તેમનાથી કોઈ પણ રીતે છૂટતો નથી. ધામધણીના પરિધાનની સળોને જોતાં તેમની આખી જિંદગી વ્યતીત થઈ જાય છે.

બોહોત અટકાવ હૈ આસિક, કંદૂ સેવા ભી કિયા ચાહે ।
એ તો બરનન સિનગાર, સેવા ઉમંગ રહી ભરાએ ॥ ૮૪ ॥

આ રીતે પ્રેમી આત્મા સમક્ષ અનેક વ્યવધાન છે. તે પોતાના પ્રિયતમ ધણીના શાશગારનું વર્ણન પણ કરવા ઈચ્છે છે અને તેના હૃદયમાં તેમની સેવાનો ઉમંગ પણ સમાતો નથી.

જો કદી કમર અટકી, તો આસિક ન છોડે એ ।
એ લાંક પટુકા છોડકે, જાએ ન સકે ઉર લે ॥ ૮૫ ॥

જો કોઈ બ્રહ્માત્માની દણ્ણિ ધામધણીની કમર પર પડે તો તે ત્યાં જ સ્થિર થઈ જાય છે અને તે કટિનો ઉડો ભાગ અને તેના પર બાધેલા પટકાને જોઈ દણ્ણિ છાતી સુધી પણ પહોંચી શકતી નથી.

જો દિલ હક કા દેખિએ, તો પૂરા ઈસક કા પુંજ ।
ક્યોં છોડે આસિક ઈનકો, હક દિલ ઈસક ગંજ ॥ ૮૬ ॥

ધામધણીના હૃદયના ભાવ સમજવાનો પ્રયત્ન કરો તો જાણ થશે કે તેમનું હૃદય પ્રેમથી પરિપૂર્ણ

છે. એવા હદ્યને બ્રહ્માત્માઓ કેવી રીતે ભૂલી શકે છે, જેમાં પ્રેમનો પ્રગાહ પ્રવાહ જ વહે છે.

મોમિન દિલ અરસ કહ્યા, સો અરસ હક કા ધર ।

ઈસક ઘાલે હક ફૂલ કે, દેત ભર ભર અપની નજર ॥ ૮૭ ॥

આવા બ્રહ્માત્માઓના હદ્યને જ પરમધામ કહેવામાં આવ્યું છે. પરમધામ તો તે છે જ્યાં સ્વયં ધામધણી બિરાજમાન છે. એટલા માટે ધામધણી તેમની પોતાની પ્રેમભણી દણ્ણિથી વારંવાર પ્રેમસુધાનું પાન કરાવે છે.

ઈસક સુરાહી લેયકે, આએ બૈઠે દિલ પર ।

ઈસક ઘાલે આસિકોં, હક દેત આપ ભર ભર ॥ ૮૮ ॥

શ્રીરાજજી પોતાના પ્રેમની સુરાહી લઈ બ્રહ્માત્માઓના હદ્યમાં બિરાજમાન છે અને પોતે ઘાલા ભરીભરીને તેમને પોતાની પ્રેમસુધાનું પાન કરાવે છે.

જો કદી આવે મસ્તી મેં, તો એક ઘાલા દેવે જિરાએ ।

સરાબ તહૂરા ઐસા ચઢે, દિલ તબહીં દેવે ફિરાએ ॥ ૮૯ ॥

જ્યારે કોઈકવાર બ્રહ્માત્માઓ પ્રેમસુધાનું પાન કરતી વધારે ઉન્મત થઈ જાય છે ત્યારે બીજું કંઈ ભાન રહેતું નથી, જેથી તે પ્રેમના ઘાલાને ઢોળી નાંખે છે. (શ્રીરાજજીના પ્રેમનું મહત્વ સમજતા નથી) જેથી ધામધણી તેમની સુરતાને ફેરવી નશર જગતમાં પાછી મોકલી દે છે.

જાએ હક સરાબ પિલાવત, આસ બાંધત હૈ સોએ ।

વાકો અરસ સરાબ કી, આવત હૈ ખુસબોએ ॥ ૧૦૦ ॥

જ્યારે ધામધણી આ નશર જગતમાં પણ તેમની સામે પ્રગટ થઈને તેમને પ્રેમસુધાનું પાન કરાવે છે ત્યારે બ્રહ્માત્માઓમાં પુનઃ આશાનો સંચાર થાય છે અને તેમને પરમધામના પ્રેમની સુગંધ આવવા લાગે છે.

આઈ જો કદી ખુસબોએ, એ જો અરસ કી સરાબ ।

ઈન મદ કે ચઢવા સે, દેવે તબહીં ઉડાએ ઘ્વાબ ॥ ૧૦૧ ॥

જ્યારે બ્રહ્માત્માઓને પરમધામના દિવ્ય પ્રેમની સુગંધિ આવવા લાગે છે તથા ધામધણીની પ્રેમસુધાનો મદ ચઢવા લાગે છે ત્યારે ધામધણી તેમની નિદ્રાને દૂર કરે છે.

આજ લગે ઢાંઘા રહ્યા, હકેં મોહોર કરી તિન પર ।

સો અધૂત ઘાલા ફૂલ કા, હકેં ખોલ દિયા મેહેર કર ॥ ૧૦૨ ॥

આજ સુધી આ પ્રેમ છુપાયેલો રહ્યો હતો. એના પર ધામધણીના નામની મુદ્રા અંકિત હતી. હવે ધામધણીએ કૃપા કરી આ વણ વાપરેલા પ્રેમપાત્રનું ઢાંકણું ખોલી દીધું છે. અર્થાત્ બધા શાસ્ત્રોનાં ગૂઢ રહસ્યોને સપણ કરી દીધાં છે.

એકોં પિયા એક પીવત હેં, એક ઘાલે પીવેંગે ।

ખોલ્યા દરવાજા અરસ કા, વાસ્તે અરસ અરવાહોં કે ॥ ૧૦૩ ॥

હવે તો ધામધણીએ તારતમજ્જાન દ્વારા બ્રહ્માત્માઓ માટે પરમધામનું દ્વાર ખોલી દીધું છે,

જેનાથી અનેક બ્રહ્માત્માઓએ ધામધણીની દિવ્ય પ્રેમસુધાનું પાન કર્યું છે, અનેક બ્રહ્માત્માઓએ તેનું પાન કરી રહ્યા છે અને અનેક ભવિષ્યમાં પ્રેમપાન કર્યા કરવાના છે.

અંગ આસિક ઉપલે દેખ કે, ઈતહિં રહે લલચાએ ।

જો કદી પૈઠે ગંજ મેં, તો ક્યોં કર નિકસ્યો જાએ ॥ ૧૦૪ ॥

બ્રહ્માત્માઓ ધામધણીના દિવ્ય સ્વરૂપની બાધ્ય આભા જોઈને તેમાં લલચાતા રહે છે. જો તેઓ ધામધણીના દિવ્ય પ્રેમના સરોવરમાં દૂબી જાય તો તેમાંથી બહાર કેવી રીતે નીકળી શકે ?

હસ્ત કમલ કો દેખિએ, તો અતિ ખૂબી કોમલ ।

એ છોડ આગે જાએ ના સકે, જો કોઈ આસિક દિલ ॥ ૧૦૫ ॥

શ્રીરાજજીના હસ્તકમળને જોઈએ તો તે અત્યંત કોમળ તથા સુંદર લાગે છે. હદ્યમાં અતિ તીવ્ર પ્રેમ ધરાવતા બ્રહ્માત્માઓની દાણિ આ શોભાને છોડી અન્યત્ર જઈ શકે નહીં.

નખ અંગુરિયાં નિરખતે, મુંદરિયાં અતિ ઝલકત ।

એ રંગ રેખા ક્યોં ધૂટહીં, આસિક ચિત ગલિત ॥ ૧૦૬ ॥

તેઓના નખ તથા આંગળીઓ જોવાથી તેમાં પહેરેલી રત્ન જહિત વીંટીઓ ઝગમગાટ કરે છે. ધામધણીની હથેળીનો ઉજજવળ રંગ તથા તેની રેખાઓથી દાણિ કેવી રીતે હટી શકે છે, કેમકે પ્રેમી આત્માઓનું ચિત તેમાં દ્રવિત થાય છે.

પોહંચી બાંહેં બાજૂબંધ, દોઉ નિરખત નીકે કર ।

એક નંગ ઔર ઝુંદન, ચૂભ રહેત હેડે અંદર ॥ ૧૦૭ ॥

ધામધણીના હસ્તકમલમાં સુશોભિત પહંચી તથા બાજૂબંધ બન્નોને સારી રીતે જોવાથી એમના રત્ન તથા ઝૂમતું બન્ને હદ્યમાં અંકિત થઈ જાય છે.

હિરદે કમલ અતિ કોમલ, દેખ ઈન સરૂપ કે અંગ ।

જો આસિક કહાવે આપકો, ક્યોં છોડ ઈનકો સંગ ॥ ૧૦૮ ॥

ધામધણીનું હદ્યકમળ પણ અતિ કોમળ છે. જે બ્રહ્માત્મા પોતાને ધામધણીની અંગના સમજે છે તે આ દિવ્ય સ્વરૂપને જોઈ પોતાની દાણિને એમનાથી દૂર કરી શકતા નથી.

હાર કંઠ ગિરવાન જો, અતિ સુંદર સુખદાએ ।

લાલ લટકત મોતી પર, એ સોભા છોડી ન જાએ ॥ ૧૦૯ ॥

શ્રીરાજજીના કંઠમાં જામાને કિનાર પર શોભતો હાર અત્યંત સુંદર અને સુખદાયી છે. એનાં મોતી પર લાલ રત્નો લટકે છે. આ દિવ્ય શોભાથી દાણિને દૂર કરી શકતી નથી.

મુખ સરૂપ અતિ સુંદર, ક્યોં કહું સભા મુખ ઈન ।

એક અંગ જો નિરખિએ, તો તિતહીં થકે બરનન ॥ ૧૧૦ ॥

શ્રીરાજજીનું મુખારવિંદ અત્યંત સુંદર છે. એમની દિવ્ય શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? જો તેઓના કોઈ એક અંગને પણ જોઈ વર્ણન કરવા ઈચ્છાએ તો શબ્દો ત્યાં જ અટકી પડે છે.

ઇથિ સરૂપ મુખ છોડ કે, દેખ સકોં ન લાંક અધૂર ।
એ લાલકી લાલક ક્યોં કહું, જો અમૃત અરસ મધૂર ॥ ૧૧૧ ॥

ધામધણીના સ્વરૂપના દર્શનમાં તેમના મુખારવિંદની શોભાને છોડી હોઈ તથા તેની નીચેના નાજુક ખાડા (લાંક)ને પણ દણ્ઠિ પહોંચતી નથી. આ હોઠની લાલાશની શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરું, જે પરમધામના સુમહુર અમૃત તુલ્ય છે.

એ મુખ અધૂર લાંક છોડકે, ક્યોં કર દંત લગ જાએ ।
દેત નામ નિમ્નોના ઈતકા, સો ઈન સરૂપેં ક્યોં સોભાએ ॥ ૧૧૨ ॥

આ તેજોમય સ્વરૂપનું મુખારવિંદ, હોઈ તથા તેની નીચેના લાંકના દર્શન છોડીને આ દણ્ઠિ તેમની દંતાવલિ સુધી કેવી રીતે પહોંચે ? એમના માટે જો લૌકિક વસ્તુની ઉપમા અપાય તો પણ શ્રીરાજજીના સ્વરૂપ માટે એ બંધ બેસતી નથી.

સો દંત અધૂર લાંક છોડકે, જાએ ન સકોં લગ ગાલ ।
સો ગાલ લાલ મુખ છોડકે, આગું નજર ન સકે ચાલ ॥ ૧૧૩ ॥

આ રીતે તેમના દાંત, હોઈ તથા તેની નીચેના ખાડાને છોડી તેઓના કપાળ સુધી પહોંચવું પણ મુશ્કેલ છે. મુખમંદળના આ લાલાશયુક્ત ગાલોને છોડી આ દણ્ઠિ આગળ વધી શકતી નથી.

મુખ નાસિકા દેખત આસિક, સુંદર સોભા અતંત ।
નેત્ર બીચ નિલાટ તિલક, આસિક યાહી સોં જીવત ॥ ૧૧૪ ॥

પ્રેમી આત્માઓ પોતાના પ્રિયતમ ધણીના તેજોમય મુખારવિંદ તથા નાકની અપાર શોભાને પ્રેમપૂર્વક નિહાળે છે. તેઓનાં બન્ને નેત્રોની વચ્ચે કપાળ પર સુશોભિત તિલકના દર્શનથી એમને નવજીવન પ્રાપ્ત થાય છે.

ભૂકુટી તિલક સોભા છોડકે, જાએ ન સકોં લગ કાન ।
સો કાન કોમલ અતિ સુંદર, સુખ પાઈએ હિરદેં આન ॥ ૧૧૫ ॥

શ્રીરાજજીની ભૂકુટી અને તિલકની અદ્વિતીય શોભાને છોડી આ દણ્ઠિ તેઓના કાન સુધી જવી પણ મુશ્કેલ છે. આ કર્ણ એટલા કોમળ તથા સુંદર છે કે એમને હંદ્યમાં અંકિત કરવાથી અપાર સુખની અનુભૂતિ થાય છે.

ઔર ભી ખૂબી કાનન કી, દિલ દરદા દેવેં ભાન ।
જાકો કેહે લેઉં પડઉતર, કોઈ ન સુખ ઈન સમાન ॥ ૧૧૬ ॥

આ કાનોની બીજી વિશેષતા એ પણ છે કે આ અમારા હંદ્યની પીડાને હરી લે છે. કેમકે અમારા પ્રશ્નોનો પ્રત્યુત્તર એમના કહેવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. એટલા માટે એમના સમાન અન્ય કોઈ સુખ નથી.

કહેં સુનેં બાતેં કરેં, એ જો અરસ મેહેરબાન ।
સો બિલવત સુખ છોડ કે, લગ જવાએ નહીં નૈન બાન ॥ ૧૧૭ ॥

ધામધણી એટલા કૃપાળુ છે કે તેઓ બ્રહ્માત્માઓની કહેલી વાતો પણ સાંભળે છે અને તેઓને પોતાની વાતો પણ સંભળાવે છે. એવા અંતરંગ સુખોને છોડી અમારી દણ્ઠિ બાણો જેવી વેધક આંખો સુધી કેવી રીતે પહોંચશે ?

એ નૈન બાન સુભાન કે, ક્યો છોડે રૂહ મોમિન ।
એ નૈન રસ છોડ આગે ચલે, રૂહેં નામ ધરત હું તિન ॥ ૧૧૮ ॥

બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીની આ વેધક આંખોને કેવી રીતે છોડી શકે છે ? આ આંખોની અમીવૃદ્ધિને છોડી જે આત્માઓ આગળ વધે છે તેમને બ્રહ્માત્મા કેવી રીતે કહી શકાય ?

નૈન અનિયારે અતિ તીખે, પલ દેત તારે ચંચલ ।
સ્યામ ઉજલ લાલક લિએં, ક્યો કહું સુપન અકલ ॥ ૧૧૯ ॥

એમનાં નયનો અણિયારા અને અતિ વેધક છે. એમની પુતળીઓ તથા પાંપણો અતિ ચંચળ છે. એમની શ્યામ ઉજજવળ તથા લાલ આભાને આ સ્વખની બુદ્ધિ કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકે ?

નૈન રસીલે રંગ ભરે, ઘેંચત બંકે મરોર ।
સો આસિક કહું જાએ ના સકે, જાએ લગે બાન એ જોર ॥ ૧૨૦ ॥

ધામધણીનાં આ નયનો આનંદરસથી પરિપૂર્ણ છે. જેને એ પોતાની વક દણિથી જોઈ લે છે તે બ્રહ્માત્માઓ અન્યત્ર ક્યાંય જઈ શકે નહીં. આ નેત્રો વેધક બાળની જેમ તેમના હદ્યમાં ખૂંપી જાય છે.

એ નેત્ર રસીલે નિરખતે, ઉપજત હૈ સુખ ચૈન ।
એ ક્યો ન્યારે હોએ નૈન રૂહ કે, સામી છોડ નૈન કી સૈન ॥ ૧૨૧ ॥

આવાં રસયુક્ત નયનોને જોવાથી અપાર સુખનો અનુભવ થાય છે. બ્રહ્માત્માઓની દણિ શ્રીરાજજીના આવા નેત્રકમલથી કેવી રીતે દૂર થશે, જે સામેથી તેમને સંકેત પ્રદાન કરે છે.

જો ચલ જાએ સારી ઉમર, તો ક્યો છોડિએ સુખ નૈનન ।
ઈન સુખ સે ક્યો અધાઈએ, આસિક અંતસકરન ॥ ૧૨૨ ॥

આ સુંદર નેત્રકમળોની શોભાથી દણિ દૂર જઈ શકતી નથી. ભલે સંપૂર્ણ જીવન કેમ ન વ્યતીત થઈ જાય પણ અનુરોધી બ્રહ્માત્માઓનું હદ્ય આ સુખથી કેવી રીતે તૃપ્ત થઈ શકે ?

નિલવટ સુંદર સુભાન કે, સોભા મીઠી મુખારબિંદ ।
એ છબિ કહી ન જાએ એક અંગકી, એ તો સોભા સાગર ખાવંદ ॥ ૧૨૩ ॥

શ્રીરાજજીનું ભાલ અત્યંત તેજોમય છે. તેમના મુખારવિન્દની શોભા મધુર છે. આ રીતે ધામધણીના એક એક અંગની શોભા પણ વ્યક્ત થઈ શકતી નથી. એ તો સ્વયં શોભાનો સાગર જ છે.

હંસત સોભિત હરવટી, દંત અધુર મુખ લાલ ।
આસિક સે ક્યો છૂટહીં, સબ અંગ રંગ રસાલ ॥ ૧૨૪ ॥

મંદ હાસ્ય કરતાં ધામધણીની હડપચી, દાંતો, હોઠ તથા મુખકમલની લાલાશ અનુપમ લાગે છે. આમ જેમનાં બધાં અંગો રસમધુર છે તેવા આ સુંદર સ્વરૂપથી પ્રેમી આત્માઓ કેવી રીતે દૂર થઈ શકે ?

અતિ કોમલ અંગ કિસોર, કાયમ અંગ ઉનમદ ।
એ છબિ અંગ અરસ કે, પોહોચત નાહીં સબદ ॥ ૧૨૫ ॥

શ્રીરાજજી કિશોર સ્વરૂપ છે. તેમનાં બધાં અંગો અત્યન્ત સુકોમલ છે. તેમાં પ્રેમાનંદ પરિપૂર્ણ છે. આ સુંદર શોભા પરમધામના સ્વરૂપની છે. એટલે જ તેના વર્જિનમાં આ નશ્વર જગતના શાખા કારગત (પહોંચી વળવા શક્તિમાન) થતા નથી.

મુખ નાસિકા નેત્ર ભૌષ, તિલક નિલાટ ઓર કાન ।
હાથ પાંઉં અંગ હૈયડા, સબ મુસકત કેહેત મુખ બાન ॥ ૧૨૬ ॥

જ્યારે ધામધણી પોતાના શ્રીમુખથી મધુર વચન બોલે છે ત્યારે તેઓના મંદમંદ હાસ્યથી તેમનું મુખકમળ, નાક, આંખ, ભૂકુટી, તિલક, કપાળ, કાન, કરકમલ, પાદપદ્મ, હદ્ય વગેરે બધાં અંગો અનહદ પુલકિત થઈ જાય છે.

જો આસિક ઈન માસૂક કી, સો અટક રહે એકે અંગ ।
ઔર અંગ લગ જાએ ના સકે, અંગ એકે લગ જાએ રંગ ॥ ૧૨૭ ॥

આવા પ્રિયતમના અનુરાગી આત્માઓમાંથી જેમની દષ્ટિ ધામધણીના એક જ અંગ પર સ્થિર થઈ જાય છે, તેઓ તેને છોડી અન્ય અંગ સુધી જઈ શકતાં નથી અને તેઓ એક જ અંગના રંગે રંગાઈ જાય છે.

દેખ બીડી મુખ મોરત, રૂહ અંગ ઉપજત સુખ ।
પીઊં સરાબ લેઊં મસ્તી, જ્યોં બલ બલ જાઊં ઈન મુખ ॥ ૧૨૮ ॥

જ્યારે બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીના મુખારવિંદમાં સુશોભિત પાનનું બીંદું જુએ છે ત્યારે તેમનું હદ્ય આનંદવિભોર થઈ જાય છે. તેઓને લાગે છે કે શ્રીરાજજીની પ્રેમસુધાનું પાન કરી મસ્ત થઈ જઈએ અને તેઓના મુખારવિંદ પર સમર્પિત થઈ જઈએ.

એ છબિ છોડ કે આસિક, ક્યોં કર આગે જાએ ।
મોહિ લેત મુખ માસૂક, સો ચિત રહ્યો ચુભાએ ॥ ૧૨૯ ॥

અનુરાગી આત્માની દષ્ટિ આ સુંદર શોભાને છોડી આગળ કેવી રીતે વધી શકે ? પ્રિયતમ ધણી તેને પોતાના મુખારવિંદથી જ મોહિત કરી લે છે. એટલા માટે તેના હદ્યમાં આજ છબિ અંકિત થઈ જાય છે.

નૈનોં નિલવટ નિરખતે, દેખી બની સારંગી પાગ ।
દુગદુગી કલંગી એ જોત, છબિ રૂહ હિરદેં રહી લાગ ॥ ૧૩૦ ॥

જ્યારે બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીનું કપાળ જુએ છે ત્યારે તેમને સારંગીના આકાર જેવી પાઘડી દેખાય છે. પાઘડીના ઉપર આવેલી કલગી અને દુગદુગીની પ્રકાશમય આભાયુક્ત શોભા તેમના હદ્યમાં અંકિત થઈ જાય છે.

હોએ બરનન ચતુરાઈ સે, આસિક ધરે તાકો નામ ।
એક અંગ છોડ જાએ ઔર લગો, સો નાહીં આસિક કો કામ ॥ ૧૩૧ ॥

જો ચતુરાઈથી પ્રિયતમ ધણીનાં બધાં અંગોનું વર્ણન કરી પણ શકાય તો તેને આંશિક કહી શકાય નહીં કેમકે તેઓના એક અંગને છોડી બીજા અંગો તરફ દષ્ટિ દોડાવવી એ આ અનુરાગી આત્માઓનું કામ નથી.

આસિક કહિએ હક કી, જો લગ રહે એકે ઠૌર ।
આસિક ઐસી ચાહિએ, જો લે ન સકે અંગ ઔર ॥ ૧૩૨ ॥

તે આત્મા પ્રિયતમ ધણીની પ્રિયા કહેવાય કે જેમની દષ્ટિ તેઓના એક જ અંગ પર ટકી રહે છે. બધું જોતાં અનુરાગી આત્મા તો એવો હોય છે, જેની દષ્ટિ પ્રિયતમ ધણીના એક જ અંગમાં સ્થિર થઈ બીજે કરો જતી નથી.

ઈન આસિક કી નજરોં, દિલ એકે હુઅ સાગર ।
સો જીલેં યાહી સુખ મેં, નિકસે નહીં કર્યોએ કર ॥ ૧૩૩ ॥

આ પ્રેમી બ્રહ્માત્માઓની દર્શિમાં ધામધણીનું હૃદય જ વિશાળ સાગર બની જાય છે. એટલા માટે તેઓ આ સાગરમાં સુખપૂર્વક ડૂબકી મારતા રહે છે અને અહીંથી કોઈ પણ રીતે બહાર નીકળી શકતા નથી.

તો સોભા સારે સરૂપ કી, કર્યો કહે જુબાં ઈન ।
લેહેરેં નેહેરેં પોહોંચે આકાસ લોં, ઔર ઠૌર કોઈ મોમિન ॥ ૧૩૪ ॥

શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપની સમગ્ર શોભાનું વર્ણન આ જીબ દ્વારા કેવી રીતે કરી શકાય ? આ શોભાના તરંગો નહેરોના આકારમાં આકાશ સુધી પહોંચે છે. એના સિવાય બ્રહ્માત્માઓ માટે બીજું કોઈ સ્થાન નથી.

આસિક ન લેવે દાનાઈ, પર એ દાનાઈ હક ।
ઈસક આપે પીવહીં, ઔરોં પિલાવેં બેસક ॥ ૧૩૫ ॥

પ્રેમી આત્માઓ પોતાનું ચાતુર્ય દેખાડતાં નથી. આ સંપૂર્ણ ચાતુર્ય તો શ્રીરાજજીનું જ છે. આવા આત્માઓ તો પોતે પણ ધામધણીની પ્રેમસુધાનું પાન કરે છે અને બીજાને પણ કરાવે છે.

એ ચતુરાઈ હક કી, ઔર હકે કા ઈલમ ।
એ સુખ ઈન સરૂપ કે, દેવેં એહી ખસમ ॥ ૧૩૬ ॥

ખરું જોતાં આ કુશળતા (ચતુરાઈ) શ્રીરાજજીની છે અને આ જ્ઞાન પણ તેઓની પાસેથી મળેલું છે. પોતાના દિવ્ય સ્વરૂપની અનુભૂતિ પણ તેઓ પોતે જ કરાવે છે.

ઈન સરૂપ કો બરનન, સો યાહી કી ચતુરાએ ।
યાકો આસિક જાનિએ, જો ઈતહી રહે લપટાએ ॥ ૧૩૭ ॥

એટલા માટે શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપનું વર્ણન તેઓના દ્વારા અપાયેલા જ્ઞાનને આધારે જ કરવામાં આવ્યું છે. આ સ્વરૂપ પર પોતાને સર્મર્પિત કરનારા બધા આત્માઓ ધામધણીના અનુરાગી આત્માઓ છે.

એ સુખ ઈન સરૂપ કો, ઔર આસિક એહી આરામ ।
જોલોં ઈસક ન આવહીં, તોલોં ઈલમ એહી વિશ્રામ ॥ ૧૩૮ ॥

આ દિવ્ય સ્વરૂપનાં દર્શનથી જે આનંદની અનુભૂતિ થાય છે તેમાં જ બ્રહ્માત્માઓને શાંતિનો અનુભવ થાય છે. જ્યાં સુધી હૃદયમાં પ્રેમનો આવિભર્વિ થતો નથી ત્યાં સુધી જ્ઞાન દ્વારા તેઓ આનંદનો અનુભવ કરે છે.

ઈસક કો સુખ ઔર હૈ, ઔર સુખ ઈલમ ।
પર ન્યારી બાત આસિક કી, જિન જો દેવેં ખસમ ॥ ૧૩૯ ॥

પ્રેમનો આનંદ કંઈ જુદો છે અને જ્ઞાનનો આનંદ પણ કંઈ જુદો છે. પણ પ્રેમી આત્માઓની વાત જ જુદી છે. ધામધણી જેને જે આપવા ઈચ્છે તેને તે સ્વીકાર્ય જ હોય છે.

એ ઈલમ એ ઈસક, દોડિ ઈન હક કો ચાહે ।
પર જિનકો હક જો દેત છે, સો લેવેં સિર ચઢાએ ॥ ૧૪૦ ॥

જ્ઞાન અને પ્રેમ બન્ને (માર્ગ) પરમાત્માને ઈચ્છે છે. (જો કે આ બન્ને માર્ગો જુદા જુદા દેખાય છે.)
પરન્તુ પરમાત્મા જે આત્માઓને જે આપવા ઈચ્છે તે આપે અને આત્માઓ તેને માથે ચડાવી અપનાવી લે છે.

મહામત કહે અપની રૂહન કો, તુમ જો અરવા અરસ ।
સરાબ ઘાલે ઈસક કે, લ્યો ઘાલે પર ઘાલે સરસ ॥ ૧૪૧ ॥

મહામતિ બ્રહ્માત્માઓને કહે છે, જો તમે પરમધામના આત્માઓ હો તો ધામધણીની પ્રેમસુધાના
ઘાલા ભરી-ભરીને પાન કરો. આ રસપૂર્ણ ઘાલાઓ એકથી એક ચઠિયાતા અને આનંદદાયક
છે.

પ્રકરણ ૫, ચોપાઈ ૩૪૮

શ્રી ઠકુરાનીજીકા સિનગાર પેહેલા
મંગલાચરન

બરનન કરું બડી રૂહ કી, રૂહેં ઈન અંગ કા નૂર ।
અરવાહેં અરસ મેં વાહેદત, સો સબ ઈનકા જહૂર ॥ ૧ ॥

હવે હું શ્રીશયામાજીની દિવ્ય શોભાનું વર્ણન કરું છું. બધા બ્રહ્માત્માઓ તેઓના જ અંગસ્વરૂપ
છે. તેમના જ દિવ્ય પ્રકાશને કારણે પરમધામમાં બધા બ્રહ્માત્માઓ એકાત્મભાવથી રહે છે.

પ્રથમ લાગું દોડી ચરન કો, ધની એ ન છોડાઈયો છિન ।
લાંક તલી લાલ એડિયાં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૨ ॥

સર્વપ્રથમ હું શ્રીશયામાજીનાં બંને ચરણકમલોમાં પ્રણામ કરું છું. હે ધામધણી ! આ ચરણોથી
મને ક્ષણ માત્ર માટે પણ દૂર કરશો નહિ. લાલાશયુક્ત આ ચરણોની એડીઓ તથા ચરણોના
તળિયાની ઉંડાઈ (લાંક)ને જોઈ મને એવો અનુભવ થાય છે કે આજ મારા જીવનો આધાર છે.

સિઝિત નખ કહું કે અંગુરિયોં, કે રંગ પોહોંચે ઊપર ટાંકન ।
કહું કોમલતા કિન જુબાં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૩ ॥

આ ચરણોની આંગળીઓ, તેમના નખ તથા ઉપરનો ભાગ (પહોંચો) અને ટાંકન (ધૂટી)ની
શોભા તથા એમની કોમળતાનું વર્ણન પણ કેવી રીતે કરું ? આ જ મારા જીવનો આધાર છે.

રંગ નરમાઈ સલૂકી, અરસ અંગ ચરન ।
બલ બલ જાઉં દેખ દેખ કે, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૪ ॥

એમની સુંદર આભા તથા અતિશય કોમળતાને જોઈને હું વારેવાર એમના ઉપર સમર્પિત થાઉં
છું. આ ચરણો દિવ્ય પરમધામનાં છે. આ જ મારા જીવનો આધાર છે.

ઈન પાંઠિં તલેં પડી રહું, ધની નજર ખોલો બાતન ।
પલ ન બાલું નિરખું નેત્રો, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૫ ॥

મારી હાર્દિક ઈચ્છા છે કે હું આ ચરણકમલોમાં જ રહું. હે ધામધણી ! આપ મારી અતર્દૃષ્ટિને

ખોલી દો. પળભર માટે પણ નેત્રોને હટાવ્યા વગર હું આ ચરણોને નિરખી લઉં, આ જ મારા જીવનો આધાર છે.

ચારો જોડે ચરન કે, ઔર અનવટ બિછિયા રોસન ।
બાની મીઠી નરમાઈ જોત ધરે, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૬ ॥

શ્રીશ્યામાજીનાં યુગલચરણોમાં અણવટ તથા વિછિયાં સિવાય પણ બીજાં ચાર આભૂષણો સુશોભિત છે. એ અરસપરસ ટકરાતાં મધુર સ્વરમાં બોલે છે. અત્યંત કોમળ અને તેજોમય આ આભૂષણો મારા જીવના આધાર છે.

ઘ્યારે મેરે પ્રાન કે, મોહે પલ છોડો જિન ।
મૈં પાઈ મેહેર મેહેબુબ કી, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૭ ॥

હે મારા પ્રાણના પ્રિયતમ ! ક્ષણ ભર માટે પણ આપ મને આ ચરણકમલોથી દૂર ન કરો. મારા ઉપર આપની મોટી કૃપા થઈ ત્યારે જ જીવના આધાર સ્વરૂપ એવાં આ ચરણો મને પ્રાપ્ત થયાં છે.

એ ચરન પુતલિયાં નૈન કી, સો મૈં રાખું બીચ તારન ।
પકડ રાખું પલ ઢાંપ કે, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૮ ॥

આંખોની પુતળીઓ જેવાં આ યુગલચરણોને હું મારી આંખોની પુતળીઓમાં સ્થાપી દઉં અને મારી પાંપણોને બંધ કરી એમને પકડી રાખું, કેમકે એ જ મારા જીવના આધાર છે.

મેરે મીઠે મીઠરડે આતમ કે, સો ચૂભ રહે અંતસ્કરન ।
રૂહ લાગી મીઠી નજરો, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૯ ॥

મારા અંતરાત્માને અત્યંત મધુર લાગતાં આ ચરણકમલ મારા અંતકરણમાં અકિત થયાં છે. એટલા માટે આત્મ-દસ્તિને પણ એ મધુર લાગે છે. કેમકે આ જ મારા જીવનો આધાર છે.

એ ચરન કમલ અરસ કે, ઈનસે ખુસબોએ આવે વતન ।
એ તન બકા અરસ અજીમ, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૦ ॥

આ દિવ્ય ચરણકમલ પરમધામના છે એટલા માટે એમાંથી પરમધામની સુગંધિ આવે છે. શ્રીશ્યામાજીનું સંપૂર્ણ શરીર દિવ્ય પરમધામનું છે. આ જ મારા જીવનનો આધાર છે.

એ ચરન નિમખ ન છોડિએ, રાખિએ માહેં નૈનન ।
એ નિસબત હક અરસ કી, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૧ ॥

આ ચરણકમલોને ક્ષણમાત્ર માટે પણ પોતાની દસ્તિ દૂર ન કરો. એમને પોતાના નયનોમાં જ સ્થાપિત કરો. ધામધાણી તથા અખંડ પરમધામના સંબંધની ઓળખ એમના દ્વારા જ થાય છે. આ જ મારા જીવના આધાર છે.

મેહેરેં નેહેરેં લ્યાએ ચરન અંદર, દ્વાર નૂર પાર ખોલે ઈન ।
મોહે પોહોંચાઈ બકા મિને, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૨ ॥

નદીઓની ધારાના રૂપે પ્રવાહિત થઈ રહેલ શ્રીરાજજીની અસીમ કૃપાથી જ શ્રી શ્યામાજીના આ ચરણકમલ મારા હૃદયમાં પ્રસ્થાપિત થયા છે. એમના જ પ્રતાપથી અક્ષરતીત પર અક્ષરતીત

પરમધામનાં દ્વાર ખુલ્યાં છે. એમનાં ચરણોએ મને અખંડ પરમધામનો અનુભવ કરાવ્યો છે. આ જ મારા જીવના આધાર છે.

સોભા સિનગાર અંગ સુખકારી, મેરી રૂહ કે કંઠ ભૂષન ।
સબ ખૂબિયાં મેરે ઈન સોં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૩ ॥

શ્રીશયામાજીના આ સુખદાયી અંગોના શાણગારની શોભા જ મારા આત્માના કંઠનું ઘરેણું છે. એમના પ્રતાપથી મારા ગુણોનો વિકાસ થયો છે. આ જ મારા જીવના આધાર છે.

એ મેહેર અલેખે અસલ, મેરે તાલે અરસ કે તન ।
ક્યોં ન હોએ મોહે બુજરકિયાં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૪ ॥

ધામધારીની અપાર કૃપાથી મને દિવ્ય પરમધામના સ્વરૂપોનું વર્ણન કરવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું છે. એટલા માટે મારામાં દિવ્ય સમજ કેમ ન આવે ? કેમકે આ જ મારા જીવના આધાર છે.

ચિત ખૈંચ લિયા ઈન ચરનોં, મોહે સબ વિધ કરી ધન ધન ।
એ સિફત કરું ક્યોં ઈન જુબાં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૫ ॥

આ ચરણોએ મને આપની તરફ આકૃષ્ટ કર્યો અને મારા જીવનને ધન્ય બનાવ્યું. જીબ દ્વારા આ ચરણોના મહિમાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? આ જ મારા જીવના આધાર છે.

જ્યો જાનો ત્યો મેહેબૂબ કરો, એ સુખ દિયા ન જાએ દૂજે કિન ।
કંદું તો જો દૂજા કોઈ હોવહીં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૬ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! આપને જે ઢીક લાગે તે કરો. આપના સિવાય બીજા કોઈ પાસેથી આ પ્રકારનું સુખ મળી શકે નહીં. જો આપના સિવાય બીજા કોઈ હોત ત્યારે તો અન્યની વાત થઈ શકે. મારા માટે તો આ શ્રી ચરણ મારા જીવનો આધાર છે.

ક્યોં કહું ચરન કી બુજરકિયાં, ઈત નાહીં ઠૌર બોલન ।
એ પકડ સરૂપ પૂરા દેત હૈં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૭ ॥

આ ચરણકમળની દિવ્યતાને કેવી રીતે વક્ત કરું ? આ સંદર્ભમાં કાંઈ કહેવાનું રહેતું જ નથી. એમના ચિંતન માત્રથી જ સમગ્ર સ્વરૂપનું દર્શન થઈ શકે છે, કેમકે આ જ મારા જીવનો આધાર છે.

કરત ચરન પૂરી મેહેર, તિન સરૂપ આવત પૂરન ।
ઘાર પૂરા તાએ આવત, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૮ ॥

જેના ઉપર આ ચરણકમળોની અપાર કૃપા થાય છે, તેમને સમગ્ર સ્વરૂપનાં દર્શન થઈ જાય છે. તેમને પૂર્ણ પ્રેમ પણ પ્રાપ્ત થાય છે. એટલા માટે આ જ મારા જીવના આધાર છે.

એ ચરન દિલ આવે નિસબ્દતેં, મતા એ અરસ રૂહન ।
એ ધની કે દિલે ક્યોં ધૂટહીં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૯ ॥

પરમધામના સમ્ભાનના કારણે જ આ દિવ્ય ચરણ હૃદયમાં અંકિત થયા છે. કેમકે આ પરમધામના આત્માઓનો અમૂલ્ય નિધિ છે, જ્યારે સ્વયં ધામધારીએ કૃપાપૂર્વક આ ખજાનો આપ્યો છે ત્યારે આ ચરણ અમારથી કેવી રીતે ધૂટી શકે ? આ જ તો મારા જીવના આધાર છે.

ધની દેવેં સહૂર સબ વિધ, તો મેં નૈનોં નિરખું નિસદિન ।

આઈં જામ ચૌસઠ ઘડી, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૨૦ ॥

જ્યારે ધામધણી મને પૂર્જરૂપે વિવેક આપશે ત્યારે હું રાત-દિવસ આઠેય પહોર મારા નેત્રોથી શ્રીશ્યામાજ્ઞા આ ચરણકમળોને નિહાળી લઉં, કેમકે આ મારા જીવના આધાર છે.

મહામત ચાહે ઈન ચરન કો, કર મનસા બાચા કરમન ।

આએ બૈઠે મેરે સબ અંગો, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૨૧ ॥

મહામતિ આ ચરણકમલોને મન, વચન તથા કર્મથી પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છે છે. મારા બધાં અંગોમાં હવે આ ચરણ કમળ અંકિત થયાં છે. આ જ મારા જીવના આધાર છે.

મંગલાચરન તમામ

એ રૂહ સરૂપ નહીં તત્વકો, ઈનકો અસ્વારી મન ।

ખાન પાન સુખ સિનગાર, એ હોએ રૂહ કે ચિત્વન ॥ ૨૨ ॥

શ્રીશ્યામાજ્ઞનું સ્વરૂપ સાંસારિક તત્ત્વોથી બનેલું નથી. તેઓ મનના ઉપર સવાર થાય છે. ખાનપાન તથા શાણગાર વગેરેનું સુખ તેમને ચિંતન માત્રથી પ્રાપ્ત છે.

જો પેહેનાવા અરસ કા, અચરજ અદ્ભુત જીન ।

કહું દુનિયાં મેં કિન વિધ, કિન કબહું ન સુનિયા કાન ॥ ૨૩ ॥

પરમધામનો પોશાક આશ્રયજનક તથા અદ્ભુત છે. આ જગતમાં તેની ઉપમા કેવી રીતે દઈ શકાય કેમકે અહીં કોઈએ પણ આજ સુધી તેના સંદર્ભમાં સાંભળ્યું પણ નથી.

કંઠ કાન મુખ નાસિકા, એ જો પેહેનત હું ભૂષન ।

એ દુનિયાં જો પેહેનત હું, જિન જીનો વિધ ઈન ॥ ૨૪ ॥

શ્રીશ્યામાજ્ઞના કંઠ, કાન, મુખારવિન્દ, નાસિકા વગેરે અંગો અલૌકિક છે. તેઓ જેવા અલંકારો પહેરે છે તેને આ નશ્વર જગતના પ્રાણીઓના અલંકારો જેવા સમજવા જોઈએ નહીં.

યા બસ્તર યા ભૂષન, સકલ અંગ હાથ પાએ ।

સો અસલ ઐસે હી દેખત, જૈસા રૂહ ચિત ચાહે ॥ ૨૫ ॥

એમનાં વસ્ત્રો, અલંકારો તથા હસ્ત-પાદ (હાથપગ) વગેરે બધાં અંગો જેવાં તેઓ ઈચ્છે છે તેને અનુરૂપ છે.

અંગ સંગ ભૂષન સદા, દિલકે તાલૂક અસલ ।

એ સરૂપ સિનગાર દિલ ચાહે, અરસ મેં નાહીં નકલ ॥ ૨૬ ॥

એમનાં બધાં અંગોમાં સુશોભિત આ અલંકારો સદૈવ એમની હાઈક ઈચ્છાને અનુકૂળ રહે છે. સમસ્ત શાણગાર તેમની ઈચ્છા પ્રમાણે હોય છે. દિવ્ય પરમધામમાં કોઈની પણ નકલ નથી.

જ્યોં અંગ ત્યો બસ્તર ભૂષન, હોત હમેસા બને ।

દિલ જૈસા ચાહે છિન મેં, તૈસા આગ્રણીં પેહેને ॥ ૨૭ ॥

એમનાં બધાં અંગો જેવાં દિવ્ય છે તેને અનુરૂપ વસ્ત્રો અને અલંકારો પણ દિવ્ય છે. તેઓ સર્વદા

તેમના અંગોમાં અતૂટ રહે છે. તેઓ જેવાં વસ્ત્રો અલંકારો પહેરવાની ઈચ્છા કરે તે જ ક્ષાણો તેમનાં અંગોમાં તે વસ્ત્રો અલંકારો જાણે પહેલેથી જ ધારણ કરેલાં હોય એ રીતે દેખાય છે.

**જાકો નામૈ કાયમ, અખંડ બકા અપાર ।
સોઈ ભૂલ જાનો અપની, સોભા લ્યાઈએ માહેં સુમાર ॥ ૨૮ ॥**

દિવ્ય પરમધામને અખંડ, અપાર તથા શાશ્વત કહેવામાં આવ્યું છે. મારી સહૃથી મોટી ભૂલ એ થઈ કે મેં આ અપાર શોભાને મારા શબ્દોની સીમામાં બાંધવાનો પ્રયાસ કર્યો છે.

**પેહેલે સોભા કહી સુભાન કી, સોઈ સોભા બડી રૂહ જાન ।
નહીં જુદાગી ઈનમે, જુગલ કિસોર પરવાન ॥ ૨૯ ॥**

સર્વ પ્રથમ મેં શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપની શોભાનું વર્ણન કર્યું. શ્રી શ્યામાજીની શોભા પણ તે રીતે દિવ્ય છે. આ યુગલ સ્વરૂપમાં કોઈપણ પ્રકારનું અંતર નથી. આ બન્ને એક સમાન છે.

**હક સૂરત કો નૂર હૈં, જિન જાનો અંગ ઔર ।
ઈનકો નૂર રૂહેં વાહેંત, કોઈ ઔર ન પાઈએ ઈન ઠૌર ॥ ૩૦ ॥**

શ્રી શ્યામાજી શ્રીરાજજીના જ અંગભૂતા છે. તેમનું સ્વરૂપ શ્રીરાજજીથી જુદું નથી. અદ્વૈત પરમધામમાં બધા બ્રહ્માત્માઓ એમનાં જ તેજરૂપ છે. ત્યાં તેમના સિવાય અન્ય કોઈ નથી.

**સોભા સ્યામાજીય કી, નિપટ અતિ સુંદર ।
અંતર પટ ખોલ દેખિએ, દોડી આવત એક નજર ॥ ૩૧ ॥**

શ્રી શ્યામાજીની અનુપમ શોભા અતિ સુંદર છે. અંતરના પડદાને ખોલીને જોવાથી શ્રીરાજજી અને શ્યામાજી બન્નેનું સ્વરૂપ એક સરખું દેખાય છે.

**લાલ સાડી કટાવ કૈ, કૈ છાપે બેલી નકસ ।
ક્યોં કહું છેડે કિનાર કી, સોભિત અતિ સરસ ॥ ૩૨ ॥**

શ્રી શ્યામાજીની કેસરી રંગની સાડીમાં અનેક વેલીઓની ચિત્રકારી અંકિત છે. તેમના પાલવના છેડાની શોભા કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ? તે અત્યંત સુંદર દેખાય છે.

**માહેં જરી જવેર નંગ કૈ, જાનો આગુંહીં બને અસલ ।
જિત જુગત જો ચાહિએ, સોભિત અપની મિસલ ॥ ૩૩ ॥**

એની અંદર જરીથી જડેલા વિવિધ રંગોનાં અનેક રત્નો છે. એ એવી રીતે દેખાય છે જાણો પહેલાંથી જ સુશોભિત છે. એમાં જ્યાં જેવી શોભા હોવી જોઈએ ત્યાં તે રીતની અનુપમ શોભા છે.

**બેલી કિનાર છેડે બની, સુંદર અતિ સોભિત ।
કટાવ ઝૂલ નકસ કૈ, જુદી જુદી જડાવ જુગત ॥ ૩૪ ॥**

કિનાર પર અંકિત વેલીઓ અતિ સુંદર શોભાયમાન છે. આ વેલમાં પુષ્પ, પાંડડાં વગેરેની અલગ-અલગ પ્રકારની ચિત્રકારી અંકિત છે.

**ઐસે હી અસલ કૈ, ના કદ્દી બુને બસ્તર ।
ઐસે હી ભૂષણ બને, કિન ઘડે ન ઘાટ ઘડતર ॥ ૩૫ ॥**

દિવ્ય પરમધામની એ વિશેષતા છે કે ત્યાં કોઈ વસ્ત્રો બનાવવામાં આવતાં નથી અને ન તો

અલંકારો ઘડવામાં આવે છે પરન્તુ આ બધાં શાશ્વત છે.

ચોલી સ્યામ જડાવ નંગ, માહેં હેમ જવેર અનેક ।
જડતર કંઠ ઉર બાંહેં, કહાં લગ કહું બિવેક ॥ ૩૬ ॥

શ્રીશયામાજીની શ્યામવર્ણની ચોલીમાં વિવિધ પ્રકારનાં રત્નો જડેલાં છે. આ રત્નો સોનાથી મહેલાં છે. આ રીતે કંઠ, વક્ષઃસ્થળ તથા બાહુ પર બહુ જ સુંદર અલંકારો આવેલા છે જેની શોભા ક્યા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરું ?

જિત બેલી બની ચાહિએ, ઔર કાંગરી ફૂલ ।
કે નકસ ખજૂરે બૂટિયાં, ચોલી સોભિત હૈ ઈન સૂલ ॥ ૩૭ ॥

આ ચોલી પર જ્યાં જેવી વેલ, કાંગરી, તથા ફૂલ વગેરે જડેલાં હોવાં જોઈએ ત્યાં તે રીતે જડેલાં છે. સાથોસાથ એમાં વિવિધ ફૂલ તથા ખજૂરની જેમ પણોની ચિત્રકારી સુશોભિત છે.

નંગ હેમ મિલે તો કહું જો કિન જડે હોએ જડતર ।
નકસ કટાવ બેલી તો કહું, જો કિન બનાએ હોએ હાથોં કર ॥ ૩૮ ॥

આ રત્ન તથા સુવર્ણ વગેરે મળે તો કહી શકાય કે કોઈએ એમને ઘડેલાં હશે. આ રીતે આ વસ્ત્રોમાં ચિત્રરેલી વેલીઓની ચિત્રકારીનું વર્ણન ત્યારે થઈ શકે છે જ્યારે કોઈએ એમને પોતાના હાથો વડે બનાવી હોય !

ચરની નીલી અતલસ, માહેં અનેક વિધ કે રંગ ।
ચીન પર બેલી નકસ, બીચ જરી બેલ ફૂલ નંગ ॥ ૩૯ ॥

શ્રી શ્યામાજીનો નીલા રંગનો ચણિયો અત્યંત મુલાયમ રેશમી દોરાઓથી બનેલો છે. તેમાં વિવિધ પ્રકારના અન્ય રંગો પણ સુશોભિત છે. આની ચુન્ના પર અનેક વેલીઓની ચિત્રકારી અંકિત છે તથા વચ્ચે-વચ્ચે જરીથી અનેક વેલીઓ તથા પુષ્પો ચિત્રરેલાં છે. તેના મધ્યમાં રત્ન પણ સુશોભિત છે.

ક્યો કહું કિનારકી કાંગરી, માનિક મોતી સાત નંગ ।
હીરે લસનિએ પાંને પોખરે, માહેં પાચ કુંદન કરેં જંગ ॥ ૪૦ ॥

એના કિનારાની કાંગરીની શોભા કેવી રીતે વ્યક્ત કરું ? એમાં માણેક, મોતી, હીરા, વૈદૂર્યમણિ (લસણિયા), પન્ના, પુખરાજ, પાચ વગેરે સોનામાં જડેલાં સાત રત્નો પરસ્પર સ્પર્ધા કરતાં દેખાય છે.

બસ્તર ધાગા ન સૂર્યહીં, સરભર જરી નકસ ।
એ બસ્તર ભરચોન બુન્યો કિને, અસલ સબે એક રસ ॥ ૪૧ ॥

આ વસ્ત્રોમાં દોરો તો ક્યાંય દેખાતો જ નથી, સર્વત્ર જરીની જ ચિત્રકારી દેખાય છે. આ વસ્ત્રોને ન કોઈએ વણાટ કર્યા છે અને ન કોઈએ ચિત્રકારીથી ગુંથ્યાં છે. બધી જ ચિત્રકારીઓ મૂલથી સમરસ દેખાય છે.

નવ રંગ ઈન નાડી મિને, કંચન ધાત ઉજલ ।
એ કેહેતી હોં સબ અરસ કે, એ દેખો દિલ નિરમલ ॥ ૪૨ ॥

એના નેફામાં નવ રંગની નાડી સુશોભિત છે. જેમાંથી સુવર્ણમય ઉજ્જવળ આભા નીકળે છે.

આ સમગ્ર સૌંદર્ય પરમધામનું બતાવવામાં આવી રહ્યું છે. નિર્મલ હૃદયથી એમનું દર્શન કરવું જોઈએ.

ક્યા બસ્તર ક્યા ભૂષણ, ચીજ સબે સુખકાર ।
ખુસબોએ રોસન નરમાઈ, ઈન વિધ અરસ સિનગાર ॥ ૪૩ ॥

શ્રી શ્યામાજનાં વસ્ત્રો અને અલંકારો અત્યંત સુખદાયી છે. એમની સુગન્ધ, પ્રકાશ તથા કોમળતા અવર્જનીય છે. આ રીતે પરમધામનો શણગાર અતિ અનુપમ છે.

સિર પર સોહે રાખડી, જોત સાડી મેં કરે અપાર ।
ફિરતે મોતી માહેં માનિક, પાંને પોખરે દોળી કિનાર ॥ ૪૪ ॥

શ્રીશ્યામાજના મસ્તક પર રાખડી (આભૂષણ) સુશોભિત છે, જેનો જ્યોતિર્ભય પ્રકાશ સાડીમાંથી જળકે છે. એની વચ્ચે આવેલા માણેકની ચારે બાજુ મોતી જડેલાં છે અને કિનારાઓ પર પન્ના તથા પુખરાજ રત્ન સુશોભિત છે.

ઉપર રાખડી જો માનિક, ક્યો દેળી ઈનકી મિસાલ ।
આસમાન જિભીકે બીચ મેં, હોએ ગયો સબ લાલ ॥ ૪૫ ॥

આ રાખડીની વચ્ચે આવેલ માણેકની સુંદરતા માટે કોઈ ઉપમા આપી શકતી નથી. એની લાલ આભાથી ભૂમિ અને આકાશની મધ્યમાં ચારે બાજુ લાલાશ છવાઈ જાય છે.

કુંદન માહેં ધરે અતિ જોત, આકાસ ન માએ જલકાર ।
બેન ગુંથી તીન ગોઝને, જડિત ઘૂંઘરી ધમકાર ॥ ૪૬ ॥

કુંદનમાં જડેલાં અન્ય રત્નો પણ અતિ પ્રકાશમાન છે. જેનો પ્રકાશ આકાશમાં પણ ન સમાતો ચારે બાજુ જળકે છે. સુંદર રીતે ગુંથેલી વેણીની નીચે ત્રણ ફૂમતાં લટકે છે. જેમાં જડેલી ઘૂંઘરી મધુર સ્વરે વાગે છે.

તીન રંગ જરી કુંદન, ગોઝને નંગ જડતર ।
બારીક નંગ નીલે નક્સ, એ બરનન હોએ ક્યો કર ॥ ૪૭ ॥

જરીથી બનેલા આ રત્ન જડિત ફૂમતાંમાં ત્રણ રંગો સુશોભિત થઈ રહ્યા છે. વેણી નીચે લટકતાં ફૂલો (ગોઝડ) માં રત્ન જડેલાં છે. નીલા રંગના અતિ બારીક રત્નોથી એના પર ચિત્રકારી કરવામાં આવે છે, જેની અનુપમ છટાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

પાંન સોહે સેંથે પર, માહેં બેલ કાંગરી કટાવ ।
હારેં ખજૂરેં બૂટિયાં, માનોં કે જુગત જડાવ ॥ ૪૮ ॥

માંગમાં પાનના પાંદડાના આકારનું ધરેશું સુશોભિત છે, જેમાં વિવિધ પ્રકારની વેલીઓની ચિત્રકારી છે. તેના પર લહેરદાર નાના નાના ફૂલોની હારો અતિ સુંદર રીતે જડેલી છે.

સિર પટલી મોતી સરેં, માહેં પાંચ નંગ કે રંગ ।
મોતી સર સેંથે લગ, નીલે પીલે લાલ સેત નંગ ॥ ૪૯ ॥

કપાળના ઉપરના ભાગમાં પટલી (શિરોભૂષણ) નામના અલંકારોની સાથે મોતીઓની સેર આવેલી છે. જેમાં પાંચ રંગોનાં રત્ન જડેલાં છે. આ મોતીઓની સેર માંગ સુધી પહોંચી છે.

એમાં નીલા, પીળા, લાલ અને સફેદ રત્નો સુશોભિત છે.

તિન નંગોં કે ફૂલ બને, આગું સિર પટલી કાંગરી ।
નિલવટ સે લે રાખડી, બીચ લાલ માંગ ભરી ॥ ૫૦ ॥

તે પાનના આકારના ઘરેણાંમાં કાંગરી શોભાયમાન છે. જેની સાથે ઉપરોક્ત રત્નોનાં ફૂલ છે.
કપાળથી લઈ રાખડી (શિર આભૂષણ) પર્યન્ત લાલ આભાયુક્ત સિન્હૂરથી માંગ ભરેલી છે.

અદભુત સોભા એ બની, કહું જો હોવે ઔર કાંછિ ।
એ દેખેહીં બનત હૈ, કેહેની મેં આવત નાંછિ ॥ ૫૧ ॥

આ રીતે શ્યામાજ્ઞના શાણગારની આ અદભુત શોભા છે. આ અનુપમ શોભાને ત્યારે વ્યક્ત
કરી શકાય જ્યારે એમને યોગ્ય ક્યાંક ઉદાહરણ મળી શકે. આ શોભા જોતાં જ સુંદર લાગે
છે. એને શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકાય નહીં.

બની ગુંથી એક ભાંત સોં, પીઠ ગૌર ઉપર લેહેકત ।
દેત દેખાઈ સાડી મિને, ફિરતી ઘુંઘરડી ધમકત ॥ ૫૨ ॥

અનુપમ રીતથી ગુંથેલી શ્યામાજ્ઞની વેણી (ચોટલો) તેમના ગોરા રંગના પૃષ્ઠભાગ પર લટકે
છે. સાડીની અંદરથી આ અતિ સુંદર દેખાય છે. એના ફૂમતાંમાં લગાડેલી ઘૂઘરી ધમકે છે.

ચોલી કે બંધ ચારોં બંધે, સોભિત પીઠ ઉપર ।
ઝલકત ફુંદન ચોલી કાંગરી, સોભા દેખત સાડી અંદર ॥ ૫૩ ॥

ચોલીની ચારેય કસો પીઠ ઉપર સુશોભિત થઈ રહી છે. તેના પર લગાવેલાં ફૂમતાં અને ચોલીની
કાંગરી સાડીની અંદર પણ અત્યંત શોભાયમાન છે.

એ છબિ પીઠકી ક્યોં કહું, રંગ ગૌર લાંક સલૂક ।
એ સોભા કેહેત સખત જીવરા, હુઆ નહીં ટૂક ટૂક ॥ ૫૪ ॥

પીઠની આ શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ? જેના વચ્ચેના ભાગમાં ગોરા વર્ણની લાંક
સુશોભિત છે. આવી અનુપમ શોભાનું વર્ણન કરતાં આ કઠોર જીવ કેમ ટુકડે-ટુકડા થયો નહીં ?

મુખ ચોક છબિ નિલવટ બની, ક્યોં કર કહું સિફત ।
એ સોભા અરસ સરૂપ કી, ક્યોં હોએ ઈન જુબાં ઈત ॥ ૫૫ ॥

શ્રીશ્યામાજ્ઞના મુખ અને કપાળની અનુપમ શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? આ સમ્પૂર્ણ શોભા
પરમધામના દિવ્ય સ્વરૂપની છે. આ નશ્વર જગતની જીબ દ્વારા તેમનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

પાચ હીરે મોતી માનિક, બેના ચોક ટીકા સોભિત ।
સેંધે લાલ તલે મોતી સરેં, નૂર રોસન તેજ અતંત ॥ ૫૬ ॥

પાચ, હીરા, મોતી અને માણેક વગેરે રત્નોથી જેલો ટીકો (કપાળ પર લટકતું ઘરેણું) કપાળ
પર સુશોભિત છે. એની મોતીઓની સેરો લાલાશ યુક્ત માંગની નીચે શોભાયમાન છે, જેનો
તેજોમય પ્રકાશ અનન્ત છે.

જડિત પાનડી શ્રવનોં, લરે લાલ મોતી લટકત ।
એ જરી જોત કહી ન જાવહીં, પાંચ નંગ જલકત ॥ ૫૭ ॥

કાનમાં પાનના આકારનાં રત્નો જડેલા અલંકારો સુશોભિત છે. એમાં માણોક અને મોતી લટકે છે. એમાં જડેલાં પાંચ રત્નો એવી રીતે જળકે છે કે તેમના પ્રકાશનું વર્ઝન થઈ શકતું નથી.

કાજલ રેખા તો કહું, જો હોએ સુપન કે નૈન ।
એ સ્યામ સેત લાલ અસલ, સદા સુખકારી સુખ ચૈન ॥ ૫૮ ॥

શ્રી શ્યામાજીનાં નયન જો સ્વખના શરીરનાં હોય તો તેમાં લગડેલા કાજલની પાતળી રેખાની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકાય. શ્યામ, ધવલ અને લાલાશ યુક્ત આ નયન સદા સર્વદા આનંદ પ્રાપ્ત કરે છે.

એ તન નૈન અરસ કે, નહીં ઔર કોઈ દેહ ।
એ નિરખો નૈનોં રૂહકે, ભીંગલ પ્રેમ સનેહ ॥ ૫૯ ॥

શ્રીશ્યામાજીનાં નેત્રો પરમધામના દિવ્ય શરીરનાં છે. આ ભौતિક દેહની જેમ નથી. એટલા માટે જ્યારે આત્મદષ્ટિથી એને જોઈએ તો એ દિવ્ય પ્રેમ અને સ્નેહથી ઓતપ્રોત દેખાશે.

નૈન તીખે અતિ અનિયારે, કંધૂ એ છબિ કહી ન જાએ ।
આથે ધૂંઘટ માસૂક કો, નિરખત નૈન તિરદ્ધાએ ॥ ૬૦ ॥

શ્રી શ્યામાજીનાં નયન વેધક અને અણિયારાં છે. એમની દિવ્ય છબી શબ્દોની સીમામાં બાંધી શકાય નહીં. તેઓ પોતાના પ્રિયતમ શ્રીરાજજીને અર્ધા ધૂંઘટની આડમાં ગ્રાંસાં નયનોથી નિરખી રહ્યાં છે.

સબ અંગ ઉમંગ કરત હું, કરને બાત રેહેમાન ।
દિલ માસૂક કા દેખ કે, બેંચત હું પ્રેમ બાન ॥ ૬૧ ॥

પોતાના પ્રિયતમ ધણી શ્રીરાજજી સાથે વાત કરવા માટે શ્રીશ્યામાજીનાં અંગોમાં ઉમંગ ઉભરાઈ આવે છે. તેઓ શ્રીરાજજીનું પ્રેમથી પરિપૂર્ણ હૃદય જોઈ પોતાનાં પ્રેમપૂર્ણ વચનોથી તેઓને પોતાની તરફ આકર્ષે છે.

કહા કહું નૂર તારન કા, સેત લાલક લિએ ।
કાજલ રેખા અનિયોં પર, અંગ અસલ હી દિએ ॥ ૬૨ ॥

શ્રીશ્યામાજીનાં નયનોની પુતળિયોનો પ્રકાશ કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય. જેમાં સફેદ રંગની સાથે લાલાશ યુક્ત આભા શોભાયમાન છે. આંખોના ખૂશાની કાજળની રેખાઓ પણ અસલી અંગની જેમ છે.

તિન તારન મેં જો પુતલિયાં, માહેં નૂર રંગ રસ ।
પીઉ દેખેં ઘારી નૈનો, સામ સામી અરસ પરસ ॥ ૬૩ ॥

તે નયનોના તારોની પુતળીઓમાં પ્રેમની મર્સ્તીનો દિવ્ય પ્રકાશ શોભે છે. શ્રીશ્યામાજ આ પ્રેમપૂર્ણ નયનોથી પોતાના પ્રિયતમ ધણી શ્રીરાજજીને નિહાળે છે. તો શ્રીરાજજી પણ તેમને નિહાળે છે. આ રીતે પરસ્પર પ્રેમની આપ-લે થાય છે.

ચકલાઈ ચંચલાઈ કી, છબિ હોએ નહીં બરનન ।
જો ધની દેવે પટ ખોલકે, તો તબહીં ઉડે એહ તન ॥ ૬૪ ॥

શ્રી શ્યામાજીનાં નયનોની ચપળતાની શોભાનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા થર્ડ શકૃતું નથી. જો શ્રીરાજજી મોહનું આવરણ દૂર કરી દે તો આ સ્વખનું તન તત્કાળ ઉડી જશે અને આત્મા આ દિવ્ય શોભામાં સમાઈ જશે.

બંકે ભૌં ભૂકુટી લિએ, સોભિત ગૌર અંગ ।
અંગ અંગ ભૂષન ભૂષન, કરત માહોં માહેં જુંગ ॥ ૬૫ ॥

શ્રી શ્યામાજીનાં નયનોની તિરછી (વળાંક્યુક્ત) ભૂકુટી ગોરા અંગ પર અત્યંત શોભા દે છે.
તેમનાં બધાં અંગોમાં ધારણ કરેલાં આભૂષણો પરસ્પર સ્પર્ધા કરે છે.

દોઉ જડાવ અદ્ભુત, સાત રંગ નંગ જાલ ।
સૂછમ જાલ સોભા અતિ બડી, ઝાંઈ ઉંઠત માહેં ગાલ ॥ ૬૬ ॥

શ્રી શ્યામાજીના કાનમાં સુશોભિત રત્ન જડિત જાલ (કાનનું ધરેણું)ની શોભા અતિ અદ્ભુત છે. એમાં સાત રંગોની આભા ધરાવતાં સાત રત્નો જડેલાં છે. અત્યંત શોભા યુક્ત આ બન્ને અલંકારોની આભા તેમના કપોલ (ગાલ) પર પડે છે.

ફૂલ જાલોં કે મુખ પર, સોભા લેત અતિ નંગ ।
તિન નંગોં જોત ઉંઠત હૈં, તિનકે અનેક તરંગ ॥ ૬૭ ॥

આ જાલોના મુખ પર શોભાયમાન નાના-નાના ફૂલોમાં રત્નોની શોભા અતિ સુંદર દેખાય છે. આ રત્નોમાંથી નીકળતાં જ્યોતિર્ભવ કિરણોમાં અનેક લહેરો ઉઠે છે.

ઉપર કિનાર સાડી સોભિત, લાલ નીલી પીલી જર ।
છબ ફિબ બની કોઈ ભાંત કી, સેંથે લવને જાલ ઉપર ॥ ૬૮ ॥

શ્રી શ્યામાજીના કાનો પર તેમની સાડીની કિનારી સુશોભિત છે. એમાં લાલ, નીલી, પીળી જરીની ચિત્રકારી છે. એમની છબી એટલી સુંદર છે કે તે માંગ તથા જાલોની ઉપર સુધી સુશોભિત છે.

એ જો કાંગરી ઈન નંગ કી, સોભિત માહેં કિનાર ।
ગૌર નિલવટ સ્યામ કેસો પર, જાએ અંબર લગી જલકાર ॥ ૬૯ ॥

સાડીની કિનારીની કાંગરીમાં રત્નોની રંગમય આભા જળકે છે. ગોરા રંગના સુંદર કપાળ અને શ્યામરંગના કેશોની ઉપર શોભાયમાન સાડીની આભા આકાશ સુધી જગમગે છે.

સોભા કહું અંગ માફક, ઈન સુપન જુબાં અકલ ।
સો ક્યો પોહોંચે ઈન સરૂપ લોં, જો બીચ કાયમ બકા અસલ ॥ ૭૦ ॥

આ સ્વખનવત્ત શરીરની બુદ્ધિ તથા જીબ અનુસાર હું આ દિવ્ય શોભાનું વર્ણન કરી રહ્યો છું.
એટલા માટે સ્વખનવત્ત જગતના શબ્દો અખંડ પરમધામની શાશ્વતતાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકે?

ગૌર રંગ અતિ ગાલોં કે, એ રંગ જાને ઈનકે તન ।
અચરજ અદ્ભુત વાહી દેખે, જો હૈં અરસ મોમન ॥ ૭૧ ॥

શ્રી શ્યામાજીના ગોરા રંગના ગાલોની સુંદરતા તો તેમના અંગભૂત બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે

છ. પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ જ આ અદ્ભુત છબી અને રૂપ લાવણ્યને જોઈ શકે છે.

મુખ ચૌક નેત્ર નાસિકા, નિહાયત સોભા અતંત ।

મુરલી નાસિકા તેજ મેં, સોભે નંગ મોતી લટકત ॥ ૭૨ ॥

શ્રી શ્યામાજીનું મુખમંડળ, નેત્રો તથા નાસિકા અત્યંત સુંદર શોભાયુક્ત છે. નાકમાં બુલાક (નાની નથ - બેસર) અતિ તેજોમય છે. જેમાં લટકતાં મોતી અને રત્નો સુશોભિત છે.

એક ખસખસ કે દાને જેતા, નંગ રોસન અંબર ભરાયે ।

ક્યો કહું નંગ મુરલીય કે, એ જુબાં ઈત ક્યો પોહોંચાયે ॥ ૭૩ ॥

એક ખસખસના દાણા જેવડા રત્નનો પ્રકાશ પણ સમગ્ર આકાશને આચ્છાદિત કરી દે છે. તો પછી આ બુલાકમાં જેલાં રત્નોની શોભા કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ? આ નશ્વર શરીરની જીબ ત્યાં સુધી પહોંચવા માટે અસર્મથ છે.

હક કે અંગ કા નૂર હેં, એ જો અરસ બકા ખાવંદ ।

એ છબિ ઈન સરૂપ કી, ક્યો કેહેસી મત મંદ ॥ ૭૪ ॥

શ્રી શ્યામાજી અખંડ પરમધામના સ્વામી શ્રીરાજજીના અંગની તેજ સરૂપા છે. એટલા માટે આ મંદ બુદ્ધિ એમના દિવ્ય સરૂપનું સૌંદર્ય કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકે ?

દંત લાલક લિએ મુખ અધુર, ક્યો કહું રંગ એ લાલ ।

જો કદ્ધુ હોવે પેહેચાન, તો ક્યો દીજે ઈન મિસાલ ॥ ૭૫ ॥

શ્રી શ્યામાજીના મુખમંડલમાં દંતાવલિ અને લાલ આભા યુક્ત અધરોઝ શોભાયમાન છે, જેની લાલાશનું વર્ણન થઈ શકતું નથી. જો આ દિવ્ય સરૂપોથી થોડો પણ પરિચય થઈ જાય તો તેમના માટે નશ્વર જગતનું કોઈપણ ઉદાહરણ આપી શકતું નથી.

સુંદર સરૂપ સ્યામાજીય કો, અરસ અખંડ સિનગાર ।

રૂહ મુખ નિરખ્યો ચાહત, ઉર પર લટકત હાર ॥ ૭૬ ॥

શ્રી શ્યામાજી અપ્રતિમ સરૂપ અને રૂપ લાવણ્યથી પરિપૂર્ણ છે. તેઓનો શાણગાર પણ અખંડ પરમધામના ગૌરવને અનુરૂપ છે. મારો આત્મા તેમના મુખારવિંદ અને વક્ષઃસ્થળને દીપાવતા હારોની શોભાનું દર્શન કરવા જંખે છે.

એક હાર મોતી નિરમલ, ઔર માનિક જોત ધરત ।

તીસરા હાર લસનિયાં, સો સોભા લેત અતંત ॥ ૭૭ ॥

શ્રી શ્યામાજીએ ધારણ કરેલા હારોમાં પ્રથમ નિર્મલ મોતીનો છે, બીજો જ્યોતિર્મય માણેકનો છે અને ત્રીજો વૈદૂર્યમણિ(લસણિયા)નો છે. આ બધા અત્યંત સુંદર શોભાયુક્ત છે.

ચૌથા હાર હીરન કા, પાંચમા સુંદર નીલવી ।

ઈન હારોં બીચ દુગદુગી, દેખત સોભા અતિ ભલી ॥ ૭૮ ॥

ચોથો હાર હીરાનો છે અને પાંચમો હાર સુંદર નીલમણિનો છે. આ બધા કંઠહારોની વચ્ચે દુગદુગી (પેન્ડન્ટ)ની શોભા અતિ સુંદર દેખાય છે.

ક્યો કહું નંગ દુગદુગી, એ પાંચો સેન્યા ચઠાએ ।
જંગ કરે માહેં જુદે જુદે, પાંચો અંબર મેં ન સમાએ ॥ ૭૮ ॥

આ રત્નજરિત દુગદુગીની શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? આ પાંચેય કંઠહારોની વચ્ચે સેનાની જેમ સુસજિજ્ઞત છે. એના રત્નોના પ્રકાશની લહેરો આકાશમાં પણ સમાતી નથી.

પાંચો ઉપર હાર હેમ કા, મુખ મોતી સિરે નીલવી ।
એ હાર અતિ બિરાજત, જડતર ચંપકલી ॥ ૮૦ ॥

આ પાંચેય કંઠહારોની ઉપર સુવર્ણ નિર્ભિત ચમ્પકલી હાર સુશોભિત છે. જેના મુખ્ય ભાગમાં મોતી તથા કિનારા પર નીલમણિ સુશોભિત છે. આ અત્યંત શોભાયુક્ત છે.

પાચ પાંને પુખરાજ, જરી માહેં જરિત ।
ચંપકલી કા હાર જો, ઉર ઉપર લટકત ॥ ૮૧ ॥

આ ચમ્પકલી હારમાં પાચ, પન્ના અને પુખરાજ રત્ન જરી સાથે જડેલાં છે. આ કંઠહાર શ્રીરાજજીના વક્ષઃસ્થળ પર લટકતો અતિ સુશોભિત છે.

ઉપર ચોલી કે કાંઠલે, બેલ લગત કાંગરી ।
ઉપર ચંપકલીય કે, મોતી માનિક પાંને જરી ॥ ૮૨ ॥

શ્રી શ્યામાજીની ચોલીના કિનાર પર વેલીઓ અને કાંગરી કંઠ સુધી શોભાયમાન છે. એમની કાંગરી પર ચમ્પકલીના ઉપર મોતી, માણેક, અને પન્ના જેવા રત્ન જરીમાં જડેલાં છે.

પાંચ લરી ચીડ તિન પર, કંઠ લગ આઈ સોએ ।
રંગ નંગ ધાત અરસ કે, ઈન જુબાં સિફત ક્યો હોએ ॥ ૮૩ ॥

તેમની ઉપર પાંચ સેરનો એક કંઠ હાર (ચીડ) કંઠ સાથે જડાયેલો છે. પરમધામનાં રત્નો અને ધાતુના આ કંઠહારની શોભાનું વર્ણન નશ્વર જ્ઞબ દ્વારા કેવી રીતે થઈ શકે ?

સાતોં હાર કે ઝુમક, જગમગે સાતોં રંગ ।
મૂલ બંધ બેની તલેં, બન રહે ઉપર અંગ ॥ ૮૪ ॥

આ સાતેય હારોના ઝૂમતાં પણ વિવિધ સાત રંગોમાં જગમગે છે. આ બધાના મૂળ બંધન શ્રીશ્યામાજીના પૃષ્ઠ ભાગ પર વેણીની નીચે શોભે છે.

બાજૂબંધ દોડિ બને, જરી ઝુમક લટકત ।
હીરે લસનિયે નીલવી, દેખ દેખ રૂહ અટકત ॥ ૮૫ ॥

શ્રી શ્યામાજીના બન્ને હાથોમાં ભુજબન્ધ સુશોભિત છે, જેમાં જરીનાં ઝૂમતાં લટકી રહ્યાં છે. તેમાં જડેલાં હીરા, વૈદૂર્યમણિ (લસનિયા) અને નીલમણિ જેવાં રત્નોને જોઈ દસ્તિ ત્યાં સ્થિર થઈ જાય છે.

નવ રંગ રતન ચૂડ કે, અરસ ધાત ન સોભા સુમાર ।
ચૂડ જોત જો કરત હૈ, આકાસ ન માએ જલકાર ॥ ૮૬ ॥

શ્રી શ્યામાજીની ચૂડીઓમાં નવ રંગોનાં રત્નો જડેલાં છે. પરમધામનાં આ દિવ્ય રત્નો

તथા ધાતુઓની શોભાનો કોઈ પાર નથી. આ ચૂડીઓનાં જ્યોતિર્ભય કિરણોનો પ્રકાશ આકાશમાં પણ સમાતો નથી.

નવ રંગ રતન ચૂડ કે, જુદી જુદી ચૂડી ઝલકત ।
જોત સો જોત લરત હૈં, સોભા અરસ કહું ક્યો ઈત ॥ ૮૭ ॥

નવ રત્નોથી નિર્ભિત ચૂડીઓનાં રત્નો એવી રીતે પ્રકાશે છે કે જેથી જુદીજુદી નવ ચૂડીઓ પહેરી હોવાનું દેખાય છે. એમાંથી નીકળતાં જ્યોતિર્ભય કિરણો પરસ્પર દ્વાદ્ધ કરે છે. પરમધામની આ દિવ્ય શોભાનું વર્ણન આ નશ્વર જગતમાં કેવી રીતે કરી શકાય ?

અતંત જોત ઈન ધાત મેં, ઈન નંગ મેં જોત અતંત ।
અતંત જોત રંગ રેસમ, તીનોં નરમાઈ એક સિફત ॥ ૮૮ ॥

પરમધામની આ દિવ્ય ધાતુ તથા દિવ્ય રત્નોનો પ્રકાશ અત્યંત તેજોમય છે. એમાં વપરાયેલ રેશમની રંગમય છટા પણ અત્યંત પ્રકાશમય છે. આ ત્રણેયની અપાર કોમળતા એક સરખી છે.

કંચન જડિત જો કંકની, માહેં બાજત જનજનકાર ।
બેલ ફૂલ નકસ જડે, ઝલકત ચૂડ કિનાર ॥ ૮૯ ॥

શ્રી શ્યામાજ્ઞના કંડામાં સુશોભિત કંકણ સોનાથી મહેલાં છે. હાથોના સ્પંદન માત્રથી એ જાણજાણી ઉઠે છે. એમાં વિવિધ ફૂલવેલની ચિત્રકારી છે, જે કંકણના કિનાર પર જળકે છે.

નિરમલ પોહોંચી નવધરી, પાંચ પાંચ દોડી કે નંગ ।
અરસ રસાયન મેં જડે, કરત મિનોં મિને જંગ ॥ ૯૦ ॥

શ્રી શ્યામાજ્ઞના કંડામાં એક નવધરી અને એક ઉજ્જવળ પોંચી સુશોભિત છે. આ બન્નેમાં પાંચ-પાંચ રત્નો જડેલાં છે. પરમધામના રસાયણ (મીનાકારી)થી જડેલાં આ રત્નો પરસ્પર દ્વાદ્ધ કરતાં દેખાય છે.

હથેલી લીકે ક્યો કહું, નરમ હાથ ઉજલ ।
રંગ પોહોંચે કા ક્યો કહું, ઈત જુબાં ન સકે ચલ ॥ ૯૧ ॥

શ્રી શ્યામાજ્ઞના કરકમલોની રેખાઓનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? જેના કરકમલો જ અત્યંત કોમળ અને ઉજ્જવળ છે. તેઓના પોહોંચા (હથેળીનો પૃષ્ઠભાગ)નો રંગ કેવી રીતે બ્યક્ત કરી શકાય ? આ જીબ એનું વર્ણન કરી શકતી નથી.

પાંચ અંગુરિયાં પતલી, જુદી જુદી પાંચોં જિનસ ।
અરસ અંગ કી ક્યો કહું, ઉજલ લાલ રંગ રસ ॥ ૯૨ ॥

આ હસ્તકમલોની જુદાંજુદાં પ્રકારની પાંચેય આંગળીઓ પાતળી છે. દિવ્ય પરમધામનાં આ અંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ? આ તો અતિ ઉજ્જવળ અને લાલાશ યુક્ત હોવાથી આનંદદાયી છે.

આઠ રંગ કે નંગ કી, પેહેરી જો મુંદરી ।
એક કંચન એક આરસી, સોભિત દસોં અંગુરી ॥ ૯૩ ॥

આઠ આંગળીઓમાં આઠ રંગનાં રત્નોની મુદ્રિકાઓ (વાટીઓ) સુશોભિત છે. બન્ને અંગૂઠાઓ

પૈકી એકમાં સોનાની અને બીજામાં દર્પણ રંગની અંગૂઠી છે. આ રીતે દરેખ આંગળીઓ શોભે છે.

માનિક મોતી લસનિએ, પાચ પાંને પુખરાજ ।
ગોમાદિક ઔર નીલવી, આડો અંગુરી રહી બિરાજ ॥ ૮૪ ॥

આ આઠેય આંગળીઓમાં માણેક, મોતી, વૈદૂર્યમણિ(લસણિયા), પાચ, પન્ના, પુખરાજ, ગોમેદ અને નીલમણિ રત્નોની આડ વીંટીઓ સુશોભિત છે.

અંગૂઠે હીરે કી આરસી, દસમી જડિત અતિ સાર ।
એ જો દરપન માંહેં દેખત, અંબર ન માએ જલકાર ॥ ૮૫ ॥

અંગૂઠાની નવમી વીંટી સુવર્ણની છે તથા દસમી દર્પણની આભાયુક્ત વિશેષ હીરાની છે, જેમાં શ્રીશ્યામાજી પોતાનો શાશગાર જુએ છે. તેમનો પ્રકાશ આકાશમાં પણ સમાતો નથી.

નખ નિમૂના દેઊં હીરોં કા, સો મૈં દિયા ન જાએ ।
એક નખ જરે કી જોત તલેં, કે સૂરજ કોટ ઢંપાએ ॥ ૮૬ ॥

શ્રી શ્યામાજીના કરકમલોના નખોને હીરાની ઉપમા પણ આપી શકતી નથી. કેમકે નખના એક એક કણનાં પ્રખર તેજમાં કરોડો સૂર્યનો પ્રકાશ પણ ઢંકાઈ (નિસ્તેજ પડી) જાય છે.

અબ કરું ચરન કમલ કી, જો અરસ રૂહોં કે જીવન ।
બસત હમેસા ચરન તલેં, જો અરવા અરસ કે તન ॥ ૮૭ ॥

હવે હું શ્રી શ્યામાજીનાં તે ચરણ-કમલોનું વર્ણન કરું છું જે પરમધામના આત્માઓના જીવન (આધાર) સ્વરૂપ છે. આ જ ચરણો નીચે બ્રહ્માત્માઓ સદા-સર્વદા રહે છે.

ચરન તલી અતિ કોમલ, રંગ લાલ લાંકે દોએ ।
મીહીં રેખા માહેં કે વિધ, એ બરનન કેસે હોએ ॥ ૮૮ ॥

શ્રી શ્યામાજીનાં ચરણના તળિયા અત્યંત કોમળ છે. આ બન્નેની ઊંડાઈ (લાંક) લાલાશયુક્ત છે. તેની વચ્ચે વિવિધ પ્રકારની સૂક્ષ્મ રેખાઓ છે, જેનું વર્ણન જ થઈ શકતું નથી.

એ જો સલૂકી ચરનકી, નિપટ સોભા સુંદર ।
જો કોઈ અરવા અરસ કી, ચૂભ રેહેત હેતે અંદર ॥ ૮૯ ॥

આ ચરણકમલોની રચના અતિ મનોહર અને અનુપમ સૌન્દર્યયુક્ત છે. પરમધામના બ્રહ્માત્માઓના હદ્યમાં આ શ્રીચરણ આપમેળે જ અંકિત થઈ જાય છે.

કોઈ નાહીં ઈનકા નિમૂના, પોહોચે અતિ સોભિત ।
ટાંકન ઘૂંટી કંડે એડિયાં, પાંઉં તલી અતિ જલકત ॥ ૧૦૦ ॥

આ શ્રીચરણોની કોઈ ઉપમા જ નથી. એના ઉપરનો ભાગ (પોંચો) પણ અનુપમ સૌન્દર્યયુક્ત છે. એમનો પંજો, ઘૂંટી, કંડુ (પગનાં કડાં પહેરવાનું સ્થાન), એડી તથા ચરણતલ (પગનું તળિયું) અત્યંત પ્રકાશમય છે.

એ છબ ફબ સબ દેખ કે, ઈન ચરન તલેં બસત ।
એ સુખ અરસ રૂહેં જાનહીં, જિનકી એ નિસબ્ધત ॥ ૧૦૧ ॥

આ ચરણો પાસે રહેવાવાળા પરમધામના આત્માઓ જ આ શ્રી ચરણોની છબીના સૌંદર્યને

નિહાળી શકે છે. એમના મહત્વને પણ તેઓ જ સમજું શકે છે, જેમનો સભ્યન્ય આ શ્રી ચરણોની સાથે છે.

ચારોં જોડે ચરન કે, ઝાંઝર ધૂંધર કરી ।
કાંબિએ નંગ અરસ કે, જાનોં કે ચારોં જોડે જરી ॥ ૧૦૨ ॥

શ્રી શ્યામાજુના બન્ને ચરણોમાં ઝાંઝરી, ધૂધરી, કડલાં અને કંબી આ ચાર-ચાર અલંકારો શોભાયમાન છે. એમાં પરમધામના રત્નો એ રીતે સુશોભિત છે જાણે ચારેયમાં એક સાથે એક સરખી રીતે જડેલાં છે.

નંગ નીલે પીલે ઝાંઝરી, ઓર મોતી માનિક પાંને જરી ।
નિરમલ નાકે કુંચન, રંગ લાલ લિએ ઘુંઘરી ॥ ૧૦૩ ॥

આ અલંકારોમાંથી ઝંગરીમાં નીલા તથા પીળા રંગનાં રત્નો જેલાં છે. સાથોસાથ જરીમાં મોતી, માણેક, તથા પન્ના જેવાં રત્નો સુસજિત છે. લાલાશયુક્ત ઘૂઘરુંમાં નિર્મલ સુર્વણા કુંદે (ઘૂઘરા) લાગેલા છે.

ગાઈં બાલે રસાયન સોં, અરસ કે પાંચોં નંગ ।
ધૂંઘરી નાકોં બીચ પીપર, ફુમક કરત જવેરોં જંગ ॥ ૧૦૪ ॥

ધૂઘરુંના આ રત્નોમાં મીનાની સાથોસાથ ધાતુના તારની ગાંઠો છે. આ પાંચેય રત્નો પરમધામનાં છે. એના દરેક ખૂશામાં પીપર (એક ઘરેણું)ની જેમ નાનાં-નાનાં ફૂલ છે. એના ફુંદનોમાં જડેલાં રત્નોનાં કિરણો પરસ્પર દ્વાર્દ્ધ કરે છે.

ਹੀਰੇ ਲਸਨਿਅੰ ਛੇਮ ਮੌਂ, ਕਡੀ ਜੋਤ ਜਲਕਤ ।
ਜੀਲਵੀ ਝੁੰਦਨ ਕਾਂਬਿਅੰ, ਜਾਨੋਂ ਜੋਤ ਏਹੀ ਅਤਾਂ ॥ ੧੦੫ ॥

સોનામાંથી બનેલા કડામાં હીરા અને વૈદ્યર્થમણિ (લસણિયા) જેવાં રત્નો જડેલાં છે. જેનો પ્રકાશ ચમકતો રહે છે. આવી જ રીતે કંબીમાં કુંદનની સાથે નીલમણિ જડેલો છે. એવું લાગે છે કે આ બધામાં એમનો પ્રકાશ સર્વોત્તમ છે.

બોલત બાની માધુરી, ચલત હોત રનકાર ।
ખૂસબોએ તેજ નરમાઈ, જોત કો નાહી પાર ॥ ૧૦૬ ॥

શ્રી શ્યામાજુ જ્યારે ચાલવા લાગે છે ત્યારે આ અલંકારોમાંથી કર્ણપ્રિય રણકાર નીકળે છે. આ અલંકારોમાં સુગંધિ, કાંતિ તથા મૂદૃતા ભરપૂર છે. એના પ્રકાશનો કોઈ પાર નથી.

અંગુરિએ અનવટ બિછિયા, પાંને માનિક મોતી સાર ।
સ્વર મીઠે બાજત ચલતે, કરત હૈં ઠમકાર ॥ ૧૦૭ ॥

શ્રી શ્યામાજુએ પોતાનાં ચરણોની આંગળીઓમાં મુદ્રિકાઓ (વિષિયાં) તથા અંગૂઠામાં વેઢ ધારણ કરેલી છે. જેમાં પન્ના, માણેક અને મોતી સુંદર રીતે જડેલાં છે. હુમક-હુમક કરી ચાલતાં સમયે એમાંથી મધુર સ્વર નીકળે છે.

નખ અંગૂઠે અંગુરિયાં, અંબર ન માસે જલકાર ।
ઢાંપત કોટક સરજ, ઔર સીતલતા સખકાર ॥ ૧૦૮ ॥

આ. શ્રીયરૂપોના અંગઠા તથા આંગળીઓના નખોમાંથી નીકળતાં જ્યોતિર્ભવ્ય કિરણોને મુકાશ

આકાશમાં પણ સમાતો નથી. આ શીતલ તથા સુખદાયી પ્રકાશ કરોડો સૂર્યને પણ નિસ્તેજ બનાવી હે છે.

એક નખ કે તેજ સોં, ઢાંપત કે કોટ સૂર ।
જો કહું કોટાન કોટક, તો ન આવે એક નખ કે નૂર ॥ ૧૦૮ ॥

જ્યારે એક જ નખના પ્રકાશથી કરોડો સૂર્યનો પ્રકાશ પણ ઢંકાઈ જાય છે, તો કોટિ કોટિ સૂર્યની વાત કરીએ તો પણ તેમનો પ્રકાશ એક નખના પ્રકાશની સમક્ષ ટકી શકતો નથી.

કોઈ ભાંત તરહ જો અરસ કી, પેટ પાંસે ઉર અંગ સબ ।
હાથ પાંચ કંઠ મુખ કી, કિન વિધ કહું એ છબ ॥ ૧૧૦ ॥

પરમધામના સ્વરૂપની દિવ્યતા જ કાંઈક આ રીતની છે કે તેમના પેટ, પાંસળી, વક્ષઃસ્થળ વગેરે અંગોની સાથોસાથ તેમના હાથ, પગ, કંઠ, મુખારવિંદની અનુપમ છબીનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

કોની કલાઈ અંગુરી, પેટ પાંસે ઉર ખબે ।
હાથ પાંચ પીઠ મુખ છબ, હક નૂર કે અંગ સબે ॥ ૧૧૧ ॥

શ્રીશ્યામાજીનાં અંગોમાં કોણી, કાંદું, આંગળીઓ, પેટ, પાંસળી, વક્ષઃસ્થળ, સ્કન્ધ, હાથ-પગ, પૃષ્ઠભાગ, મુખારવિંદ વગેરેની સુંદરતા શ્રીરાજજીના તેજોમય પ્રકાશથી પ્રકાશિત છે.

મૈં સોભા બરનોં ઈન જુબાં, લે મસાલા ઈત કા ।
સો ક્યો પોહોંચે ઈન સાંઈકો, જો બીચ અરસ બકા ॥ ૧૧૨ ॥

આ નશ્વર સંસારની જભથી અહીંની સામગ્રીઓની ઉપમા આપી જો આ દિવ્ય શોભાનું વર્ણન કરવા જઈએ તો પણ આ નશ્વર વસ્તુઓ દિવ્ય પરમધામના સ્વામી સુધી કેવી રીતે પહોંચે શકશે ?

બીડી સોભિત મુખ મેં, મોરત લાલ તંબોલ ।
સોભા ઈન સૂરત કી, નહીં પટંતર તોલ ॥ ૧૧૩ ॥

શ્રી શ્યામાજી પોતાના મુખારવિંદથી પાનનું બીંદું ચાવવા લાગે છે ત્યારે તેમના લાવણ્યપૂર્ણ મુખમંડળની શોભાની તુલના અન્ય કોઈ વસ્તુ સાથે કરી શકતી નથી.

સૂછમ બય ઉનમદ અંગે, સોભા લેત કિસોર ।
બકા બય કહું ન બદલે, પ્રેમ સનેહ ભર જોર ॥ ૧૧૪ ॥

કિશોર વય હોવા છતાં પણ શ્રીશ્યામાજીના દિવ્ય શરીરમાં યૌવનની મસ્તીનો સૂક્ષ્મ ભાવ રહ્યો છે. આમ તો પરમધામમાં અવસ્થાનું પરિવર્તન નથી. ત્યાં તો કેવળ શાશ્વત પ્રેમ અને સ્નેહનું જ સાપ્રાજ્ય છે.

નામ લેત ઈન સરૂપ કો, સુપન દેહ ઉડ જાએ ।
જોલોં રૂહ ના ઈસક, તોલોં કેહેત બનાએ ॥ ૧૧૫ ॥

આ દિવ્ય સ્વરૂપનું નામ માત્ર લેવાથી સ્વર્ણનું આ શરીર ઊરી જાય છે. જ્યાં સુધી હૃદયમાં પ્રેમનો આવિભાવ થતો નથી ત્યાં સુધી આ રીતનું વર્ણન સંભવી શકે છે.

કોટાન કોટ બેર ઈન સુખ પર, નિરખ નિરખ બલિ જાંઓ ।
એ સુખ કહું મૈં તિન આગે, અપની રૂહ અરસ કી પાંઓ ॥ ૧૧૬ ॥

શ્રી શ્યામાજીના આ દિવ્ય મુખારવિંદની શોભા નિહાળતાં હું મારી જાતને કરોડોવાર ન્યોચ્છાવર કરી દઉં. જ્યારે મને પરમધામના બ્રહ્માત્મા મળે છે ત્યારે હું તેમની સમક્ષ આ પરમસુખનું વર્ણન કરું છું.

મુખ છબ અતિ બિરાજત, સોભિત સબ સિનગાર ।
દેખ અંગૂઠે આરસી, ભૂષન કરત જલકાર ॥ ૧૧૭ ॥

શ્રી શ્યામાજીના મુખારવિંદની શોભા અત્યંત સુંદર છે. તેઓનો સઘળો શાશગાર અદ્વિતીય શોભા ધરાવે છે. પોતાના અંગૂઠામાં પહેરેલી દર્પણની વીંઠીમાં જ્યારે તેઓ પોતાનો શાશગાર જોવા લાગે છે ત્યારે તેમના બધા અલંકારો જલકતાં દેખાય છે.

ભૌં ભૂકુટી નેન સુખ નાસિકા, હરવટી અધુર ગાલ કાન ।
હાથ પાંઊ ઉર કંઠ હંસેં, સબ નાચત મિલન સુભાન ॥ ૧૧૮ ॥

શ્રી શ્યામાજીની પાંપણો, ભૂકુટિ, નયન, સુખમંડળ, નાક, ચિબુક, અધર (હોઠ) કપાળ, કાન, હાથ, પગ, વક્ષ, કંઠ વગેરે બધા પ્રિયતમ ધણીની સાથે મળવાની તાલાવેલીથી જૂમી રહ્યાં છે.

તેજ જોત પ્રકાસ મેં, સોભા સુંદરતા અનેક ।
કહા કહું મુખારબિંદકી, નેક નેક સે નેક ॥ ૧૧૯ ॥

શ્રી શ્યામાજીનાં બધા અંગોની કાંતિ, જ્યોતિ તથા પ્રકાશમાં તેમની સુંદરતાની શોભા અનેક ગણી વધી જાય છે. તેમાં પણ તેમના મુખારવિંદની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ?

શ્રવન કંઠ હાથ પાંઊ કે, ભૂષન સોભિત અપાર ।
એક ભૂષન નકસ કે રંગ, રૂહ કહા કરે દિલ વિચાર ॥ ૧૨૦ ॥

તેઓના કાન, કંઠ તથા હાથ-પગના અલંકારોની શોભા પણ અપાર છે. એક જ અલંકારની ચિત્રકારીમાં અનેક રંગ ઝાંકે છે, તો આ આત્મા બધા અલંકારોનું પોતાના હૃદયમાં કેવી રીતે ચિંતન કરી શકે ?

નેક સિનગાર કહ્યા ઈન જુબાં, ક્યો બરનવાએ સુખ એ ।
એ સોભા ન આવે સુખદ મેં, નેક કહ્યા વાસ્તે રૂહોં કે ॥ ૧૨૧ ॥

મેં આ નશર જીબથી શ્રી શ્યામાજીના શાશગારનું થોડુંક વર્ણન કર્યું છે. આ સુખદ અનુભૂતિને શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ? જો કે આ દિવ્ય શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકતી નથી તો પણ બ્રહ્માત્માઓ માટે આ ટૂંકું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

મીઠી જુબાં સ્વર બાન સુખ, બોલ ત લિએ અતિ પ્રેમ ।
પીઉસોં બાતે સુખ હંસેં, લિએ કરેં મરજાદા નેમ ॥ ૧૨૨ ॥

શ્રી શ્યામાજ પોતાના મૂઢુ કંઠથી પ્રેમપૂર્વક મધુર વાણી બોલે છે. પોતાના પ્રિયતમ ધણી સાથે

વાત કરતી વખતે તેઓ પોતાની મર્યાદાઓમાં રહે છે.

સામી સૈન દેત સુખ ચૈન કી, ઉત્પન અંગ અતંત ।
કોમલ હિરદે અતિ બિચાર, ક્યો કહું નરમાઈ સિફત ॥ ૧૨૩ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજી પોતાના સંકેતોમાં પ્રેમભાવ વ્યક્ત કરે છે ત્યારે એમનાં બધાં અંગોમાં અપાર સુખ ઉભરાઈ આવે છે. તે સમયે તેમના કોમળ હૃદયમાં ઉદ્ભવેલા વિચારોની મૂદુતાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

ચાતુરી ગતિ કી ક્યો કહું, સબ બોલેં ચાલેં સુધ હોત ।
અવલ ઈસક સબ ખૂબિયાં, હક્કે અંગ કી જોત ॥ ૧૨૪ ॥

એમના હૃદયની ચાતુરાઈ તથા ગતિનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? શ્રીરાજજી જે કાંઈ બોલે છે અને સંકેત કરે છે તે બધાની ખબર એમને તત્કાલ થઈ જાય છે. ખરેખર પ્રેમની શ્રેષ્ઠતા જ આ છે કેમકે શ્રીશ્યામાજી સ્વયં શ્રીરાજજીના અંગનાં જ્યોતિર્દ્રષ્ટ છે.

મુખ મીઠી અતિ રસના, ચૂભ રેહેત રૂહકે માંહિં ।
સો જાનેં રૂહેં અરસ કી, ન આવે કેહેની મેં કાંહિં ॥ ૧૨૫ ॥

શ્રી શ્યામાજીના મુખારવિંદથી વ્યક્ત થતી મધુરવાણી બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય છે. તે આનંદને પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે છે. તેને શાષ્ટ્રો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકાય નહીં.

ક્યો કહું ગતિ ચલન કી, જો સ્યામાજી પાંઊ ભરત ।
નાહીં નિમૂના ઈનકા, જો ગતિ સ્યામાજી ચલત ॥ ૧૨૬ ॥

જ્યારે શ્યામાજી હુમક-હુમક કરી ચાલે છે તે સમયની તેઓની ગતિની ચાલનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? શ્રીશ્યામાજી જે ગતિથી ચાલે છે તેમની કોઈ ઉપમા જ નથી.

બલ બલ જાઉં ચાલ ગતિ કી, ભૂષન તેજ કરે ઝલકાર ।
ગિરદવાએ મિલાવા રૂહનકા, સબ સોભા સાજ સિનગાર ॥ ૧૨૭ ॥

શ્રી શ્યામાજીની એવી ચાલ પર હું સ્વયંને સમર્પિત કરું છું. તે સમયે તેમનાં શ્રીચરણોના અલંકારોનું તેજ અધિક પ્રકાશિત થાય છે. બ્રહ્માત્માઓ શાશ્વત સુસજ્જ થઈ તેમને ફરતાં ચાલે છે.

સોભા બડી સબ રૂહોં કી, સબ કે બસ્તર ભૂષન ।
જોત ન માએ આકાશમેં, યોં ઘેર ચલી રોસન ॥ ૧૨૮ ॥

આ સમયે બ્રહ્માત્માઓ તથા તેમના વસ્ત્રો - અલંકારોની શોભા અદ્વિતીય હોય છે. આ વસ્ત્રો તથા અલંકારોમાંથી નીકળતી જ્યોતિ આ રીતે ચારે તરફ ઘેરાઈને પ્રકાશિત થાય છે, જે આકાશમાં પણ સમાતી નથી.

અરસ મિલાવા લે ચલી, અપને સંગ સુભાન ।
કિયા ચાહ્યા સબ દિલકા, આગ્રં આએ લિએ મેહેરબાન ॥ ૧૨૯ ॥

આ રીતે શ્રીશ્યામાજી બ્રહ્માત્માઓના સમૂહને લઈને પોતાના પ્રિયતમ ધણી સાથે મળવાની ઉત્કંઠાથી (ત્રીજી ભોમના આસમાની રંગના મંદિરથી) આગળ વધે છે ત્યારે પરમ કૂપાળુ

શ્રીરાજજી તેમના મનોભાવોને સમજી આગળ આવી સ્વાગત કરે છે.

એ સોભા જુગલ કિસોર કી, ચૌથા સાગર સુખ ।
જો હક તોહે હિંમત દેવહીં, તો પી ઘાલે હો સનમુખ ॥ ૧૩૦ ॥

શ્રી યુગલ કિશોરના શાણગારની શોભાનો આ ચૌથો સાગર (દઘિસાગર) અત્યંત સુખદાયી છે. હે આત્મા ! શ્રીરાજજી જો તને શક્તિ પ્રદાન કરે તો આ પ્રેમના ઘાલાને પી તું તેમની સામે જગૃત થઈ જા.

જુગલ કે સુખ કેતે કહું, જો દેત બિલવત કર હેત ।
સો સુખ ઈન નહેરન સોં, ધની ફેર ફેર તોકોં દેત ॥ ૧૩૧ ॥

આ યુગલ સ્વરૂપ પોતાના આત્માઓને પ્રેમપૂર્વક જે એકાન્ત સુખ પ્રદાન કરે છે તેમનું વર્ણન હું કેવી રીતે કરું ? તો પણ હે આત્મા ! ધામધારી તે અપાર સુખને નહેરોની અવિરત ધારાઓની જેમ શ્રી તારતમ સાગરના માધ્યમથી તને પ્રદાન કરી રહ્યા છે.

એ બાની સબ સુપન મેં, ઓર સુપને મેં કરી સિક્કિત ।
સો ક્યોં પોહોંચે સોભા જુગલ કો, સુપન કૌન નિસબત ॥ ૧૩૨ ॥

સ્વખનવત્ત જગતમાં બેસી આ વાણી કહી છે અને સ્વખના શબ્દોમાં જ મેં એમનો મહિમા ગાયો છે. એટલા માટે આ શોભા શ્રીયુગલકિશોર સુધી કેવી રીતે પહોંચી શકે ? કેમકે સ્વખ અને શાશ્વતનો ક્યો સમ્બન્ધ હોઈ શકે છે ?

સબદ ન પોહોંચે સુભાન કો, તો ક્યો રહોં ચુપ કર ।
દિલ કાન જુબાં લે ચલત, હક તરફ વાંહેં નજર ॥ ૧૩૩ ॥

જો કે આ જગતના શબ્દો પરબ્રહ્મ સુધી પહોંચી શકતા નથી. તો પણ વર્ણન કર્યા વગર કેવી રીતે ચુપ રહી શકાય ? મારું આ હદ્ય, કાન તથા જ્ઞાન મને તે તરફ લઈ ચાલે છે જ્યાં શ્રીરાજજીની ડાઢી બાજુ શ્રી શ્યામાજી બિરાજમાન છે.

એતે દિન ઢાંપે રહે, કિન કહી ના હકીકિત ।
જો અજ્ઞાં ન બોલત દુની મેં, તો જહેર હોએ ના હક સૂરત ॥ ૧૩૪ ॥

આજ સુધી આ રહસ્ય છુપાયેલું રહ્યું, કોઈએ પણ પરમધામની આ વાસ્તવિકતાને વ્યક્ત કરી નથી. જો હું પણ હજુ આ રહસ્યને જગતમાં પ્રગટ ન કરું તો શ્રીરાજજીનું દિવ્ય સ્વરૂપ ક્યારેય પણ વ્યક્ત ન થાત.

એ દ્વાર દુનીમેં ક્યોં ખોલિએ, એ જો જૈબ હક બિલવત ।
સો દ્વાર ખોલે મેં હુકમેં, અરસ બકા હક મારફત ॥ ૧૩૫ ॥

પરમધામનાં આ ગૂઢ રહસ્યોનાં દ્વારોને આ જગતમાં કેવી રીતે ખોલી શકાય ? મેં તો શ્રીરાજજીના આદેશથી જ આ દ્વારોને ખોલી પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્મા તથા પરમધામની ઓળખ કરાવી છે.

હુનિયાં સે ઢાંપે રહે, અરસ બકા એતે દિન ।
રેહેત અબ ભી ઢાંપિયાં, જો કરે ના રૂહ રોસન ॥ ૧૩૬ ॥

આ જગતમાં આજ સુધી અખંડ પરમધામનું રહસ્ય છુપાયેલું હતું. જો મારા દ્વારા આ રહસ્યને જહેર કરવામાં ન આવ્યું હોત તો આજ સુધી આ રહસ્ય જ બની રહેત.

એ ખોલેં બડા સુખ હોત હૈ, મેરી રૂહ ઓર રૂહન ।
ઈનસે હૈયાતી પાવહીં, ચૌદે તબક તૈયુન ॥ ૧૩૭ ॥

પરમધામનાં આ ગૂઢ રહસ્યોને સ્પષ્ટ કરવાથી મારા આત્મા તથા અન્ય બ્રહ્માત્માઓને અપાર સુખનો અનુભવ થાય છે. એના દ્વારા બ્રહ્માંડના ચૌદે લોકના જીવો તથા ત્રિગુણાધિપતિ (બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ) પણ અખંડ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરશે.

ક્યામત સરત પોહોંચે બિના, તો ઢાંપે રહે એતે દિન ।
હકેં આખર અપને કૌલ પર, કિએ જાહેર આગૂં રૂહન ॥ ૧૩૮ ॥

આત્મ જાગૃતિનો નિશ્ચિત અવસર અત્યાર સુધી નહિ આવવાને કારણે આજ સુધી આ રહસ્ય છુપાયેલું રહ્યું. હવે શ્રીરાજજીએ પોતાનાં વચનો પ્રમાણે આત્મ જાગૃતિની વેળામાં (સમયમાં) પ્રગટ થઈ બ્રહ્મ-આત્માઓના સમક્ષ આ ગૂઢ રહસ્યને સ્પષ્ટ કરી દીધું છે.

એ જો કહે મૈં સરૂપ, જુગલ કિસોર અનૂપ ।
હે સાહેદી મહંમદ રૂહઅલ્લા, કિએ જાહેર અરસ સરૂપ ॥ ૧૩૯ ॥

મેં પરમધામના આ યુગલ સ્વરૂપની અનુપમ શોભાનું જે વર્જન કર્યું છે તેની સાક્ષી રસૂલ મહંમદે કુરાન દ્વારા તથા સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી મહારાજે શાસ્ત્રો દ્વારા આપીને પરમધામના આ દિવ્ય સ્વરૂપોનો પરિચય કરાવ્યો છે.

એહી લૈલત કદરકી ફજર, ઊગ્યા બકા દિન રોસન ।
હક બિલવત જાહેર કરી, અરસ પોહોંચે હાદી મોમન ॥ ૧૪૦ ॥

આત્મ જાગૃતિના આ અવસરને મહિમામયી રાત્રિ (લૈલ-તુલ-કદ્ર)ના પછીના પ્રભાતનો સમય (ઉષાકાળ) કહેવામાં આવ્યો છે. એના પછી જગતમાં અખંડ બ્રહ્મજ્ઞાનનો પ્રકાશ ફેલાવી પરબ્રહ્મ પરમાત્મા તથા બ્રહ્મજ્ઞાનના રહસ્યને સ્પષ્ટ કરીને શ્રીશયામાજ અને બ્રહ્માત્માઓ પરમધામમાં જાગૃત થશે.

મહામત કહેં અપની રૂહકો, ઓર અરસ રૂહન ।
ઈન સુખ સાગર મેં જીલતે, આઓ અપને વતન ॥ ૧૪૧ ॥

મહામતિ પોતાના આત્મા તથા પરમધામના બધા બ્રહ્માત્માઓને કહે છે. હવે બધા આ સુખસાગરમાં પ્રવેશીને પોતાના ઘર પરમધામમાં જાગૃત થઈ જવ.

પ્રકરણ ૬ ચોપાઈ ૪૮૦

ચૌસઠ થંબ ચૌક બિલવત કા બેવરા (ચૌસઠ સંભયુક્ત મૂલમિલાવાનું વિવરણ)

ઈન વિધ સાથજી જાગ્યાએ, બતાએ દેઉં રે જીવન ।
સ્યામ સ્યામાજ સાથજી, જિત બૈઠે ચૌક વતન ॥ ૧ ॥

હે સુંદરસાથજી ! શ્રી રાજજી શ્યામાજના સ્વરૂપનો શાશગાર હૃદયમાં ધારણ કરી આ રીતે જાગૃત થઈ જવ. હું આપને આપણા પ્રાણાધાર ધામધાશીની ઓળખાણ કરાવું છું. શ્રી રાજજી, શ્યામાજ તથા સમસ્ત બ્રહ્માત્માઓ પરમધામ રંગભવનની પહેલી ભોમના પાંચમા ચૌક મૂલમિલાવામાં બિરાજમાન છે.

યાદ કરો સોઈ સાઈત, જો હંસને માંગ્યા ખેલ ।
સો ખેલ ખુસાલી લેય કે, ઉઠો કીજિએ કેલ ॥ ૨ ॥

આપ તે ઘડીને યાદ કરો જ્યારે આપણે આ મૂલમિલાવામાં બેસી સંસારનો આ (હાંસીનો) ખેલ

જોવાની માંગણી કરી હતી. હવે આ ખેલના આનંદને હદ્યમાં ધારણ કરી અહીં (મૂલમિલાવામાં) જાગૃત થઈને આપણા ધામધણીની સાથે આનંદ વિહાર કરો.

સુરત એકે રાખિએ, મૂલ મિલાવે માંહિ ।
સ્યામ સ્યામાજ સાથજી, તલે ભોમ બૈઠે હું જાંહિ ॥ ૩ ॥

આપણી સુરતા (ધ્યાન)ને આજ મૂલમિલાવામાં કેન્દ્રિત કરો, રંગભવનની આ પ્રથમ ભોમમાં શ્રીરાજજી તથા શ્યામાજ બ્રત્તાત્માઓ સહિત બિરાજમાન છે.

ચૌસઠ થંભ ચબૂતરા, ઈત કઠેડા બિરાજત ।
તલેં ગિલમ ઉપર ચંદ્રવા, ચૌસઠ થંભોં ભર ઈત ॥ ૪ ॥

મૂલમિલાવામાં ગોળ ચબૂતરાની ઉપર ચારે બાજુ ચૌસઠ સ્તંભો સુશોભિત છે. જેના પર કઠેડો આવેલો છે. આ ચબૂતરામાં નીચે ગાલીચા બિછાવેલા છે અને ઉપર ચૌસઠ સ્તંભો પર ચંદ્રવો સુશોભિત છે.

કઠેડા કિનાર પર, ચબૂતરે ગૃદવાએ ।
સોલેં થંભોં લગતા, એ જુગત અતિ સોભાએ ॥ ૫ ॥

ચબૂતરાની ચારે બાજુ કિનારા પર કઠેડો સુશોભિત છે, જે એક દ્વારથી બીજા દ્વાર સુધી વિદ્યમાન સોળ સ્તંભોની સાથે સંકળાયેલ છે. એમની શોભા અત્યંત સુંદર છે.

ચાર દ્વાર ચારોં તરફોં, ઔર કઠેડા સબ પર ।
ચૌસઠ થંભોં કે બીચ મેં, ગિલમ બિછાઈ ભર કર ॥ ૬ ॥

ચબૂતરાની ચારે બાજુ ચાર દ્વાર સુશોભિત છે. તેને છોડી બાકીના બધા સ્તંભોની સાથે કઠેડો સંકળાયેલો છે. આ ચૌસઠ સ્તંભોની વચ્ચે સમગ્ર ચબૂતરા ઉપર ગાલીચો પાથરેલો છે.

કહું ચૌસઠ થંભોં કા બેવરા, ચાર ધાત બારે નંગ ।
બને ચારોં તરફોં જુદે જુદે, ભાએ સોલે જિનસોં રંગ ॥ ૭ ॥

હવે આ ચૌસઠ સ્તંભોનું વિવરણ આપે છે. ચાર ધાતુઓ તથા ભાર રત્નોના ચારે બાજુના આ સોળ સોળ સ્તંભોમાં સોળ પ્રકારના રંગોની આભા ઝણકે છે.

ચારોં તરફોં એક એક રંગ કે, તૈસી તરફોં ચાર ।
નઅ નઅ રંગ એક દૂજે સંગ, ચારોં તરફોં ચૌસઠ સુમાર ॥ ૮ ॥

આ ચારેય ભાગોમાં ચારેય બાજુ કમશઃ એક એક રંગના સ્તંભ સુશોભિત છે. જુદાજુદા રંગોના આ સ્તંભ એકબીજાની સાથે મળવાથી નવાનવા રંગની શોભા ધારણ કરે છે. આ રીતે ચારે તરફના આ ચૌસઠ સ્તંભોનું નિરૂપણ થયું છે.

એ ચાર નામ કહે ધાત કે, હેમ કંચન ચાંદી નૂર ।
એ ચાર નંગ કા બેવરા, લિએ ખડે જહૂર ॥ ૯ ॥

આ સોળ સ્તંભોમાં જે ચાર સ્તંભ ચાર ધાતુઓના કહ્યા છે તે હેમ (સોનું) કંચન (શુદ્ધ સોનું) રજત (ચાંદી) અને અયસ (લોખંડ-નૂર)ના છે. તેઓ પોતાના જ ચાર રંગોની આભાથી પ્રદીપ્ત થઈ શોભી રહ્યા છે.

ઓરે બારે જવેરોં કા બેવરા, પાચ પાંને હીરે પુખરાજ ।
માનિક મોતી ગોમાદિક, રહે પિરોજે બિરાજ ॥ ૧૦ ॥

નીલવી ઓર લસનિયાં, ઓર પરવાલી લાલ ।
ઓર રંગ કપૂરિયા, એ રંગ બારે ઈન મિસાલ ॥ ૧૧ ॥

બાકીના બાર સ્તંભોના બાર બિન્ન-બિન્ન રત્નોનું વિવરણ આ પ્રમાણે છે. તેમાં પાચ, પન્ના,
હીરા, પુખરાજ, માણેક, મોતી, ગોમેદ, પિરોજા, (હરિત રત્ન) નીલમણિ, વૈદૂર્યમણિ
(લસણિયા), લાલ રંગનું પ્રવાલ અને કપૂર વર્ણનું રત્ન શોભાયમાન છે.

ચાર દ્વાર ચાર રંગ કે, આઠ થંભ ભાએ જો ઈન ।
પાચ માનિક ઓર નીલવી, દ્વાર પુખરાજ ચૌથા રોસન ॥ ૧૨ ॥

ચારે બાજુનાં ચાર દ્વારો અલગ-અલગ ચાર રંગોમાં સુશોભિત છે. પ્રત્યેક દ્વારમાં બન્ને બાજુ
(ડાબી-જમણી) એક જ રંગના બે-બે સ્તંભો હોવાથી કુલ આઠ સ્તંભો ચાર રંગના છે. આ ચારેય
દ્વારોમાં પૂર્વ-દક્ષિણા, પશ્ચિમ તથા ઉત્તરનાં દ્વાર કમશાઃ પાચ, માણેક, નીલવી તથા પુખરાજ
રત્નના છે. જે અત્યંત શોભાયમાન છે.

ઓર થંભ દોએ પાચ કે, દોઉં તરફોં નીલવી સંગ ।
દ્વાર નીલવી સંગ દો પાચ કે, કરેં સામ સામી જંગ ॥ ૧૩ ॥

પૂર્વના દ્વારના પાચના સ્તંભોની બન્ને બાજુ (ડાબી-જમણી) નીલમણિના સ્તંભ સુશોભિત છે.
પશ્ચિમની તરફ નીલમણિના દ્વારની બન્ને બાજુ પાચના સ્તંભ સુશોભિત છે. એમનો પ્રકાશ
પરસ્પર દ્વાર કરે છે.

દો થંભ દ્વાર માનિક કે, દોએ પુખરાજ તિન પાસ ।
દો થંભ દ્વાર પુખરાજ કે, તા સંગ માનિક કરે પ્રકાસ ॥ ૧૪ ॥

દક્ષિણની તરફના માણેકના સ્તંભોની બન્ને બાજુ પુખરાજના સ્તંભ છે. તથા ઉત્તરના દ્વારના
પુખરાજના સ્તંભોની બન્ને બાજુ માણેકના સ્તંભો પ્રકાશિત છે.

થંભ બારે ભાએ ઈન વિધ, સામ સામી એક એક ।
યોં બારે બને સામ સામી, તરફ ચારોં ઈન વિવેક ॥ ૧૫ ॥

ચારેય ખંડના બાકીના બાર-બાર સ્તંભો ચારેય તરફ એક બીજાની સામે આ રીતે સુશોભિત છે.

હીરા લસનિયાં ગોમાદિક, મોતી પાંને પરવાલ ।
હેમ ચાંદી થંભ નૂર કે, થંભ કંચન અતિ લાલ ॥ ૧૬ ॥

પિરોજા ઓર કપૂરિયા, યાકે આઠ થંભ રંગ દોએ ।
ગિન છોડે દોએ દ્વાર સે, બને હર રંગ ચાર ચાર સોએ ॥ ૧૭ ॥

તે બાર સ્તંભ (પૂર્વથી દક્ષિણની બાજુ) કમશાઃ આ પ્રમાણે છે. હીરા, વૈદૂર્યમણિ(લસણિયા),
ગોમેદ, મોતી, પન્ના, પ્રવાલ, હેમ, રજત(ચાંદી), અયસ(નૂર), કંચન, પિરોજા અને
કપૂરિયા(કપૂર વર્ણના). ચારેય દ્વારોના આઠ સ્તંભો બે રંગોના રત્નોના છે. આ ચારેય દ્વારોના

(પ્રત્યેક દ્વારના બન્ને બાજુના બે-બે) સ્તંભોને છોડી ચારેય ખંડોના સ્તંભોની ગાણતરી કરવાથી એક-એક રંગના ચાર-ચાર સ્તંભો દેખાય છે.

એ સોલે થંભોં કા બેવરા, થંભ ચાર ચાર એક રંગ કે ।
સો ચારોં તરફોં સામ સામી, બંને મિસલ ચૌસઠ એ ॥ ૧૮ ॥

એક ખંડના સોળ સ્તંભોનું આ વર્ણન છે. આ ગોળ ચબૂતરા પર એક-એક રંગના ચાર-ચાર સ્તંભ (ચારેબાજુ) એક બીજાની સામે છે. આ રીતે આ ચૌસઠ સ્તંભોની શોભા છે.

ચારોં તરફોં ચંદ્રવા, ચૌસઠ થંભોં કે બીચ ।
જોત કરે સબ જવેરોં, જેતા તલેં દુલીચ ॥ ૧૯ ॥

આ ચૌસઠ સ્તંભોની મધ્યે ઉપરના ભાગમાં ચારે બાજુ ચંદરવો સુશોભિત છે અને નીચે (ફર્શપર) ગાલીચો પાથરેલો છે. જેના પર બધા રત્નોનો જ્યોતિર્મય પ્રકાશ સર્વત્ર ફેલાયેલો છે.

માહેં વૃખ બેલી કે કટાવ, કે ઝૂલ પાત નકસ ।
દેખ જવેર જુગત કે ચંદ્રવા, જાનોં કે અતિ સરસ ॥ ૨૦ ॥

આ ચંદરવામાં વૃક્ષ, વેલીઓ, પુષ્પ, પાંદડાઓ વગેરેની સુંદર ચિત્રકારી અંકિત છે. યુક્તિપૂર્વક રત્ન જહિત આ ચંદરવાની રંગમયી છટા અતિ સુંદર અને ચિત્તાકર્ષક છે.

ઈન ચૌક બિધાઈ ગિલમ, તિન પર સિંહાસન ।
ચારોં તરફોં ઝલકત, જોત લેહેરી ઉઠત કિરન ॥ ૨૧ ॥

મૂલ મિલાવાના આ ચોકમાં પાથરેલા ગાલીચા પર દિવ્ય સિંહાસન શોભાયમાન છે. તેમાંથી નીકળતી જ્યોતિર્મય કિરણોની લહેરો સર્વત્ર ઝણકે છે.

ઝલકત સુંદર ગિલમ, અતિ સોભિત સિંહાસન ।
ધોં જોત જમી જવેરન કી, બીચ જુગલ જોત રોસન ॥ ૨૨ ॥

ચબૂતરા પર પાથરેલો સુંદર ગાલીચો ચમકે છે. તેની ઉપર દેદીઘમાન સિંહાસન સુશોભિત છે. આ રીતે આ દિવ્ય ચબૂતરો રત્નોની રંગમયી આભાથી પ્રદીપ્ત છે. વચ્ચે આવેલ તેજોમય સિંહાસન પર યુગલ સ્વરૂપ બિરાજમાન છે.

લાલ તકિએ ઊપર સોભિત, ધરે બરાબર એક દોર ।
નરમોં મેં અતિ નરમ હૈન, પસમ ભરે અતિ જોર ॥ ૨૩ ॥

ગાલીચા ઉપર પ્રત્યેક સ્તંભની પાસે લાલ તકિયા એક જ હારમાં સરખા ગોઠવ્યા છે. રેશમ (પશ્મ)થી ભરેલા આ તકિયા અત્યંત મુલાયમ છે.

જેતા એક કઠેડા, સબમેં સુંદર તકિએ ।
તિન તકિયોં સાથ ભરાએ કે, બૈઠે એક દિલી લે ॥ ૨૪ ॥

સ્તંભોની વચ્ચે જેટલા સ્થાન પર કઠેડો છે તેટલા જ સ્થાનો પર સુંદર તકિયા સુશોભિત છે. આ તકિયાઓને અઢેલીને બધા બ્રહ્માત્માઓ એકાત્મ ભાવથી બેઠા છે.

જિન વિધ બૈઠિયાં બીચ મેં, યાહી વિધ ગૃદ્વાએ ।
તરફ ચારોં લગ કઠેડે, બીચ બૈઠા સાથ ભરાએ ॥ ૨૫ ॥

આ બ્રહ્મપ્રિયાઓ જે રીતે વચ્ચે આવેલા સિંહાસનની ચારે બાજુ બેઠી છે તેવી જ રીતે અન્ય

હારોમાં પણ ચારે બાજુ બેઠી છે. આ રીતે બ્રહ્મપ્રિયાઓ ચારે તરફના કઠેડા સુધી ફેલાઈને બેઠી છે.

કિરના ઉઠેં નઈ નઈ, સિંહાસન કી જોત ।
કે તરંગ ઈન જોત કે, નૂર નંગોં સે હોત ॥ ૨૬ ॥

દિવ્ય સિંહાસનમાંથી પ્રત્યેક પળે નવાં-નવાં કિરણો ઉઠે છે. અહીં વિવિધ રત્નોથી નીકળતાં કિરણોની વિવિધ લહેરો દણ્ણિગોચર થાય છે.

પાઈએ ઈન તખત કે, ઉત્તમ રંગ કુંચન ।
છે ડાંડે છે પાઈયોં પર, અતિ સુંદર સિંહાસન ॥ ૨૭ ॥

આ સિંહાસનના સુંદરપાયા કુંચન (સોનાના) રંગના છે. આ છ પાયા ઉપર છ દાંડા (અક્ષદંડ) સુશોભિત છે. આ રીતે દિવ્ય સિંહાસન ઘણું સુંદર છે.

દસ રંગ ડાંડોં દેખત, નાએ નાએ સોભિત જે ।
હર તરફોં રંગ જુદે જુદે, દસોં દિસ દેખત એ ॥ ૨૮ ॥

આ દાંડાઓ (અક્ષદંડો)માં દસ રંગોની આભા ઝળકે છે. દસ પહેલોમાંથી નીકળતા આ રંગ એકબીજાથી નૂતન (નવા) દેખાય છે. આ રીતે દશેય દિશાઓમાં અલગ-અલગ પ્રકારના રંગ દેખાય છે.

એક તરફ દેખત એક રંગ, તરફ દૂજી દૂજા રંગ ।
યોં દસોં દિસ રંગ દેખત, તિન રંગ રંગ કે તરંગ ॥ ૨૯ ॥

એકબાજુથી જોવાથી એક રંગ દેખાય છે તો બીજી બાજુથી જોવાથી બીજો જ રંગ દેખાય છે. આ રીતે દશેય દિશાઓમાં જુદાજુદા રંગો દેખાય છે. એમાં પણ પ્રત્યેક રંગમાંથી અનેક લહેરો નીકળે છે.

તીન ડાંડે જો પીછલે, દો તકિએ બીચ તિન ।
કે રંગ વૃખ બેલી બૂટિયાં, એ કેસે હોએ બરનન ॥ ૩૦ ॥

સિંહાસનના પાછલા ભાગમાં આવેલા ગ્રાણ અક્ષદંડોની વચ્ચે બે તકિયા સુશોભિત છે. તેના પર વિવિધ રંગનાં વૃદ્ધ, વેલીઓ તથા નાનાં-નાનાં ફૂલોની ચિત્રકારી છે. એનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

ચારોં કિનારેં ચઢતી, દોરી બેલી ચઢતી ચાર ।
ચારોં તરફોં ફૂલ ચઢતે, કરત અતિ ઝલકાર ॥ ૩૧ ॥

બન્ને તકિયાના ચારેય કિનારાઓ પર જતી વેલીઓની ચાર ચિત્રકારી છે. તેમના ઉપર ચારે તરફ સુંદર ફૂલ છે, જે અત્યંત પ્રકાશમાન છે.

તિન ડાંડોં પર છત્રિયાં, અતિ સોભિત હૈં દોએ ।
માણેં કે દોરી બેલી કંગરી, ક્ષ્યોં કહું સોભા સોએ ॥ ૩૨ ॥

ઉપરોક્ત છ અક્ષદંડો (દાંડાઓ) પર બે સુંદર છત્રીઓ સુશોભિત છે. એમાં અનેક ઝાલર, વેલીઓ તથા કંગરી સુશોભિત છે. એમની અદ્વિતીય શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

દોએ કલસ દોએ છત્રિયોં, છે કલસ ઉપર ડાંડન ।
આઠોં કે અવકાસ મેં, કરત જંગ રોસન ॥ ૩૩ ॥

આ બન્ને છત્રીઓની ઉપર બે કલશ સુશોભિત છે. અને છ અક્ષદંડો પર બીજા છ કલશ શોભાયમાન છે. આ આઠેય કલશમાંથી નીકળતાં જ્યોતિર્મય કિરણો આકાશમાં દ્વંદ્વ કરે છે.

નકસ ફૂલ કટાવ કે, કે તેજ જોત જુગત ।
દેખ દેખ કે દેખિએ, નૈના ક્યોંએ ન હોએ ત્રપત ॥ ૩૪ ॥

આ કલશોમાં ચિત્રકારીના અનેક પ્રકારના ફૂલ તથા મીનાકારી સુશોભિત છે. એમાંથી નીકળતાં જ્યોતિર્ભવ કિરણો સર્વત્ર વ્યાપી રહેલાં છે. આ અદ્વિતીય શોભાને વારંવાર જોવા છતાં પણ નેત્રો તૃપ્ત થતાં નથી.

ચાકલે દોડી પસમી, જોત જવેર નરમ અપાર ।
બૈઠે સુંદર સરૂપ દોડી, દેખ દેખ જાઉં બલિહાર ॥ ૩૫ ॥

સિંહાસન પર અત્યંત મુલાયમ બે આસનો સુશોભિત છે. તેમાંથી રત્નોની જેમ અપાર સૌભ્ય કિરણો નીકળે છે. આ આસનો પર બિરાજમાન યુગલ સ્વરૂપ શ્રીરાજશ્યામાજના દર્શન કરી હું તેમના પર વારંવાર સમર્પિત થાઉં છું.

જરે જિમી કી રોસની, ભરાએ રહી આસમાન ।
ક્યોં કહું જોત તખત કી, જિત બૈઠે બકા સુભાન ॥ ૩૬ ॥

પરમધામની દિવ્ય ભૂમિના એક કણના પ્રકાશથી જ સમગ્ર આકાશ છવાઈ જાય છે. તો પછી આ તેજોમય સિંહાસનની દિવ્યતાને ક્યા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરાય, જેના ઉપર સ્વયં શ્રીરાજજી બિરાજમાન છે.

બરનન કરું મૈં ઈન જુબાં, રંગ નંગ ઈતકે નામ ।
એ સબદ તિત પોહોંચે નહીં, પર કહે બિના ના ભાગે હામ ॥ ૩૭ ॥

જો કે હું નશ્વર જીભ દ્વારા પરમધામનાં દિવ્ય રત્નોના રંગોનું વર્ણન કરી રહ્યો છું. પરન્તુ નશ્વર જગતના આ શબ્દો ત્યાં સુધી પહોંચી શકે નહીં તો પણ કાંઈક કહ્યા વગર ઈચ્છા પૂરી થતી નથી.

એ જવેર કે ભાંત કે, સોભિત ભાંત રૂપ કે ।
સો પલ પલ રૂપ પ્રકાસહીં, યોં સકલ જોત એક મૈ ॥ ૩૮ ॥

પરમધામનાં રત્નો પણ વિવિધ પ્રકારનાં છે. તથા વિવિધ રૂપે સુશોભિત છે. પ્રતિપળ વિવિધ રંગોમાં પ્રકાશિત થતાં આ રત્નોના પ્રકાશથી દિવ્ય તેજપુંજ બની જાય છે.

ગિલમ જોત ફૂલ બેલિયાં, જોત ઊપર કી આવે ઉત્તર ।
જોતેં જોત સબ મિલ રહી, એ રંગ જુદે કહું ક્યો કર ॥ ૩૯ ॥

ગાલીચા પર શોભાયમાન ફૂલ તથા લતાઓના પ્રકાશ પર જ્યારે ઉપરથી ચંદરવાની રતમયી આભા પડે છે ત્યારે બન્ને બાજુનાં કિરણો એકબીજા સાથે એવી રીતે હળીમળી (ભળી જવું) જાય છે કે તેમના અલગ-અલગ રંગોનું વર્ણન કરવું કઠિન થઈ જાય છે.

એ મૂલ મિલાવા અપના, નજર દીજે ઈત ।
પલક ન પીછી ફેરિએ, જ્યોં ઈસક અંગ ઉપજત ॥ ૪૦ ॥

હે સુંદરસાથજ ! આ જ આપણો મૂલમિલાવા છે. અહીં આપની દસ્તિ કેન્દ્રિત કરો. પળવાર પણ અહીંથી દસ્તિ ન હટાવો, જેથી હંદ્યમાં પ્રેમ ભાવ જાગૃત થઈ જાય.

જો મૂલ સરૂપ હેં અપને, જાકો કહિએ પર આતમ ।
સો પર આતમ લેય કે, બિલસિએ સંગ ખસમ ॥ ૪૧ ॥

અહીં બિરાજમાન જે આપણાં મૂળ સરૂપ છે તેમને જ પર-આત્મા કહેવામાં આવ્યા છે. આ

જ પર-આત્મામાં જાગૃત થઈ પોતાના પ્રિયતમ ધળીની સાથે આનંદ વિહાર કરો.

મહામત કહે એ મોમિનો, કરું મૂલ સરૂપ બરનન ।
મેહેર કરી માસૂક ને, લીજો રૂહ કે અન્તસકરન ॥ ૪૨ ॥

મહામતિ કહે છે, હે બ્રહ્માત્માઓ ! હવે હું પરમધામના મૂળ સ્વરૂપ શ્રીરાજજીના શાશ્વતારનું વર્ણન કરું છું. પ્રિયતમ ધળીએ મારા ઉપર અપાર કૃપા કરી છે. આપ બધા આ સ્વરૂપને પોતાના અંતસ્કરણમાં ધારણ કરો.

પ્રકરણ ૭ ચોપાઈ પત્ર

શ્રીરાજજી કા સિનગાર – દૂસરા - મંગલાચરણ

અરસ તુમારા મેરા દિલ હૈ, તુમ આએ કરો આરામ ।
સેજ બિધાઈ રુચ રુચ કે, એહી તુમારા વિશ્રામ ॥ ૧ ॥

હે ધામધણી ! આ મારું હદ્ય આપનું જ પરમધામ છે. આપ અહીં આવી વિશ્રામ કરો. મેં મારા હદ્યમાં ખૂબ પ્રેમથી આપના માટે સુંદર સેજ બિધાવી છે. એટલા માટે આપ આને આપનું વિશ્રાંતિ સ્થળ બનાવો.

અરસ કહ્યા દિલ મોમિન, અરસ મેં સબ બિસાત ।
નિમખ ન્યારી ન હોએ સકે, રૂહ નિસબ્ધત હક જાત ॥ ૨ ॥

આપે જ બ્રહ્મ આત્માઓના હદ્યને પરમધામ કર્યું છે. પરમધામમાં તો બધા પ્રકારની સામગ્રીઓ છે. આ બ્રહ્મ આત્માઓ આપની જ અંગનાઓ છે. તેથી પળ માત્ર માટે પણ આપનાથી દૂર નથી થઈ શકતા.

ઈસક સુરાઈ લે હાથ મેં, પિલાઓ આઠો જામ ।
અપની અંગના જો અરસકી, તાએ દીજે અપનોં તામ ॥ ૩ ॥

હે ધળી ! આપના કરકમલોમાં પ્રેમની સુરાહી (પાત્ર) ધારણ કરી આપ પોતાના આત્માઓને આઠેય પહોર પ્રેમનું પાન કરાવો. પરમધામની આ અંગનાઓને પોતાના પ્રેમનો પૂર્ણ આહાર હંમેશાં પ્રદાન કરો.

ઈલમ દિયા આએ અપના, ભેજુ સાહેદી અલ્લા કલામ ।
રૂહેં ત્રખાવંતી હક્કી, સો ચાહેં ધની પ્રેમ કામ ॥ ૪ ॥

આપે સ્વયં અહીં પધારી આપનું (તારતમ) જ્ઞાન પ્રદાન કર્યું છે. એની સાક્ષી રૂપે રસૂલ મહિમદના માધ્યમથી કુરાન મોકલ્યું છે. બ્રહ્મ આત્માઓ આપના નિર્મળ પ્રેમના તરસ્યા છે. તેઓ પોતાના ધળીના દિવ્ય પ્રેમની સતત કામના કરે છે.

કુરમાન લ્યાયા દૂસરા, જાકો સુકજી નામ ।
દૈ તારતમ જ્વાહી બ્રહ્મસૂષ્પ કી, જો ઉતરી અવલ સે ધામ ॥ ૫ ॥

તારતમ જ્ઞાનની બીજી પણ સાક્ષી છે. તે વાસ્તે શુક્રદેવમુનિ અવતરિત થયા છે. તેઓએ પણ પરમધામથી અવતરેલ બ્રહ્માત્માઓ તથા તારતમ જ્ઞાનની સાક્ષી પૂરી છે.

બિલવત ખાના અરસ કા, બૈઠે બીચ તખત સ્થામા સ્થામ ।
મસ્તી દીજે અપની, જ્યો ગલિત હોડી યાહી ઠામ ॥ ૬ ॥

પરમધામ રંગભવનના એકાન્ત સ્થળ મૂલમિલાવાના સિંહાસન પર શ્યામ શ્યામાજ બિરાજમાન છે. હે ધણી ! આપ મને પ્રેમની એવી મસ્તી પ્રદાન કરો જેથી હું આપનાં શ્રીચરણોમાં તહ્વીન થઈ જાઉં.

તુમ લિખ્યા કુરમાન મેં, હક અરસ મોમિન કલૂબ ।
સો સુકન પાલો અપના, તુમ હો મેરે મેહેબૂબ ॥ ૭ ॥

આપે જ કુરાનમાં લખાવ્યું છે કે બ્રહ્મ આત્માઓનું હૃદય જ આપનું પરમધામ છે. હે ધણી ! આપ તે વચનોને પૂર્ણ કરો. આપ જ તો અમારા પ્રિયતમ છો.

ઔર ભી લિખ્યા સમનૂન કો, હક દોસ્તી મેં પાતસાહ ।
સો કૌલ પાલો અપના, મૈં દેખ્યું મેહેબૂબ કી રાહ ॥ ૮ ॥

કુરાનમાં સમનૂનનો ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે આવ્યો છે કે પરમાત્માની સાથે મિત્રતા કરવાવાળાઓમાં તે શિરોમણિ હતો. હે ધણી ! આપ આપનાં વચનોનું પાલન કરો. હું આપણા પ્રિયતમ ધણીની રાહ જોઈ રહ્યો છું. (કટેબ ગ્રન્થોમાં સમનૂનનો ઉલ્લેખ આ રીતે છે, કે તેઓ એક મોટા ત્યાગી પ્રતાપી શાસક હતા. તેમણે જીવનભર કષ્ટ સહન કરી જનતાની સેવા કરી ત્યારે પરમાત્માએ તેને પોતે આવવાનું વચન દીખું. આ પ્રસંગને અહીં એટલા માટે આપવામાં આવ્યો કે શ્રી પ્રાણનાથજીએ સમનૂનની જેમ આજીવન કષ્ટ ઉઠાવી બ્રહ્મ આત્માઓની સેવા કરી. એટલા માટે તેઓ ધામધણીને શીદ્ધ પધારવાની પ્રાર્થના કરે છે.)

કંદું અબલોં જાહેર ના હુઈ, અરસ બકા હક સૂરત ।
હિરદેં આઓ તો કંદું, ઈત બૈઠો બીચ તખત ॥ ૯ ॥

આજ સુધી ક્યારેય અખંડ પરમધામ તથા અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પરમાત્માના સ્વરૂપની ઓળખાજા થઈ ન હતી. હમણાં સુધી બધું અપ્રગટ જ હતું. હે ધણી ! જો આપ મારા હૃદયરૂપી સિંહાસન પર બેસી જાવ તો હું આ રહસ્યોને ખોલી દઉં.

એ વજૂદ ન ખૂબી ઘ્વાબ કી, એ કદમ હક બકા કે ।
દુંદ્યા બુજરકોં ઈમદાએ સે, ઈત જાહેર ન હુએ કંદું એ ॥ ૧૦ ॥

અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું દિવ્ય, સ્વરૂપ સ્વખનવત્ત જગતના મિથ્યા શરીર જેવું નથી. તે જ અક્ષરાતીત ધણીના ચરણકમલોનું વર્ણન હવે થઈ રહ્યું છે. આ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવા માટે કેટલાયે આમ પુરુષોએ પ્રયત્ન કર્યો, પરન્તુ આજ સુધી આ રહસ્ય સ્પષ્ટ થયું ન હતું.

ઉજલ લાલ તલી પાંચું કી, રંગ રસ ભરે કદમ ।
છબિ સલૂકી અંગ અરસ કી, રૂહ સે છૂટે ક્યોં દમ ॥ ૧૧ ॥

શ્રીરાજજીના ચરણતલ ઉજજવળ અને લાલિમાપૂર્ણ છે. આ શ્રી ચરણોમાં અલોકિક પ્રેમ તથા શાશ્વત આનંદનો રંગ સમાયેલો છે. પરમધામના મૂળસ્વરૂપનાં આ ચરણોની છબિને બ્રહ્માત્માઓ ક્ષણાભર માટે પણ છોડી શકતા નથી.

મીહીં લીકે ચરનોં તલી, રૂહ કે હિરદે સે છૂટત નાહિં ।
એ નિસબત ભર્થ અરસ કી, લિખી રૂહ કે તાલે માહિં ॥ ૧૨ ॥

આ ચરણતલની (પગના તળિયાની) સૂક્ષ્મ રેખાઓ બ્રહ્મ આત્માઓના હદ્યથી છૂટતી જ નથી.
આ પરમધામના સંબંધની વિશેષતા છે, કે આ સૌભાગ્ય કેવળ બ્રહ્મ આત્માઓને જ પ્રાપ્ત છે.

નખ અંગૂઠે અંગુરિયાં, સિફત ન પોહોંચે સુકન ।
આસમાન જિભી કે બીચ મે, રૂહ યાહી મેં દેખે રોસન ॥ ૧૩ ॥

આ શ્રીચરણોના અંગૂઠા તથા આંગળીઓના નખની શોભા શબ્દો દ્વારા બ્રહ્મ થઈ શકતી નથી.
બ્રહ્મ આત્માઓ આ જ ચરણકમલોના પ્રકાશને આકાશથી લઈ ભૂમિ સુધી વ્યાપ્ત જુએ છે.

એક છોટે નખ કી રોસની, ઐસા તિન કા નૂર ।
આસમાન જિભી કે બીચ મેં, જિભી જરે જરા ભર્થ સબ સૂર ॥ ૧૪ ॥

આ શ્રીચરણોના એક નાનકડાં નખનો પ્રકાશ પણ એટલો પ્રભર છે કે તે ભૂમિ અને આકાશની
મધ્યમાં કણેકણમાં વ્યાપ્ત છે.

દેખ સલૂકી અંગૂઠોં, ઔર અંગુરિયોં સલૂકી ।
ઉત્તરતી છોટી છોટેરી, જો હિરદે મેં છબિ ફબી ॥ ૧૫ ॥

આ શ્રી ચરણોના અંગૂઠા તથા આંગળીઓની રચના એટલી સુંદર છે કે આંગળીઓ અંગૂઠાથી
લઈને કમશા: નાની થતી દેખાય છે. આ સુંદરતાની છાપ બ્રહ્મ આત્માઓના હદ્યમાં અમીટપણે
અંકિત થઈ ગઈ છે.

લાલ નરમ ઉજલ અંગુરી, ફના ટાંકન ઘૂંટી કંડોં ।
આઠોં જામ રસ બકા, પોહોંચે રૂહ કે તાલૂ મોં ॥ ૧૬ ॥

લાલિમાયુક્ત આ આંગળીઓ કોમળ હોવા ઉપરાંત અત્યંત ઉજજવળ પણ છે. પાની, પહોંચો,
એડી, લાંક, ઘૂંટણ તથા કંડાની શોભા બ્રહ્મ આત્માઓના હદ્યમાં આઠેય પહોર અંકિત રહે છે.

લાલ લાંકે લાલ એડિયાં, પાંઉં તલી અતિ ઉજલ ।
એ પાંઉં બસત જિન હૈયડે, સોઈ આસિક દિલ ॥ ૧૭ ॥

ચરણતલની ઊંડાઈ અને એડીઓ લાલાશયુક્ત તથા ઉજજવલ છે. આ ચરણકમલ જેના હદ્યમાં
અંકિત થઈ જાય તે જ આત્મા પ્રિયતમ ધણીના અનુરાગી કહેવાય છે.

બસત સુખાલેં નરમાઈ, આસમાન લગ રોસન ।
એ પાંઉં પ્યારે માસૂક કે, જો કોઈ આસિક મોમન ॥ ૧૮ ॥

ધામધણીના આ ચરણકમલ અતિ કોમળ અને સુખદાયી છે. એમનો પ્રકાશ આકાશ સુધી ફેલાયો
છે. અનુરાગી બ્રહ્મપ્રિયાઓને પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં આ ચરણકમલ અતિ પ્રિય લાગે છે.

આસિક બસત અરસ તલેં, યા બસે અરસ કે માહિં ।
એ ખુસબોએ મસ્તી અરસ કી, નિસદિન પીવે તાંહિં ॥ ૧૯ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓ હિથ પરમધામમાં શ્રીરાજજીનાં ચરણો નીચે (મૂલભિલાવામાં) રહે કે પચીસ પક્ષ

પરમધામમાં ક્યાંય પણ રહે, પરનું તેઓ ચત-દિવસ પરમધામની આ મસ્તીની સુગંધનું પાન કરતા રહે છે.

સુંદર સલૂકી છબિ સોભિત, રંગ રસ ઘાર ભરે ।
સોઈ મોભિન અરસ દિલ, જિત ઈન હકેં કદમ ધરે ॥ ૨૦ ॥

શ્રીરાજજીનાં આ ચરણોનો ધાટ અતિ સુંદર છે. તેમાં પ્રેમ અને આનંદની રંગમય છટા દેખાય છે. તે બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયને પરમધામ કહેવામાં આવ્યું છે, જ્યાં ધામધણીએ આ ઘારા ચરણકમલોને પ્રસ્થાપિત કર્યા છે.

એ સુખ દેત અરસ કે, કોઈ નાહી નિમૂના ઈન ।
એ સુખ જાને અરવા અરસ કી, નિસબત હક્કોં જિન ॥ ૨૧ ॥

આ જ ચરણકમલોના પ્રતાપથી બ્રહ્મ આત્માઓને પરમધામનાં શાશ્વત સુખોની અનુભૂતિ થાય છે. એમની દિવ્યતાનું ઉદાહરણ અન્યત્ર ક્યાંય પણ મળતું નથી. એનાથી મળતા પરમસુખનો અનુભવ પરમધામનાં બ્રહ્મ આત્માઓ જ કરે છે, જેનો સંબંધ સાક્ષાત્ શ્રીરાજજી સાથે છે.

રૂહેં ઈસક માંગો ધની પેં, પકડ ધની કે કદમ ।
જો છોડે ઈન કદમ કો, તાએ ક્યોં કહિએ આસિક ખસમ ॥ ૨૨ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓ ધામધણીના આ ચરણકમલોને પકડી દિવ્ય પ્રેમની માગણી કરે છે. જે આ ચરણકમલોથી વિમુખ થાય છે તે આત્માઓ ધામધણીના અનુરાગી કેવી રીતે કહેવાશે ?

નરમ તલી લાલ ઊજલ, આસિક એહી જીવન ।
ધની જિન છોડાઈયો કદમ, જાહેર યા બાતન ॥ ૨૩ ॥

શ્રીરાજજીના અત્યંત કોમળ ચરણતલ લાલિમાયુક્ત તથા અતિ ઊજજવળ છે. આ જ અનુરાગી આત્માઓના જીવનનો આધાર છે. એટલે હે ગ્રીતમ ધણી ! પ્રત્યક્ષ કે અપ્રત્યક્ષ રૂપે (કોઈપણ સ્થિતિમાં) અમને આ ચરણોથી દૂર ન કરો.

ઘારે કદમ રાખો છાતી મિને, ઔર રાખો નૈનો પર ।
સિર ઊપર લિએ ફિરોં, બૈઠો દિલકો અરસ કર ॥ ૨૪ ॥

હું આ ઘારાં ચરણોને પોતાના હૃદય રૂપી સિંહાસન પર સ્થાપિત કરું અથવા એમને પોતાના (મારા) નયનોમાં વસાવું, યા તો પોતાના માથા ઊપર ધારણ કરી વિચરણ કરું. હે ધણી ! આપ મારા હૃદયને પરમધામ બનાવી એમાં બિરાજમાન થઈ જાવ.

તખત ધરયા હકેં દિલમેં, રાખું દિલકે બીચ નૈનન ।
તિન નૈનોં બીચ નૈના રૂહકે, રાખોં તિન નૈનોં બીચ તારન ॥ ૨૫ ॥

ધામધણીએ કૃપાપૂર્વક મારા હૃદયને પોતાનું સિંહાસન બનાવ્યું. હવે હું મારા હૃદયનાં નયનો પર આ ચરણોને સ્થાપિત કરું. આ નયનોની મધ્યમાં આત્માનાં નયનો પર અર્થાત્ તેમની પણ પુતલીમાં આ ચરણોને છુપાવી દઉં.

તિન તારોં બીચ જો પુતલી, તિન પુતલિયોં કે નૈનોં માહિં ।
રાખું તિન નૈનોં બીચ છિપાએ કે, કરું જાને ન દેઓં કાંહિં ॥ ૨૬ ॥

મારી હાર્દિક ઈચ્છા છે કે હું આ ચરણોને આત્માની આંખોની પુતળીઓની પણ જે આંખો છે તેમની વચ્ચે છુપાવીને રાખી દઉં અને આને અન્યત્ર ક્યાંય પણ જવા ન દઉં.

જાથેં ચરન જુદે હોએ, સો આસિક ખોલે ક્યોં નૈન ।
એ નૈન કાયમ નૂર જમાલ કે, જાસોં આસિક પાવેં સુખ ચૈન ॥ ૨૭ ॥

જે નયનોને ખોલવાથી પ્રિયતમ ધણીના ચરણોની છબિ બહાર નીકળી ચાલી જતી હોય તો
અનુરાગી આત્માઓ પોતાનાં નયનો કેવી રીતે ખોલી શકશે ? અનુરાગી આત્માઓનાં નયન
તો નિરન્તર પ્રિયતમ ધણીનાં દર્શન કરે છે, જેનાથી તેઓ સુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

એક અંગ છોડ દૂજે અંગ કો, ક્યોં આસિક લેને જાએ ।
એ કદમ છોડે માસૂક કે, સો આસિક ક્યોં કેહેલાએ ॥ ૨૮ ॥

અનુરાગી આત્મા ધામધણીના કોઈ એક અંગની છબિ પોતાના હૃદયમાં સ્થાપિત કરી લીધા
પછી ફરી અન્યત્ર (બીજે) જોવા ઈચ્છા રાખતા નથી. જે આત્માઓ પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં
શ્રીચરણોને છોડી બીજે દષ્ટિ નાંબે છે તેઓ કેવી રીતે અનુરાગી કહેવાય ?

એક રૂહ લગી એક અંગ કો, સો ક્યોં પકડે અંગ દોએ ।
માસૂક અંગ દોઉં બરાબર, ક્યોં છોડે પકડે અંગ સોએ ॥ ૨૯ ॥

જ્યારે કોઈ એક બ્રહ્મ આત્મા પોતાના પ્રિયતમ ધણીના કોઈ એક અંગનું દર્શન કરે છે તો તે
તેને છોડી બીજા અંગ પર કેવી રીતે જઈ શકે ? પ્રિયતમ ધણીનાં બધાં અંગો એક સરખી રીતે
આનંદદાયક છે. એટલા માટે આત્મા તેમના જે અંગને એકવાર પોતાની આંખોમાં વસાવી લે
છે, તેને કેવી રીતે છોડી શકે ?

જો કોઈ અંગ હલકા લગે, ઔર દૂજા ભારી હોએ ।
એક અંગ છોડ દૂજા લેવહીં, પર આસિક ન હલકા કોએ ॥ ૩૦ ॥

જો શ્રીરાજજીનું કોઈ અંગ સહેજ પણ ઉિતરતું કે ભારે જણાય તો એક અંગને છોડી બીજા અંગને
ગ્રહણ કરવામાં આવે. પરન્તુ અનુરાગી આત્માને પોતાના પ્રિયતમ ધણીનું કોઈ પણ અંગ
બીજાથી ઉિતરતું લાગતું જ નથી.

દૂજા અંગ આયા નહીં, તોલોં એક અંગ ક્યોં છૂટત ।
યોં ઔર અંગ ના લે સકે, એકે અંગ મેં ગલિત ॥ ૩૧ ॥

જ્યાં સુધી કોઈ અન્ય અંગની છબિ હૃદયમાં સમાતી નથી ત્યાં સુધી ધ્યાનસ્થ અંગ હૃદયમાંથી
કેવી રીતે અળગું થઈ શકે ? એટલે અનુરાગી આત્માઓ એક અંગને છોડી બીજા અંગને ગ્રહણ
કરતા નથી. તે તો એક જ અંગની છબિમાં તલ્લીન થઈ જાય છે.

જો આસિક ભૂષન પકડે, સો ભી છૂટે ન આસિક સેં ।
દેખ ભૂષન હક અંગ કે, આસિક સુખ પાવેં યામેં ॥ ૩૨ ॥

અનુરાગી આત્મા પોતાના પ્રિયતમ ધણીના અલંકારોની છબિ પોતાના નયનોમાં એકવાર
વસાવી લે છે તો તે પણ તેમનાથી છૂટતી નથી. શ્રીરાજજીના અંગના આ ઘરેણાંને નિહાળતાં
અનુરાગી આત્મા તેનાથી અપાર સુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

હકકે અંગ કે સુખ જો, સો જડ ભી છોડે નાહિં ।
તો ક્યો છોડે અરવા અરસ કી, હક અંગ આયા હિરદેં માહિં ॥ ૩૩ ॥

શ્રીરાજજીના અંગનું અપાર સુખ તો જડ વસ્તુઓ પણ છોડતી નથી. તો જે પરમધામની બ્રહ્મપ્રિયાઓ છે અને જેમનાં હદ્ય કમલમાં પ્રિયતમ ધણીની છબિ સમાયેલી છે તેઓ આ સુખોને કેવી રીતે છોડી શકે છે.

હેમ નંગ સબ ચેતન, અરસ જિભી જડ ના કોએ ।
દિલ ચાહ્યા હોત સબ ચીજ કા, ચીજ એકૈ સે સબ હોએ ॥ ૩૪ ॥

સુવર્ણ હોય યા રત્નો, પરમધામના બધા પદાર્થો ચેતન છે. ત્યાં કંઈ પણ જડ નથી. હદ્યની ઈચ્છાને અનુરૂપ બધાને સમાન સુખ પ્રાપ્ત થાય છે અને એક જ વસ્તુથી બધી વસ્તુઓનું સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

સબ રંગ ગુન એક ચીજ મેં, નરમ જોત ખુસબોએ ।
સબ ગુન રખેં હક વાસ્તે, સુખ લેવેં હક કા સોએ ॥ ૩૫ ॥

પરમધામની એક જ વસ્તુમાં બધા પ્રકારના ગુણ, રંગ, કોમળતા, તેજ તથા સુગંધી મોજૂદ છે. ધામધણી માટે જ તે વસ્તુઓ આ ગુણોને ધારણા કરે છે અને તેમનું અપાર સુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

આસિક એક અંગ અટકે, તિનકો એહ કારન ।
દોઉં અંગ માસૂક કે, કિન છોડે લેવે કિન ॥ ૩૬ ॥

અનુરાગી આત્મા પોતાના પ્રિયતમ ધણીના એક જ અંગને જોતી સ્થિર થઈ જાય છે, તેનું આ જ કારણ છે કે ધામધણીના એક જ અંગમાં બધા પ્રકારના ગુણો મોજૂદ છે. એટલા માટે આત્મા પોતાના પ્રિયતમ ધણીના બે અંગોમાંથી કોને ગ્રહણ કરે અને કોને છોડી દે ?

નૂર બિના અંગ કોઈ ના દેખ્યા, ઔર સબ અંગોં બરસત નૂર ।
અંબર મેં ન સમાએ સકે, ઈન અંગોં કા જહૂર ॥ ૩૭ ॥

શ્રીરાજજીના અંગોમાં દેદીઘમાન તેજ (નૂર) સ્વિવાય અન્ય કંઈ પણ દેખાતું નથી. તેમનાં બધાં અંગોમાંથી તેજની જ વર્ષા થાય છે. શ્રીરાજજીનાં આ બધાં અંગોનો પ્રકાશ આકાશમાં પણ સમાતો નથી.

એક અંગ માસૂક કે કે રંગ, તિન રંગ રંગ કે તરંગ ।
એક લેહેરી પોહોચાવે ઉમર લગ, યોં છૂટે ન આસિક સે અંગ ॥ ૩૮ ॥

શ્રીરાજજીના એક જ અંગમાંથી અનેક રંગોની આભા જળકે છે. તે વિવિધ રંગોમાંથી પણ અનેક લહેરો નીકળે છે. તે એક જ લહેરનું ગુણગાન કરતાં જીવન વ્યતીત થઈ જાય છે. આ રીતે અનુરાગી આત્મા (ના હદ્યમાં)થી ધામધણીનાં અંગ છૂટતાં જ નથી.

જો કદી મેહેર કરેં માસૂક, તો દૂજા અંગ દેવેં દિલ આન ।
તો સુખ લેવે સબ અંગ કો, જો સબ સુખ દેવેં સુભાન ॥ ૩૯ ॥

જો કયારેક સ્વયં શ્રીરાજજ કૃપા કરે છે તો બ્રહ્મ આત્માઓના હદ્યમાં શ્રીરાજજનું બીજું અંગ

અંકિત થઈ જાય છે. જ્યારે ધામધણી આ રીતે પોતાની અંગનાઓને પોતાનાં બધા અંગોનું સુખ પ્રદાન કરવા ઈચ્છે, ત્યારે તેઓ બધાં અંગોનું સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

જો કદી આસિક ખોલે નૈનકો, પેહેલેં હાથોં પકડે દોડિ પાએ ।
એ નૈન અંગ નૂર જમાલ કે, સો ઈન આસિક સે કર્યો જાએ ॥ ૪૦ ॥

જો અનુરાગી આત્મા પોતાની આંખો ખોલી જોવા લાગે તો સર્વપ્રથમ તે શ્રીરાજજનાં ચરણોને જ પોતાના હાથોમાં પકડી લેશે. એટલા માટે પ્રિયતમ ધણીના આ ચરણ અનુરાગી આત્માના નયનોથી કેવી રીતે દૂર થઈ શકે ?

મંગલાચરન તમામ

ઈજાર જો નીલી લાહિ કી, નેફા લાલ અતલસ ।
નેફે બેલ મોહોરી કાંગરી, કર્યો કહું નંગ જરી અરસ ॥ ૪૧ ॥

શ્રીરાજજનાં અંગો પર શોભતો ઈજાર લીલા રંગનો છે. તેના પર લાલ રેશમ (અતલસ)નો નેફો છે. એની મોરીમાં વેલ તથા કાંગરીની ચિત્રકારી છે. તેમાં જરીની સાથે રત્નો જડેલાં છે. એનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું કેમકે એ તો સાક્ષાત્ પરમધામનાં છે.

કાંડો પર પીડી તલેં, મીહી ચૂડી સોભિત ઈજાર ।
જોત કરે માહેં દાંવન, ઝાઈ ઉઠે ઝલકાર ॥ ૪૨ ॥

પિંડીઓની નીચે પગના કાંડા પર ઈજારની મોરીમાં બારીક સળ શોભી રવ્યા છે. શ્રીરાજજાએ ધારણ કરેલા જમાની અંદરથી આ ઈજારની આભા ઝળકતી દેખાય છે.

ઈજાર બંધ નંગ કે રંગ, ઔર કે કાંગરી બેલ માહિં ।
ફૂલ પાત કે નકસ, સબદ ન પોહોંચે તાહિં ॥ ૪૩ ॥

ઈજારબંધમાં અનેક રંગોનાં રત્નોથી કાંગરી, વેલીઓ, ફૂલ, પાંડા વગેરે વિવિધ પ્રકારની ચિત્રકારી સુશોભિત છે. એમની શોભાનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા થઈ શકતું નથી.

કે રંગ નંગ માહેં રેસમ, રંગ નંગ ધાગા ના સૂજત ।
હાથ કો કદ્ધુ લગે નહીં, નરમ જોત અતંત ॥ ૪૪ ॥

રેશમી ઈજારબંધમાં વિવિધ રંગોમાં રત્નો એવી રીતે જડેલાં છે કે રેશમનો દોરો દેખાતો જ નથી. આ રત્નો એટલાં કોમળ છે કે હાથના સ્પર્શમાં આવતાં નથી. એમનો પ્રકાર પણ અત્યંત ઉજ્જવળ છે.

અતંત નાડી કુંદન, જોત કો નાહીં પાર ।
અહી જાનોં ભૂલ અપની, સોભા લ્યાઈએ માહેં સુમાર ॥ ૪૫ ॥

ઈજારબંધમાં બાંધેલી દોરીનાં ફૂમતાં પણ અત્યંત સુંદર છે. એના પ્રકારનો કોઈ પાર નથી. અમારી સૌથી મોટી ભૂલ એ છે કે આ શબ્દાતીત વસ્તુઓની શોભાને શબ્દોની સીમામાં બાંધવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ.

રંગ નીલા કહ્યા ઈજાર કા, કે રંગ નંગ ઈનમો ।
તેજ જોત જો ઝલકત, ઔર કદ્ધુ લગે ન હાથ કોં ॥ ૪૬ ॥

લીલા રંગના ઈજારમાં વિવિધ રંગોનાં જુદાંજુદાં રત્નો સુશોભિત છે. એમાંથી પ્રકારનાં કિરણો

નીકળે છે, પરન્તુ આ હાથના સ્પર્શમાં આવતા નથી.

સબ અંગ પીછે કહુંગી, પેહેલે કહું પાગ બાંધી જે ।
સિફત ન પોહોંચે અંગ કો, તો ભી કહ્યા ચાહે રૂહ એ ॥ ૪૭ ॥

બાકીનાં બધા અંગોનું વર્ણન કરતાં પહેલાં હું શ્રીરાજજીના મસ્તક પર બાંધેલી પાઘડીની શોભાનું વર્ણન કરું છું. જો કે જીબ દ્વારા એનું વર્ણન થઈ શકતું નથી. તો પણ મારો આત્મા એમનું વર્ણન કરવા ઈચ્છે છે.

હાથો પાગ બાંધી તો કહિએ, જો હુકમેં ન હોવે એ ।
કે કોટ પાગ બને પલ મેં, જિન સમેં દિલ ચાહેં જે ॥ ૪૮ ॥

શ્રીરાજજીએ આ પાઘડી પોતાના હાથે બાંધી છે. એવું ત્યારે કહી શકાય જ્યારે તેમના આદેશા (હુકમ)થી આ કામ થતું ન હોય. ધામધણી એટલા સમર્થ છે કે જે સમયે તેઓ ઈચ્છા કરે છે તે સમયે પલમાત્રમાં આવી કરોડો પાઘડીઓ બની તૈયાર થઈ જાય છે.

પર હકેં બાંધી પાગ રુચ કે, નરમ હાથો પેચ ફિરાએ ।
આસિક દેખે બાંધતે, અતંત રૂહ સુખ પાએ ॥ ૪૯ ॥

તો પણ શ્રીરાજજીએ પોતાના કોમળ હાથોથી બળ દઈ રૂચિપૂર્વક આ પાઘડી બાંધી છે તેથી અનુરાગી આત્માઓ શ્રીરાજજીને પાઘડી બાંધતા જોઈને અતિ આનંદિત થઈ જાય.

ઈન વિધ સબ સિનગાર, કહિયત ઈન જુબાંઓ ।
તો કહ્યા ફના કા સબદ, બકા કો પોહોંચત નાહે ॥ ૫૦ ॥

શ્રીરાજજીનાં બધા શાશ્વતાર આ રીતે અદ્વિતીય છે, જેનું મેં શબ્દો દ્વારા વર્ણન કર્યું છે, પણ નશ્વર જગતના આ શબ્દો અખંડ પરમધામ સુધી પહોંચી શકતા નથી.

ચુપ કિએ ભી ના બને, જાકો એ તામ દિયા ખસમ ।
તાથેં જ્યોં ત્યોં કહ્યા ચાહિએ, સો કહાવત હક હુકમ ॥ ૫૧ ॥

પરન્તુ મારાથી મૌન પણ રહી નથી શકાતું. કેમકે સ્વયં ધામધણીએ મને આ પ્રકારનો ખોરાક આપ્યો છે. એટલા માટે જે કાંઈ પણ વર્ણન થયું છે તે બધું શ્રીરાજજીના આદેશથી થયું છે.

બાંધી પાગ સમાર કે, હાથ નરમ ઉજલ લાલ ।
ઈન પાગ કી સોભા ક્યોં કહું, મેરા સાહેબ નૂરજમાલ ॥ ૫૨ ॥

શ્રીરાજજીએ પોતાના લાલિમાયુક્ત ઉજજવળ હાથોથી સુવ્યવસ્થિત રીતે પાઘડી બાંધી છે. આ પાઘડીની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે છે. જેને સ્વયં મારા ધણી શ્રીરાજજીએ બાંધી છે.

લાલ પાગ બાંધી લટકતી, કથૂ એ છબિ કહી ન જાઓ ।
પેચ દિએ કે વિધ કે, હિરદેસોં ચિત લ્યાએ ॥ ૫૩ ॥

શ્રીરાજજીએ પોતાના હાથોથી બાંધેલી આ લાલ રંગની પાઘડી પાછળના ભાગ તરફ લટકે છે.

એમની અનુપમ છબિનું લેશમાત્ર પણ વર્ણન થઈ શકતું નથી. શ્રીરાજજીએ એને ખૂબ પ્રેમથી વિવિધ વળ (આટા) દઈને હદ્યપૂર્વક બાંધી છે.

પાગ બનાઈ કોઈ ભાંત કી, બીચ મેં કટાવ ફૂલ ।
બીચ બેલી બીચ કાંગરી, રૂહ દેખ દેખ હોએ સનકૂલ ॥ ૫૪ ॥

આ પાઘડી કાંઈક આ રીતની છે. એના મથમાં ફૂલ, વેલ તથા કાંગરી વગેરે કસબની અનુપમ ચિત્રકારી છે. એની દિવ્ય શોભાને જોઈ બ્રહ્માત્માઓ અધિક પ્રસન્ન થાય છે.

જો આધા ફૂલ એક પેચ મેં, આવે દૂજે પેચકો મિલ ।
યોં બની બેલ ફૂલ પાગ કી, દેખ દેખ જાઉં બલ બલ ॥ ૫૫ ॥

આ પાઘડી એવી યુક્તિથી બની છે કે એક લપેટમાં અર્ધું ફૂલ દેખાય છે તો બીજા લપેટમાં બીજું અર્ધું ફૂલ મળીને પૂરું ફૂલ જોવા મળે છે. આ રીતે પાઘડીમાં અંકિત ફૂલ તથા વેલીઓને જોઈને તેના પર વારંવાર સમર્પિત થવાનું મન થાય છે.

કૈ રંગ નંગ ફૂલ પાત મેં, એ જિનસ ન આવે જુબાંએ ।
ન આવે મુખ કેહેની મિને, જો રૂહ દેખે હિરદેં માહે ॥ ૫૬ ॥

આ પાઘડી પર ચિતરેલ ફૂલ અને પાંદડાઓમાં વિવિધ રંગોનાં રત્નો જાદેલાં છે, જેનું વર્ણન જ્ઞાત દ્વારા થઈ શકતું નથી. જેને અંતરાત્માથી જોવામાં આવે છે તેને શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકતું નથી.

પાગ બાંધી કોઈ તરહ કી, જો તરહ હક દિલમેં લ્યાએ ।
બલ બલ જાઉં મૈં તિન પર, જિન દિલ પેચ ફિરાએ ॥ ૫૭ ॥

શ્રીરાજજી જે પ્રકારની ઈચ્છા કરે છે તે પ્રકારની પાઘડી બંધાઈ જાય છે. ધામધણીએ જે ભાવથી એને વળ (આંટો) દીધો છે, તેના પર હું વારંવાર સમર્પિત થાઉં છું.

પાગ ઉપર જો દુગદુગી, એ જો બની સબ પર ।
જોત હીરા પોહોંચે આકાશ લોં, પીછે પાચ રહે ક્યોં કર ॥ ૫૮ ॥

આ પાઘડીમાં બધાથી ઉપર સુંદર દુગદુગી સુશોભિત છે. એમાં જાદેલાં હીરા તથા પાચ વગેરે રત્નોનો પ્રકાશ પરસ્પર સ્પર્ધા કરતો આકાશમાં ફેલાઈ જાય છે.

માનિક તહાં મિલત હૈ, પોહોંચત તિત પુખરાજ ।
નીલવી તો તેજ આસમાની, ઉત પાંચોં રહે બિરાજ ॥ ૫૯ ॥

હીરા તથા પાચની સાથોસાથ માણોક, પુખરાજ તથા નીલમણિ આ પાંચેય રત્નોનો રંગીન પ્રકાશ સમગ્ર આકાશમાં છવાઈ જાય છે.

કાંધ પીછે કેસ નૂર જલકે, લિંગે પાગ મેં પેચ બનાએ ।
ગૌર પીઠ સુધ સલૂકી, જુબાં સકે ના સિફત પોહોંચાએ ॥ ૬૦ ॥

ખભો તથા પીઠ પર કાળા વાંકડિયા વાળ ચમકે છે. તેની ઉપર પાઘડી પરના આંટા સુશોભિત

છે. શ્રીરાજજીનો પૃષ્ઠ પ્રદેશ (પીઠ) ગોરા રંગનો છે. તેમની દિવ્ય શોભાને આ જીબ વ્યક્ત કરી શકતી નથી.

કંઠ ખાબે દોડિ બાંહોંડી, પેટ પાંસલી બીચ હૈડા ।

રૂહ મેરી ઈત અટકે, દેખ છબિ રંગ રસ ભરયા ॥ ૬૧ ॥

શ્રીરાજજીની સુંદર ગરદન (કંઠ), ખભા, બન્ને હાથ, ઉદર, પાંસળિયો તથા મધ્યમાં આવેલ વક્ષઃસ્થળની આનંદદાયી છબિ નિરખીને મારી આત્મદાષ્ટિ ત્યાં જ સ્થિર થઈ જાય છે.

મછે દોડિ બાજૂઅકે, સલૂકી અતિ સુશોભિત ।

રંગ છબિ કોમલ દિલ કી, આસિક હૈડે બસત ॥ ૬૨ ॥

બન્ને ભુજાઓ (કોણીનો ઉપરનો ભાગ)ની સુંદર રચના અત્યંત સુશોભિત છે. એમની સુંદર છબિ અને હૃદયની મૂદુતાની રંગમયી છટા પ્રણાયી આત્માના હૃદયમાં સદા અંકિત રહે છે.

હસ્તકમલ કી ક્યોં કહું, પોહોંચે હથેલી કે રંગ ।

લાલ ઉજલ રંગ કેહેત હોં, ઈન રંગ મેં કે તરંગ ॥ ૬૩ ॥

શ્રીરાજજીના હસ્તકમલની શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? તેમની હથેળી તથા પહોંચામાં વિવિધ રંગોની આભા ઝળકે છે. જો કે તેમાં મુખ્યત્વે ઉજ્જવળ લાલ રંગ છે તો પણ એમાંથી અનેક લહેરો નીકળે છે.

કોણી કંડે કલાઈયાં, રંગ નરમાઈ સલૂક ।

ઔસા સખત મેરા જીવરા, ઔર હોવે તો હોએ ટૂક ટૂક ॥ ૬૪ ॥

કોણી, કંડા તથા કલાઈ (પહોંચા)નો રંગ અને રચના પણ અતિ સુકોમળ છે. મારો જીવ એટલો કઠોર થઈ ગયો છે કે આ કોમલ અંગોનું વર્ણન કરતાં એના ટુકડે ટુકડા પણ થતા નથી.

ના તેહેકીક હોવે રંગ કી, ના છબિ હોએ તેહેકીક ।

ક્યોં કહું બીસોં અંગુરિયાં, ઔર મીઠીં હથેલિયાં લીક ॥ ૬૫ ॥

શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગોનો રંગ તથા સુંદર છબિની શોભા એવી જ છે જો આ નિશ્ચય થઈ શકતું નથી, તો પછી હાથ તથા પગની વીસ આંગળીઓ તથા હથેળીની સૂક્ષ્મ રેખાઓનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

નરમ અંગુરિયાં પતલી, લગેં મીઠી મૂઢ બાલત ।

એ કોમલતા ક્યોં કહું, જિન છબિ અંગુરી ખોલત ॥ ૬૬ ॥

શ્રીરાજજીના હસ્તકમલની પાતળી આંગળીઓ અત્યંત કોમળ છે. જ્યારે તેઓ એમને વાળી મુઢી વાળે છે ત્યારે તે વધુ મધુર લાગે છે. જ્યારે તેઓ પોતાની મુઢી ખોલે છે ત્યારે તેમની વિશેષ સુકોમળતા દેખાય છે, જેને શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકતી નથી.

ક્યોં દોડિં નિમૂના નખ કા, ઈન અંગોં નખ કા નૂર ।

દે ન દેખાઈ કદુંચે, જો હોવેં કોટક સૂર ॥ ૬૭ ॥

આ આંગળીઓના નખો માટે કદું ઉદાહરણ આપી શકાય ? એમનો પ્રકાશ એટલો પ્રભર છે કે

કરોડો સૂર્ય પણ એક સાથે ઉદ્યમાન થઈ જય તો પણ તેમનો ગ્રકાશ એમની સમક્ષ નહિવતું દેખાશે.

અબ દેખો પેટ પાંસલી, ઔર લાંક ચલત લેહેકત ।
એ સોભા સલૂકી લેઉં રૂહ મેં, તો ભી ઉડે ના જીવરા સખત ॥ ૬૮ ॥

હવે શ્રીરાજજીના પેટ તથા પાંસળીઓની તરફ નજર નાખીએ. જ્યારે તેઓ ચાલવા લાગે છે ત્યારે આ બન્નેની વચ્ચેની ઉંડાઈ વધ્ઘટ થતી દેખાય છે. આ હિંદુ સંરચનાની શોભાને હદ્યમાં ધારણ કરી લેવા છતાં પણ આ કઠોર જીવ શરીરને છોડી ઉડી જતો નથી.

દેખ હરવટી અતિ સુંદર, ઔર લાલ ગાલ ગૌર ।
લાંક અધુર બીચ હરવટી, ક્યો કહું નૂર જહૂર ॥ ૬૯ ॥

શ્રીરાજજીના તેજોમય મુખમંડળ પરની સુંદર નાસિકા તેમજ લાલાશ યુક્ત ગોરા રંગનું કપાળ અત્યંત શોભાયુક્ત છે. અધરોષ અને નાસિકા મધ્યેની ઉંડાઈની અદ્વિતીય આભાને પણ કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરવી ?

ગાલ સોભા અતિ દેત હેં, ક્યો કહું ઈન મુખ છબ ।
ઉજલ લાલ રંગ સુંદર, ક્યો કહું સલૂકી ફબ ॥ ૭૦ ॥

મુખમંડલમાં લાલશયુક્ત કપાળ અતીવ સુંદર શોભાયુક્ત છે. આ હિંદુ છબિને ક્યા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? ઉજ્જવળ અને લાલશયુક્ત સુંદરતાની આ સંરચનાને શબ્દોની સીમામાં કેવી રીતે બાંધું ?

કાનન કી કિન વિધ કહું, જો સુને આસિક કે બૈન ।
સો સુન દેવે પડઉતર, જ્યો આસિક પાવે સુખ ચૈન ॥ ૭૧ ॥

જેના દ્વારા શ્રીરાજજીના પોતાના પ્રિય આત્માઓની વાણી સાંભળ્યા કરે છે અને તેમને એવો પ્રત્યુત્તર આપે છે, જેથી તેમને પરમ આનંદનો અનુભવ થાય છે, એવા શ્રીરાજજીના શ્રવણ (કાન)ની શોભાને કેવી રીતે વર્ણવી શકાય ?

મુખ દંત લાલ અધુર છબ, મધુરી બોલત મુખ બાન ।
ખૈંચ લેત અરવાહ કો, એ જો બાની અરસ સુભાન ॥ ૭૨ ॥

મુખારવિંદ, દંતાવલિ અને લાલ અધરોષ (ઉપલા અને નીચલા હોઠ)નું સૌન્દર્ય અતીવ મનમોહક છે. તેઓ પોતાના મુખારવિંદથી મધુર વચન બોલે છે. (અને તે દ્વારા) અક્ષરાતીત ધામધણી પોતાના પ્રિય બ્રહ્માત્માઓને પોતાની તરફ (વિશેષ) આકર્ષે છે.

નૈન અનિયારે બંકી છબિ, ચંચલ ચપલ રસાલ ।
બાન બંકે મારત ખૈંચ કે, છાતી છેદ નિકસત ભાલ ॥ ૭૩ ॥

શ્રીરાજજીનાં અણિયાળાં તિરછાં નેત્રોની છબિ ચંચલ ચપલ અને રસિલી લાગે છે. જ્યારે તેઓ પોતાની તિરછી નજરથી નયનબાણ ચલાવે છે તો પ્રેમીઓનાં હદ્યોને વિધી નાંખે છે.

લાલ તિલક નિલવટ દિઅે, અતિ સુંદર સુખદાએ ।
અસલ બન્યા ઐસા હી, કે નઈ નઈ જોત દેખાએ ॥ ૭૪ ॥

શ્રીરાજજીના લલાટ પર અત્યંત સુંદર સુખદાયી લાલ તિલક શોભે છે. એવું લાગે છે કે તે

કપાળમાનું એક સોહામણું અંગ છે. (અર્થાતું તે લગાડેલ નથી), તેમાંથી વિવિધ પ્રકારનાં નવાં-નવાં જ્યોતિર્મય ડિરણો ઉઠે છે.

નૈન કાન મુખ નાસિકા, રંગ રસ ભરે જોવન ।
હાથ પાંચ કંઠ હૈયડા, સબ ચઢતે દેખે રોસન ॥ ૭૫ ॥

શ્રીરાજજીનાં નેત્રો, કાન, મુખારવિંદ, નાસિકા, હાથ, પગ, કંઠ, વક્ષસ્થળ વગેરે બધાં અંગોમાં યૌવનનો માદક રસ એક બીજાથી અધિક વરતાય છે.

નખ સિખ બંધ બંધ સબ અંગ, માનોં સબ ચઢતે ચંચલ ।
ઇબ ફિબ સોભા સુંદર, તેજ જોત અંગ સબ બલ ॥ ૭૬ ॥

નખથી લઈ ચોટી (શિખા) સુધીનાં આ બધાં સુગાઠિત અંગો એકમેકથી વધારે ચપળ દેખાય છે. આ રીતે એમની છબિ શોભા, સુંદરતા, તેજ, જ્યોતિ, શક્તિ વગેરે એકએકથી ચિહ્નિયાતાં લાવણ્ય પૂર્ણ છે.

સુંદર લાલિત કોમલ, દેખ દેખ સબ અંગ ।
તેજ જોત નૂર સબ ચઢતે, સબ દેખત રસ ભરે રંગ ॥ ૭૭ ॥

આ બધાં અંગોને જોવાથી એવું લાગે છે કે એ બધાં સૌદર્ય, લાલિત્ય અને સુકોમળતાથી પરિપૂર્ણ છે. આ અંગોનું તેજ, જ્યોતિ, તથા પ્રકાશ એકબીજાથી અધિક શોભાયમાન છે. આ બધાં રસપૂર્ણ અંગોને જોઈને પરમ આનંદનો અનુભવ થાય છે.

કંઠ કોમલ દિલ હૈયડા, અતિ ઉજલ છાતી સુંદર ।
ચઢતે ઈસક અંગ અધિક, ઔસા ચૂભ્યા રૂહ કે અંદર ॥ ૭૮ ॥

સુંદર ગ્રીવા (કંઠ) કોમળ હૃદય અને ઉજજવળ વક્ષસ્થળ ઘણાં સુંદર છે. આ બધાં અંગો બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયમાં એવી રીતે અંકિત થઈ જાય છે કે એના કારણે તેમનો પ્રેમ પ્રતિપળ વધતો જાય છે.

ઈતથેં રૂહ ક્યોં નિકસે, જો ઈન માસૂક કી આસિક ।
છોડ છાતી આગે જાએ ના સકે, માર ડારત મુતલક ॥ ૭૯ ॥

અનુરાગી આત્માઓ પ્રિયતમ ધણીનાં આ બધાં અંગોનું દર્શન છોડી પોતાની દષ્ટિ અન્યત્ર કેવી રીતે ખસેડી શકે છે ? તેઓ તો ધામધણીના હૃદયને છોડી આગળ વધી શકતા જ નથી, કેમકે આ હૃદયમાંથી વહેતો પ્રેમનો પ્રવાહ તેમને નક્કી ધાયલ જ કરી દે છે.

જિન વિધ કી એ ઈજાર, તા પર લગ બૈઠા દાંવન ।
સેત રંગ દાંવન દેખિએ, આગ્નું ઈજાર રંગ રોસન ॥ ૮૦ ॥

શ્રીરાજજીની ઈજાર જેવી સુંદર છે તેવી જ રીતે તેના ઉપર આવેલા જામાનો છેડો પણ અતિ સુંદર છે. સફેદ રંગના આ સુંદર જામાને જોઈએ તો તેમાંથી લીલા રંગની ઈજાર ઝળકતી સ્પષ્ટ દેખાય છે.

ગૌર રંગ જામા ઉજલ, જુડ બૈઠા અંગ ઉપર ।
અતિ બિરાજત ઈન વિધ, એ ખૂબી કહું ક્યોં કર ॥ ૮૧ ॥

શ્રીરાજજીનાં ગૌર અંગો પર આ ઉજજવળ સફેદ રંગનો જામો અતિશય આકર્ષક લાગે છે. આ

જામો એવી રીતે સજેલો છે કે તેની શોભાનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા થઈ શકતું જ નથી.

એ જુગત જામેં કી ક્યોં કહું, જલકત હૈ ચહું ઓર ।

બાંહેં ચોલી ઓર દાંવન, સોભા દેત સબ ઠોર ॥ ૮૨ ॥

જામાની આ દિવ્ય શોભા ક્યા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? એની જલક ચારે તરફ પ્રતિબિંબિત થાય છે. તેની બાંધ, ચોલી તથા મોરીમાં સઘળે સુંદરતા દષ્ટિગોચર થાય છે.

પીછે કટાવ જો કોતકી, રંગ નંગ જરી જલકત ।

ચીન મોહોરી દોડિ હાથ કી, એ સુંદર જોત અતંત ॥ ૮૩ ॥

જામાના પાછળના ભાગ પર કેવડાના ફૂલના આકારમાં વિવિધ રંગોનાં રતનો જરી સાથે જડેલાં છે. બન્ને હાથોની મોરીમાંની સળો અત્યંત સુંદર તથા જ્યોતિર્મય છે.

બેલ નકસ દોડિ બગલોં, ઓર બેલ ગિરવાન બંધ ।

ચૂડી સમારી બાંહન કી, ક્યોં કહું સોભા સનંધ ॥ ૮૪ ॥

જામાના બન્ને પાર્શ્વભાગ (બગલો)માં તથા કસના બંધ પર સુંદર વેલીઓની ચિત્રકારી છે બાંધોની મોરી પર સુંદર સળો શોભાયમાન છે. આ સમગ્ર શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

ઇંદી બડી ન જડી પતલી, સબે બની એક રાસ ।

ઉત્તરતી મીહીં મીહીં સે, જુબાં ક્યા કહે ખૂબી ખાસ ॥ ૮૫ ॥

જામાની બાંધો પર બનેલી સળો ન ક્યાંક નાની છે ન ક્યાંક મોટી છે, ન પાતળી છે ન તો જડી છે. વસ્તુતઃ તે સર્વત્ર એક સમાન છે. ઉપરથી નીચે સુધી પહોંચતા - પહોંચતા આ અતિ બારીક થતી જોવામાં આવે છે. આ જ્ઞાન એની આ વિશેષ શોભાને કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકે ?

પીલા પટુકા કમરેં, રંગ નંગ છેડે કિનાર ।

બેલ પાત ફૂલ નકસ, હોત આકાસ ઉદોતકાર ॥ ૮૬ ॥

શ્રીરાજજીની કેડ (કમર) પર પીળો પટકો બંધાયેલો છે. તેના કિનારા પર વિવિધ રંગોનાં સુંદર રતનો જડેલાં છે. સાથોસાથ વેલીઓ, ફૂલ તથા પાંદડાની એટલી સુંદર ચિત્રકારી છે કે તેની આભા આકાશને પણ પ્રકાશિત કરી દે છે.

લાલ નીલે સેત સ્યામ રંગ, કિનાર બેલ કટાવ ।

સાત રંગ છેડોં મિને, ક્યોં કહું જુગત જડાવ ॥ ૮૭ ॥

પટુકાના કિનારાની વેલીઓ તથા કસબ કામમાં લાલ, નીલો, સફેદ તથા કાળો રંગ ઝણકે છે. તેના પાલવ પર સાત રંગોનાં રતન જડેલાં છે. તેની વિશેષતા કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ?

પાચ પાંને મોતી નીલવી, હીરે પોખરે માનિક નંગ ।

બેલ કટાવ કે નકસ, કહું ગરભિત કેતે રંગ ॥ ૮૮ ॥

અહીં પાચ, પન્ના, મોતી, નીલમણિ, હીરા, પુખરાજ અને માણોક જેવાં રતનોથી વિવિધ પ્રકારની વેલીઓ, તારકસબ તથા ચિત્રકારી છે. એ સિવાય એની કોર પર અન્ય પણ વિવિધ રંગોનું સંમિશ્રાણ નજરે પડે છે.

જામે મેં જાઈ જલકત, હરે રંગ ઈજાર ।
લાલ બંધ ઔર ઝુંદન, કે રંગ નંગ અપાર ॥ ૮૯ ॥

શ્રીરાજજીના સરેદ જામામાં લીલા રંગની ઈજારની જલક જોવા મળે છે, જેના લાલ ઈજારબંધમાં લાગેલા ફૂમતાંઓમાં અનેક રંગોનાં અપાર રત્નો સુશોભિત છે.

કહું અંગોં કા બેવરા, જુદે જુદે ભૂષન ।
એ જો જવેર અરસ કે, કહું પેહેલે ભૂષન ચરન ॥ ૯૦ ॥

હવે શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગોનું વિવરણ આપવામાં આવે છે. આ બધાં અંગોમાં વિવિધ પ્રકારનાં આભૂષણો સુશોભિત છે. એમાં જડેલાં રત્નો પરમધામના ગૌરવને અનુરૂપ છે. હવે હું સર્વ પ્રથમ શ્રીચરણોના અલંકારોનું વર્ણન કરું છું.

ચારોં જોડે ચરન કે, નરમાઈ સુગંધ સુખકાર ।
બાની મધુરી બોલત, સોભા ઔર જલકાર ॥ ૯૧ ॥

શ્રીરાજજીના યુગલ ચરણના ચાર અલંકારો અત્યંત કોમળ સુગંધિત તથા સુખદાયી છે. ચાલતી વખતે આ ચારેય અલંકારો (જાંઝરી, ઘૂઘરું, કાંબી, કડલાં) માંથી અતિ મધુર કર્ણપ્રિય ધ્વનિ નીકળે છે. એમની શોભા તથા જલક બન્ને અનુરૂપ છે.

ભૂષન મેરે ધનીય કે, કિન વિધ કહું જો એ ।
કે કહું ખૂબી નરમાઈ કી, કે કહું અંબાર તેજ કે ॥ ૯૨ ॥

મારા પ્રાણાધાર ધામધારીના આ અલંકારોની શોભા કયા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરું ? એમની કોમળતા તથા પ્રકાશપુંજની અલૌકિક આભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરાય ?

એક નંગ કે કે રંગ, સોભે જન બાજે જાંઝર ।
પાંચ નંગ રંગ એક કે, અતિ મીઠી બોલે ઘૂઘર ॥ ૯૩ ॥

એમાં એક જ રત્નમાંથી અનેક રત્નોની આભા જળકે છે. શ્રીરાજજ ચાલતા હોય એ સમયે જાંઝરીનો જનજન સ્વર તો અતિ કર્ણપ્રિય લાગે છે. એક એક ઘૂઘરામાં પાંચ-પાંચ રંગનાં રત્ન જડેલાં છે. એમાંથી અત્યંત મધુર ધ્વનિ નીકળે છે.

નાકે બાલે જવેર કે, માહેં નરમ જોત ગુન દોએ ।
તીસરી બાની માધુરી, ચૌથા ગુન ખુસબોએ ॥ ૯૪ ॥

ઘૂઘરુંના ઘૂઘરામાં સુશોભિત રત્નોમાં કોમળતા અને તેજસ્વિતા જોવા બને ગુણો મોજૂદ છે. એમાં ત્રીજો ગુણ કર્ણપ્રિય ધ્વનિ છે તો ચોથો ગુણ પરિપૂર્ણ સુગંધ પણ છે.

સોઈ પાંચ રંગ એક નંગ મેં, તિનકી બની જો કડી ।
દેત દેખાઈ રંગ નંગ જુદે, જાનો કિન ઘડકે જડી ॥ ૯૫ ॥

આ રીતે કડલામાં પણ એક જ રત્નમાં પાંચ રંગો જોવા મળે છે. આ બધા રંગો એવા દેખાય છે કે આ અલગ-અલગ રત્નોનાં હોય. જાણો કોઈએ એમને ઘડીને અહીં સામેલ કરી દીધા હોય ?

કંબી એક જવેર કી, તામે જીને રંગ નંગ દસ ।
દિલ ચાહે ભૂષન સબ બને, સો હક ભૂષન એ અરસ ॥ ૮૬ ॥

મુજ્યત્વે કંબી એક જ રતની છે. તેની અંદર નાના-નાના દશ રંગોનાં રતનો જડેલાં હોય એવું દેખાય છે. આ ચારેય અલંકારો શ્રીરાજજીની ઈચ્છા પ્રમાણે બનેલાં છે. કેમકે આ અખંડ પરમધામના અલંકારો છે.

મૈં દેખે જવેર અરસ કે, જ્યોં હેમ ભૂષન હોત ઈત ।
કે રંગ નંગ મિલાએ કે, બહુ વિધ ભૂષન જહિત ॥ ૮૭ ॥

મેં પરમધામનાં આ રતનોને સારી રીતે જોયાં છે, જેમ અહીં (આ જગતમાં) એક સુવર્ણના અલંકારોમાં વિવિધ રંગોના રતનો જડેલાં હોય છે તે રીતે આ અલંકારોમાં પણ વિવિધ રતનો જડેલાં છે.

કિન જડે ઘડે ના સમારે, ભૂષન આવત દિલ ચાહે ।
અરસ જવેર કંચન જ્યોં, જાનોં અસલ ઐસે હી બનાએ ॥ ૮૮ ॥

પરન્તુ પરમધામના આ અલંકારો ન કોઈ દ્વારા બનાવેલાં છે અને ન તો એમાં કોઈએ રતનોને જડેલાં છે. આ બધા શ્રીરાજજીની ઈચ્છા પ્રમાણે પોતાની મેળે બની જાય છે. પરમધામના આ અલંકારો રત અને સોનાની જેમ સ્વયંભૂ નિર્ભિત છે.

દસ રંગ કે જવેર કી, માહેં કે નકસ મુંદરી ।
દોએ અંગૂઠી અંગૂઠોં, આઠોં જિનસ આઠ અંગુરી ॥ ૮૯ ॥

દશ વિવિધ રંગોના દશ રતનોથી જડેલી શ્રીરાજજીની મુદ્રિકાઓ (વીટી) વિવિધ ભાતની ચિત્રકારીથી પરિપૂર્ણ છે. એમાં બે અંગૂઠામાં બે અંગૂઠી છે અને બાકીની આઠ આંગળીઓમાં આઠ મુદ્રિકાઓ સુશોભિત છે.

એ નરમ અગુરિયાં અતંત, નખ સોભિત તેજ અપાર ।
એ દેખો ભૂલ અકુલ કી, સોભા લ્યાઈએ માહેં સુમાર ॥ ૧૦૦ ॥

શ્રીરાજજીના કર-કમલોની આ આંગળીઓ અતંત સુકોમળ છે. એમના નખના તેજની શોભા પણ અપરંપાર છે. મારી બુદ્ધિની આ સહૃથી મોટી ભૂલ છે કે આ અપાર શોભાને શબ્દોની સીમામાં બાંધીને અનું વર્ણન કરવા ઈચ્છે છે.

પોહોંચે ઔર હથેલિયાં, કેહે ન સકોં સલૂકી એ ।
ઇબિ રંગ દેખ હાથન કી, બલ બલ જાઉં ઈનકે ॥ ૧૦૧ ॥

આ કરકમલોની પહોંચી અને હથેળીઓની રચના પણ શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી. શ્રીરાજજીના આ કરકમલોની ગોરી અને લાલ ઇબિને જોઈને હું તેના પર વારી જાઉં છું.

કડિયાં દોઉ કંડોં સોહેં, સોભા તેજ ધરત ।
લાલ નંગ નીલે આસમાની, જોત અવકાસ ભરત ॥ ૧૦૨ ॥

આ હસ્તકમળોનાં બન્ને કંડાઓમાં બે કડાં સુશોભિત છે, જેમાં દેદીઘ્રમાન આભા છે. એમાંથી પ્રકાશિત થઈ રહેલ લાલ, લીલા અને નીલા (આસમાની) રંગનાં કિરણો સમગ્ર આકાશમાં ફેલાઈ જાય છે.

પોહોંચી પાંચોં નંગ કી, જુબાં કેહે ન સકે જિનસ ।
પાચ પાંને મોતી નીલવી, લરેં હીરે અતિ સરસ ॥ ૧૦૩ ॥

આ હસ્તકમલોમાં ધારણ કરેલી પહોંચીમાં પાચ, પન્ના, મોતી, નીલમણિ અને હીરા જેવાં પાંચ રત્નો સુશોભિત છે. એમાંથી નીકળતા પ્રકાશના તરંગો પરસ્પર દ્વાદ્ધ કરતા દેખાય છે.

બાજુબંધ કી કૃષો કહું, જો બિરાજે બાજુ પર ।
કે મીહીં નકસ કટાવ, જોત ભરી જિમી અંબર ॥ ૧૦૪ ॥

શ્રીરાજજીના બન્ને બાહુ પર સુશોભિત બાજુબંધની શોભા ક્યા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ?
એમાં વિવિધ પ્રકારની સુંદર મીનાકારી અને ચિત્રકારી સુશોભિત છે, જેની જ્યોતિર્મયી આભા ભૂમિ તથા આકાશને પણ આચ્છાદિત કરી દે છે.

એક નંગ એક રંગ કા, એક રંગ નંગ અનેક ।
ઈન વિધ કે અરસ ભૂષન, સો કહાં લો કહું વિવેક ॥ ૧૦૫ ॥

જો કે એમાં એક રંગનું એક જ રત્ન છે પરન્તુ અહીં એક રંગનાં અનેક રત્ન દેખાય છે.
પરમધામનાં આ આભૂષણોની વિશેષતા જ એવી છે, અનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

પાંચ રંગ જરી કુંદન, સોભા લેત અતંત ।
પાંચ રંગ જવેર જલકે, કુંદન સોહે લટકત ॥ ૧૦૬ ॥

આ બાજુબંધનાં જરીથી બનાવેલાં ફૂમતામાં પાંચ રંગોની આભા જલકે છે, જેની શોભા અપરંપાર છે. આ ફૂમતામાં લટકતાં પાંચ રંગોનાં રત્નો મનોહર લાગે છે.

નરમ જોત ખુસબોએ, દિલ ચાહી સોભા એ ।
કે વિધ સુખ લેવેં હક્કે, સુખ ભૂષન કહે ન જાએ ॥ ૧૦૭ ॥

આ બાજુબંધ જેટલા સુકોમળ, દેઈઘમાન તથા સુગંધિત છે તે રીતે હદ્યની આકંશાને અનુરૂપ સુશોભિત પણ છે. બ્રહ્માત્માઓ આ અલંકારોના માધ્યમથી પણ શ્રીરાજજીના અપાર સુખનો અનુભવ કરે છે. તેથી એમના થકી મળતા સુખનું વર્ણન કરી શકતું નથી.

બીચ હાર માનિક કા, ઔર હીંરોં હાર ઉજલ ।
પાચ મોતી ઔર નીલવી, લસનિયાં અતિ નિરમલ ॥ ૧૦૮ ॥

શ્રીરાજજીના કંઠમાં વચ્ચે માણેકનો હાર શોભે છે. એની સાથે ઉજ્જવળ હીરાનો હાર છે. એવી જ રીતે પાચ, મોતી, નીલમણિ અને વૈદૂર્યમણિ જેવાં રત્નોના નિર્મલ હાર પણ અપાર શોભા આપે છે.

ઔર નિરમલ માંહેં દુગદુગી, તામેં નંગ કરત અતિ બલ ।
બીચ હીરા છે ગૃદવાએ, જોત આકાસ કિયા ઉજલ ॥ ૧૦૯ ॥

આ હારોમાં વચ્ચે નિર્મલ દુગદુગી (પેન્ડન્ટ)માં અનેક રત્નો સુશોભિત છે. આ દુગદુગીના મધ્યમાં હીરા છે અને એની ફરતે ચારેય બાજુ બીજાં છ રત્નો શોભાયમાન છે, જેનો ઉજ્જવળ પ્રકાશ આકાશને પ્રકાશિત કરે છે.

ગૌર ગલસ્થલ ધનીય કે, ઉજલ લાલ સુરંગ ।
ઝાંઈ ઉઠે ઈન નૂર મેં, કરનફૂલ કે નંગ ॥ ૧૧૦ ॥

શ્રીરાજજીના ગૌર વર્ણના ગાલ ઉપર ઉજજવળ લાલાશ સોહે છે. કાનમાં પહેરેલાં કર્ણફૂલના રત્નોની રંગમય આભા ગાલો પર પડીને તેને ઓર શોભા આપે છે.

નિરખ નાસિકા ધની કી, લટકે મોતી પર લાલ ।
લેત અમી રસ અધુર પર, રસ અમૃત રંગ ગુલાલ ॥ ૧૧૧ ॥

શ્રીરાજજીની સુંદર નાસિકાને જુઓ. એની બુલાક પર મોતી તથા લાલ આભાયુક્ત માણેક લટકે છે. એવું લાગે છે કે આ માણેક લાલ અધરોછને સ્પર્શ કરી અમૃતનું પાન કરીને લાલશ યુક્ત બની ગયો છે.

કરનફૂલ કી ક્યોં કહું, ઉઠત કિરન કે રંગ ।
તિન નંગ રંગ કે ભાસત, રંગ રંગ મેં કે તરંગ ॥ ૧૧૨ ॥

કાનમાં ધારણ કરેલાં કર્ણફૂલોની શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? એમાંથી અનેક રંગોની આભા જળકે છે. તેમાં જરૂરાના રત્નોમાં અનેક પ્રકારના રંગોની છાયા પ્રગટે છે. એટલું જ નહીં એક-એક રંગમાંથી અનેકાનેક લહેરો પણ પ્રગટે છે.

કરત માનિક માણે લાલક, હીરે મોતી સેત ઉજાસ ।
ઔર પાચ કરત હૈ નીલક, લેત લહેરી જોત આકાસ ॥ ૧૧૩ ॥

આ કર્ણ-ફૂલોમાંથી માણેકની લાલશ, હીરા અને મોતીની શુભતા અને પાચ રત્નની લીલી આભા આકાશના આસમાની (નીલા) રંગ સાથે લહેરાય છે.

તેજ ભી માનિક તિત મિલે, પોહોંચત તિત પુખરાજ ।
નીલવી તો તેજ આસમાની, રહે રંગ નંગ પાંચોં વિરાજ ॥ ૧૧૪ ॥

એની સાથોસાથ માણેકના લાલ, પુખરાજના પીળા તથા નીલમણિનાં નીલા (વાદળી) કિરણો પણ તેમની સાથે સામેલ થવાથી પાંચ રત્નોની અલગ-અલગ શોભા જલકે છે.

પાંચ ફૂલ કલંગી પર, ઉપરા ઉપર લટકત ।
કોઈ ઐસી કુદરત નૂર કી, લહેરી આકાસ મેં જલકત ॥ ૧૧૫ ॥

શ્રી રાજજીની પાઘડીમાં આવેલી કલગીમાં ઉપરાઉપરી લટકતાં પાંચ ફૂલો સુશોભિત છે. એના દિવ્ય પ્રકાશમાં એવો ચમત્કાર છે કે તેમનાં કિરણો આકાશમાં જલકતાં દેખાય છે.

એતા ઈન કલંગી મિને, એકે હીરે કા નૂર ।
આસમાન જિભી કે બીચ મેં, માનો કોટક ઊગે બકા સૂર ॥ ૧૧૬ ॥

જો કે આ કલગીમાં એક જ હીરાનો પ્રકાશ સુશોભિત છે તો પણ આ એટલો તેજોમય છે કે ભૂમિ અને આકાશની વચ્ચેમાં કરોડો અખંડ સૂર્યોનો ઉદ્ય થઈ રહ્યો હોય એવું દેખાય છે.

જુંગ જવેર કરત હૈનું, આસમાન દેખિએ જબ ।
લરત બીચ આકાસ મેં, નજરોં આવત હૈ તથ ॥ ૧૧૭ ॥

જ્યારે આકાશની તરફ જોઈએ ત્યારે આ રત્નોનાં કિરણો પરસ્પર દ્વાદ્ધ કરતાં દેખાય છે.
આકાશમાં હંમેશાં આ કિરણોનો દ્વાદ્ધ જ જોવા મળે છે.

કહે મહામત અરવા અરસ સે, જો કોઈ આઈ હોએ ઉત્તર ।
સો ઈન સરૂપ કે ચરન લેય કે, ચલિએ અપને ઘર ॥ ૧૧૮ ॥

મહામતિ પરમધામના આત્માઓને કહે છે, જે કોઈ પરમધામથી આ જગતમાં અવતરિત થયા છે
તેઓ શ્રીરાજજીના આ ચરણ કમલોને હૃદયમાં ધારણ કરી પોતાના ઘર (પરમધામ) પાછા ચાલ્યા
આવે.

પ્રકરણ ૮ ચોપાઈ ૬૫૦

શ્રી ઠંકુરાણીજીના સિનગાર દૂસરા, મંગલાચયરણ

બરનન કરું બડી રૂહ કી, જો હક નૂર કા અંગ ।
રૂહું નૂર ઈન અંગ કે, જો હમેસા સબ સંગ ॥ ૧ ॥

હવે હું બ્રહ્મ આત્માઓના શિરોમણિ શ્રીશ્યામાજીના શાશ્વતારનું વર્ણન કરું છું. શ્રીશ્યામાજી સ્વયં
શ્રીરાજજીના પ્રકાશમય અંગનાં કિરણ સરૂપ છે. બ્રહ્માત્માઓ શ્રી શ્યામાજીનાં કિરણો છે તથા
હંમેશાં તેમની સાથે જ રહે છે.

હક જાત અંગ અરસ કા, ક્યો કર બરનન હોએ ।
ઈન સરૂપ કો સુપન ભોમ કા, સબદ ન પોહોંચે કોએ ॥ ૨ ॥

શ્રીરાજજીનાં અંગ સરૂપ શ્રીશ્યામાજી અને બ્રહ્માત્માઓ દ્વિત્ય પરમધામના છે. તેમની શોભા
શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે વ્યક્ત થઈ શકે ? પરમધામનાં આ સરૂપોનું વર્ણન કરવા માટે નશ્વર
જગતના શબ્દો સમર્થ હોતા નથી.

કિન દેખ્યા સુન્યા ન તરફ પાઈ, તો ક્યો દુનિયાં સુન્યા જાએ ।
જો અરવા હોસી અરસ કી, સો સુન કે સુખ પાએ ॥ ૩ ॥

પરમધામ વિશે આ જગતમાં આજ સુધી ન કોઈએ સાંભળ્યું, જોયું તથા અનુભવ્યું છે. આ નશ્વર
જગતના જીવો અખંડ ધામ અંગે કેવી રીતે સાંભળી શકે ? જે પરમધામના આત્માઓ હશે તેઓ
જ આ વિષયમાં સાંભળી આનંદનો અનુભવ કરશે.

મેરી રૂહ ચાહે બરનન કરું, હોએ ના બિના અરસ ઈલમ ।
બસ્તર ભૂષન અરસ કે, ઈત પોહોંચે ના સુપન કા દમ ॥ ૪ ॥

મારો આત્મા પરમધામનું વર્ણન કરવા જંબે છે, પરન્તુ પરમધામના જ્ઞાન (તારતમ્યજ્ઞાન) વગર
આ સંભવ થઈ શકતું નથી. નશ્વર જગતના જીવો પરમધામનાં દ્વિત્ય વસ્ત્રો અને અલંકારોની

શોભા જોઈ શકતા નથી.

પેહેને ઉતારે ઈન જિભી, નહીં અરસ મેં ચલ બિચલ ।
ઈત નકલ કોઈ હૈ નહીં, અરસ વાહેદત સદા અસલ ॥ ૫ ॥

વસ્ત્રો તથા અલંકારોને ધારણ કરવા અથવા ઉતારવા તો કેવળ નશર જગતમાં જ હોય છે. દિવ્ય પરમધામમાં આવી કોઈ અસ્થિરતા કે પ્રવૃત્તિ હોતાં જ નથી. ત્યાં કોઈ નકલ જ હોતી નથી. અદ્વૈત પરમધામ તો હર હંમેશા શાશ્વત છે.

ઘટ બઢ અરસ મેં હૈ નહીં, મિટે ન કબૂં રોસન ।
તિન સરૂપ કો ઈન મુખ, ક્યોં કર હોએ બરનન ॥ ૬ ॥

પરમધામમાં કોઈ પણ વસ્તુમાં ઘટવધ થતી નથી. ત્યાં જે વસ્તુ પ્રકાશિત છે, તે ક્યારેય મટતી નથી. આવા દિવ્ય પરમધામનાં દિવ્ય સ્વરૂપના મહિમાનું વર્ણન નશર જ્ઞાન દ્વારા કેવી રીતે સંભવે?

એક પેહેર દૂજા ઉતારના, તથ તો ઘટ બઢ હોએ ।
જબ જૈસા જિત ચિત ચાહે, તથ તિત તૈસા બનત સોએ ॥ ૭ ॥

કોઈ એક વસ્તુ તથા અલંકારને ધારણ કરી બીજાને ઉતારવાનો હોય તો ત્યાં વધ-ઘટની સંભાવના રહે છે પરન્તુ પરમધામમાં એવી સ્થિતિ છે કે જ્યાં જેવી વસ્તુની ઈચ્છા થાય ત્યાં એ જ વખતે (તત્કાળ) તે વસ્તુ તે રૂપે સાકાર રૂપ લઈ લે છે.

અરસ અરવા ચાહે દિલમેં, સો હોએ માહેં પલ એક ।
જિન અંગ જૈસા બસ્તર, હોએ છિન મેં કૈ અનેક ॥ ૮ ॥

પરમધામના બ્રહ્મઆત્માઓ હૃદયમાં જેવી ઈચ્છા કરે છે તે પળે જ તે પૂર્ણ થઈ જાય છે. તેમના જે અંગોમાં જેવાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો હોવા જોઈએ, તે જ ક્ષણે તેઓ તેવાં વસ્ત્રો તથા અલંકારોથી સુશોભિત દેખાય છે.

સુંદર સરૂપ સોભા લિએ, સિનગાર બસ્તર ભૂષન ।
રસ રંગ છબિ સલૂકી, ચાહે રૂહ કે અંતસ્કરન ॥ ૯ ॥

બ્રહ્મઆત્માઓ મનમાં જેવો વિચાર કરે છે તેને અનુરૂપ તેમના સુંદર સ્વરૂપોમાં વસ્તુ તથા અલંકારોના શાણગારની શોભા જોવા મળે છે.

બસ્તર ભૂષન અંગ અરસ કે, સો સબે હૈં ચેતન ।
સબ સુખ દેવેં રૂહ કો, તો ક્યોં ન દેવેં નૈન શ્રવન ॥ ૧૦ ॥

પરમધામનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો બધા ચેતનમય છે. તેનાથી બ્રહ્મ આત્માઓને અપાર સુખનો અનુભવ થાય છે તો પછી નેત્ર તથા કાનથી તેઓને અપાર સુખનો અનુભવ કેમ થાય નહિ?

નયા સિનગાર સાજત, તથ તો નયા પેહેન્યા કહ્યા જાત ।
નયા પુરાના અરસ મેં નહીં, પર પોહોંચે ન ઈતકી બાત ॥ ૧૧ ॥

જો બ્રહ્મ આત્માઓ નવા શાણગાર સજે તો તેઓએ નવા શાણગાર ધારણ કર્યા છે એવું કહેવાય. પરંતુ પરમધામમાં તો નવું કે જૂનું છે જ નહીં. નશર જગતના કોઈ પણ શબ્દો ત્યાં સુધી પહોંચી શકતા નથી.

જો સિક્ષિત બડી ચિત લીજિએ, બડી અકલ સોં જાન ।
ફના બકા કો કયા કહે, તાથેં પોહોંચત નહીં જુબાંન ॥ ૧૨ ॥

પરમધામની આ દિવ્ય શોભાને જે હૃદયમાં ધારણ કરી શકે છે તેમને જ વિશિષ્ટ બુદ્ધિશાળી (મહામતિ) સમજવા જોઈએ. નહિ તો નશ્વર જગતની બુદ્ધિ અખંડનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકે ? એટલા માટે અહીંનો કોઈ પણ શબ્દ ત્યાં સુધી પહોંચી શકતો નથી.

તો ભી રૂહ મેરી ના રહે, હક બરનન કિયા ચાહે ।
હક ઈલમ આયા મુજાપેં, સો યા બિન રહ્યો ન જાએ ॥ ૧૩ ॥

તો પણ મારા આત્માથી રહેવાતું નથી. તે અખંડ ધામનું વર્ણન કરવા ઈચ્છે છે. મારામાં બ્રહ્મજ્ઞાન (તારતમ જ્ઞાન) અવતરિત થયું છે. એટલા માટે પરમધામનું વર્ણન કર્યા વગર મારાથી રહી શકતું નથી.

ના તો બૈઠ જૂઠી જિભી મેં, એ બકા બરનન કર્યો હોએ ।
ઈલમ હુકમ બૈંયે રૂહ કો, અકલ જુબાં કહે સોએ ॥ ૧૪ ॥

નહિ તો આ નશ્વર જગતમાં બેસી અખંડનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ? આ તો શ્રીરાજજી દ્વારા અપાયેલ તારતમ જ્ઞાન અને તેમના આદેશ (હુકમ)ની જ વિશેષતા છે કે તેઓ મારા આત્માને આને માટે પ્રેરિત કરે છે. તેથી જ સ્વન્જનવત્ત જગતની બુદ્ધિ અને જીવ દ્વારા અખંડનું વર્ણન થઈ રહ્યું છે.

યાસોં રૂહ સુખ પાવત, અરસ રૂહેં પાવેં આરામ ।
કહું સિપાઈ રૂહઅલ્લાહ કી, લે સાહેદી અલ્લા કલામ ॥ ૧૫ ॥

આ વર્ણનથી મારા આત્માને અપાર સુખનો અનુભવ થાય છે અને પરમધામની અન્ય બ્રહ્મ પ્રિયાઓને પણ પરમસુખ પ્રાપ્ત થાય છે. હું શ્રી શ્યામાજી સ્વરૂપ સદગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી મહારાજના ઉપદેશના આધારે કુરાનની સાક્ષી દઈ પરમધામનું વર્ણન કરી રહ્યો છું.

હક ઈલમ સિર લેય કે, બરનન કરું હક જાત ।
રૂહ મેરી સુખ પાવહીં, હિરદે બસો દિન રાત ॥ ૧૬ ॥

શ્રીરાજજી દ્વારા અપાયેલ બ્રહ્મજ્ઞાન (તારતમ જ્ઞાન) ને માથે ચડાવી તેના બળે હું શ્રીરાજજીના અંગરૂપ શ્રી શ્યામાજીનું વર્ણન કરવા ઈચ્છા હું જેનાથી મારા આત્માને અપાર આનંદનો અનુભવ થશે. એટલા માટે હે ધાર્મધારી ! આપ રાત-દિવસ મારા હૃદયમાં બિરાજમાન થઈ જાવ.

મોમિન દિલ અરસ કહ્યા, સો અરસ બસે જિત હક ।
નિસબ્ધત મેહેર જોસ હુકમ, ઔર ઈસક ઈલમ બેસક ॥ ૧૭ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયને પરમધામ કહેવામાં આવ્યું છે. તે ત્યારે પરમધામ થાય જ્યારે તેના ઉપર શ્રીરાજજી બિરાજમાન થાય. આ સંબંધને કારણે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં શ્રીરાજજીની કૃપા, જોશ, આદેશ, પ્રેમ અને જ્ઞાન નિશ્ચિત રૂપે ચાલ્યાં આવે છે.

એ બરકત હક અરસ મેં, તો દિલ અરસ કહ્યા મોમન ।
તો બરનન હોએ વાહેદત કા, જો યોં દિલ હોએ રોસન ॥ ૧૮ ॥

ઉપરોક્ત સંપૂર્ણ સમૃદ્ધિ અખંડ પરમધામની છે. જ્યારે આ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં આવી જાય છે ત્યારે તેમનું હૃદય પરમધામ બની જાય છે. જ્યારે આ રીતની સંપત્તિનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થઈ જાય છે ત્યારે પરમધામનું વર્ણન થવું સંભવ છે.

બારીક બાતેં અરસ કી, સો જાનેં અરસ કે તન ।
જીવત લેસી સો સુખ, જિનકા ટૂટ્યા અંતસકરન ॥ ૧૬ ॥

પરમધામનું આ જ્ઞાન અતિ સૂક્ષ્મ (સારગર્ભિત) છે. એને પરમધામના આત્માઓ જ જાણી શકે છે. જેનું હદ્ય ભૌતિક જગતથી વિમુખ થઈ જાય છે તેઓ જ આ જગતમાં બેઠા હોવા છતાં પણ પરમધામનું સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

ઇતી મેરી કોમલ, ઔર કોમલ તુમારે ચરન ।
બાસા કરો તિન પર, તુમસોં નિસબ્ધત અરસ તન ॥ ૨૦ ॥

હે ધંડી ! મારું હદ્ય અતિ કોમળ છે અને આપનાં ચરણ કમળ પણ અત્યંત કોમળ છે. એટલા માટે આપ મારા હદ્યમાં આવીને વાસ કરો. આપની સાથે જ મારા પર-આત્માનો સંબંધ છે.

મેરી ઇતી દિલ કી કોમલ, તિન પર રાખોં નરમ કદમ ।
ઈતહીં સેજ બિધાએ દેઊં, જુદે કરો જિન દમ ॥ ૨૧ ॥

મારું હદ્ય સ્થાન અતિ કોમળ છે. તેમાં આપ આપનાં કોમળ ચરણકમળ સ્થાપિત કરો. આ હદ્ય સ્થળમાં આપના માટે સેજ બિધાવી આપું, જેથી ક્ષણભર માટે પણ આપ મારાથી દૂર ન થાવ.

રૂહ ઇતી ઈનસે કોમલ, તિનસે પાંઊં કોમલ ।
ઈત સુખ દેઊં માસૂકકો, સુખ યોં લેઊં નેહેચલ ॥ ૨૨ ॥

મારા આત્માનું હદ્ય સ્થળ તો આનાથી પણ અધિક કોમળ છે અને તેનાથી પણ અધિક કોમળ આપનાં શ્રીચરણ છે. હવે હું આત્માના હદ્ય સ્થળ પર આપણા પ્રિયતમ ધડીને સ્થાપી તેમને સુખ આપીને તેમનાથી અખંડ સુખ પ્રાપ્ત પણ કરું.

મેરી રૂહ નૈન કી પુતલી, બીચ રાખું તિન તારન ।
ખિન એક ન્યારે જિન કરો, એ ચરન બસેં નિસ દિન ॥ ૨૩ ॥

હું મારા આત્માનાં નેત્રોની પુતળીમાં અંદર કીકીમાં આપનાં ચરણકમલને સ્થાપિત કરી લઉં. આપ ક્ષણ ભર માટે પણ આ ચરણોને ત્યાંથી દૂર ન કરો. આ ચરણકમલ રાત-દિવસ ત્યાં જ રહે.

ચરન તલી અતિ કોમલ, મેરી રૂહ કે નૈન કોમલ ।
નિસ દિન રાખોં ઈન પર, જિન આવને દેઊં બીચ પલ ॥ ૨૪ ॥

આપના ચરણનાં તળિયાં અત્યંત કોમળ છે. આ રીતે મારા આત્માના નેત્રો પણ અતિ કોમળ છે. એ જ કોમળ નયનકમલોમાં આપનાં ચરણ કમલોને રાત દિવસ સ્થાપું અને એ માટે એક પળનો પણ વિલંબ થવા ન દઉં.

યા રૂહ નૈન કી પુતલી, તિન નૈનોં બીચ તારન ।
ઈત રહે સેજ નિસ દિન, ધરો ઉજલ દોઊ ચરન ॥ ૨૫ ॥

મારા આત્માની નેત્ર પુતળીની કીકીમાં આપના માટે રાત-દિવસ સેજ બિધાવેલી છે. આપ આપના બન્ને ઉજ્જવળ ચરણ કમલોને અહીં સ્થાપિત કરો.

મેરા દિલ તુમારા અરસ હૈ, માહેં બહુવિધ કી મોહોલાત ।
કે સેજ હિડોલે તખત, રૂહ નાએ નાએ રંગોં બિધાત ॥ ૨૬ ॥

મારું હદ્ય જ આપનું પરમધામ છે. એમાં વિવિધ પ્રકારના મહેલો છે. તેમાં અનેક સેજ, જૂલા

તथા સિંહાસન છે. મારા આત્માએ તેમને ધણા ઉમંગપૂર્વક સજાવ્યા છે.

આસા પૂરો સુખ દેઓ, નએ નએ કરાળિં સિનગાર ।
દચો પૂરી મસ્તી ના બેહોસી, સુખ લેળિં સબ અંગ સમાર ॥ ૨૭ ॥

હે ધણી ! મારી આશાઓને પૂર્ણ કરી મને અપાર સુખ આપો. હું આપને નિત્ય નૂતન શાશ્વતારથી સુસજીજિત કરી દઉં. મને આપ પ્રેમની પૂરી મસ્તી આપો પરન્તુ મુદ્રા (બેહોશી) ન આપો, જેથી હું મારાં બધાં અંગોને સંકોરી આપનું અપાર સુખ પ્રાપ્ત કરી શકું.

અરસ તુમારા મુજ દિલ, માહેં અરસ કી સબ વિસાત ।
ખાના પીના સુખ સિનગાર, માહેં સબ ન્યામત હક જાત ॥ ૨૮ ॥

મારું હદ્ય જ આપનું પરમધામ છે. એની અંદર પરમધામની બધી સંપત્તિઓ મોજૂદ છે. એની અંદર ખાવા-પીવા તથા શાશ્વત વગેરેની સુખદાયી સામગ્રી સહિત બ્રહ્માત્માઓ પણ બિરાજમાન છે.

સબ ગુજ તુમારે દિલકા, જિન મેરા દિલ કિયા રોસન ।
જેતા મતા બીચ અરસ કે, સબ આયા દિલ મોમન ॥ ૨૯ ॥

આપના હદ્યનાં ગૂઢ રહસ્યોએ મારા હદ્યને આલોકિત કર્યું છે. આ રીતે પરમધામની સઘળી સંપત્તિ બ્રહ્મ આત્માઓના હદ્યમાં સમાવિષ્ટ થઈ ગઈ છે.

તો કહ્યા અરસ દિલ મોમન, હક બૈઠેં ઉઠેં બેલાએ ।
સુખ બકા હક અરસ રહેં, સિંહત ક્યોં કહે દિલ જુબાંએ ॥ ૩૦ ॥

એટલા માટે બ્રહ્મ આત્માઓના હદ્યને પરમધામ કહ્યું છે. સ્વયં ધામધણી અહીં બિરાજમાન થાય છે. તેઓ ઉઘત થઈ બ્રહ્માત્માઓને લીલાસુખ આયે છે. આ રીતે બ્રહ્માત્માઓ પરમધામનું અખંડ સુખ પોતાના હદ્યમાં ધારણ કરે છે. તેમના હદ્યની શોભા ક્યા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ?

પર દિલકે જો અંગ હૈં, ધની અરસ તુમારા સોએ ।
તુમે દેખે કહેં બાતેં સુનેં, લેવેં તુમારી બાની કી ખુસબોએ ॥ ૩૧ ॥

હે ધામધણી ! આ હદ્ય જ આપનું પરમધામ છે. પરંતુ એનાં બધાં અંગો આપનાં દર્શન હૃદ્યે છે. તેઓ આપની સાથે વાતો કરવા હૃદ્યે છે તથા આપની મધુર વાણીની સુગંધી પ્રાપ્ત કરવા જંખે છે.

પિએ તુમારી સુરાહી કા, કે સ્વાદ ફૂલ સરાબ ।
ઔસી લેળિં મસ્તી મેહેબૂબ કી, જ્યોં ઉડ જાવે ખ્વાબ ॥ ૩૨ ॥

હે ધણી ! આપના હદ્યરૂપી સુરાહીનો અમૃતમય સ્વાદ (પ્રેમ) પ્રાપ્ત કરવાની લાલસા રહ્યા કરે છે. હું મારા પ્રિયતમ ધણીની એવી મસ્તી પ્રાપ્ત કરું, જેથી આ સ્વખન તત્કાળ દૂર થઈ જાય.

એક સ્વાદ દિલ દેખે તુમકો, સુને તુમારી બાની કી મિઠાસ ।
લેળિં ખુસબોએ બોલું તુમસોં, ઔર ક્યોં કહું દુલહા વિલાસ ॥ ૩૩ ॥

હે ધણી ! આપની પાસેથી મેળવેલી મસ્તીનો રસ એ છે કે આ હદ્ય આપનાં દર્શન કરે છે અને આપની મધુર વાણીનું શ્રવણ કરે છે. મારી હાર્દિક અભિલાષા રહે છે કે હું આપની પાસેથી વાતાવાપની સુગંધી પણ પ્રાપ્ત કરી લઉં. આપની સાથે આનંદ વિહાર કરવાથી જે અપાર સુખ

પ્રાપ્ત થાય છે તેનું તો વર્ણન જ નથી થઈ શકતું.

જેતા સુખ તુમારે અરસ મેં, સો સબ હમારે દિલ ।
એ સુખ રૂહ મેરી લેવહીં, જો દિયે ઈન અરસ મેં મિલ ॥ ૩૪ ॥

હે ધામધણી ! પરમધામમાં જેટલાં સુખ છે, આપે તે બધાં મારા હદ્યમાં સ્થાપિત કરી દીધાં છે. મારા હદ્યને પરમધામ બનાવી આપ તેને જેટલાં સુખ પ્રદાન કરો છો, તે સંપૂર્ણ સુખ મારો આત્મા અનુભવ કરે છે.

રૂહ બરનન કરે ક્યા હોએ, જોલોં સ્વાદ ન લે નિસબ્ધત ।
ઈસક ઈલમ જોસ હુકમ, એ સબ મેહેરેં પાઈએ ન્યામત ॥ ૩૫ ॥

જ્યાં સુધી તેને આપના સભન્યના આસ્વાદનનો અનુભવ ન થાય ત્યાં સુધી આ સુખોનું માત્ર વર્ણન કરવાથી આત્માને શું લાભ ? ખરેખર પ્રેમ, જ્ઞાન, જોશ, આવેશ વગેરે અમૂલ્ય નિધિઓ માત્ર આપની કૃપાથી જ પ્રાપ્ત થાય છે.

દિલ કે અંગોં બિના હકકે, ઈત સ્વાદ લીજે ક્યોં કર ।
દેખે સુને બોલે બિના, તો ક્યા અરસ નામ ધરયા ધની બિગર ॥ ૩૬ ॥

જ્યાં સુધી ધામધણી હદ્યરૂપી સિંહસનમાં બિરાજમાન ન થાય ત્યાં સુધી આ આત્મા પરમ આનંદની અનુભૂતિ કેવી રીતે કરે શકે ? ધામધણીના હદ્યમાં બિરાજમાન થયા વિના, તેમના દર્શન કર્યા વિના, તેમની વાતોને સાંભળ્યા વિના તથા તેમની સાથે વાર્તાલાપ કર્યા વિના આ હદ્ય કેવી રીતે પરમધામ બની શકે ?

જો માસૂક સેજ ન આઈયા, દેખ્યા સુન્યા ન કહી બાત ।
સુખ અંગ ન લિયો ઈન સેજ કો, તાએ નિરફલ ગઈ જો રાત ॥ ૩૭ ॥

જેના હદ્યરૂપી પલંગ (શય્યા) પર પ્રિયતમ ધણી પધાર્યા નથી કે તેમનાં દર્શન થયાં નથી તેમનાં વચ્ચન સાંભળવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો નથી, તેમનાથી કોઈ પ્રેમાલાપ થઈ શક્યો નથી તથા તો હદ્યરૂપી શય્યાનું સુખ પ્રાપ્ત થઈ શક્યું નથી એવા આત્માનું આખું જીવન (આખી રાત) વ્યર્થ ગયું છે.

અરસ તુમારા મુઝ દિલ, માહેં અરસ કી સબ વિસાત ।
સબ ન્યામતે ઈનમેં, અરસ બડા હક જાત ॥ ૩૮ ॥

હે ધામધણી ! મારું હદ્ય આપનું પરમધામ છે. એમાં પરમધામની બધી સમૃદ્ધિઓ છે. પરમધામના બધા બ્રહ્મ આત્માઓના હદ્યમાં પરમધામની બધી સમૃદ્ધિઓ સમાઈ ગઈ છે.

પેહેલેં બરનન કરું સિર રાખડી, પીછે બરનન કરું સબ અંગ ।
અખંડ સિનગાર અરસ કો, મેરી રૂહ હમેસા સંગ ॥ ૩૯ ॥

હવે હું સર્વ પ્રથમ શ્રીશયામાજીના મસ્તક ઉપર સુશોભિત મસ્તકાભરણ (રાખડી)નું વર્ણન કરું છું. તે ઉપરાંત તેમના બધા અંગોની શોભાનું વર્ણન કરીશ. આ સમગ્ર શાશ્વત અખંડ પરમધામનો હોવાથી શાશ્વત છે. મારો આત્મા હુંમેશાં તેમની સાથે રહે છે.

સિર પર બની જો રાખડી, કહું કિન વિધ સોભા એ ।
આસમાન જિભી કે બીચ મેં, એકે જોત ખડી લે ॥ ૪૦ ॥

શ્રી શ્યામાજીના શિર પર સુશોભિત રાખડીની શોભા ક્યા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય. આકાશ અને ભૂમિની વચ્ચે માત્ર એનો પ્રકાશ દેખાય છે.

ગૃદ્ધવાએ માનિક બને, બીચ હીરે કી જોત ।
કિનાર ઉપર જો નીલવી, હુઈ જિભી અંબર ઉદોત ॥ ૪૧ ॥

આ રાખડીની ચારે બાજુ માણેક સુશોભિત છે અને મધ્યમાં હીરાની આભા ઝળકે છે. કિનારા પર સુશોભિત નીલમણિની જ્યોતિ આકાશ સુધી લહેરાય છે.

સેંથે ભી સિર કાંગરી, ઔર સિર કાંગરી પાન ।
ઇન સિર સોભા ક્યોં કહું, અલેખે અમાન ॥ ૪૨ ॥

શ્રી શ્યામાજીની માંગ પર સુશોભિત કાંગરી પાનાના પાંદડાના આકારની છે. તે શિર પર એવી રીતે સુશોભિત છે કે એમની ઉપમા આપી શકાતી નથી.

માહેં હારે ખજૂરે ભૂટિયાં, બીચ ફૂલ કરત હૈ જોત ।
જુદે જુદે રંગોં જવેર, ઠૌર ઠૌર રોસની હોત ॥ ૪૩ ॥

એની વચ્ચે હારબંધ નાનાં-નાનાં ફૂલોની સેર સોહે છે. વિવિધ રંગોનાં રત્નોનાં આ ફૂલોથી ચારે બાજુ પ્રકાશ ફેલાય છે.

લાલ સેંથે જોત જવેર કી, દોએ પટલી સમારી સિર ।
બની નંગન કી કાંગરી, બલ બલ જાળી ફેર ફેર ॥ ૪૪ ॥

માંગમાં લાલ સિન્દૂર શોભે છે. બેઉ બાજુના શિરોબંધ (કેશ બાંધવાની પદ્ધી)માં અનેક રત્નોના જ્યોતિર્ભૂત કિરણો ઝળકી રહ્યાં છે. આ બન્ને બાજુના શિરોબંધ શિર પર અતિ શોભે છે. એમાં વિવિધ રત્નોની કાંગરી છે. તેમની અપાર શોભા પર વારંવાર સમર્પિત થવાનું મન થાય છે.

નિલવટ પર સર મોતિન કી, ઉપર નીલવી બીચ માનિક ।
દોઉ તરફોં તીનોં સરે, તીનોં બરાબર માફક ॥ ૪૫ ॥

કપાળ પર મોતીઓની સેર સુશોભિત છે. આ સેરોમાં ઉપર નીલમણિ તથા વચ્ચે માણેકની શોભા છે. માંગની બન્ને બાજુ સમાનપણે આવેલ ત્રણેય સેરો અતિ સુંદર રીતે સુશોભિત છે.

ઇન તીનોં પર કાંગરી, બની સેંથે બરાબર ।
પાંન કટાવ સેંથે પર, એ જુગત કહું ક્યોં કર ॥ ૪૬ ॥

આ ત્રણેય સેરો પર કાંગરી સુશોભિત છે, જે માંગની સાથે એક સરખી બંધ બેઠેલી છે. માંગ પર પાનના પાંદડાના આકારનું અલંકાર સુશોભિત છે. એમની શોભા ક્યા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય?

માનિક મોતી નીલવી, હેમ હીરા પુખરાજ ।
ઇન મુખ સોભા ક્યોં કહું, સિર ખૂબી રહી વિરાજ ॥ ૪૭ ॥

માણેક મોતી, નીલમણિ, હેમ, હીરા, પુખરાજ વગેરેનું આ મસ્તકાભરણ શ્રી શ્યામાજીના શિર

પર અત્યંત શોભાયમાન છે. એમની અનુપમ શોભા જ્ઞાન દ્વારા કેવી રીતે વ્યક્ત થઈ શકે ?

બીચ ફૂલ કટાવ કે, રાખડી કે ગૃદ્વાએ ।
એ જુગત બની મૂલ બેની લગ, ગુંથી નંગ મોતી બેન બનાએ ॥ ૪૮ ॥

આ મસ્તકાભરણના મધ્યમાં તથા ચારે બાજુ ફરતું પુષ્પો, વેલીઓ વગેરેનું સુંદર ચિત્રકામ છે. યુક્તિપૂર્વક બનાવેલ આ આભૂષણ ચોટલાના મૂળ સુધી પહોંચે છે. આ ચોટલો (વેણી) મોતી તથા રત્નોથી ગુંથેલો હોવાથી અતિ સુંદર લાગે છે.

તીન નંગ રંગ ગોફને, તિન એક એક મેં તીન રંગ ।
હીરા માનિક નીલવી, સોભિત કંચન સંગ ॥ ૪૯ ॥

વેણીમાં લટકતાં ત્રણ ફૂમતામાં ત્રણ રંગોનાં ત્રણ રત્નો જરેલાં છે. એક-એક રત્નમાંથી ત્રણત્રણ રંગોની આભા નીકળે છે. હીરા, માણેક અને નીલમણિ આ ત્રણેય સુવર્ણમાં જરેલાં હોવાથી અતિ શોભાયમાન છે.

તીનો ગોફને ઘૂંઘરી, બેન ગુંથી નઈ જુગત ।
બલ બલ જાડો દેખ દેખ કે, રૂહ હોએ નહીં ત્રપત ॥ ૫૦ ॥

આ ત્રણેય ફૂમતાંને છેદે ઘૂંઘરી શોભે છે. આ રીતે શ્રીશયામાજીની વેણી કુશળતાપૂર્વક ગુંથાયેલી છે. તેની અદ્વિતીય શોભાને જોઈ સ્વયં સમર્પિત થવાનો ભાવ પ્રગટ થાય છે. તો પણ આ આત્મા તૃપ્ત થતો નથી.

ચારોં બંધ બેની તલેં, નીલે પીલે સોભિત ।
સોભે નરમ બંધ ચોલીય કે, ખૂબી સાડી તલે દેખત ॥ ૫૧ ॥

આ વેણીની નીચે પાછલા ભાગમાં નીલા અને પીળા રંગમાં ચોળીના ચાર બંધ (કસ) શોભે છે. અત્યંત બારીક ચોલીના બંધોની શોભા સાડીમાંથી સ્પષ્ટ નિરખી શકાય છે.

બેન સોભિત ગૌર પીઠ પર, ચોલી ઔર બંધ ચોલી કે ।
સબ દેત દેખાઈ સાડી મિને, સબ સોભા લેત સનંધ એ ॥ ૫૨ ॥

શ્રીશયામાજીના ગોરા વર્ણના વાંસા પર કાળો ચોટલો અનહં શોભે છે. એની સાથોસાથ ચોળી તથા તેના બંધ પણ અતિ મનોહર છે. આ બધા સાડીમાંથી ઝળહળતાં અત્યંત રળિયામણાં લાગે છે.

લાલ સાડી કે નકસ, માહેં અનેક રંગ કે નંગ ।
મીહીં નકસ ન હોવે જિનતી, કરેં જવેર માહેં જંગ ॥ ૫૩ ॥

શ્રી શયામાજીની સાડી લાલ રંગની છે. તેમાં વિવિધ રંગોનાં રત્નોની અનેક ચિત્રકારી (કસબ કરેલ) છે. આ સૂક્ષ્મ ચિત્રકારીની ગણના થઈ શકતી નથી. એમાં આવેલાં રત્નોનો પ્રકાશ પરસ્પર દ્વારા દ્વારા દેખાય છે.

સિર પર સાડી સોભિત, નીલી પીલી સેત કિનાર ।
તિન પર સોહે કંગરી, કરેં પાંચ નંગ જલકાર ॥ ૫૪ ॥

શ્રી શયામાજીની આ સાડી તેમના શિર પર ખૂબ શોભે છે. એની કિનારી નીલી, પીળી તથા સફેદ રંગની છે. એના પર કંગરી સુશોભિત છે. તેમાંથી પાંચ રત્નોની આભા ઝળકે છે.

સાડી કોર કિનાર પર, નંગ કાંગરી સોભિત ।
કૂલ બેલ કે ખજૂરે, કે છેડો મિને જલકત ॥ ૫૫ ॥

સાડીના પાલવ અને છેડા ઉપર રત્નમય કાંગરી સુશોભિત છે. એમાં પુષ્પ તथા ઘણી વેલીઓની સેરો ઝલકે છે.

કે છાપે બૂટી નકસ, નંગ સાડી બીચ અપાર ।
કે નંગ રંગ ઝલકે બીચ મેં, સોભા ન આવે માહેં સુમાર ॥ ૫૬ ॥

લાલ રંગની સાડીમાં અનેક પ્રકારની ચિત્રકારી છે. એમાં વિવિધ રત્નોનાં નાનાં-નાનાં અનેક કૂલ છે. વચ્ચે-વચ્ચે અનેક રંગોનાં રત્ન ઝલકે છે. આ રીતે આ સાડીની શોભાનો કોઈ પાર નથી.

મુખ ઉજલ ગૌર લાલક લિએ, છબિ જાએ ન કહી જુબાંઅં ।
દેખ દેખ સુખ પાવત, રૂહ હિરદે કે માહેં ॥ ૫૭ ॥

શ્રી શ્યામાજીનું ગૌર મુખારવિંદ અત્યંત ઉજજવળ અને લાલાશ યુક્ત છે. તેમની આ છબિની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી. એને જોઈ મારો આત્મા પોતાના હદ્યમાં અપાર સુખનો અનુભવ કરે છે.

મુખ ચૌક નેત્ર નાસિકા, એ છબિ અંગ અરસ કે ।
અસદેં સિફત ન પોહોંચહીં, બુધ માફક કહી એ ॥ ૫૮ ॥

શ્રી શ્યામાજીનું મુખમંડળ, નેત્ર, નાસિકા, વગેરેનું અનુપમ સૌંદર્ય પરમધામની દિવ્યતાને અનુરૂપ છે. જો કે આ અખંડ સ્વરૂપના વર્ણનમાં નશ્વર જગતના શબ્દો સક્ષમ હોતા નથી. તો પણ પોતાની બુદ્ધિ અનુસાર આ સહેજસાજ વર્ણન થયું છે.

મુખારવિંદ સ્યામાજીય કો, રૂહ દેખ દેખ સુખ પાએ ।
નિલવટ સોહે ચાંદલો, રૂહ બલિહારી તાએ ॥ ૫૯ ॥

રંગ નીલે જોત પાચ મેં, રૂહ ઈતથેં ક્યોં નિકસાએ ।
જો જોત દેખું માનિક, રૂહ વાહી મેં દૂબ જાએ ॥ ૬૦ ॥

શ્રી શ્યામાજીના આભાપૂર્ણ મુખારવિંદનું દર્શન કરી આત્મા અપાર સુખનો અનુભવ કરે છે. તેમના કપાળ પર ટીકો શોભે છે. આવી અનુપમ છબિ પર આત્મા વારંવાર સમર્પિત થવા ઈચ્છે છે. એમાં જરેલાં પાચ રત્નોની નીલી આભા તથા માણેકની લાલ આભાને જોઈને આત્માની દાઢિ ત્યાં સ્થિર થઈ જાય છે.

કરે આકાસ મોતી ઉજલ, જોત લટકે લેવે તરંગ ।
આસિક રૂહ ક્યોં નિકસે, ક્યોંએ ન છૂટે લગ્યો દિલ રંગ ॥ ૬૧ ॥

તેમાં સંયોજેલ ઉજજવળ મોતીનો પ્રકાશ આકાશમાં ફેલાયેલો એવો દેખાય છે જાણે ઉજજવળ જ્યોતિની લહેરો (તોરણની જેમ) લટકી રહી હોય. જેના હદ્યમાં આ શોભાની મસ્તી આવી ગઈ છે એવા અનુરાગી આત્માઓની દાઢિ એમાં સ્થિર થઈ જાય છે. એનાથી કોઈ પણ રીતે દૂર જઈ શકતી નથી.

શ્રવનોં સોહે પાનડી, માનિક કે રંગ સોએ ।
ઔર રંગ માહેં નીલવી, જોત કરત રંગ દોએ ॥ ૬૨ ॥

કાનોમાં પાનનાં પાંદડાના આકારનું ઘરેણું સુશોભિત છે. જેમાં માણેક અને નીલમણિ જડેલાં છે. તે બન્ને રત્નોનાં અલગ-અલગ રંગોનાં કિરણો પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરતાં દેખાય છે.

મોતી પાંને પુખરાજ, લરેં લટકત ઈન ।
તરંગ ઉઠત આકાસ મેં, કિરના કરત રોસન ॥ ૬૩ ॥

એમાં મોતી, પના અને પુખરાજ જડેલી પાંદડીઓ લટકે છે. એમાંથી નીકળતાં કિરણો એટલાં જ્યોતિર્મય છે કે તેમના તરંગો આકાશમાં ફેલાઈ જાય છે.

મુરલી સોભિત મુખ નાસિકા, લટકે મોતી નંગ લાલ ।
નિરખ દેખું માહેં નીલવી, તો તબહીં બદલે હાલ ॥ ૬૪ ॥

શ્રી શ્યામાજીના પ્રભાપૂર્ણ મુખમંડળની નાસિકામાં મુરલી (નાની નથ) સુશોભિત છે. એમાં લાલાશ યુક્ત મોતી લટકે છે. એમાં નીલમણિ પણ જડેલાં છે. જ્યારે એના પર દાષ્ટિ પડે છે ત્યારે મનની સ્થિતિ જ બદલાઈ જાય છે.

ન્યારી ગતિ નૈનન કી, અતિ અનિયારે લોચન ।
ઉજલ માહેં લાલક લિએ, અતંત તેજ તારન ॥ ૬૫ ॥

શ્રી શ્યામાજીનાં નયનોની ચાલ નિરાળી છે. તેમની આંખો અતિ અણિયારી છે. લાલાશયુક્ત આ નેત્ર અતિ ઉજજવળ છે. તેમની વચ્ચેની પુતળીઓ અત્યંત તેજોમય છે.

ભૌં ભૂકુટી અતિ સોભિત, રંગ સ્યામ અંગ ગૌર ।
કેહેની જુબાં ન આવત, કઢૂ અરસ રૂહેં જાનેં જહૂર ॥ ૬૬ ॥

શ્રી શ્યામાજીના ગૌર મુખમંડળ પર અણિયાળાં નેત્રોની પાંપણો અને ભૂકુટીની શ્યામલતા અત્યંત સુશોભિત છે. આ અનુપમ શોભાનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા થઈ શકતું નથી. પરમધામના આત્માઓ જ આ અદ્વિતીય છબિનું દર્શન કરી શકે છે.

સોભા લેત હેં ટેઢાઈ, નૈના રંગ રસ ભરે ।
એ સોઈ રૂહેં જાનહીં, જાકી છાતી છેદ પરે ॥ ૬૭ ॥

એમની ત્રાંસી નજર અતિ શોભાયુક્ત છે. એમાં પ્રેમપૂર્ણ આનંદની રંગમય છટા દાષ્ટિગોચર થાય છે. આ અનુપમ છબિને બ્રહ્મ આત્માઓ જ જાણે છે, જેમનું હૃદય શ્યામાજીની તિરછી નજરથી ઘાયલ થાય છે.

મીઠે નૈન રસીલે નિરખત, માહેં રસમ દેત દેખાએ ।
ઘાર પૂરા દેખત, મેહેર ભરે સુખદાએ ॥ ૬૮ ॥

આ મધુર નયનોમાં પ્રેમની માદકતા જળકે છે, સાથોસાથ થોડીક લજજા પણ દેખાય છે. શ્રી શ્યામાજ આ કૃપાપૂર્ણ સુખદાયી નયનોથી પ્રેમ પૂર્વક જુએ છે.

અનેક ગુન ઈન નૈન મેં, ગિનતી ન હોવે તાએ ।
સુખ દેત અલેખે સબ અંગોં, નૈના ગુન ક્યોંએ ના ગિનાએ ॥ ૬૮ ॥

આ નયનો અસંખ્ય ગુણોથી પરિપૂર્ણ છે, જેની ગણતરી થઈ શકતી નથી. જો કે શ્રીશયામાજીનાં બધા અંગો અસંખ્ય સુખો પ્રદાન કરે છે તો પણ આ નયનોનાં ગુણોની ગણતરી તો બિલકુલ અસંભવ જ છે.

સનકૂલ મુખ અતિ સુંદર, ગૌર હરવટી સલૂક ।
લાંક અધુર દંત દેખત, જીવ હોત નહીં ટૂક ટૂક ॥ ૭૦ ॥

શ્રી શયામાજીનું પ્રસન્ન મુખમંડળ ધાણું સુંદર છે. તેમાં ગૌરાવર્ણની ચિબુક (હડપચી) શોભાયમાન છે. ચિબુકના ઉપરની ઊંડાઈ, અધરોજ અને દંતાવલીની શોભા જોઈને આ જીવ કેમ પીગળી જતો નથી ?

મુખ ચૌક અતિ સુંદર, અતિ સુંદર દોઉ ગાલ ।
કહી ન જાએ છબિ સલૂકી, નિપટ ઉજલ માહેં લાલ ॥ ૭૧ ॥

શ્રી શયામાજીનું મુખમંડળ અને બન્ને ગાલ અતિ સુંદર છે. લાલાશયુક્ત અતિ ઉજજવળ આ અલૌકિક છબિની સુંદરતા નક્કી શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી જ નથી.

સાત રંગ માહેં જલકત, લેહેરી લેત દો જાલ ।
દોઉ ફૂલ સોભિત મુખ જાલકે, જુબાં કયા કહે ઈન મિસાલ ॥ ૭૨ ॥

ફિરતે મોતી સોભિત, માહેં માનિક પાચ કુંદન ।
હીરે લસનિએં નીલવી, સાતોં અંબર કરેં રોસન ॥ ૭૩ ॥

શ્રી શયામાજીનાં કાનમાં ધારણ કરેલાં કુંડલોમાં સાત રંગોનાં ડિરણો લહેરાય છે. એમના મુખ પર બે (કર્ણ) ફૂલ શોભે છે. એમની અનુપમ શોભા શબ્દોમાં કેવી રીતે વ્યક્ત થઈ શકે ? એમની ચારે બાજુ મોતી સુશોભિત છે તથા વચ્ચે માણેક, પાચ, કુંદન, હીરા, લસણિયા, નીલમણિ વગેરે સાત રત્ન જડેલાં છે. તેમનો પ્રકાશ સમગ્ર આકાશને પ્રકાશિત કરે છે.

હેમ નંગ નામ લેત હોં, માનોં કે પેહેને બનાએ ।
એ વિધ અરસ મેં હૈ નહીં, જુબાં સકે ન સિફિત પોહોંચાએ ॥ ૭૪ ॥

સુવર્ણ તથા રત્ન વગેરેનું નામ લેવાથી એવું લાગે છે જાણે આ કોઈના દ્વારા બનાવેલ છે. પરન્તુ પરમધામમાં આવી સ્થિતિ નથી કે ત્યાં કોઈ વસ્તુ બનાવવામાં આવે. એટલા માટે ત્યાંની આ શાશ્વત વસ્તુઓની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકતી નથી.

કે રંગ કરેં એક છિન મેં, નઈ નઈ જુગત દેખાએ ।
સોહેં હમેસા સબ અંગોં, પેહેને સોભિત ચિત ચાહે ॥ ૭૫ ॥

પરમધામની આ વિશેષતા છે કે ત્યાંની પ્રત્યેક વસ્તુ ક્ષણભરમાં અનેક રંગોમાં દેખાય છે. આ રીતે બધાં અંગો પર સુશોભિત આ અલંકારો પણ હૃદયની ભાવનાને અનુરૂપ પહેરેલાં દેખાય છે.

ચીજ સબે અરસ યેતન, બસ્તર યા ભૂષન ।
સુખ લેત હક્કે અંગ કા, યોં કરત અતિ રોસન ॥ ૭૬ ॥

વસ્ત્રો તથા અલંકારો સહિત પરમધામની બધી વસ્તુઓ યેતન છે. તે પણ શ્રીરાજજી અને શ્યામાજીનાં અંગોનો સ્પર્શ પ્રાપ્ત કરી આનંદનો અનુભવ કરે છે. એ કારણે તેમની આભા અધિક ગ્રાટે છે.

હર નંગ મેં સબ રંગ હૈં, હર નંગ મેં સબ ગુન ।
સો નંગ લે કદ્ધું ન બનાવત, સબ દિલ ચાહ્યા હોત રોસન ॥ ૭૭ ॥

પરમધામના પ્રત્યેક રત્નમાંથી બધા પ્રકારના રંગોની આભા ઝળકે છે. આ રીતે પ્રત્યેક રત્નમાં બધા પ્રકારના ગુણ પણ મોજૂદ છે. એટલા માટે આ રત્નોને લઈને કોઈ પણ અલંકારો બનાવી શકતા નથી. આ બધા હદ્યની ભાવના પ્રમાણે સાકાર રૂપ લઈ પ્રકાશિત થઈ જાય છે.

બસ્તર ભૂષન કેહેત હોં, હેમ રેશમ રંગ નંગ ।
ના પેહેન્યા ના ઉતારિયા, એ દિલ ચાહ્યા સોભિત અંગ ॥ ૭૮ ॥

પરમધામનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો વિશે પણ શું કહેવું ? એમાં જરૂરાં હેમ, રેશમ તથા વિવિધ પ્રકારનાં રત્નોની આભા અદ્વિતીય હોય છે. એમને પહેરવા કે ઉતારવાની જરૂરત નથી. એ તો હદ્યની ઈચ્છા માત્રથી અંગોમાં આપમેળે જ સુશોભિત થઈ જાય છે.

યોં દિલ ચાહ્યા બસ્તર, ઔર દિલ ચાહ્યા ભૂષન ।
જબ જિન અંગ દિલ જો ચાહે, આગૂં રોસન હોત માહે છિન ॥ ૭૯ ॥

આ પ્રમાણે પરમધામના સમગ્ર વેશભૂષા અને અલંકારો વગેરે બધા ઈચ્છા - અનુકૂળ સુશોભિત હોય છે. જેના હદ્યમાં જેવી ઈચ્છા ઉત્પન્ન થાય છે, તે સમયે આ તે જ રૂપે એ પ્રકાશિત થઈ જાય છે.

સુંદર સરૂપ છબિ દેખ કે, ફેર ફેર જાઉં બલ બલ ।
જો રૂહ હોવે અરસ કી, સો યાહી મેં જાએ રલ ગલ ॥ ૮૦ ॥

આવાં દિવ્ય વસ્ત્રો તથા અલંકારો ધારણ કરેલાં શ્રી શ્યામાજીની સુંદર છબિ જોઈને હું વારંવાર સમર્પિત થાઉં છું. જે આત્માઓ પરમધામના હશે તેઓ નક્કી આ અદ્વિતીય છબિને જોઈને એમાં લીન થઈ જશે.

નરમ લાંક અતિ બારીક, પેટ પાંસલી અતિ ગૌર ।
એ છબિ રૂહ રંગ તો કહે, જો હોવે અરસ સહ્યર ॥ ૮૧ ॥

શ્રી શ્યામાજીના પૃષ્ઠ ભાગની ઊંડાઈ અતિ સુંદર, સુકોમળ અને સૂક્ષ્મ છે. તેમનું પેટ અને પાંસળી અત્યંત ગૌર વર્ણનાં છે. જેની પાસે ત્યાંની જાગૃત બુદ્ધિ હોય તે આત્મા આ દિવ્ય છબિનાં રંગનું વર્ણન કરી શકે છે.

બલ બલ જાઉં મુખ સલૂકી, બલ બલ જાઉં રંગ છબ ।
બલ બલ જાઉં તેજ જોત કી, બલ બલ જાઉં અંગ સબ ॥ ૮૨ ॥

શ્રી શ્યામાજીનું દિવ્ય મુખમંડળ, તેમનું રૂપ લાવણ્ય અને ગૌરવર્ણ પર હું મારી જાતને ઓવારી

નાખું છું. આ રીતે જેમાંથી દિવ્ય જ્યોતિ નીકળે છે એવાં તેમનાં બધાં અંગો પર મારી જાતને સમર્પિત કરી દઉં.

સ્યામ ચોલી ગૌર અંગ પર, સોભા લેત અતંત ।
સોહેં બેલી કટાવ, જુબાં કહા કહે સિફત ॥ ૮૩ ॥

શ્રી શ્યામાજ્ઞા ગૌર વર્ણ - રંગના અંગ પર ધારણ કરેલી શ્યામ રંગની ચોળી અત્યંત સુશોભિત લાગે છે. તેમાં કરેલી વેલની ચિત્રકારી એટલી સુશોભિત છે કે તેમનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા થઈ શકતું નથી.

મોહોરી પેટ ઔર ખડપે, ચોલી નક્સ કટાવ ।
બાજૂ ખભે ઉર ઊપર, માનોં કે ઝૂલ જડાવ ॥ ૮૪ ॥

આ ચોળીની મોરી, પેટનો ભાગ, ખડપા તથા તેના પર કરેલી ચિત્રકારી અત્યંત સુશોભિત છે. ચોળીની બાંધ, ખભા તેમજ છાતીના ભાગ વગેરે પર કરેલી ઝૂલોની ચિત્રકારી જ્ઞાને વાસ્તવિક ઝૂલ જ હોય, એ રીતે સુશોભિત છે.

પાંચ હાર અતિ સુંદર, હીરે માનિક મોતી લસન ।
નીલવી હાર આસમાન લોં, જંગ પાંચોં કરેં રોસન ॥ ૮૫ ॥

શ્રી શ્યામાજ્ઞાએ પાંચ રત્નોની અતિ સુંદર માળાઓ પહેરી છે. હીરા, માણેક, મોતી, વૈદૂર્યમણિ અને નીલમણિના આ હારોનો જ્યોતિર્મય પ્રકાશ આકાશમાં વ્યાપ્ત થઈ દ્વારા દેખાય છે.

ઈન નંગોં જોત તબ પાઈએ, જબ નજર દીજે આસમાન ।
સબ જોત જંગ કરત હું, કોઈ સકે ન કાઢું ભાન ॥ ૮૬ ॥

આ રત્નોની જ્યોતિ આકાશમાં દર્શિ કરતાં અમને ત્યાં સ્પષ્ટ દેખાય છે. આ બધાં રત્નોનો પ્રકાશ પરસ્પર દ્વારા કરે છે. એમાંથી કોઈ પણ એક બીજાને હરાવી શકતો નથી.

જો નંગ પેહેલે દેખિએ, પીછે દેખિએ આકાસ ।
તબ યાહી કી જોત બિના, ઔર પાઈએ નહીં પ્રકાસ ॥ ૮૭ ॥

આ રત્નોમાં સર્વમધ્યમ જેના ઉપર પહેલી નજર પડે છે અને તેના પ્રકાશને આકાશમાં જોવા લાગીએ છીએ ત્યારે સમગ્ર આકાશમાં એ એકના પ્રકાશ સિવાય બીજું કાંઈ પણ દેખાતું જ નથી.

બીચ હારોં કે દુગુંગી, પાચ પાંને હીરે નંગ ।
માહેં લસનિએં નીલવી, કરેં પાંચોં આપુસ મેં જંગ ॥ ૮૮ ॥

આ હારોની વચ્ચે દુગુંગી (પેન્ડન્ટ) સુશોભિત છે. તેમાં જડેલાં પાચ, પન્ના, હીરા વૈદૂર્યમણિ (લસણિયા) અને નીલમણિ, આ પાંચેય રત્નોનો પ્રકાશ પરસ્પર દ્વારા કરતો દેખાય છે.

પાંચોં હારોં કે ઊપર, ડોરા દેખત જડાવ ।
કે બેલ ઝૂલ પાત નક્સ, કહ્યો ન જાએ કટાવ ॥ ૮૯ ॥

દોરીમાં પરાવેલાં આ પાંચેય રત્નોની માળાઓની દોરી પણ અતિ સુશોભિત છે. એમાં વિવિધ પ્રકારની વેલીઓ, ઝૂલ પાંદડા વગેરેની ચિત્રકારી સુશોભિત છે. એમનું વર્ણન કરી શકતું નથી.

મોતી માનિક પાંને લસનિએં, પાચ હેમ પુખરાજ ।
ઔર ભૂષન કે સોશોભિત, રહ્યા સબ પર ડોરા બિરાજ ॥ ૮૦ ॥

મોતી, માણેક, પન્ના, વૈદૂર્યમણિ, પાચ, હેમ, પુખરાજ વગેરે હારો સિવાય અન્ય જે પણ
અલંકારો છે તે બધામાં આ દોરી અત્યંત સુશોભિત છે.

કંઠલે ઉપર ચોલીય કે, બેલ ધરત અતિ જોત ।
ઔર ભી માનિક મોતી નીલવી, ડોરા તિન પર કરત ઉદોત ॥ ૮૧ ॥

ચોળીની કિનારીમાંની વેલની ચિત્રકારીમાંથી જ્યોતિર્ભય કિરણો નીકળે છે. એ ઉપરાત માણેક,
મોતી, નીલમણિની સાથો-સાથ સુશોભિત તે દોરીમાંથી તેજોમય પ્રકાશ પણ નીકળે છે.

ચાર સરેં ઈત ચીડકી, હર સર મેં રંગ દસ ।
સો રંગ ઈન જુબાં ન આવહી, રંગ રૂહ ચાહિલ અરસ ॥ ૮૨ ॥

શ્રી શ્યામાજીના કંઠમાં ચાર સેરોવાળો ચીડ હાર શોભે છે. એમાં એક એક સેરમાં દશ-દશ
રંગોની આભા જલકે છે. આ રંગોનું વર્ણન જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી. આ બધા રંગો બ્રહ્મ-
આત્માઓના હદ્યની ભાવનાને અનુરૂપ સોહે છે.

કંઠસરી ઈન ઉપર, રહી કંઠ કો મિલ ।
ન આવે નિમૂના ઈનકા, જાને આસિક રૂહ કા દિલ ॥ ૮૩ ॥

એ બધાની ઉપર ગળામાં બંધ બેઠેલી કંઠસરી (ઉપગ્રીવા) શોભે છે. આ દિવ્ય આભૂષણની કોઈ
ઉપમા જ નથી. અનુરાગી આત્માઓનું હદ્ય જ એની શોભાનો અનુભવ કરી શકે છે.

નામ નંગોં કા લેત હોં, કેહેત હોં જડાવ જુબાંએ ।
સબદાતીત તો કહાવત, જો સિફત ઈત પોહોંચત નાહે ॥ ૮૪ ॥

જો કે આ દિવ્ય અલંકારોમાં જરૂરાં રત્નોનું નામ લઈ તેના જડતરની વાત કરી રહ્યો છું. એમની
શોભા એટલા માટે શબ્દાતીત છે કે જગતના કોઈ પણ શબ્દ એમને વ્યક્ત કરી શકતા નથી.

દોઉ બાજૂબંધ બિરાજત, તામેં કેહેત જડાવ ।
માહેં રંગ નંગ કે આવત, એ જડાવ કહ્યા ઈન ભાવ ॥ ૮૫ ॥

શ્રી શ્યામાજીના બન્ને બાહુઓ પર બાજૂબંધ સુશોભિત છે. તેમાં પણ વિવિધ રત્નો જરૂરાં છે.
તેની અંદર વિવિધ રંગોનાં અનેક રત્નો સુશોભિત છે. એને ભાવથી જરૂરાં કહેવામાં આવ્યાં
છે.

જો સોભા બાજૂબંધ મેં, હિસા કોટમા કહ્યા ન જાએ ।
મૈં કહું ઈન દિલ માઝક, વહ પેહેનત હું ચિત ચાહે ॥ ૮૬ ॥

આ બાજૂબંધની અદ્વિતીય શોભાનો કરોડમો ભાગ શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતો નથી. હું તો
મારા હદ્યની સમજણ પ્રમાણે એમનું વર્ણન કરી રહ્યો છું. શ્રી શ્યામાજ પોતાની ઈચ્છાનુસાર
એમને ધારણ કરે છે.

સ્યામ સેત લાલ નીલવી, બાજૂબંધ ઔર કુમક ।
તિન કુંદન જરી ઝલકત, લેત લેહેરી જોત લટકત ॥ ૮૭ ॥

આ બાજૂબંધમાં શ્યામ, શૈત, લાલ તથા નીલા રંગનાં રત્નો સુશોભિત છે. એમના ફૂમતાંમાં પણ જરીની સાથે જડેલાં આ રત્નો સુશોભિત છે. લટકતાં આ ફૂમતાંમાંથી પ્રકાશના તરંગો જળહળે છે.

મોહોરી તલે જો કંકની, સ્વર મીઠે ઝન બાજત ।
નંગ કટાવ એ કંગરી, ચૂડ પર જોત અતંત ॥ ૮૮ ॥

આ ચોળીની મોરીની નીચે કંકણી છે, જેમાંથી મધુર સ્વર રણજણો છે. ચૂડલીના કિનારે વિવિધ રત્નોની કંગરી તથા મીનાકારી સુશોભિત છે. તેમાંથી અનંત જ્યોતિ નીકળે છે.

ચૂડ કોંની કાંડે લગ, ચૂડી ચૂડી હર નંગ ।
નંગ નંગ કે રંગ ઉઠેં, તિન રંગ રંગ મેં કે તરંગ ॥ ૮૯ ॥

શ્રી શ્યામાજના હાથોમાં કાંડાથી લઈ કોણી સુધી મોટો ચૂડલો શોભે છે. તેમની ઉપર વિવિધ રંગોના રત્નોની ચૂડલીઓ શોભાયમાન છે. પ્રત્યેક રત્નમાંથી વિવિધ રંગોની લહેરો ઉઠે છે.

ઈન વિધ કે રંગ ઈન જુબાં, ક્યો કર આવે સુમાર ।
ન આવે સુમાર રંગ કો, ના કદ્ધ જોત કો પાર ॥ ૧૦૦ ॥

એના વિવિધ રંગોનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા થઈ શકતું નથી કેમકે એમનો કોઈ પાર નથી. ન તો તે રંગોનો કોઈ પાર છે કે ન તો તેમાંથી નીકળતી જ્યોતિનો કોઈ પાર છે. (અર્થાત્ રંગ અને એમાંથી નીકળતી જ્યોતિ અપરંપાર છે.)

ચૂડ આગું ડોરે દો સોભિત, ઔર કંકની સોભે ઉપર ।
દોડી તરફોં તેજ જોત કે, કંકની બોલત મીઠે સ્વર ॥ ૧૦૧ ॥

ચૂડલીના આગળ બે દોરા સુશોભિત છે. તેની ઉપર કંકણી શોભા આપી રહી છે. આ બન્નેનો પ્રકાશ બન્ને બાજુઓથી જળહળે છે અને બન્નેમાંથી મધુર સ્વર નીકળે છે.

ડોરે કંચન નંગ કે, તિન આગું નવધરી ।
નવ રંગ નવધરી મિને, રહી આકાસ જોત ભરી ॥ ૧૦૨ ॥

આ બન્ને દોરાઓમાં કંચન રંગનાં રત્નો શોભે છે. તેની આગળ નવધરી છે. આ નવધરીમાં નવ પ્રકારના રંગો છે જેનો પ્રકાશ સમગ્ર આકાશમાં ફેલાઈ જાય છે.

પોહંચે હથેલી હાથ કે, અતંત રંગ ઉજલ ।
બલ જાડિં છબિ લીકોં પર, નિપટ અતિ કોમલ ॥ ૧૦૩ ॥

હાથના પહોંચા પર અતિ ઉજજવળ રંગની પહોંચી ધારણ કરેલી છે. અત્યંત કોમળ હથેળીની સૂક્ષ્મ રેખાઓની શોભા પર હું ઓવારી જાઉ છું.

દોડી હાથ કી અંગુરી, પતલિયાં કોમલ ।
ચરન ન છૂટે આસિક સે, ઈતથેં ન નિકસે દિલ ॥ ૧૦૪ ॥

બન્ને હસ્તકમલની પાતળી આંગળીઓ અતંત કોમળ છે. જ્યારે અનુરાગી આત્માઓના

હદ્યમાંથી ચરણકુમલની શોભા દૂર થતી નથી, તો તે કરકુમલોની શોભાને કેવી રીતે ધારણ કરી શકે છે ?

પાંચ પાંચ અંગુરી જુદી જુદી, અતિ કોમળ છબિ અંગુરી ।
દોડી અંગૂઠો આરસી, ઔર આઈં રંગ આઠ મુંદરી ॥ ૧૦૫ ॥

પાંચેચ આંગળીઓની શોભા અલગ-અલગ પ્રકારની છે. આ બધી આંગળીઓ અત્યંત કોમળ છે. બન્ને અંગૂઠાઓમાં દર્પણ રંગની અંગૂઠીઓ છે અને અન્ય આઠ આંગળીઓમાં આઠ મુદ્રિકાઓ છે.

પાચ પાંને કંચન કે, નીલવી ઔર હીરે ।
લસનિએ ઔર ગોમાદિક, રંગ પીત પોખરે ॥ ૧૦૬ ॥

આ આઠેચ મુદ્રિકાઓ (વીટીઓ) પાચ, પન્ના, કંચન, નીલમણિ, હીરા, વૈદ્વયમણિ, ગોમેદ અને પુખરાજની છે.

દરપન રંગ દોડી અંગૂઠી, ઔર નંગોં કે દરપન ।
કર સિનગાર તામે દેખત, નખ સિખ લગ હોત રોસન ॥ ૧૦૭ ॥

બન્ને અંગૂઠીઓ દર્પણ રંગની છે. કેમકે એમાં દર્પણ રંગનાં રત્નો સુશોભિત છે. શ્રી શ્યામાજી શાણગાર કરી આ અંગૂઠીમાં જુએ છે. તેમાં નખથી લઈ શિખા સુધીનો સંપૂર્ણ શાણગાર દેખાય છે.

આગું ઈન નખ જોત કે, હોવે સૂર કે કોટ ।
સો સૂર ન આવે નજરોં, એક નખ અની કી ઓટ ॥ ૧૦૮ ॥

આ આંગળીઓના ટેરવામાં પ્રકાશમય નખ સુશોભિત છે. તેમના પ્રકાશની સામે કરોડો સૂર્યનો પ્રકાશ પણ નિસ્તેજ થઈ જાય છે. એટલું જ નહીં એક નખના કણની જ્યોતમાં પણ તે સૂર્ય દેખાતો નથી.

એ ઝૂઠ નિમૂના ઈત કા, હક્કો દિયા ન જાએ ।
ચુપ કિએ ભી ના બને, કેહે કેહે રૂહ પછતાએ ॥ ૧૦૯ ॥

જો કે આ નશ્વર જગતનું કોઈપણ ઉદાહરણ પરમાત્મા માટે આપી શકાય નહીં, પરન્તુ કાંઈ કલ્યા વગર મૌન પણ નથી રહેવાતું. આ નશ્વર ઉદાહરણો આપી આ આત્મા પશ્ચાત્તાપ કરે છે.

નીલી અતલસ ચરનિયાં, કે બેલ કટાવ નકસ ।
ચીન કિનારે જો દેખોં, જાનોં એક પેં ઔર સરસ ॥ ૧૧૦ ॥

શ્રી શ્યામાજીએ નીલા રંગનો અત્યંત મુલાયમ ચણિયો પહેર્યો છે. એમાં અનેક પ્રકારના ભરત અને વેલીઓની ચિત્રકારી છે. એની કિનારના ઘેરને જુઓ. એમાંના સળ એક એકથી ચિયાતાં સુંદર લાગે છે.

માહેં બેલ ઝૂલ કે ખજૂરેં, નંગૈ કે બસ્તર ।
નરમ સખત જો દિલ ચાહે, જોત સુગંધ સબ પર ॥ ૧૧૧ ॥

એમાંની વિવિધ પ્રકારનાં પુષ્પો તથા વેલીઓના વળાંક એવી રીતે શોભે છે કે જેને લઈને આખું વલ્લ રત્નમય દેખાય છે. આ રત્નોમાં ઈચ્છાનુકૂળ કોમળતા તથા કઠોરતા દેખાય છે. આ બધામાં

સુગંધ છે જ અને બધામાંથી પ્રકાશ પણ નીકળે છે.

નવ રંગ ઈન નાડી મિને, તાના બાના સબ નંગ ।
જાનોં બને જવેરન કે, નક્સ રેસમ યા રંગ ॥ ૧૧૨ ॥

ઈજારબંધ (નાડી)માં નવ રંગ છે. નવરંગોનાં વિવિધ રત્નોનાં તાણા-વાણાથી આ બનાવેલી છે.
એવું દેખાય છે કે આ રત્નોથી બનાવેલ છે કે રેશમ પર રત્નો કે રંગોનું ચિત્રકામ કરવામાં આવ્યું છે.

અચરજ અદ્ભુત દેખત, બસ્તર યા ભૂષન ।
નરમ ખૂબી ખુસબોએ, ભરયા આસમાન મેં રોસન ॥ ૧૧૩ ॥

આ વસ્ત્ર તથા અલંકારોમાં અદ્ભુત વિચિત્રતા જોવા મળે છે. એમની મૂદૃતા અને સુગંધની
પણ અદ્ભુત શોભા છે. એમનો પ્રકાશ આકાશમાં છવાઈ જાય છે.

અરસ મેં નકલ હૈ નહીં, જ્યો અંગ ત્યો બસ્તર ભૂષન ।
જબ જિન અંગ જો ચાહિએ, તિન સૌ બેર હોએ મિને બિન ॥ ૧૧૪ ॥

પરમધામમાં કોઈપણ પ્રકારની નકલ નથી. ત્યાંનાં સ્વરૂપોના જેવા દિવ્ય રંગ છે તેવી રીતનાં
વસ્ત્ર અને અલંકારો પણ દિવ્ય છે. જ્યારે જે અંગોમાં વસ્ત્ર અથવા અલંકારોની જરૂરત ઊભી
થાય ત્યારે તે જ સમયે તેમાં વસ્ત્ર તથા અલંકાર ક્ષણમાત્રમાં જ સો વાર બદલાતાં જોવા મળે છે.

જૈસા સુખ દિલ ચાહે, બસ્તર ભૂષન તૈસે દેત ।
સબ ગુન અરસ ચીજ મેં, સબ સુખ ઈસક સમેત ॥ ૧૧૫ ॥

તેમનું હૃદય જેવી સુખદ અનુભૂતિ ઈચ્છે છે, આ વસ્ત્ર તથા અલંકાર તે રીતની અનુભૂતિ કરાવે
છે. પરમધામની પ્રત્યેક વસ્તુમાં દરેક પ્રકારના ચુણો મોજૂદ છે. તેમાંથી પ્રેમની સાથોસાથ દરેક
પ્રકારનું સુખ પણ ગ્રાપ્ત થાય છે.

એ ચરન અંગ અરસ કે, સબદ ન પોહોંચે ઈત ।
લાલ ઉજલ રંગ સલૂકી, મુખ કહી ન જાએ સિફત ॥ ૧૧૬ ॥

શ્રી શ્યામાજ્ઞના ચરણ પરમધામના જ અંગ છે, એમનું વર્ણન કરવામાં સંસારના શબ્દો સક્ષમ નથી.
આ ચરણોનો લાલ રંગ અત્યંત ઉજજવળ છે. એમની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી.

મૈં કહું સિફત સલૂકી, પર કેહે ન સકોં કર્યોંએ કર ।
પૂરા એક અંગ કેહે ના સકોં, જો નિકસ જાએ ઉમર ॥ ૧૧૭ ॥

હું ચરણોના દિવ્ય ઘાટનું વર્ણન કરવા ઈચ્છું છું. પરન્તુ કોઈપણ રીતે વર્ણન કરી શકતો નથી.
સમગ્ર આયુષ્ય વીતી જવા છતાં પણ કોઈ એક અંગનું પૂર્ણરૂપે વર્ણન થઈ શકતું નથી.

જો કદી કહું નરમાઈ કી, ઔર લીકોં સિફત ।
આએ જાએ આરવલ, સબદ ન ઈત પોહોંચત ॥ ૧૧૮ ॥

આ ચરણોની કોમળતા તથા એમની રેખાઓના મહિમાનું ગાન કરવામાં તો કેટલાંય વર્ષો વીતી
જાય તેમ છતાં એ શબ્દો પૂરા વર્ણન સુધી પહોંચી શકશે નહીં.

જો કહું ખૂબી રંગ કી, જોત કહું લાલ ઉજલ ।
એ ક્યો આવે સબદ મેં, જો કદમ બકા નેહેચલ ॥ ૧૧૬ ॥

જો હું એમના રંગોનું વર્ણન કરું તો તેમના ઉજજવળ લાલ રંગની શોભા શજદો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી. કેમકે આ ચરણકમલ અખંડ પરમધામનાં છે.

રંગ ઉજલ નરમાઈ ક્યો કહું, ઔર ચરન કી ખુસખોએ ।
એ જુબાં અરસ ચરન કી, ક્યો કર બરનન હોએ ॥ ૧૨૦ ॥

આ ચરણોની કોમળતા, ઉજજવળતા અને તેની સુગંધીનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? કેમકે સ્વખનવત્તુ જગતની જીબ દ્વારા અખંડ પરમધામનાં આ ચરણકમલોની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ?

ફના ટાંકન ઘૂંટિયાં, ઔર કાંડે અતિ કોમલ ।
રંગ સોભા સલૂકી છોડકે, આગું આસિક ન સકે ચલ ॥ ૧૨૧ ॥

આ શ્રી ચરણોના પંજા, પાની, ઘૂંટી અને કાંદું અત્યંત કોમળ છે. એમની લાલ રંગની શોભા અને સુંદરતાને છોડી પ્રેમી આત્માની દષ્ટિ આગળ વધી શકતી નથી.

અબ કહું ભૂષન ચરન કે, કાંબી કડલી ઘૂંઘરી ।
જલકેં નંગ જુદે જુદે, ઈન પર ઝન બાજે ઝાંઝરી ॥ ૧૨૨ ॥

હવે ચરણોના અલંકારોનું વર્ણન કરે છે. જેમાં કાંબી, કડલાં, ઘૂંઘરું સુશોભિત છે. એમાં જુદાજુદા રત્નોની આભા ઝળહળે છે. એની ઉપર પહેરેલી ઝાંઝરી ઝનઝન રણકાર કરે છે.

એક હીરે કી ઝાંઝરી, દિલ રુચતી રંગ અનેક ।
નકસ કટાવ બૂટી લે, કિન વિધ કહું વિવેક ॥ ૧૨૩ ॥

જો કે આ ઝાંઝરી એક જ હીરાની છે. પરન્તુ એમાં ઈચ્છા પ્રમાણે અનેક રંગોની આભા ઝળહળે છે. એમાં ચિત્રકારીની સાથે અનેક જડતર અને નાના-નાના ફૂલોની મીનાકારી સુશોભિત છે. આ રીતે એની શોભાનું વર્ણન કરી શકતું નથી.

પાંચ નંગ કી ઘૂંઘરી, દિલ રુચતી બોલત ।
દિલ ચાહે રંગ દેખાવત, દિલ ચાહી સોભિત ॥ ૧૨૪ ॥

ઘૂંઘરુંમાં પાચ રત્નો સુશોભિત છે. તેમાંથી રૂચિ અનુસાર ધ્વનિ નીકળે છે. તેમાં ઈચ્છાને અનુરૂપ રંગો દેખાય છે. તેમની સંપૂર્ણ શોભા હદ્યની ઈચ્છાને અનુરૂપ હોય છે.

કે રંગ કડી મેં દેખત, જાનો કે હેમ નંગ જડિત ।
સો સોભિત સબ દિલ ચાહે, નિત નએ રૂપ ધરત ॥ ૧૨૫ ॥

કડામાં પણ અનેક રંગોની આભા ઝળહળે છે. એવું દેખાય છે કે જાણો તેમાં સોનામાં રત્નો જરેલાં છે. તે પણ હદ્યની ઈચ્છાને અનુરૂપ નિત્ય નૂતન રૂપ ધારણ કરે છે.

કે બેલ કડી મેં પાત ફૂલ, સબ નંગ નકસ કટાવ ।
માનો હેમ મિલાએ કે, કિયો સો મીહીં જડાવ ॥ ૧૨૬ ॥

આ કડામાં ચિત્રકારી દ્વારા અંકિત અનેક વેલીઓ, પાંદડાઓ, ફૂલ વગેરેની સાથે વિવિધ રત્નોનું

જડતર કામ શોભે છે. એવું દેખાય છે કે એમાં સુવર્ણથી જ આ રત્નો જડેલાં હોય.

યા વિધ કાંબી સનંધ, યા નંગ યા ધાત ।
જૈસા દિલ મેં આવત, તૈસા તિત સોભાત ॥ ૧૨૭ ॥

આવું કાંબીની બાબતમાં પણ છે. એમાં જડેલાં રત્ન કે ધાતુ પણ હૃદયની ઈચ્છાને અનુરૂપ સુશોભિત હોય છે.

જડે ઘડે ના કિન કિએ, દિલ ચાહ્યા સબ હોત ।
દિલ ચાહ્યા મીઠા બોલત, દિલ ચાહી ધરે જોત ॥ ૧૨૮ ॥

જો કે આ અલંકારોને ન કોઈએ બનાવ્યા છે અને ન એમાં કાંઈ જડવામાં આવ્યું છે. ઈચ્છામાત્રથી જ એ તૈયાર થાય છે. આ રીતે ઈચ્છામાત્રથી તેમાંથી મધુર ધ્વનિ નીકળે છે અને તે ઈચ્છાનુકૂળ પ્રકાશિત પણ થાય છે.

કહું અનવટ પાચ કે, માહેં કરત આંભલિયા તેજ ।
નિરખત નખ સિખ સિનગાર, ઝલકત રેજારેજ ॥ ૧૨૯ ॥

શ્રી ચરણોના અંગૂઠામાં પહેરેલી અંગૂઠી (અણવટ) પાચ નામના રત્નની છે. એની વચ્ચે દર્પણ રંગનો હીરો ચમકે છે. એમાં જોવાથી નખથી લઈ શિખા સુધીનો સંપૂર્ણ શાણગાર દેખાય છે.

ઓર અંગુરિયો બિછિએ, કરેં સ્વર રસાલ ।
હીરે ઓર લસનિએ, માનિક રંગ અતિ લાલ ॥ ૧૩૦ ॥

અન્ય આંગળીઓમાં વીટીઓ (વિંધીઆ) સુશોભિત છે. તેમાંથી કષ્ણપ્રિય ધ્વનિ નીકળે છે. એમાં હીરા અને વૈદૂર્યમણિ (લસણિયા) ઉપરાંત લાલ આભાયુક્ત માણેક વિશેષરૂપે સોહે છે.

માહેં ઓર રંગ હેં કૈ, કૈ નકસ કરેં ચિત્ર ।
સોભા પર બલ જાઈએ, દેખ દેખ એહ વિચિત્ર ॥ ૧૩૧ ॥

એની વચ્ચે વિવિધ રંગોની અનેક પ્રકારની ચિત્રકારી કરેલી છે. એમની નવનવી શોભા જોઈને એની ઉપર સમર્પિત થવાની ઈચ્છા થાય છે.

જો સલૂકી ફનન કી, ઓર અંગુરી ફનો તલી ।
એ બકા બરનન કબું ના હુઈ, ગઈ અવલ સે દુની ચલી ॥ ૧૩૨ ॥

શ્રી શ્યામાજીનાં આ ચરણ-કમલોના પંજા તથા આંગળીઓનો ધાટ અતિ સુંદર છે. જો કે આ સૂચિ કેટલીયે વાર લય (નાશ) થઈ ગઈ છે, પરન્તુ આ નિત્ય અંગોનું વર્ણન આજ સુધી ક્યારેય પણ થયું નથી.

સલૂકી નખન કી, ઓર છબિ અંગુરિયો ।
ખૂબી સિફત ચરન કી, કહી ન જાએ જુબાં સોં ॥ ૧૩૩ ॥

આ આંગળીઓના નખોનો ધાટ અને આંગળીઓની નમણાશથી ચરણોની શોભા એટલી વધી જાય છે કે તેને શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકતી નથી.

જોત ધરત આકાસ રોસની, ક્યોં કર કહું નખ જોત ।
માનોં સૂરજ અરસ કે, કોટક હુએ ઉદોત ॥ ૧૩૪ ॥

આ નખોના પ્રકાશનું વર્ણન કેવી રીતે કરવામાં આવે ? આ તો સમગ્ર આકાશમાં છવાઈ જાય છે. એવું દેખાય છે કે જાણે પરમધામના કરોડો સૂર્ય એક સા�ે ઉદ્ય થઈ ગયા હોય !

દોડી અંગૂઠે ચરન કે, ઔર ખૂબી અંગુરિયો ।
સોભા સુંદર ફન કી, આવત ના સિફત મોં ॥ ૧૩૫ ॥

આ શ્રીચરણોના બન્ને અંગૃહાઓ, બીજી આંગળીઓ તથા પંજાની શોભા અને સુંદરતાનું વર્ણન જીબ દ્વારા થઈ શકતું નથી.

મીહીં લીકાં દેખું લાંક મેં, ઈતીહિં કરું વિશ્રામ ।
બલ બલ જાડિં દેખ દેખ કે, એહી રૂહ મોમિનોં તામ ॥ ૧૩૬ ॥

પગની પાનીની મધ્યની ઊંડાઈ (લાંક) અને તેમની રેખાઓની અનુપમ શોભા જોઈને અહીં જ વિશ્રામ કરવાની ઈચ્છા થાય છે. એમની અદ્વિતીય શોભાને જોઈને એના પર સમર્પિત થાઉં દું કેમકે આ ચરણકમલ જ બ્રહ્માત્માઓનો આહાર છે.

ચરન તલી લાંક એડિયાં, ઉજલ રંગ અતિ લાલ ।
કેહેતે છબિ રંગ ચરન કી, અજૂં લગત ન હેડે ભાલ ॥ ૧૩૭ ॥

પાની, એમાંનાં લાંક અને એડીઓનો રંગ અતિ ઉજજવળ લાલિમાયુક્ત છે. આવાં દિવ્ય અનુપમ શ્રીચરણોની છબિનું વર્ણન કરવાથી પણ ન જાણે, હજુ સુધી હદ્યને કેમ કોઈ ચોટ લાગી નથી ?

દિલ ચાહી ખૂબી સલૂકી, દિલ ચાહી નરમ ઈબ ।
દિલ ચાહ્યા રંગ ખુસબોએ, રહી દિલ ચાહી અંગ ફબ ॥ ૧૩૮ ॥

આ શ્રીચરણોની સુંદરતા, ધાટ, સુકોમળતા, આકૃતિ અને સુગંધી હદ્યની ઈચ્છાને અનુરૂપ જ મનોહર છે.

યોં દિલ ચાહે બસ્તર, ઔર દિલ ચાહે ભૂષન ।
જબ જિન અંગ દિલ જો ચાહે, સો આગૂંહીં બન્યો રોસન ॥ ૧૩૯ ॥

આ રીતે વસ્ત્ર તથા અલંકારો પણ હદ્યની ભાવનાને અનુરૂપ સ્વતઃ (પોતાની મેળે) સુસજ્જિત થાય છે. જે અંગોમાં જ્યારે જેવાં વસ્ત્રો - અલંકારોની ઈચ્છા થાય છે, કે તરત જ તે અંગોમાં તે વસ્ત્ર અને અલંકારો સુશોભિત થઈ જાય છે.

જિન અંગ જૈસા ભૂષન, દિલ ચાહ્યા સબ હોત ।
બિન મેં દિલ ઔર ચાહત, આગું તૈસી કરે જોત ॥ ૧૪૦ ॥

જે અંગોમાં જેવા અલંકારોની ઈચ્છા થાય છે તેવા તે અંગો તત્કાળ સુસજ્જિત થઈ જાય છે. બીજી કાણે જો અન્ય અલંકારોની ઈચ્છા થઈ તો તે પણ તે જ કાણે ત્યાં પ્રગટ થાય છે.

બિન મેં સિનગાર બદલે, બિના ઉતારે બદલત ।
રંગ તિત ભૂષન નાચે નાચે, રંગ જો દિલ ચાહત ॥ ૧૪૧ ॥

આ રીતે બધો શાણગાર ક્ષણમાત્રમાં જ બદલાઈ જાય છે. એના માટે અલંકારોને ઉતારવાની

જરૂર પડતી નથી. આ રીતે અલંકારોમાં પણ હૃદયની ભાવનાને અનુકૂળ નિત્ય નૂતન રંગોની જમાવટ થાય છે.

દિલ ચાહી સોભા ધરે, દિલ ચાહી ખુસબોએ ।
દિલ ચાહી કરે નરમાઈ, જોત કરે જૈસી દિલ હોએ ॥ ૧૪૨ ॥

આ સંપૂર્ણ શોભા હૃદયની ઈચ્છાને અનુકૂળ છે. આ રીતે એની સુગંધી, કોમળતા અને તેજસ્વિતા પણ હૃદયની ઈચ્છાને અનુકૂળ જ થાય છે.

રૂહેં બસત ઈન કદમોં તલેં, જાસોં પાઈએ પેહેચાન ।
સબ રૂહેં નૂર ઈન અંગ કો, એ નૂર અંગ રેહેમાન ॥ ૧૪૩ ॥

બધા બ્રહ્માત્માઓ આ શ્રીચરણો તળે નિવાસ કરે છે. આ ચરણોની કૃપાથી તેમને પોતાના પર આત્મા અને પ્રિયતમ ધડીની પિછાણ થાય છે. બધા બ્રહ્મ આત્માઓ શ્રી શ્યામાજીના આ ચરણકમલોનાં તેજરૂપ છે અને સ્વયં શ્રીશ્યામાજી પરમકૃપાળું પરબ્રહ્મ પરમાત્માના અંગનાં તેજરૂપ (અંગના) છે.

એ જો અરવાહેં અરસ કી, પડી રહેં તલે કદમ ।
ખાન પાન ઈનોં ઈતહીં, રૂહેં રહેં તલે હુકમ ॥ ૧૪૪ ॥

જે પરમધામના આત્માઓ છે તેઓ સર્વદા આ ચરણોમાં રહે છે. (એમનું જ ચિંતન કરે છે) તેમનું ખાનપાન અને આશ્રય આ જ ચરણોને આધીન છે.

યાહી ઠૌર રૂહેં બસત, રાત દિન રહેં સનકૂલ ।
હક અરસ મોમિન દિલ, તિન નિમખ ન પડે ભૂલ ॥ ૧૪૫ ॥

આ ચરણોની નિશ્ચામાં રહેતા બ્રહ્માત્માઓ રાત-દિવસ પ્રસન્નતાનો અનુભવ કરે છે. કેમકે બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય જ શ્રી રાજજીનું પરમધામ છે. એટલા માટે તેઓ આ ચરણોથી દૂર થવાની લેશ માત્ર ચૂક કરતા નથી.

હક કદમ હક અરસ મેં, સો અરસ મોમિન દિલ ।
ધૂટે ના અરસ કદમ, જો યાહી કી હોએ મિસલ ॥ ૧૪૬ ॥

શ્રીરાજજીના આ ચરણકમલ પરમધામમાં જ છે. હવે બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય પરમધામ બની ગયું છે. એટલા માટે જે પરમધામના આ આત્માઓના સમૂહમાંથી હશે તેનાથી ધામધાડીના આ ચરણકમલ ક્ષણમાત્ર માટે પણ ધૂટશે નહીં.

એ ચરન રાખું દિલ મેં, ઔર ઉપર હૈદે ।
લેકે કિરોં નૈનન પર, ઔર સિર પર રાખોં એ ॥ ૧૪૭ ॥

એટલા માટે આ શ્રીચરણોને મારા હૃદયમાં ધારણ કરું છું. મારી હાર્દિક ઈચ્છા છે કે હું એમને મારા પોતાના વક્ષઃસ્થળ પર અંકિત કરી પોતાની આંખોમાં સમાવી લઉં અને તેને માથા ઉપર ધારણ કરી ધૂમવા લાગી જાઉં.

ભી રાખોં બીચ નૈન કે, ઔર નૈનોં બીચ દિલ નૈન ।
ભી રાખોં રૂહ કે નૈન મેં, જ્યોં રૂહ પાવે સુખ ચૈન ॥ ૧૪૮ ॥

મને એ પણ ઈચ્છા થયા કરે છે કે આ ચરણોને હું પોતાની આંખોની અંદર વસાવી દઉં. તેનાથી

પણ અંદર હૃદયની આંખોમાં ધારણ કરી તેનાથી પણ આગળ વધી આત્માની આંખોમાં એને સ્થાપિત કરું જેથી આત્માને સુખ અને શાંતિનો અનુભવ થાય.

મહામત કહે ઈન ચરન કો, રાખો રૂહ કે અન્તસકરન ।

યા રૂહ નૈનકી પુતલી, બીચ રાખો તિન તારન ॥ ૧૪૮ ॥

મહામતિ કહે છે, હું આ ચરણોને પોતાના આત્માના અંતઃકરણમાં સ્થાપિત કરું છું અથવા તો આત્માની આંખની પુતણીમાં વસાવી લઉં છું અથવા તો પછી તેની પણ કીકીમાં વસાવી દઉં છું (જેથી આ ચરણકુમલ મારાથી ક્યારેય પણ દૂર ન થાય).

પ્રકરણ ૮ ચોપાઈ ૭૮૮

શ્રી રાજજીજી સિનગાર - તીસરા

ફેર ફેર સરૂપ જો નિરખિએ, નૈન હોએ નહીં ત્રપત ।

મોમિન દિલ અરસ કહ્યા, લિખી તાલે એ નિસબત ॥ ૧ ॥

મહામતિ કહે છે, શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનું વારંવાર દર્શન કરવાથી પણ આ નયનો તૃપ્ત થતાં નથી. બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને એટલા માટે પરમધામ કહું છે કે આ સંબંધ માત્ર તેમના જ સૌભાગ્યમાં છે.

ચાહિએ નિસદિન હક અરસ મેં, ઔર ઈત હક ખિલવત ।

હોએ નિમખ ન ન્યારે ઈન દિલ, જેતી અરસ ન્યામત ॥ ૨ ॥

બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં રાત-દિવસ શ્રીરાજજીનું સ્વરૂપ અને મૂલમિલાવાની સ્મૃતિ અખંડ બની રહેવી જોઈએ. તેઓના હૃદયમાંથી પરમધામની બધી સંપત્તિ પળમાત્ર માટે પણ દૂર થવી જોઈએ નહીં.

બરનન કિયા હક સૂરત કા, રૂહ દેખ્યા ચાહે ફેર ફેર ।

એહી અરસ દિલ રૂહ કે, બેઠે સિનગાર કર ॥ ૩ ॥

મેં શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનું જેવું વર્ણન કર્યું છે મારો આત્મા વારંવાર તેમનું જ દર્શન કરવા ઈચ્છે છે. બ્રહ્મ આત્માઓનું હૃદય જ પરમધામ હોવાથી સ્વયં શ્રીરાજજી સંપૂર્ણ શાશ્વતારથી સુસજ્જ થઈ એમાં બિરાજમાન થયા છે.

અબ નિસદિન રૂહ કો ચાહિએ, ફેર સબ અંગ દેખે નજર ।

સૂરત છબિ સલૂકી, દેખો ભૂષન અંગ બસ્તર ॥ ૪ ॥

એટલા માટે આત્મા ઈચ્છે કે હવે તે રાત-દિવસ વારંવાર આ સ્વરૂપનું દર્શન કરે. તે વારંવાર આ દિવ્ય છબિ અને તેમનાં બધાં અંગોના વસ્ત્રો અને અલંકારોનું દર્શન કરે.

સિનગાર કિયા સબ દુલહે, બસ્તર યા ભૂષન ।

અબ બખત હુઆ દેખન કા, દેખો રૂહ કે નૈનન ॥ ૫ ॥

પ્રિયતમ ધણીએ વસ્ત્રો તથા અલંકારોથી પૂર્ણ શાશ્વત કરેલો છે. હવે તેમના દર્શનનો સમય થઈ ગયો છે. એટલા માટે આત્મદાસી હું તેમનું દર્શન કરું છું.

સબ અંગ દેખો ફેરકે, ઔર દેખો સબ સિનગાર ।

કામ હુઆ અપની રૂહ કા, દેખ દેખ જાળી બલિહાર ॥ ૬ ॥

હવે હું ફરીથી શ્રીરાજજીનાં બધા અંગોનું અને તેમના સંપૂર્ણ શાશ્વતારનું દર્શન કરી લઉં જેથી આત્માની

સંપૂર્ણ ઈચ્છા પરિપૂર્ણ થઈ જશે. આવા સ્વરૂપનાં દર્શન કરી મારી જતને ન્યોધાવર કરી દઉં છું.

રૂહ ચાહે બકા સરૂપ કી, કરકે નેક બરનન ।
દેખો સોભા સિનગાર, પેહેનાએ બસ્તર ભૂષન ॥ ૭ ॥

મારો આત્મા ઈચ્છે છે કે અખંડ સ્વરૂપનું થોંક વર્જન કરી તેમનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો ધારણ કરાવી તેમના સંપૂર્ણ શાણગારની શોભાનું દર્શન કરી લઉં.

કલંગી દુગદુગી પગડી, દેખ નીકે ફેર કર ।
બૈઠ ભિલવત બીચ મેં, ખોલે રૂહ કી નજર ॥ ૮ ॥

પરમધામ મૂલમિલાવામાં બિરાજમાન શ્રીરાજજીના શિર પર સુશોભિત પાઘડી અને તેની પર લગાદેલી કલંગી તથા દુગદુગી (ચગદું)ને હું આત્મદાટિ ખોલી પુનઃ સારી રીતે નિહાળી લઉં.

પેહેલે દેખ પાગ સલૂકી, માહેં કે વિધ ફૂલ કટાવ ।
જોત કરી હે કિન વિધ, જાનોં કે નકસ નંગ જડાવ ॥ ૯ ॥

હે આત્મા ! સર્વપ્રથમ તું પાઘડીની રચનાને જો, એમાં વિવિધ પ્રકારનાં ફૂલોની ચિત્રકારી છે. તેમાંથી કેવા પ્રકારનો પ્રકાશ પ્રકાશિત થઈ રહ્યો છે ? એવું લાગે છે કે એમાં રત્ન જડેલ ચિત્રકારી છે.

દેખ કલંગી જોત દુગદુગી, જેતા અરસ અવકાસ ।
સો સારા હી તેજ મેં, પૂરન ભયા પ્રકાસ ॥ ૧૦ ॥

હે આત્મા ! આ પાઘડી પર સુશોભિત કલંગીની સંરચનાને તો જો, પરમધામનું આખું આકાશ એના દેદીઘ્યમાન પ્રકાશથી આલોકિત થઈ રહ્યું છે.

ઓર ખૂબી ઈન કલંગી, ઓર દુગદુગી સલૂક ।
ઓર પાગ છબિ રૂહ દેખ કે, હોએ જાત નહીં ભૂક ભૂક ॥ ૧૧ ॥

કલંગીની સાથેસાથે દુગદુગીની રચના પણ ધણી મનોહર છે. આવી અલોકિક પાઘડીની અનુપમ છબિ જોઈને આ આત્મા તેના પર કેમ સમર્પિત થતો નથી ?

દેખ સુંદર સરૂપ ધનીય કો, લે હિરણ્ય કર હેત ।
દેખ નૈન નીકે કર, સામી ઈસારત તોકો દેત ॥ ૧૨ ॥

હે આત્મા ! શ્રીરાજજીના સુંદર સ્વરૂપને પોતાના હદ્યમાં પ્રેમપૂર્વક ધારણ કરી પોતાની દણ્ણિથી તેમનાં નયનોને સારી રીતે નિરખ. તે તને સામેથી સંકેત કરી રહ્યા છે.

નૈન રસીલે રંગ ભરે, ભૌ ભૂકુટી બંકી અતિ જોર ।
ભાલ તીખી નિકસે ફૂટકે, જો મારત બેંચ મરોર ॥ ૧૩ ॥

શ્રીરાજજીનાં રસિલાં નયનો પ્રેમની ભસ્તીથી છલકાય છે. તેમની પાંપણો અને અણિયાળી અમરનું વંકાપણું અદ્ભુત છે. આ નયનોમાંથી નીકળતાં બાણો હદ્યને જ વિદારી નાખે છે.

હંસત સોભિત હરવટી, અંગ ભૂષન કે વિવેક ।
મુખ બીડી સોભિત પાન કી, કયોં બરનોં રસના એક ॥ ૧૪ ॥

હાસ્ય કરતી વખતે શ્રીરાજજીની હડપચી સુંદર દેખાય છે. તેઓએ પોતાનાં અંગોમાં વિવિધ પ્રકારના અલંકારો ધારણ કરેલા છે. તેમના મુખારવિંદમાં પાનનું બીંકું સુશોભિત છે. માત્ર એક

જ્ઞભ દ્વારા આ અદ્વિતીય છબિનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

લાલ રંગ મુખ અધુર, તંબોલ અતિ સોભાએ ।
એ લાલક હક કે મુખ કી, મેરે મુખ કહી ન જાએ ॥ ૧૫ ॥

શ્રીરાજજીના મુખારવિંદ તથા ઉપરના હોઠમાં પાનની લાલાશ અતિ શોભાયમાન છે.
શ્રીરાજજીના મુખારવિંદની આ લાલાશ મારાથી શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી.

ગૌર મુખ અતિ ઉજલ, ઔર જોત અતંત ।
એ ક્યોં રહે રૂહ છબિ દેખ કે, ઐસી હક સૂરત ॥ ૧૬ ॥

શ્રીરાજજીનું ગોરું મુખમંડળ અતિ ઉજજવળ છે. તેમાંથી અપાર પ્રકાશ નીકળે છે. આવા દિવ્યસ્વરૂપની અનુપમ છબિને જોઈને મારો આત્મા શરીરમાં કેવી રીતે ટકી રહ્યો છે ?

અતિ ઉજલ મુખ નિલવટ, સુંદર તિલક દિયે ।
અતિ સોભિત હૈ નાસિકા, સબ અંગ પ્રેમ પિયે ॥ ૧૭ ॥

શ્રીરાજજીનું મુખમંડળ અતિ ઉજજવળ છે. તેમના ભાલ પર સુંદર તિલક શોભે છે. તેમની નાસિકા પણ અતિ શોભાયમાન છે. આ રીતે શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગો શાશ્વત પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે.

નિલવટ ચૌક ચારોં તરફોં, રંગ સોભિત જોત અપાર ।
નિરખ નિરખ નેત્ર રૂહ કે, સબ અંગ હોએ કરાર ॥ ૧૮ ॥

તેમના કપાળ તથા મુખમંડલની ચારે બાજુ રંગમય છટા પ્રકાશિત થઈ રહી છે. આવા દિવ્ય સ્વરૂપને આત્મદિષ્ટિ જોઈને બધાં અંગો તૃપ્ત થઈ જાય છે.

દેખ નિલવટ તિલક, મુખ ભૌ ભાસત અતિ સુંદર ।
સબ અંગ દઢ કરકે, લો રૂહ કે નૈનોં અંદર ॥ ૧૯ ॥

હે આત્મા ! શ્રીરાજજીના કપાળ પર સુશોભિત તિલકને જો. તેમનું મુખમંડળ અને ભૂકૃટી અત્યાત્ત સુંદર શોભાયુક્ત છે. પોતાના અંગોને દઢ કરી આ દિવ્ય સ્વરૂપને આત્માની દિષ્ટિની અંદર વસાવી લે.

નૈન નિપટ બંકી છબિ, અતિ ચંચલ તેજ તારે ।
રંગ ભીને અતિ રસ ભરે, બકા નિસબત રૂહ ઘારે ॥ ૨૦ ॥

શ્રીરાજજીની કટાક્ષયુક્ત ત્રાંસી નજર, કપાળની છબિ, ચંચળ અને તેજસ્વી નેત્રો અને એની પુતળી મસ્તી તથા આનંદથી ભરપૂર છે. અખંડ પરમધામના આત્માઓને એ અતિ પ્રિય લાગે છે.

એ રસ ભરે નૈન માસૂક કે, આસિક છોડે ક્યોં કર ।
કે કોટ ગુન કટાક મેં, રૂહ છોડી ન જાએ નજર ॥ ૨૧ ॥

પ્રેમી આત્મા પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં આવાં મસ્તી ભરેલા નયનોને પલભર માટે પણ દૂર થવા દેતાં નથી. તેમના કટાકમાં કરોડો ગુણ ભરેલા છે. એટલા માટે આત્મા એને પોતાની દિષ્ટિ દૂર કરતો નથી.

જો દેવેં પલ આડી માસૂક, તો જાનોં બીચ પડ્યો બ્રહ્માંડ ।
રૂહ અન્તરાએ સહે ના સરૂપ કી, એ જો દુલહા અરસ અખંડ ॥ ૨૨ ॥

જો પ્રિયતમ ધણી પળમાત્રનું પણ વ્યવધાન દઈ દે તો એવું લાગે છે જાણે તેમના અને અમારા વચ્ચે સંપૂર્ણ બ્રહ્માંડ જ અવરોધરૂપ બની ગયું હોય. બ્રહ્માત્માઓ પળભર માટે પણ અખંડ પરમધામના આવા પ્રિયતમ ધણીનો વિયોગ સહન કરી શકતા નથી.

નૈન સુખ દેત જો અલેખેં, મીઠે માસૂક કે ઘારે ।
મેહેર ભરે સુખ સાગર, રૂહ તર ન સકે તારે ॥ ૨૩ ॥

વાલા પ્રિયતમ ધણીની સુમધુર દષ્ટિ અનુરાગી આત્માઓને અપાર સુખ આપે છે. આ દષ્ટિમાં તેમની અહેતુકી કૃપાનો વિશાળ સાગર છુપાયેલો છે. જો આ આત્મા તરીને તેને પાર કરવા છુંછે તો પણ તે પાર નથી કરી શકતો.

મીઠ લગેં મરોરતે, મીઠી પાપન લેત ચયપલ ।
ફિરત અનિયારે ચાતુરી, માન ભરે ચંચલ ॥ ૨૪ ॥

પ્રિયતમ ધણી જ્યારે પોતાની દષ્ટિ ફેરવે છે, ત્યારે તેમની ચયપણ પાંપણો સુમધુર લાગે છે. જ્યારે તેઓ પોતાનાં અણિયાળાંને નેત્રોને ચતુરાઈથી ફેરવે છે, ત્યારે તે ચંચલ હોવા છતાં પણ ગંભીર લાગે છે.

બીડી લેત મુખ હાથ સોં, સુશોભિત કોમલ હાથ સુંદરી ।
લેત અંગુરિયાં છબિસોં, બલ જાઉં સબે અંગુરી ॥ ૨૫ ॥

ધામધણી જ્યારે પોતાના કરકમલોથી પાનનું બીંકું મુખમાં મૂકે છે તે સમયે તેમની કોમળ આંગળીઓમાં ધારણ કરેલી વીટીઓ અત્યંત સુશોભિત લાગે છે. આ આંગળીઓની સુંદર છબિને હૃદયમાં ધારણ કરી હું તેના પર સમર્પિત થઈ જાઉં છું.

બીડી મુખ આરોગતે, અધુર દેખત અતિ લાલ ।
હંસત હરવટી સોભા સુંદર, નેત્ર મુખ મધ્યરાલ ॥ ૨૬ ॥

પાનનું બીંકું આરોગતા સમયે તેમના હોઠની લાલાશ ધણી વધી જાય છે. તેમના મંદ હાસ્યને સમયે તેમની હડપચી અત્યાધિક સુશોભિત લાગે છે અને નેત્રકમલ તથા મુખારવિંદ પણ પ્રેમથી પરિપૂર્ણ જોવા મળે છે.

અધબીચ આરોગતે, બચન કેહેત રસાલ ।
નૈન બાન ચલાવત સેહેજે, છાતી છેદ નિકસત ભાલ ॥ ૨૭ ॥

પાન આરોગતા સમયે તેઓ રસપૂર્ણ મધુર વચન બોલે છે. જ્યારે તેઓ કટાક્ષયુક્ત બાણ ચલાવે છે, ત્યારે આત્માઓનું હૃદય ધાયલ થઈ જાય છે.

મોરત પાન રંગ તંબોલ, માનોં ઝલકે માહેં ગાલ ।
જો નૈનોં ભર દેખિયો, રૂહ તબહીં બદલે હાલ ॥ ૨૮ ॥

તેઓ પાનનું બીંકું આરોગે છે તો તેમનો લાલ રંગ તેમના કપોલો (ગાલ) પર ઝળહળતો દેખાય

છે. જ્યારે આત્મા શ્રીરાજજીની આવી ભાવભંગીને જોવા લાગે છે, તો તે સમયે તેની ભાવ દશામાં પરિવર્તન આવી જાય છે.

મરકલડે મુખ બોલત, ગૌર હરવટી હંસત ।
નૈન શ્રવન નિલવટ નાસિકા, માનોં અંગ સબે મુસકત ॥ ૨૮ ॥

શ્રીરાજજી મંદમંદ હાસ્યની સાથે જ્યારે મધુરવાણી બોલે છે, તે સમયે તેમના ગોરા રંગના મુખમંડળ પર તેમની હડપચી પણ હાસ્ય પૂર્ણ હોય તેમ દેખાય છે. એટલું જ નહીં તેમનાં નેત્રો, કાન, કપાળ અને નાક વગેરે બધા અંગો મંદમંદ હાસ્ય કરી રહ્યા હોય એવું જણાય છે.

જોત ધરત ચિત ચાહતી, ચિત ચાહી નરમ લગત ।
કુ રંગ કરેં ચિત ચાહતી, ખુસબોએ કરત અતંત ॥ ૩૦ ॥

શ્રીરાજજીનું મુખમંડળ તેમની ઈચ્છા અનુસાર વિકસિત થાય છે. તેમની પ્રબળતા તથા કોમળતા પણ તેમની ઈચ્છા અનુસાર જ છે. આ રીતે તેમાં વિવિધ રંગોની છટા પણ ઈચ્છાનુકૂળ દેખાય છે, જેના કારણે સમગ્ર વાતાવરણ સુરભિત થઈ જાય છે.

ચિત ચાહે સુખ દેત હૈં, લાલ મોતી કાનન ।
દેખ દેખ જાઉં વારને, એ જો ભૂષન ચેતન ॥ ૩૧ ॥

તેમના શ્રવણઅંગો (કાન)માં સુશોભિત લાલાશયુક્ત મોતી પણ ઈચ્છાનુકૂળ સુખ આપે છે. આ ચેતનાશ્યુક્ત અલંકારોને જોઈને હું સ્વયંને વારંવાર સમર્પિત કરી દઉં.

સુપન સરૂપ જિન વિધ કે, એ જો પેહેનત હૈં ભૂષન ।
સો તો અરસ મેં હૈ નહીં, જો સિનગાર કરેં વિધ ઈન ॥ ૩૨ ॥

નાએ સિનગાર જો ક્રીજિએ, ઉતારિએ પુરાતન ।
નયા પુરાના પેહેન ઉતારના, એ હોત સુપન કે તન ॥ ૩૩ ॥

આ સ્વખનવત્તુ સંસારમાં જે રીતે અલંકારો ધારણ કરવામાં આવે છે, તે સ્થિતિ પરમધામમાં નથી. અહીં (જગતમાં) નવો શાણગાર ત્યારે કરવામાં આવે જ્યારે જૂનાને ઉતારાય. આ રીતે જૂના શાણગાર ને ઉતારવો અને નવા શાણગારને ધારણ કરવો સ્વખના શરીરમાં જ હોય છે.

એ બારીક બાતેં અરસ કી, સો જાનેં અરવા અરસૈ કે ।
નયા પુરાના ઘટ બઢ, સો કબૂં ન અરસ મેં એ ॥ ૩૪ ॥

પરમધામની આ વાસ્તવિકતા અત્યંત ગૂઢ છે, એને ફક્ત પરમધામના આત્માઓ જ સમજી શકે છે. કેમકે પરમધામમાં નવું-જૂનું અથવા ઘટવું-વધવું વગેરે કાંઈ પણ હોતું નથી.

અરસ મેં સદા એક રસ, કરેં પલમેં કોટ સિનગાર ।
ચિત ચાહે અંગોં સબ દેખત, નયા પેહેન્યા ન જૂના ઉતાર ॥ ૩૫ ॥

પરમધામમાં હમેશાં એક સરખી સ્થિતિ હોય છે. તેમ છતાં ત્યાં પળમાત્રમાં કરોડો શાણગાર થઈ જાય છે. તે બધા ઈચ્છા પ્રમાણે બધાં અંગોમાં સુશોભિત પણ દેખાય છે. ત્યાં ન તો નવા શાણગાર ધારણ કરવાની આવશ્યકતા હોય છે અને ન તો જૂનાને ઉતારવાની આવશ્યકતા રહે છે.

જ્યોં અંગ ત્યોં બસ્તર ભૂષન, કરેં કોટ રંગ ચિત ચાહે ।

અરસ જૂના ન કબું કોઈ રંગ, દેખત પલમેં નિત નથે ॥ ૩૬ ॥

ત્યાં જેવાં હિંબ અંગો છે તે રીતના વખ અને અલંકારો પણ હિંબ છે. તે ઈચ્છા પ્રમાણે કરોડો રંગોમાં દેખાય છે. એટલા માટે પરમધામમાં કોઈ પણ રંગ જૂનો થતો નથી. ત્યાં તો પ્રતિપળ નિત્ય નૂતન દેખાય છે.

દેત ખુસબોએ ખુસાલી, શ્રવનોં અતિ સુંદર ।

બાત સુનત મેરી રીત, સુખ પાવત રૂહ અંદર ॥ ૩૭ ॥

શ્રીરાજજીના અતિ સુંદર શ્રવણઅંગ પ્રસન્નતાની સાથેસાથે સુવાસ પણ પ્રદાન કરે છે. જ્યારે તેઓ મારી વાત સાંભળી પ્રસન્ન થાય છે ત્યારે પર-આત્મા અંદરથી અપાર સુખનો અનુભવ કરે છે.

જો અટકોં ઈન અંગમે, તો જાએ ન સકોં છોડ કિન ।

ગુઝ ગુન કે શ્રવન કે, રૂહ ઈતહીં હોવે ગલિત ॥ ૩૮ ॥

જ્યારે મારી દસ્તિ આ અંગમાં સ્થિર થઈ જાય છે ત્યારે તેને છોડીને બીજે ક્યાંય જઈ શકતું નથી. શ્રીરાજજીના આ અંગોમાં અનેક પ્રકારના ગુણો છુપાયેલા છે. એટલા માટે આત્મા ત્યાં જ દ્રવિત થઈ જાય છે.

જામા અંગ જવેર કા, ભૂષન નંગ કે રંગ ।

જોત પોહોંચે આકાસમેં, જાએ કરત મિનોં મિને જંગ ॥ ૩૯ ॥

શ્રીરાજજીના અંગ પર સુશોભિત જામો રત્નમય છે. તેઓએ અનેક રંગોનાં રત્નોના અલંકારો ધારણ કર્યા છે. એમનો પ્રકાશ આકાશમાં પહોંચી પરસ્પર દ્વારા કરતો રહે છે.

યાહી વિધ જામા પટુકા, યાહી વિધ પાગ બસ્તર ।

કરેં ચિત ચાહે અંગ રોસની, અનેક જોત અંગ ધર ॥ ૪૦ ॥

આ રીતની શોભા જામાની ઉપર બાંધેલા પટુકાની પણ છે અને આ જ પ્રકારની શોભા શિર પર બાંધેલી પાઘડી અને અન્ય વસ્ત્રોની પણ છે. આ રીતે શ્રીરાજજીનાં બધા અંગો ઈચ્છા પ્રમાણે જ્યોતિ ધારણ કરી ઈચ્છા પ્રમાણે પ્રકાશિત થાય છે.

જામા પટુકા ચોલી બાંહેંકી, ચીન મોહોરી બંધ બગલ ।

એ આસિક અંગ દેખ કે, આગ્નું નજર ન સકે ચલ ॥ ૪૧ ॥

શ્રીરાજજીએ અંગોમાં ધારણ કરેલ જામા, પટુકો, કંચુકી તેની બાંધ, તેની કિનારની વેલ તથા ખભા નીચે જામાના બન્ધ યા દોરીની શોભા જોઈને અનુરાગી આત્માઓની દસ્તિ ત્યાં સ્થિર થઈ જાય છે અને તે તેની આગળ ક્યાંય પણ જઈ શકતી નથી.

ચોલી અંગ કો લગ રહી, હાર લટકે અંગ હલત ।

તલેં હાર બીચ દુગદુગી, નેહેરેં લેહેરેં જોત ચલત ॥ ૪૨ ॥

શ્રીરાજજીનાં અંગોને સ્પર્શ કરતી જામાની કંચુકી પર લટકતી માળાઓ અંગોની મૂકુ હલચલથી

જ લહેરાવા લાગે છે. આ માલાઓની નીચે દુગદુગી (પેન્ડન્ટ) શોભે છે. તેમાંથી નીકળતી જ્યોતિના તરંગો નહેરોની જેમ ચાલતા દેખાય છે.

બગલોં બેલી ફૂલ ખભે, ગિરબાન બેલી જર ।
પીછે કટાવ જો કોતકી, રૂહ છોડ ન સકે ક્યોંએ કર ॥ ૪૩ ॥

જામાના પૃષ્ઠ ભાગમાં તથા ખભાવણા ભાગ પર અનેક વેલીઓ તથા ફૂલોનાં સુશોભન કરેલાં છે. તેની ડિનારની પવી પર જરીની વેલો બનેલી છે. પૃષ્ઠભાગમાં કેતકીના ફૂલના આકારની ચિત્રકારી સુશોભિત છે. આ અનુભૂમ છબિને છોડી આ આત્મા કેવી રીતે આગળ વધી શકે?

કહેં હાર હમ હૈદે પર, અતિ વિરાજે અંગ લાગ ।
સુખ દેં હક સૂરત કો, એ કૌન હમારો ભાગ ॥ ૪૪ ॥

શ્રીરાજજીના કંઠમાં સુશોભિત હાર કહે છે, અમે ખૂબ ભાગ્યશાળી છીએ. અમારું કેટલું મોહું સૌભાગ્ય છે કે અમે શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપની શોભા વધારી રહ્યા છીએ.

કંઠ હાર નંગ સબ ચેતન, દેખ સોભા સબ ચઢતી દેત ।
એ સુખ રૂહ સોઈ જાનહીં, જો સામી હક ઈસારત લેત ॥ ૪૫ ॥

કંઠમાં ધારણ કરેલી રત્નોની આ બધી માળાઓ ચેતન છે અને એકબીજાથી અધિક સુંદર છે. આ અપાર શોભાનો આનંદ તે બ્રહ્માત્મા અનુભવ કરી શકે છે, જેઓ શ્રીરાજજીના સમુખ રહીને તેમનાં નયનોનો સંકેત સમજે છે.

એ જંગ રૂહ દેખ્યા ચાહે, મિલ જોતેં જોત લરત ।
કે નંગ રંગ અવકાસ મેં, મિનોં મિને જંગ કરત ॥ ૪૬ ॥

મારો આત્મા આ અલંકારોમાંથી નીકળતા પ્રકાશનો પરસ્પર દ્વાર જોવા ઈચ્છે છે. કેમકે વિવિધ પ્રકારનાં રત્નોના રંગ આકાશમાં પરસ્પર દ્વાર કરતા જોવા મળે છે.

જોત અતિ જવેરન કી, બાંહોં પર બાજૂબંધ ।
જાત ચલી જોત ચીર કે, કે વિધ ઔસી સનંધ ॥ ૪૭ ॥

શ્રીરાજજીના હાથોમાં બાંધેલા બાજૂબંધોમાં જડેલાં રત્નોમાં એ રીતની વિશેષતા છે કે તેમનાં જ્યોતિર્મય કિરણો અન્ય રત્નોના પ્રકાશને પાર કરીને આગળ વધતાં દેખાય છે.

હાથ કાંડોં કડી પોહોંચિયાં, જાનોં એ જોત ઈનથેં અતંત ।
જોત સાગર આકાસ મેં, કોઈ સકે ના ઈત અટકત ॥ ૪૮ ॥

હસ્તકમલોના કાંડામાં પહેરેલી કડી અને પોંચીઓમાં જડેલ રત્નોની જ્યોતિર્મયી આભા આ બાજૂબંધોથી પણ વધારે છે. એમાંથી નીકળતાં કિરણોને કોઈ પણ પ્રકાશ રોકી શકતો નથી. એ તો વિશાળ સાગરના તળિયાને સ્પર્શ કરતો આકાશ સુધી ફેલાઈ જાય છે.

બાજૂબંધ પોહોંચી કડી, એ ભૂષન સોભા અપાર ।
નરમ હાથ લીકેં હથેલિયાં, ક્યોં આવે સોભા સુમાર ॥ ૪૯ ॥

બાજૂબંધ, પોંચી, કડાં વગેરે અલંકારોની શોભા જ અપરંપાર છે. અતંત કોમળ હસ્તકમલની

હથેળીઓમાં અંકિત રેખાઓની અપાર શોભા પણ શબ્દોની સીમામાં આવી શકતી નથી.

જુદે જુદે રંગો જોત ચલે, એ જો નંગ હાથ મુંદરી ।
એ તેજ લેહેરેં કે ઉઠત હૈં, જ્યો જ્યો ચલવન કરેં અંગુરી ॥ ૫૦ ॥

આ હસ્તકમલોની પ્રત્યેક આંગળીમાં સુશોભિત વીંટીઓના રત્નોમાંથી પણ અલગ-અલગ રંગોનાં કિરણો ઉઠે છે. શ્રીરાજજી આ આંગળીઓને જેમજેમ ચલાવે છે તેમ તેમ આ કિરણોની લહેરો નીકળતી દેખાય છે.

ક્યો કહું જોત નખન કી, એ સબથેં અતિ જોર ।
જાનો તેજ સાગર અવકાસ મેં, સબકો નિકસે ફોર ॥ ૫૧ ॥

આ આંગળીઓના નખોના પ્રકાશનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? એ તો બધાથી વધારે પ્રકાશિત દેખાય છે. એમાંથી નીકળતો પ્રકાશપુંજ આકાશને પણ પાર કરીને આગળ વધતો દેખાય છે.

રંગ દેખું કે સલૂકી, છબિ દેખું કે નરમ ઉજલ ।
જો હોએ કદ્ધુએ ઈસક, તો ઈતથેં ન નિકસે દિલ ॥ ૫૨ ॥

આ નખોની રચના, એમનો રંગ, એમની કોમળતા તથા ઉજજવળ છબિને જોવાથી એવું લાગે છે, જો હદ્યમાં લેશમાત્ર પણ પ્રેમ હોય તો એનાથી દષ્ટિ લગારેય હટશે જ નહીં.(દૂર થશે નહીં.)

કેસી નરમ અંગુરિયાં પતલી, દેખ સલૂકી તેજ ।
આસમાન રોસની પોહોંચાએ કે, માનો સૂર જિભી ભરી રેજ રેજ ॥ ૫૩ ॥

આ આંગળીઓ કેટલી કોમળ અને પાતળી છે ? એમની આકૃતિ અને એમાંથી ઉઠતા તેજને જોઈને એવું લાગે છે જાણે સૂર્યનો પ્રકાશ સમગ્ર આકાશને અજવાળીને ભૂમિના કણેકણને પણ પ્રકાશિત કરી રહ્યો છે.

જો જોત સમૂહ સરૂપ કી, સો નૈનો મેં ન સમાએ ।
જો રૂહ નૈનો મેં ન સમાવહી, સો જુબાં કહ્યો ક્યો જાએ ॥ ૫૪ ॥

શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનો પ્રકાશ એટલો પ્રખર છે કે તે નયનોમાં સમાઈ શકતો નથી. જે શોભા આત્માની આંખોમાં પણ સમાઈ શકતી ન હોય તેને શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ?

ધોં બસ્તર ભૂષન અંગ ચેતન, સબ લેત આસિક જવાબ ।
કેહે સબ કા લેડીં પડઉતર, એ નહીં રૂહ મિને ખ્વાબ ॥ ૫૫ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીનાં વખ્ત તથા આભૂષણ બધાં ચેતનમય છે. એ બધાં અનુરાગી આત્માઓને જવાબ પણ આપે છે. આત્માઓ પણ બધાના પ્રશ્નોનો ઉત્તર દેવા ઈચ્છે છે કેમકે તેઓ પોતે સ્વર્ણમાં નથી.

રદ બદલ ભૂષન સોં, ઔર કરે બસ્તરો સોં ।
ઔર અંગ લગ જાએ ના સકે, ફારગ ન હોએ ઈનમોં ॥ ૫૬ ॥

જ્યારે આત્મા આ વખ્ત અને અલંકારો સાથે વાર્તાલાપ કરે છે. ત્યારે એક અંગનાં વખ્ત અને અલંકારમાંથી તેમને ફુરસટ મળતી નથી. તો પછી તેઓ તે અંગને છોડી અન્ય અંગો તરફ

ધ્યાન કેવી રીતે કેન્દ્રિત કરી શકે ?

એ બસ્તર ભૂષન હક્કે, સો સારે હી ચેતન ।
સબ જવાબ લિયા ચાહિએ, આસિક એહી લઇન ॥ ૫૭ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીનાં અંગોનાં બધાં વસ્ત્રો અને અલંકારો ચેતનમય છે. આત્મા તેમની પાસેથી ઉત્તરની ઈચ્છા કરે છે. આ જ તો અનુરાગીઓનું લક્ષણ છે.

આસિક રૂહ જિત અટકી, અંગ ભૂષન યા બસ્તર ।
યાસોં લગી ગુફતગોએ મેં, સો ધૂટે નહીં ક્યોંએ કર ॥ ૫૮ ॥

અનુરાગી આત્માઓની દષ્ટિ જે વસ્ત્ર અથવા અલંકારોમાં સ્થિર થઈ જાય છે, તેઓ તેમની સાથે ગૂઢ વાર્તાલાપ કરવા લાગે છે. એટલા માટે તેમની દષ્ટિ ત્યાંથી કોઈ પણ રીતે દૂર થઈ શકતી નથી.

ઈસક બસત સબ અંગ મેં, સબ વિધ દેત હેં સુખ ।
કે સુખ હર એક અંગ મેં, સો કહ્યો ન જાએ યા મુખ ॥ ૫૯ ॥

શ્રીરાજજીનાં બધા અંગો પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે. એટલે તેઓ દરેક પ્રકારનું સુખ પ્રદાન કરે છે. એમાં પ્રત્યેક અંગમાંથી અપાર સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, જેનું વર્ણન જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી.

પ્રેમ લિએ સોભા ગુન, સબ સુખ દેત પૂરન ।
યા બસ્તર યા ભૂષન, સુખ જાહેર યા બાતન ॥ ૬૦ ॥

આ વસ્ત્રો તથા અલંકારો પ્રેમપૂર્ણ હોવાથી અપારગુણોની શોભા ધારણ કરે છે. એટલા માટે એમનાથી પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રૂપે પૂર્ણ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

સુખ ઈસક હક જાત કે, તિનસે અંગ સુખદાએ ।
બાહેર સુખ સબ અંગ મેં, એ સુખ જુબાં કહ્યો ન જાએ ॥ ૬૧ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓનું સુખ જ પ્રેમ છે. એટલા માટે પ્રેમ પ્રાપ્ત કરવાથી એમનાં બધાં અંગો આનંદિત થાય છે. પ્રત્યક્ષ રૂપે પ્રાપ્ત થવાવાળા આ અંગોના સુખોનું વર્ણન પણ જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી.

અંગ બસ્તર યા ભૂષન, સબ સુખ દિયા ચાહે ।
કે સુખ જાહેર કે બાતન, સબ મિલ પ્રેમ પિલાએ ॥ ૬૨ ॥

શ્રીરાજજીના અંગોનાં વસ્ત્રો કે અલંકારો બધાં બ્રહ્માત્માઓને સુખ આપવા ઈચ્છે છે. તેનાથી પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રૂપે અપાર સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. આ બધાં મળીને પ્રેમનું જ પાન કરાવે છે.

ઈસક દેવે લેવેં ઈસક, ઔર ઊપર દેખાવેં ઈસક ।
અરસ ઈસક જરે જરા, એ જો સૂરત ઈસક અંગ હક ॥ ૬૩ ॥

આ બધાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો પોતે પણ પ્રેમ ગ્રહણ કરે છે અને આત્માઓને પણ પ્રેમ પ્રદાન કરે છે. બહારથી પણ એમાં પ્રેમ જ જોવા મળે છે. આ રીતે પરમધામના કણો-કણમાં પ્રેમ જ વ્યાપ છે, કેમકે આ બધા શ્રીરાજજીના જ સ્વરૂપનાં આનંદ (પ્રેમ) અંગ છે.

એક અંગ જિન દેખ્યા હોએ, સો પલ રહે ન દેખે બિગર ।
હુઈ બેસકી ઈન સરૂપ કી, રૂહ અંગ ન્યારી રહે કર્યો કર ॥ ૬૪ ॥

જેણે શ્રીરાજજીના એક અંગનું પણ દર્શન કરી લીધું હોય તે એક પળ માટે પણ તે સ્વરૂપથી દૂર નથી રહી શકતો. તો પછી જે બ્રહ્મ આત્માને નિઃસન્દેહ આ પૂર્ણ સ્વરૂપના દર્શન થઈ ગયાં છે તેઓ તેનાથી દૂર કેવી રીતે રહી શકે ?

સબ અંગ દિલ મેં આવતે, બેસક આવત સૂરત ।
હાએ હાએ રૂહ રેહેત ઈત કર્યો કર, આએ બેસક નિસબત ॥ ૬૫ ॥

શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગો જ્યારે હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય છે ત્યારે તેમનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ હૃદયમાં વસી જાય છે. આ રીતે જ્યારે તેને શ્રીરાજજ સાથેના શાશ્વત સમ્બન્ધની જાણ થઈ જાય છે, તો પછી તે આત્મા આ જગતમાં કેવી રીતે રહી શકે ?

ચારોં જોડે ચરન કે, એ જો અરસ ભૂષન ।
એ લિંગે હિરદે મિને, આવત સરૂપ પૂરન ॥ ૬૬ ॥

શ્રીરાજજીનાં યુગલ ચરણોમાં સુશોભિત ચારેય અલંકારો પરમધામની દિવ્યતાથી પરિપૂર્ણ છે. જે આત્માઓ એને પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરે છે તેમના હૃદયમાં શ્રીરાજજનું પૂર્ણ સ્વરૂપ અંકિત થઈ જાય છે.

જો સોભાવત ઈન ચરન કો, એ ભૂષન સબ ચેતન ।
અનેક ગુન યાકે જાહેર, ઔર અલેખે બાતન ॥ ૬૭ ॥

શ્રીરાજજીનાં શ્રીચરણોમાં સુશોભિત આ ચારેય અલંકારો ચેતનમય છે. તેમાં પ્રગટ તથા અપ્રગટ રૂપે અનેક પ્રકારના ગુણ રહેલા છે.

નંગ નરમ જોત અતંત, ઔર અતંત ખુસબોએ ।
એ ભૂષન ચરનોં સોભિત, બાની ચિત ચાહી બોલત સોએ ॥ ૬૮ ॥

આ અલંકારોમાં જીડેલાં રત્નો તેજોમય, સુકોમલ તથા સુગંધીયુક્ત છે. શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં સુશોભિત આ અલંકારો ઈચ્છા પ્રમાણે મધુરવાણી વઢે છે.

ગૌર ચરન અતિ સોભિત, ઔર સિનગાર ભૂષન સોભિત ।
એ અંગ સંગ ન્યારે ન કબડ્દી, અતિ બારીક સમજન ઈત ॥ ૬૯ ॥

શ્રીરાજજીનાં આ ગોરા ગોરા ચરણો અતિ શોભાયુક્ત છે. એમની ઉપર અલંકારોનો શાશ્વત સુશોભિત છે. એ અલંકારો આ અંગોથી ક્યારેય પણ દૂર થતાં નથી. આ રીતની સમજ અત્યંત સૂક્ષ્મ (ગૂઢ) છે.

એહી ઠૌર આસિકન કી, અરસ કીજો અરવાહે ।
સો ચરન તલી છોડે નહીં, પડી રહે તલે પાએ ॥ ૭૦ ॥

એ શ્રીચરણો જ પરમધામના આત્માઓ માટે વિશ્રામ સ્થળ છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓ આ ચરણોને ક્ષણભર પણ છોડતા નથી અને હમેશાં આ જ ચરણોને શરણો રહે છે.

અરસ રૂહેં આસિક ઈનકી, જિન પાયો પૂરન દાવ ।
ઠૌર ના ઔર રૂહન કો, જાકો લગે કલેજે ઘાવ ॥ ૭૧ ॥

પરમધામના આત્માઓ આ જ શ્રીચરણોના અનુરાગી છે. તેમને જે એમના સામ્રાધ્યનો અવસર પ્રાપ્ત થયો છે, એના સિવાય તેમનું કોઈ આશ્રય સ્થાન જ નથી. આ શ્રી ચરણો એમના હદ્યમાં જડાઈ ગયાં છે.

કે રંગ નંગ બસ્તર ભૂષન કે, ચઢી આકાસ જોત લેહેર ।
જો જોત નખ ચરન કી, માનોં ચીર નિકસી નેહેર ॥ ૭૨ ॥

વિવિધ પ્રકારનાં રંગોનાં રત્નોથી જડેલાં શ્રીરાજજીના વખ્ત - અલંકારોની જ્યોતિ આકાશમાં લહેરાય છે. આ બધી જ્યોતિઓને પાર કરીને ચરણના નખનો પ્રકાશ તેમનાથી પણ આગળ નીકળી જાય છે.

કેહેતી હોં ઈન જુબાંન સોં, ઔર સુપન શ્રવન નજર ।
જો નજરોં સૂરજ ઘ્વાબ કે, સોં હકે સિફત પોહોંચે ક્યોં કર ॥ ૭૩ ॥

શ્રીરાજજીનાં આ શ્રીચરણોની શોભાને સ્વખનની દણિએ જોઈને અને સ્વખના કાનોથી સાંભળી હું સ્વખનની જ્ઞાત દ્વારા વર્ણન કરી રહ્યો છું. જે દણિ સ્વખવત્ત સંસારના સૂર્યના પ્રકાશથી પ્રકાશિત હોય છે, તે અખંડની શોભાનું દર્શન કેવી રીતે કરી શકે ?

કટ ચીન ઝલકે દાંવન, બૈઠ ગઈ અંગ પર ।
કે રંગ નંગ ઈજાર મેં, સો આવત જાહેર નજર ॥ ૭૪ ॥

શ્રીરાજજીની કમર પર રેશમી દામન (બંધ) ઝલકે છે. તે કમર પર ખોસેલી હોવાથી ઈજારમાં જડેલાં વિવિધ પ્રકારના અને વિવિધ રંગોનાં રત્નોની જ્યોતિર્મય આભા જામામાંથી સારી રીતે દેખાય છે.

ઔર ભૂષન જો ચરન કે, સો અતિ ધરત હેં જોત ।
નરમ ખુસબોએ સ્વર માધુરી, આસમાન જિભી ઉદોત ॥ ૭૫ ॥

શ્રી ચરણોના અલંકારો જ્યોતિર્મય આભાથી પરિપૂર્ણ છે. એમાં કોમળતા, સુગંધ અને સ્વરમાધુર્ય છે. એનું તેજ ભૂમિથી લઈને આકાશ સુધી ફેલાય છે.

પાંઉં તલી નરમ ઉજલ, લીકેં એડી લાંક લાલ ।
એ રૂહ આસિક સે ક્યોં છૂટહીં, એ કદમ નૂર જમાલ ॥ ૭૬ ॥

શ્રીરાજજીના ચરણની પાની અત્યંત કોમળ અને અતિ ઉજ્જવળ છે. એની રેખાઓ, ઊંડાઈ અને એડી લાલાશયુક્ત છે. પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં આવાં શ્રીચરણો અનુરાગી આત્માઓથી કેવી રીતે છૂટી શકે ?

તલી હથેલી હાથ પાંઉં કી, લાલ અતિ ઉજલ ।
ઔર બીસોં અંગુરિયાં નરમ પતલી, નખ નરમ નિરમલ ॥ ૭૭ ॥

શ્રીરાજજીના ચરણતલ તથા હસ્તકમળની હથેલીઓ અત્યંત ઉજ્જવળ તથા લાલાશપૂર્ણ છે. તેમની વિસ આંગળીઓ કોમળ તથા પાતળી છે. આ બધાના નખ અત્યંત કોમળ તથા નિર્મલ છે.

કંડે કોમલ હાથ પાંઠું કે, ફને પીડી અંગ માફક ।
ઉજલ અતિ સોભા લિએ, એ સૂરત સોભા નિત હક ॥ ૭૮ ॥

હસ્તકમલ તથા ચરણકમલની કલાઈ અને કંદું અત્યંત કોમળ છે. એની સાથે પંજે તથા પીડીં પણ અન્ય અંગો જેવી અનુરૂપ શોભાયુક્ત છે. આ રીતે શ્રીરાજજીનાં અંગોની ઉજજવળ શોભા નિત્ય તથા શાશ્વત છે.

રંગ રસ ઈંદ્રી નૌતન, ચઢતા અંગ નૌતન ।
તેજ જોત સોભા નૌતન, નૌતન ચઢતા જોવન ॥ ૭૯ ॥

શ્રી રાજજીના સુંદર કિશોર સ્વરૂપના અંગ, ઈન્દ્રિયો નિત્ય નવીન અને શાશ્વત છે. તથા તેમાં નિત્ય નૂતનતા છે. તેમનું તેજ, જ્યોતિ તથા શોભા પણ નૂતન છે અને નિત્ય વધતું જતું યૌવન પણ નૂતનરૂપે દાખિઓચર થાય છે.

ઇથ ફબ મુખ સનકૂલ, ચઢતી કલા દેખાએ ।
કાયમ અંગ અરસ કે, સબ ચઢતા નજરોં આએ ॥ ૮૦ ॥

મુખારવિંદની છબિ, અપ્રતિમ સૌંદર્ય અને પ્રસન્ન વદન નિત્ય નવીન કલાઓમાં પ્રગટ થાય છે. એ અંગો અખંડ પરમધામનાં છે એટલા માટે દરરોજ ઉત્તરોત્તર વધતાં દેખાય છે.

એ અંગ સબ અરસ કે, અરસ બસ્તર ભૂષન ।
અરસ જરે જવેર કો, સિઝિત ન પોહોંચે સુકન ॥ ૮૧ ॥

આ બધાં અંગો અને તેમાં ધારણ કરેલાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો પરમધામની દિવ્યતાથી ભરેલાં છે. એટલા માટે એમાં જરેલાં રત્નોની શોભા પણ શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી.

સબ અંગ ઈસક કે, ગુન અંગ ઈન્દ્રી ઈસક ।
સબદ ન પોહોંચે સિઝિત, ઈન વિધ સૂરત હક ॥ ૮૨ ॥

શ્રીરાજજીના એ બધાં અંગો શાશ્વત પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે. તેમના ગુણ અંગ ઈન્દ્રિયોમાં પ્રેમનો અવિરત પ્રવાહ છે. શ્રીરાજજીનું દિવ્ય સ્વરૂપ આ રીતે સુશોભિત છે કે તેને વર્ણવવા માટે કોઈ પણ શબ્દ પૂરતા નથી.

કેહે કેહે દિલ જો કેહેત હું, તાથે અધિક અધિક અધિક ।
સોભા ઈસક બકા તન કી, એ મૈં કેહે ન સકોં રંચક ॥ ૮૩ ॥

મારું હદ્ય આ શોભાનું જેટલું વર્ણન કરવા ઈશ્છે છે, આ શોભા તેનાથી વધારે વધતી જાય છે. કેમકે અખંડ સ્વરૂપના પ્રેમની આ શોભા છે. એટલા માટે હું એનું લેશમાત્ર પણ વર્ણન કરી શકતો નથી.

અબ લગ જાનતી અરસ કે, હેમ નંગ લેત મિલાએ ।
પૈદાસ ભૂષન ઈન વિધ, વે પેહેનત હું ચિત ચાહે ॥ ૮૪ ॥

હમણાં સુધી મને એવી જાણ હતી કે પરમધામના બધા રત્ન સુવર્ણની સાથે જરેલાં છે. પરન્તુ આ અલંકારોની ઉત્પત્તિ જ એવી છે કે તેઓ ઈચ્છાને અનુરૂપ આપમેળે પ્રગટ થાય છે.

એક લે દૂજા મિલાવહીં, તથ તો ઘટ બઢ હોએ ।
સો તો અરસ મેં હે નહીં, વાહેદત મેં નહીં દોએ ॥ ૮૫ ॥

જો કોઈ એક ધાતુમાં બીજી ધાતુ કે રત્ન મેળવવામાં આવે તો તેમાં ઘટ-વધ થવાનો ભાવ બની રહે. પરન્તુ પરમધામમાં આ સ્થિતિ નથી. કેમકે અદૈત ભૂમિકામાં બે ભાવ હોતા જ નથી.

ઘડે જડે ના સમારે, ના સાંધ મિલાઈ કિન ।
દિલ ચાહે નંગોં કે અસલ, બસ્તર યા ભૂષન ॥ ૮૬ ॥

પરમધામનાં વખ્ત તથા અલંકારોને ન કોઈએ બનાવ્યા છે, ન તેમાં રત્નો વગેરેને જડ્યાં છે અને ન કાંઈ મેળવીને તેને તૈયાર કર્યા છે. ખરેખર આ વસ્ત્રો અને અલંકારો હદ્યની ઈચ્છા પ્રમાણે રત્નોનાં છે અને આપમેળે બનેલાં છે.

ના પેહેન્યા ના ઉતારિયા, દિલ ચાહ્યા સબ હોત ।
જબ જિત જૈસા ચાહિએ, સો ઉત આગ્નું બન્યા લે જોત ॥ ૮૭ ॥

પરમધામમાં કોઈ વસ્ત્રો કે અલંકારોને ધારણ કરવા કે ઉતારવાનાં હોતાં નથી. તે તો હદ્યની ઈચ્છા પ્રમાણે પોતાની રીતે અંકિત થઈ જાય છે. જ્યારે જ્યાં જેવી શોભા જોઈએ ત્યાં તે તરત જ અંકિત થઈ જાય છે.

જો રૂહ કહાવે અરસકી, માહેં બકા મિલવત ।
સો જિન ખિન છોડો સરૂપ કો, કહેં ઉમત કો મહામત ॥ ૮૮ ॥

મહામતિ પોતાના આત્માઓને કહે છે, જે આત્મા સ્વયં પરમધામનો છે એમ કહે છે અને પોતાને મૂલમિલાવામાં બેઠેલો સમજે છે તેણે પોતાના ધણીના આ દિવ્ય સ્વરૂપથી પળમાત્ર માટે પણ દૂર થવું જોઈએ નહીં.

પ્રકરણ ૧૦ ચોપાઈ ૮૮૭

શ્રી સુંદરસાથકા સિનગાર

સુંદર સાથ બૈઠા અયરજ સોં, જાનોં એકે અંગ હિલ મિલ ।
અંગ અંગ સબ કે મિલ રહે, સબ સોભિત હેં એક દિલ ॥ ૧ ॥

બધો સુંદરસાથ અભિન્ન અંગરૂપે હળીમળીને મૂલમિલાવામાં વિરમય મુદ્રામાં બેઠો છે. બધાનાં અંગો પરસ્પર એ રીતે મળેલાં છે કે તેમાં એકાત્મભાવની શોભા દેખાય છે.

જાનોં મૂલ મેલા સબ એક મુખ, સબ એક સોભિત સિનગાર ।
સાગર ભરયા સબ એક રસ, માહેં કૈ વિધ તરંગ અપાર ॥ ૨ ॥

જાણે આ અપૂર્વ મિલનમાં તે બધાની મુખાકૃતિ એક સરખી છે, અને બધા એક જ પ્રકારના શાણગારથી સુશોભિત છે. તેમના મનમાં આનંદનો સાગર સમાનપણે લહેરાય છે. એમાંથી અપાર લહેરો નીકળી રહી છે.

નિલવટ બેના ચાંદલો, હરી ગરદન મુખ મોર ।
નૈન ચોંચ સિર સોભિત, બીચ અને તરફ દોળી જોર ॥ ૩ ॥

તેમના કપાળ ઉપર ચાંદલો-તિલક સુશોભિત છે. જેમાં લીલા રંગની ડોક, નયન, ચાચ, તથા

મહતકને કારણે મયૂરની જેમ સુશોભિત છે. એમની બન્ને બાજુ મયૂર જેવું મુખ બનેલું છે.

નિરમલ મોતી નાસિકા, કે વિધ નથબેસર ।
જોત જોર નંગ મીઠીં નક્સ, એ બરનન હોએ ક્ર્યો કર ॥ ૪ ॥

સધણા સુંદરસાથની નાસિકામાં સુંદર નથ સુશોભિત છે જેમાં નિર્મલ મોતીની સાથોસાથ વિવિધ રત્નોની સૂક્ષ્મ ચિત્રકારી ચિત્રરેલી છે. આ અદ્વિતીય શોભાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

સોભિત હું સબન કે, કાનન જલકત જાલ ।
માહેં મોતી નંગ નિરમલ, ઝાંઈ ઉઠત માહેં ગાલ ॥ ૫ ॥

બધાનાં શ્રવણ-અંગોમાં (કાનમાં) સુંદર કુંડલ શોભે છે. એમાં નિર્મલ મોતી અને અન્ય રત્ન લાગેલાં છે. તેની છાયા કપાળ ઉપર પડે છે.

ચાર ચાર હાર સબન કે, ઉપર પર અતિ જલકત ।
કંઠસરી કંઠન મેં, સબન કે સોભિત ॥ ૬ ॥

બધાના કંઠમાં લટકતાં રત્નોના ચાર-ચાર હાર વક્ષસ્થળ પર અત્યાત સુશોભિત છે. એની સાથોસાથ બધાના કંઠમાં કંઠસરી શોભે છે.

એક હાર હીરન કા, દૂજા હેમ કંચન ।
તીજો હાર માનિક કો, ચૌથા હાર મોતીયન ॥ ૭ ॥

આ કંઠ હારોમાં એક હાર હીરાનો, બીજો સોનાનો, ત્રીજો માણેકનો અને ચોથો મોતીઓનો છે.

કહું ડોરે કહું બાદલે, કહું ખજૂરે હાર ।
કહા કહું જવેર અરસકે, જલકારો જલકાર ॥ ૮ ॥

આ હારોમાં ક્યાંક દોરી, ક્યાંક જરી તો ક્યાંક પાંદડીઓ (ખજૂરે) સુશોભિત છે. પરમધામના આ રત્નોના વિષયમાં શું કહેવું ? સર્વત્ર એમનો જ પ્રકાશ ચમકતો દેખાય છે.

હાથ ચૂડી નંગ નવઘરી, અંગૂઠિઓ જલકત નંગ ।
ઉજલ લાલ હથેલિયાં, પોહોંચોં પોહોંચી નંગ કે રંગ ॥ ૯ ॥

હસ્તકમલની ચૂડીઓ, નવઘરી તથા મુદ્રિકાઓમાં સુંદર રત્નો શોભે છે. લાલાશવાળી હથેલીઓ પણ અતિ ઉજજવળ છે. પહોંચા પર પહેરેલી પોંચીમાં અનેક રંગોનાં રત્નો સુશોભિત છે.

જૈસે સરૂપ અરસ કે, ભૂષન તિન માફક ।
યાહી રવેસ બસ્તર જવેર કે, એ અંગ બડીરૂહ હક ॥ ૧૦ ॥

પરમધામનાં એ સ્વરૂપો (બ્રહ્મ આત્માઓ) જેટલાં દિવ્ય છે, તેને અનુરૂપ તેમના અલંકારો પણ દિવ્ય છે. આ રીતે રત્નોથી રચાયેલાં વસ્ત્રો પણ દિવ્ય છે. એ બધા આત્માઓ શ્રી શ્યામાજી તથા શ્રીરાજજીના અંગરૂપ છે.

જૈસી સોભા ભૂષન કી, કહું તૈસી સોભા બસ્તર ।
કદ્ધુ પાઈએ સોભા સરૂપ કી, જો ખોલે દૃહ નજર ॥ ૧૧ ॥

એમના અલંકારોની જેવી શોભા છે તે રીતેની શોભા વસ્ત્રોની પણ છે. આત્મદાસી ખુલ્લી જતાં

અમની અદ્વિતીય શોભાની જલક ત્યારે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

બસ્તરોં કે નંગ ક્યો કહું, કે જવેરોં જોત ।
સબે ભઈ એક રોસની, જાનોં ગંજ અંબાર ઉદોત ॥ ૧૨ ॥

અમનાં વસ્ત્રોમાં આવેલાં રત્નો વગેરેની શોભાનું શું વર્ણન કરવું ? આ બધામાંથી નીકળતી જ્યોતિનાં તેજપુંજ સમગ્ર આકાશને પ્રકાશિત કરે છે.

અતંત નંગ અરસ કે, ઔર નરમ જવેર અતંત ।
અતંત અરસ રસાયન, ખૂબી ખુસબોઓ અતિ બેહેકત ॥ ૧૩ ॥

પરમધામનાં આ અનંત રત્નો અતિ સુકોમળ જગ્યાય છે. આ રીતે અહીંનાં રસાયણની પણ આજ વિશેષતા છે. તેમાંથી અપાર સુગંધ ફેલાઈ જાય છે.

કહું કેટે નામ જવેરન કે, રસાયન નામ અનેક ।
કે નામ ભૂષન એક અંગ, સો કહાં લગ કહું વિવેક ॥ ૧૪ ॥

કેટકેટલાં રત્નોનું નામ લેવું, અહીં તો રસાયણ પણ અનેક છે. આ રીતે એક અંગમાં ધારણ કરવાવાળા અલંકારો પણ અનેક છે. તે બધાનો ક્યાં સુધી વિસ્તાર કરવો ?

સૂરત સકલ સાથ કી, મુખ કોમલ સુંદર ગૌર ।
એ છબિ હિરદે તો ફબે, જો હોવે અરસ સહૂર ॥ ૧૫ ॥

આ સુંદરસાથના દિવ્ય સ્વરૂપ, કોમળ મુખારવિંદ અને સુંદર ગોરા રંગની છબિ હૃદયમાં ત્યારે અંકિત થઈ શકે છે, જ્યારે પોતાની પાસે પરમધામની જાગૃત બુદ્ધિ હોય.

રૂહેં સુંદર સનકૂલ મુખ, નહીં સોભા કો પાર ।
ઘટ બઢ કોઈ ન ઈનમેં, એક રસ સબ નાર ॥ ૧૬ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓની પ્રસન્ન મુખમુદ્રાની શોભાનો કોઈ પાર નથી. આ બધામાં કોઈ પણ વસ્તુની ન્યૂનતા અથવા અધિકતા નથી, પરન્તુ એ બધા સમરસ જ છે.

કે રંગ સોભિત સાડિયાં, રંગ રંગ મેં કે નંગ સાર ।
ભિન ભિન જલકે એક જોત, કે કિરનેં ઉઠેં બેસુમાર ॥ ૧૭ ॥

આ બ્રહ્મપ્રિયાઓ વિવિધ રંગોની સાડીઓમાં સુસજ્જિત છે. આ ભિન્ન-ભિન્ન રંગોમાં અનેક રત્નો સુશોભિત છે. એમાંથી જળહળતી જુદા જુદા પ્રકારની જ્યોતિમાંથી અસંખ્ય કિરણો નીકળે છે.

હર એક કે સિનગાર, તિન સિનગાર સિનગાર કે નંગ ।
નંગ નંગ મેં કે રંગ હૈન, તિન રંગ રંગ કે તરંગ ॥ ૧૮ ॥

પ્રત્યેક બ્રહ્મપ્રિયાના શાશગારમાં અનેક પ્રકારનાં રત્ન સુશોભિત છે. પ્રત્યેક રત્નમાંથી અનેક રંગો નીકળે છે. તે રંગોની અનેક લહેરો શોભે છે.

તરંગ તરંગ કે કિરનેં, કે રંગ નંગ કિરનેં ન સમાએ ।
થોં જોત સાગર સરૂપોં કો, રહ્યો તેજ પુંજ જમાએ ॥ ૧૯ ॥

પ્રત્યેક તરંગમાંથી અનેક કિરણો જળહળી રહ્યાં છે. અનેક રંગોનાં રત્નોમાંથી નીકળતાં કિરણો

ત્યાં ક્યાંય પણ સમાતાં નથી. આ રીતે બ્રહ્માત્માઓના સ્વરૂપોની જ્યોતિ સાગર સમાન પ્રતીત થાય છે, જેમાં સર્વત્ર તેજપુંજ જોવા મળે છે.

અબ ઈનકે અંગ કી ક્યોં કહું, હૌર નહીં બોલન ।
ક્યોં કહું સોભા અખંડ કી, બીચ બૈઠ કે અંગ સુપન ॥ ૨૦ ॥

હવે આ આત્માઓના દરેક અંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? એમના માટે તો બંધ બેસતો શબ્દ જડતો નથી. આ સ્વખનવત્તુ જગતમાં બેસી સ્વખની જ્ઞાની અખંડ ધામનાં સ્વરૂપોની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

રંગ તરંગ કિરને કહી, કહી તેજ જોત જુબાં ઈન ।
પ્રકાસ ઉદોત સબ સબદ મેં, જો કદ્યા નૂર રોસન ॥ ૨૧ ॥

મેં આ નશ્વર જગતની જ્ઞાન દ્વારા જ વિવિધ રંગોમાં નીકળતાં કિરણો તથા તરંગોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરાત્મા પરમધામના દિવ્ય, અલૌકિક, તેજપુંજની વ્યાખ્યા અનિત્ય જગતના શબ્દો દ્વારા થઈ શકતી નથી.

જ્યોં જ્યોં બૈઠિયાં લગ લગ, ત્યોં ત્યોં અરસ પરસ સુખ દેત ।
બીચ કદ્ધુ ના રેહે સકે, યોં જેંચ જેંચ ઢિગ લેત ॥ ૨૨ ॥

આ આત્માઓ જે રીતે અરસપરસ મળીને અભિન્ન રૂપે બેઠા છે, તે જ રીતે અરસપરસ અપાર સુખોનું આદાન-પ્રદાન કરે છે. એક બીજા વચ્ચે કોઈ પણ સ્થાન ખાલી ન રહી જાય એવું વિચારી એ બીજા આત્માને પણ પોતાની પાસે જ જેંચીને બેસાડી દે છે.

જાનોં સાગર સબ એક જોત મેં, નૂર રોસન ભર પૂરન ।
જાંઈ ઝલકે તેજ દરિયાવ જ્યોં, કે ઉઠે તરંગ ભિન ભિન ॥ ૨૩ ॥

એવું લાગે છે જાણે મૂલભિલાવાની આ ગોળ હવેલીમાં જ્યોતિર્ભય પ્રકાશનો એક સાગર તરંગિત થઈ રહ્યો છે. કેમકે સર્વત્ર પ્રકાશ જ પ્રકાશ ફેલાયેલો છે. આ તેજોમય સ્વરૂપનો પ્રકાશ સાગરની જેમ જણાહળવા લાગે છે. તેમાંથી જુદા જુદા પ્રકારના અનેક તરંગો નીકળતાં હોય એવું દેખાય છે.

ઉપર તલે કી રોસની, ઔર બસ્તર ભૂષણ કી જોત ।
ઔર જોત સરૂપોં કી ક્યોં કહું, એ જો હૌર હૌર ઉદોત ॥ ૨૪ ॥

મૂલભિલાવાની આ હવેલીમાં ઉપર લગાવેલો ચંદરવો તથા ચબૂતરા પર પાથરેલા ગાલીચામાંથી નીકળતો પ્રકાશ, બ્રહ્માત્માઓનાં વસ્ત્રો તથા આભૂષણોની જ્યોતિ અને દિવ્ય સ્વરૂપોમાંથી નીકળતાં જ્યોતિર્ભય કિરણો આ બધાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ? આખી હવેલી ઝગારા મારી રહી છે.

ઉપર તલે થંભ દિવાલેં, સબ જોત રહી ભરાએ ।
બીચ સમૂહ જોત સાથ કી, બની જુગલ જોત બીચ તાએ ॥ ૨૫ ॥

આ મહેલમાં ઉપર નીચે તથા સંભો અને દીવાલોમાં સર્વત્ર તેજ જ ભરેલું છે. ચારે બાજુ બેઠેલી બ્રહ્મપ્રિયાઓ તથા વચ્ચે સિંહાસન પર બિરાજમાન શ્રીરાજશ્યામાજનું દિવ્ય તેજ સર્વત્ર દેદીઘ્યમાન છે.

એ જોત મેં સોભા સુંદર, ઔર સરૂપોં કી સુખદાએ ।
દેખ દેખ કે દેખિએ, જ્યોં નખ સિખ રહે ભરાએ ॥ ૨૬ ॥

આ દેદીઘમાન પ્રકાશમાં સુશોભિત યુગલ સ્વરૂપ અને બ્રહ્મપ્રિયાઓની સુંદર શોભાને જોતાં દણ્ણ સ્થિર થઈ જાય છે. આ સુખદાયી શોભા નખશિખ (નખથી લઈ શિખા સુધી) સર્વત્ર પરિપૂર્ણ છે.

જ્યોં દરિયા તેજ જોત કા, ત્યોં સબ દિલ દરિયા એક ।
એક દિલ એક રોસની, જુબાં ક્યોં કર કહે વિવેક ॥ ૨૭ ॥

જે રીતે દેદીઘમાન તેજનો સાગર લહેરાઈ રહ્યો હોય તેવી રીતે બધાના હદ્યનો ઐક્યભાવ (એકદિલી) પણ સાગરની જેમ ઉછળી રહ્યો છે. આ રીતે એકરૂપે પ્રકાશિત થઈ રહેલી આ દિવ્ય શોભાપૂર્ણ જ્યોતિનું વર્ણન આ જીભથી કેવી રીતે કરી શકાય ?

જોત ઉપલી કહી જુબાંન સોં, પર રેહેસ ચરિત્ર સુખ ચૈન ।
સુખ પર આતમ તબ પાઈએ, જબ ખુલેં અન્તર કે નૈન ॥ ૨૮ ॥

મેં તો માત્ર બાધ્ય જ્યોતિનું જ વર્ણન કર્યું છે. પરન્તુ આ પર-આત્માઓની રહસ્યમયી લીલાઓ અને નિર્ભળ પ્રેમની સુખદ અનુભૂતિ ત્યારે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, જ્યારે અંતરની દણ્ણ ખુલ્લી જાય છે.

એક રસ હોઈએ ઈસક સોં, ચલેં પ્રેમ રસ પૂર ।
કેર કેર ઘાલે લેત હેં, સ્યામ સ્યામાજી હજૂર ॥ ૨૯ ॥

જ્યારે આ આત્મા પરમાત્માના પ્રેમમાં એકરસ થઈ જાય છે ત્યારે પ્રેમનો પ્રવાહ વહેવા લાગશે. ત્યારે આત્માઓ રાજ શ્યામાજીનાં ચરણોમાં જાગૃત થઈ વારંવાર પ્રેમ સુધાનું પાન કરતાં તૃપ્ત થઈ જશે.

ક્યોં કહું સુખ સબન કે, સબ અંગોં કે એક ચિત ।
અરસ પરસ સુખ લેવહીં, અંગ નએ નએ ઉપજત ॥ ૩૦ ॥

આ બધા આત્માઓના અપાર સુખનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? એ બધા એકાત્મભાવે મૂલભિલાવામાં બેઠા છે અને પરસ્પર અપાર સુખનું આદાન-પ્રદાન કરે છે. આ રીતે એમના હદ્યમાં નિત નવો આનંદ પ્રગટ થાય છે.

સાથ સમૂહ કી ક્યોં કહું, જાકો ઈસકે મેં આરામ ।
અરસ પરસ સબ એક રસ, પીઉ બિલસત પ્રેમ કામ ॥ ૩૧ ॥

આ બધી બ્રહ્મપ્રિયાઓના સમૂહ અંગે શું કહી શકાય ? તેઓ તો શ્રીરાજજીના પ્રેમમાં જ આનંદનો અનુભવ કરે છે. અરસપરસ એકરસ થઈ પોતાના પ્રિયતમની સાથે પ્રેમપૂર્વક વિલાસ કરે છે.

ઈન ધામ કે જો ધની, તિન અંગોં કા સનેહ ।
હેત ચિત આનંદ ઈનકા, ક્યોં કહું જુબાં ઈન દેહ ॥ ૩૨ ॥

દિવ્ય પરમધામના સ્વામી અક્ષરાતીત ધામધણીની અંગનાઓનો આ સ્નેહ છે, તેમનું ચિત પ્રેમ અને આનંદથી પરિપૂર્ણ છે. અનિત્ય દેહની જીભથી તેમનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

સુખ અન્તર અન્તસકરન કે, આવેં નહીં જુબાંન ।
પ્રેમ પ્રીત રીત અન્તર કી, સો કયોં કર હોએ બયાન ॥ ૩૩ ॥

જ્યારે અંતઃકરણ દ્વારા અનુભૂત સુખ પણ શબ્દો દ્વારા વક્ત થઈ શકતું નથી તો અંતરાત્માની પ્રીતિ, પ્રેમ અને (તેની) રીતિનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે થઈ શકે ?

સત સરૂપ જો ધામ કે, તિનકે અન્તસકરન ।
ઈસક તિનકે અંગ કા, સો કછુક કરું બરનન ॥ ૩૪ ॥

તેમ છતાં દિવ્ય પરમધામના સત્ય સ્વરૂપ બ્રહ્માત્માઓના અંતઃકરણમાં આવેલ પ્રેમ ભાવનું લેશમાત્ર વર્ણન કરવા ઈચ્છાં છું.

નખ સિખ અંગ ઈસક કે, ઈસકે સંધો સંધ ।
રોમ રોમ સબ ઈસક કે, કયોં કર કહું સનંધ ॥ ૩૫ ॥

નખથી લઈ શિખા સુધી આ બ્રહ્માત્માઓનાં બધા અંગો પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે. એમના પ્રત્યેક સાંધા પણ પ્રેમથી પૂર્ણ છે. એટલું જ નહીં રોમે-રોમ પણ પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે. એમની દિવ્ય શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

અન્તસકરન ઈસક કે, ઈસકે ચિત ચિતવન ।
બાતા કરેં ઈસક કી, કછૂ દેખેં ના ઈસક બિન ॥ ૩૬ ॥

એમનું અંતઃકરણ પણ પ્રેમથી ઓત-પ્રોત છે. આ બધા પોતાના ચિતથી પ્રેમનું ચિન્તન કરે છે. એમાં પરસ્પર વાતાવાપ પણ પ્રેમનો જ થાય છે. એમને પ્રેમ સિવાય બીજું કાંઈ પણ દેખાતું નથી.

તત્વ ગુન અંગ ઈન્ડ્રિયાં, સબ ઈસકે કે ભીગલ ।
પખ સારે ઈસક કે, સબ ઈસક રહે હિલ મિલ ॥ ૩૭ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓના બધાં તત્ત્વ, ગુણ, અંગ, ઈન્ડ્રિયો તથા પક્ષ વગેરે પ્રેમથી ઓતપ્રોત છે. એટલા માટે એ બધા હળીમળીને પ્રેમપૂર્વક બેઠા છે.

એ સુખ સંગ સરૂપ કે, જો અન્તર અંદર ઈસક ।
આતમ અન્તસકરન બિચારિએ, તો કછૂ બોએ આવે રંચક ॥ ૩૮ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓના અંતઃકરણમાં પ્રેમ ભાવ છલોછલ ભરેલો છે, જો આપણે અંતરાત્માથી વિચાર કરીએ તો જગ્ઞાશે કે તેમાંથી થોડીક જ સુગંધ આપણને પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

જો કોઈ આતમ ધામ કી, ઈત હુઈ હોએ જાગૃત ।
અંગ આયા હોએ ઈસક, તો કછૂ બોએ આવે ઈત ॥ ૩૯ ॥

પરમધામના જે આત્માઓ આ જગતમાં આવી જાગૃત થઈ જાય છે, તેમના હૃદયમાં આ દિવ્ય પ્રેમની સુગંધ આવી શકે છે.

પીઉ નેત્રે નેત્ર મિલાઈએ, જ્યોં ઉપજે આનંદ અતિ ધન ।
તો પ્રેમ રસાયન પીજિએ, જો આતમ થેં ઉતપન ॥ ૪૦ ॥

એટલા માટે પોતાના પ્રિયતમ ધણીની આંખોથી આંખો મેળવો જેથી અપાર આનંદનો અનુભવ થઈ જાય. ત્યારે આત્મામાં પ્રગટતા પ્રેમરૂપી રસાયણનું પાન કરી લેવું.

આતમ અન્તસકરન બિચારિએ, અપને અનભવ કા જો સુખ ।

બધત બધત પ્રેમ આવહીં, પર આતમ સનમુખ ॥ ૪૧ ॥

પોતાના અનુભવોથી પ્રાપ્ત સુખોને અંતઃકરણમાં વિચાર કરવા લાગી જાય ત્યારે પ્રેમનો પ્રવાહ વધતો ચાલ્યો આવશે. જેનાથી આપણા પર-આત્માને પ્રત્યક્ષ અનુભવ થવા લાગશે.

ઈતથેં નજર ન ફેરિએ, પલક ન દીજે નૈન ।

નીકે સરૂપ જો નિરખિએ, જ્યોં આતમ હોએ સુખ ચૈન ॥ ૪૨ ॥

એટલા માટે આ મૂલમિલાવા પરથી આપણી દાખિને ન છટાવો. એટલું જ નહીં આપણાં નેત્રોની પાંપણોને પણ બંધ થવા ન દો. શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપનાં સારી રીતે દર્શન કરો, જેથી આત્મામાં પરમસુખ અને શાંતિનો અનુભવ થઈ જાય.

તબ પ્રેમ જો ઉપજે, રસ પર આતમ પોહોંચાએ ।

તબ નૈન કી સૈન કંધૂ હોવહીં, અન્તર આંખાં ખુલ જાએ ॥ ૪૩ ॥

તેથી હૃદયમાં જે પ્રેમભાવ જાગૃત થશે તે પ્રેમરસ પોતાની સુરતાને પર આત્મામાં પહોંચાડી દેશે. ત્યારે અંતર્દૃષ્ટિ ખુલ્લી જશે અને આત્મા શ્રીરાજજીનાં નયનોના સંકેત સમજ શકશે.

અન્તસકરન આતમ કે, જબ એ રહ્યો સમાએ ।

તબ આતમ પર આતમ કે, રહે ન કંધૂ અન્તરાએ ॥ ૪૪ ॥

જ્યારે આત્માના અંતઃકરણમાં પોતાના પ્રિયતમ ધણીની છબિ સમાઈ જશે, ત્યારે આત્મા અને પર-આત્મા વચ્ચેનું અંતર તત્કાળ દૂર થઈ જશે.

પર આતમ કે અન્તસકરન, પેહેલેં ઉપજત હૈ જે ।

પીછે ઈન આતમ કે, આવત હૈ સુખ એ ॥ ૪૫ ॥

સર્વ પ્રથમ પર આત્માના અંતઃકરણમાં જે ઈચ્છા ઉત્પન્ન થાય છે અને પરમધામમાં તેને જે સુખ મળે છે, તે પછી તે સુખ આ આત્મામાં ઉત્તરી આવે છે.

તાથેં છિરદે આતમ કે લીજિએ, બીચ સાથ સરૂપ જુગલ ।

સુરત ન દીજે ટૂટને, ફેર ફેર જાઈએ બલ બલ ॥ ૪૬ ॥

એટલા માટે મૂલમિલાવામાં બ્રહ્માત્માઓ વચ્ચે બિરાજમાન યુગલ સ્વરૂપને આત્માના અંતઃકરણમાં ધારણ કરો. પોતાની સુરતાને તેનાથી છટવા ન દો અને વારંવાર આ જ યુગલ સ્વરૂપ પર સમર્પિત થઈ જાવ.

સોભા મુખારબિન્દ કી, ક્યોં કર કહું તેજ જોત ।

રસ ભર્યો રસીલો દુલહા, જામેં નિત નઈ કલા ઉદોત ॥ ૪૭ ॥

શ્રીરાજજીના મુખારવિંદની અનુપમ શોભા અને તેમના દેદીઘ્રમાન તેજનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? મારા પ્રિયતમ ધણી પરમ આનંદના ઝોત છે. તેમનાથી નિત્ય નૂતન કલાઓ ઉત્પન્ન થતી રહે છે.

કમી જો કંધુએ હોવહીં, તો કહિએ કલા અધિકાએ ।

એ તો બહે તરંગ રંગ રસ કે, યોં પ્રેમેં દેત દેખાએ ॥ ૪૮ ॥

જો પરમધામમાં કોઈ વસ્તુની ખામી હોય તો કહી શકાય કે આ કલાઓ તેમનાથી વધારે છે. પરઞ્ચ

પ્રેમ રસનાં આ તરંગો પ્રત્યેક પળે વધતાં જ રહે છે. તેથી પ્રેમ દ્વારા જ એમનો અનુભવ કરી શકાય છે.

બલ બલ સોભા સરૂપ કી, બલ બલ બસ્તર ભૂષણ ।
બલ બલ મીઠી મુસ્કની, બલ બલ જાઉં બિન બિન ॥ ૪૮ ॥

એવા હિંદુ સ્વરૂપની શોભા, તેમનાં વળો, અલંકારો અને મધુર હાસ્ય પર હું પળેપળ ન્યોધાવર થઈ જાઉં છું.

બલ બલ બંકી પાગ કી, બલ બલ બંકે નૈન ।
બલ બલ બંકે મરોરત, બલ બલ ચાતુરી ચૈન ॥ ૫૦ ॥

શ્રીરાજજીના શિર પર સુશોભિત વાંકી પાઘડી, તેમનાં ત્રાંસા નેત્રો તથા કટાક્ષ અને આનંદ પ્રદાન કરવાવાળી ચતુરાઈ પૂર્ણ રીત પર હું વારી જાઉં છું.

બલ બલ તિરછી ચિતવની, બલ બલ તિરછી ચાલ ।
બલ બલ તિરછે બચન કે, જિન કિયા મેરા તિરછા હાલ ॥ ૫૧ ॥

તેમનું વાઙું (તિરછું) ચિતવન, વાંકી (તિરછી) ચાલ તથા વાકાં વચનો પર હું સ્વયંને સમર્પિત કરી દઉં જેનાથી મારા મનની સ્થિતિ જ તેમને અનુકૂળ વાંકી (તિરછી) થઈ ગઈ છે.

બલ બલ છબીલી છબિ પર, દંત તંબોલ મુખ લાલ ।
બલ બલ આઠોં જામ કી, બલ બલ રંગ રસાલ ॥ ૫૨ ॥

શ્રીરાજજીની અનુપમ છબિની શોભા, પાનને કારણે લાલ દંતાવલિ અને લાલાશયુક્ત મુખમંડળ તથા આઠેય પહોર રસપાન કરનારા શાશ્વત પ્રેમ પર હું સ્વયં સમર્પિત થાઉં છું.

બલ બલ મીઠે મુખ કી, અંગ અંગ અમી રસ લેત ।
કે વિધ કે સુખ દેત હું, પલ પલ મેં કર હેત ॥ ૫૩ ॥

જે માધુર્યપૂર્ણ મુખારવિંદથી મારાં બધાં અંગોમાં અમૃતમય આનંદનો સંચાર થાય છે, હું તેના ઉપર સમર્પિત થાઉં છું. આ રીતે પ્રિયતમ ધણી પોતાના આત્માને વિવિધ પ્રકારે અપાર સુખ પ્રેમપૂર્વક આપે છે.

બલ બલ જાઉં ચરન કી, બલ બલ હસ્ત કમલ ।
બલ બલ નખ સિખ સબ અંગોં, બલ બલ જાઉં પલ પલ ॥ ૫૪ ॥

શ્રીરાજજીનાં ચરણો પર, હસ્તકમલ પર તથા નખથી લઈ શિખા સુધીનાં બધાં અંગો પર હું પ્રત્યેક પળે સમર્પિત થઈ જાઉં છું.

બલ બલ પિઆજી કે પ્રેમ પર, બલ બલ ચિતવન હેત ।
મહામત બલ બલ સબ અંગોં, ફેર ફેર વારને લેત ॥ ૫૫ ॥

પ્રિયતમ ધણીના શાશ્વત પ્રેમ પર તેમના પ્રેમયુક્ત ચિતવન પર તથા તેમનાં બધાં અંગો પર મહામતિ વારંવાર સમર્પિત થાય છે.

સાગર પાંચમા ઈસકકા

પાંચમા સાગર પૂરન, ગેહેરા ગુજ ગંભીર ।
ઘાલે ઈસક દરિયાવ કે, પીવે અરસ રૂહેં ફીર ॥ ૧ ॥

પાંચમો સાગર (પ્રેમનો સાગર) પ્રેમથી પરિપૂર્ણ હોવાથી ગહન, રહસ્યપૂર્ણ તથા ગંભીર છે. ભૌતિક સુખોનો પરિત્યાગ કરવાવાળા પરમધામના આત્માઓ શ્રીરાજજીના આ સાગરની પ્રેમસુધાનું પાન કરે છે.

ઈન રસ કો એ સાગર, પૂરન જુગલ કિસોર ।
એ દરિયા સુખ પાંચમા, લેહેરી આવત અતિ જોર ॥ ૨ ॥

આ સાગર યુગલકિશોર શ્રીરાજ શ્યામાજીના પ્રેમ રસથી પરિપૂર્ણ છે. આ પાંચમા સુખ સાગરથી પ્રેમનાં તરંગો નીકળતાં રહે છે.

અતિ સુખ બડી રૂહ કો, ઈસક તરંગ અતંત ।
મુખ મીઠી અપની રૂહ કો, રસ રસના પિલાવત ॥ ૩ ॥

આ સાગરથી શ્રીશ્યામાજીને અપાર સુખનો અનુભવ થાય છે. એમાં પ્રેમની અનંત લહેરો ઉઠે છે. શ્રી શ્યામાજ પોતાના આત્માઓને મધુરવાણીથી પ્રેમરસનું પાન કરાવે છે.

હેત કર ઈન રૂહન કી, ઘાર સોં બાત સુનત ।
સો બચન સુંદર લેયકે, મુખ સામી બાન બોલત ॥ ૪ ॥

શ્રી શ્યામાજ બ્રહ્મ આત્માઓની વાતો પ્રેમપૂર્વક સાંભળે છે. તેમનાં વચનોને હદ્યમાં ધારણ કરી તેમને પ્રત્યુત્તર પણ આપે છે.

નૈનો નૈન મિલાએ કે, અમી રસ સીયત ।
અપને અંગ રૂહેં જાનકે, નેહ નાએ નાએ ઉપજાવત ॥ ૫ ॥

આ બ્રહ્મ આત્માઓનાં નેત્રો સાથે પોતાનાં નેત્રો મેળવી અમૃતરસનું સિંચન પણ કરે છે. બ્રહ્મ આત્માઓને પોતાની અંગના જાણી તેમના હદ્યમાં પ્રેમના નવા નવા ભાવો પણ પ્રગટ કરે છે.

સુખ કેટે કષ્ટું સ્યામાજ્ય કે, હક સુખ બિના હિસાબ ।
એ સુખ સોઈ જાનહીં, જો પિએ ઈન સાકી સરાબ ॥ ૬ ॥

શ્રી શ્યામાજ દ્વારા પ્રાપ્ત થતાં આ અપાર સુખોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? શ્રીરાજજી પાસેથી પ્રાપ્ત સુખ તો એથી પણ અનહદ છે. તે આત્મા આ સુખોને જાણે છે, જે એમની પાસેથી શાશ્વત પ્રેમ સુધાનું પાન કરે છે.

રસ ભરી અતિ રસના, અતિ મીઠી વલ્લભ બાન ।
એ સુખ કહ્યો ન જાવહીં, જો સુખ દેત જુબાં ॥ ૭ ॥

પ્રિયતમ ધણીની વાણી રસપૂર્ણ છે. તેઓ અતિ મધુર વાણી બોલે છે. તેઓ પોતાનાં વચનોથી જે સુખ આપે છે તેને શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકાતું નથી.

કે સુખ મીઠી બાન કે, હક દેત કર ઘાર ।
જ્યોં માસૂક દેત આસિક કો, એક તન યાર કો યાર ॥ ૮ ॥

શ્રીરાજજી પોતાની મધુરવાણીનું અપાર સુખ પ્રેમપૂર્વક આપે છે. પ્રિયતમ ધણી શ્રી શ્યામાજીને

જે અપાર સુખ આપે છે, તે સુખ શ્રી શ્યામાજી પણ બ્રહ્મ આત્માઓને આપે છે.

નૈન રસીલે રંગ ભરે, પ્રેમ પ્રીત ભીગલ ।
દેત હૈં જબ હેત સુખ, ચૂંબ રેહેત રૂહ કે દિલ ॥ ૮ ॥

શ્રીરાજજીના નેત્રો પ્રેમરસથી પરિપૂર્ણ છે. તેમાં પ્રેમ તથા પ્રીતિ ઓતપ્રોત છે. જ્યારે તેઓ પ્રેમપૂર્વક સુખ પ્રદાન કરે છે, ત્યારે તે સુખ બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયની ઊંડાઈ સુધી પહોંચી જાય છે.

ઈસક ઘાલા રંગ રસ કા, જબ દેત નૈન મરોર ।
ફૂલ પોહોંચે તાલૂ રૂહ કે, કાયમ ચઢાવ હોત જોર ॥ ૧૦ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજી પોતાનાં નેત્રોના કટાકથી પ્રેમ રસનો ઘાલો ભરીને આપે છે, ત્યારે તે પ્રેમમદ બ્રહ્માત્માઓના મસ્તિકમાં પહોંચી જાય છે, જેથી તેમાં અખંડ મસ્તી વ્યાપી જાય છે.

કૈ સુખ અંગ સરૂપ કે, કૈ સુખ રંગ રસાલ ।
કૈ સુખ મીઠી જુબાંન કે, કૈ ઘાલે દેત રસ લાલ ॥ ૧૧ ॥

શ્રીરાજજીનાં અંગોમાં તથા તેમના પ્રેમરસમાં અપાર સુખ છે. આ રીતે તેઓ પોતાની મધુરવાણીથી ઘાલા ભરી ભરીને બ્રહ્માત્માઓને પ્રેમસુધાનું પાન કરાવે છે અને તેમને તરબોળ કરી દે છે.

કૈ સુખ અમૃત સીંચત, જ્યોં રોપ સીંચત બનમાલી ।
ઈન વિધ નૈનોં સીંચત, રૂહ ક્યોં ન લેવે ગુલાલી ॥ ૧૨ ॥

જેમ માળી છોડને પાણી સિંચે છે તેમ શ્રીરાજજી પોતાના આત્માઓને અમૃત રસનું સિંચન કરે છે. તેઓ પોતાનાં નયનોથી જ્યારે આ પ્રકારે પ્રેમનું સિંચન કરે છે ત્યારે આત્માઓ પ્રેમની મસ્તીમાં લાલઘૂમ કેમ ન થાય ?

જો કછુ બોલે રૂહ મુખથેં, સો નીકે સુને હક કાન ।
ઔસા મીઠા જવાબ તોહે દેવહીં, કોઈ ના સુખ ઈન સમાન ॥ ૧૩ ॥

બ્રહ્માત્માઓ પોતાના મુખથી જે કાંઈ બોલે છે તેને શ્રીરાજજી ઘાનપૂર્વક સાંભળે છે. પછી તેમને એવા મધુર સ્વરે ઉત્તર આપે છે કે તેમના સમાન બીજું કોઈ સુખ હોઈ શકે જ નહીં.

અરસ પરસ સુખ દેવહીં, નાહીં ઈન સુખ કો પાર ।
એ રસ ઈસક સાગર કો, અરસ રૂહેં પીવેં બારંબાર ॥ ૧૪ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજી અને બ્રહ્માત્માઓ પરસ્પર સુખોનું આદાન-પ્રદાન કરે છે. આ સુખનો કોઈ પાર નથી. બ્રહ્મ આત્માઓ જ પ્રેમસાગરના આ રસના વારંવાર ઘૂંટડા ભરે છે.

એ સુખ સાગર પાંચમા, ઈસક સાગર દિલ હક ।
પેહેલે ચાર દેખે સાગર, કોઈ ના હક દિલ માફક ॥ ૧૫ ॥

આ પાંચમો સાગર શ્રીરાજજીના હૃદયના પ્રેમનો સાગર છે. આનાથી પહેલા બીજા ચાર સાગરોનું વર્ણન થયું છે પરન્તુ આ સાગર સરખો બીજો કોઈ પણ સાગર નથી.

હકેં તોહે બેલ દેખાઈયા, બેવરા વાસ્તે ઈસક ।
ક્યોં ન દેખો પટ ખોલકે, નજર ખોલી હે હક ॥ ૧૬ ॥

હે આત્મા ! શ્રીરાજજીએ તને પ્રેમનું વિવરણ સમજાવવા માટે જ આ બેલ બતાવો છે.

તેઓએ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા તારી દણ્ણ પણ ખોલી દીધી છે. હવે તું પોતાના અંતર પટ ખોલી કેમ નથી જોતો ?

ઈન ઠૌર બૈંડ દેખાઈયા, સાહેબી હક બુજરક ।
પૈઠ હક દિલ બીચ મેં, પી ઘાલે ઈસક ॥ ૧૭ ॥

શ્રીરાજજીએ મૂલમિલાવામાં બેસાડી (આ જેલના માધ્યમથી) પોતાની શ્રેષ્ઠ પ્રભુતાનું દર્શન કરાવ્યું છે. એટલા માટે હે આત્મા ! તેમના હદ્યમાં પ્રવેશ કરી તેમની પ્રેમ સુધાનું પાન કર.

તો હકેં કહ્યા અરસ અપના, ઈસક દિલ મોમન ।
સો ઈસક કરે જાહેર, દિલ પૈઠ હક કે તન ॥ ૧૮ ॥

એટલા માટે શ્રીરાજજીએ બ્રહ્મ આત્માઓના પ્રેમપૂર્ણ હદ્યને પોતાનું પરમધામ કર્યું છે. આથી હવે તે જ બ્રહ્મ આત્માઓ ધામધણીના હદ્યમાં પ્રવેશ કરી તેમનો પ્રેમ પ્રગટ કરી રહ્યા છે.

ઈસક ગુજ દિલ હકકા, સો કરે જાહેર માહેં બિલવત ।
સો બિલવત લ્યાએ ઈત આસિક, કરી ઈસકેં જાહેર ન્યામત ॥ ૧૯ ॥

શ્રીરાજજી પોતાના હદ્યમાં આવેલાં પ્રેમનાં ગૂઢ રહસ્યોને મૂલમિલાવામાં પ્રગટ કરે છે. તે મૂલમિલાવાને પોતાના હદ્યમાં ધારણ કરી બ્રહ્મ આત્માઓ આ જગતમાં આવ્યા છે અને પરમધામની અમૂલ્ય નિધિ સ્વરૂપ પ્રેમને પ્રગટ કરી રહ્યા છે.

ઈત દુનિયાં ચૌંદે તથક મેં, એક દમ ઉઠત હૈ જે ।
જો હક સહૂર કર દેખિએ, તો સબ વાસ્તે ઈસક કે ॥ ૨૦ ॥

આ ચૌંદ લોકમાં જો અમે એક પણ શ્વાસ લઈ રહ્યા છીએ તો તે પ્રેમના માટે જ છે. શ્રીરાજજીએ આપેલ તારતમજ્ઞાન પર વિચાર કરવાથી આ તો તરત સમજાઈ જાય છે.

એ ઈસક સબ હક કા, અરસ હાદી રૂહોં સો ।
એ અરસ દિલ જાને મોમિન, જો હકકી વાહેદત મો ॥ ૨૧ ॥

આ સમગ્ર પ્રેમ શ્રીરાજજીનો જ છે. તેઓ શ્રી શ્યામાજ અને બ્રહ્મ આત્માઓને એ પ્રેમ આપી રહ્યા છે. ધામહદ્યા બ્રહ્મ આત્માઓ જ આ રહસ્યને સમજી શકે છે, જેમનું મૂલ સ્વરૂપ (પર-આત્મા) મૂલમિલાવામાં બિરાજમાન છે.

એ કિયા એતેહી વાસ્તે, તુમારે દિલ ઉપજાયા એહ ।
એ ખેલ મેં દેખે જુદે હોએ, લેને મેરા ઈસક સનેહ ॥ ૨૨ ॥

શ્રીરાજજીએ બ્રહ્મ આત્માઓને આજ કર્યું, હે આત્માઓ આ પ્રેમના કારણે જ તમને જગતનો આ ખેલ દેખાડ્યો છે અને તમારા હદ્યમાં પણ એને જોવાની ઈચ્છા ઉત્પન્ન કરાવી. મારા પ્રેમ અને સ્નેહનો અનુભવ કરવા માટે જ તમે મારાથી દૂર થઈ આ ખેલ જોઈ રહ્યા છો.

એ ઈસક સાગર અપાર હૈ, વાર ન પાઈએ પાર ।
એ લેહેરી ઈસક સાગર કી, હક દેવેં સોહાગિન નાર ॥ ૨૩ ॥

ખરેખર પ્રેમનો આ સાગર અપાર છે. શ્રીરાજજી પોતાના સોહાગી આત્માઓ માટે જ પ્રેમ

સાગરની આ લહેરોનું સુખ આપી રહ્યા છે.

જો હક તોહે અન્તર ખોલાવહીં, તો આવે હક લજત ।
ઔર બડે સુખ કે અરસ કે, પર એ નિપટ બડી ન્યામત ॥ ૨૪ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજી તમારી અંતર દણ્ઠિ ખોલી દેશે ત્યારે તમને તેમનો આનંદ પ્રાપ્ત થઈ શકશે.
જો કે પરમધામમાં બીજાં અપાર સુખો છે તો પણ આ પ્રેમ બધાથી મોટી અમૃત્ય નિષિ છે.

લહેરી ઈસક સાગર કી, જો તું લેવે રૂહ ઈત ।
તો તું દેખે સુખ ઈસક કે, એ હોએ ના બિના નિસબ્ધત ॥ ૨૫ ॥

હે આત્મા ! જો તું પ્રેમસાગરની લહેરોને અહીં પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છે તો પ્રેમના આનંદનો અનુભવ
કર. પરન્તુ એ પૂર્વ સમ્બન્ધ વિના પ્રાપ્ત થતો નથી.

ઔર સુખ ઈન લહેરન કો, આવત બિલવત યાદ ।
ઈન હક ઈસક સાગર કી, કે નહેરેં સુખ સ્વાદ ॥ ૨૬ ॥

આ સિવાય આ લહેરોનો બીજો આનંદ એ પણ છે કે આનાથી આપણને મૂલભિલાવાનું સ્મરણ
પણ થઈ જાય છે. ધામધાળીના પ્રેમ સાગરની આ ધારાઓથી અનેક પ્રકારનાં સુખોનો સ્વાદ આવે છે.

યોં સુખ ઈસક સાગર કો, ધની ઘારેં દેત રૂહન ।
સો ઈત દેખાએ મેહેર કર, જો ઈસકે કિએ રોસન ॥ ૨૭ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજી પોતાના આત્માઓને પ્રેમ સાગરનું અપાર સુખ પ્રેમપૂર્વક આપે છે. પોતાની
અહેતુકી કૃપા દ્વારા પ્રેમ પ્રદાન કરી તેમણે અહીં પણ બ્રહ્માત્માઓના હદ્યને પ્રકાશિત કર્યું છે.

જો સુખ ઈસક સાગર કો, માર્હે હેત પ્રીત તરંગ ।
એ જો અરસ અરવાહોં કો, આએ બિલવત કે રસ રંગ ॥ ૨૮ ॥

પ્રેમ સાગરનાં આ અપાર સુખોમાં પ્રીતિ અને સ્નેહની લહેરો નીકળતી રહે છે. જેથી
પરમધામના આત્માઓને મૂલભિલાવાના આનંદનો અનુભવ થાય છે.

જો હક તોહે દેવેં હિંમત, તો રૂહ તું પી સરાબ ।
એ કાયમ મસ્તી અરસ કી, જો સાકી પિલાવે આબ ॥ ૨૯ ॥

હે આત્મા ! જો શ્રીરાજજી તને સહાય કરે તો તું આ પ્રેમસુધાનું પાન કર. આ પરમધામની
શાશ્વત મસ્તી છે. સ્વયં શ્રી રાજજી અમૃત રૂપે એનું પાન કરાવી રહ્યા છે.

સુખ હક ઈસક કે, જિનકો નાહીં સુમાર ।
સો દેખન કો ઠૌર ઈત હૈ, જો રૂહ સોં કરો બિચાર ॥ ૩૦ ॥

શ્રીરાજજીના પ્રેમમાં પ્રાપ્ત થતાં સુખોનો કોઈ પાર નથી. જો આત્મદણ્ઠિથી વિચાર કરશો તો
જણાશો કે આ નશ્વર જગત ધણીના આ પ્રેમનું મહત્વ સમજવાનું સ્થાન છે.

જેતે સુખ ઈસક કે, લેતે અરસ કે માંહિં ।
સો દેખન કો ઠૌર એહ હૈ, ઔર ઐસા ન દેખ્યા કાંહિં ॥ ૩૧ ॥

આપણને પરમધામમાં ધણીના પ્રેમનો જે આનંદ પ્રાપ્ત થતો હતો તેમનો અનુભવ કરવાનું સ્થાન
આ નશ્વર જગત છે. આ જગત સિવાય અન્ય કોઈ પણ સ્થાનમાં આ પ્રેમનું મહત્વ સમજ શકતું

નથી.

કબૂં અરસ મેં ન હોએ જુદાણી, ના જુદાણી એ ન્યામત ।
એ બાતે દોડી અનહોનિયાં, સો હક હમ વાસ્તે કરત ॥ ૩૨ ॥

પરમધામમાં ધામધણીથી ક્યારેય અમારો વિયોગ થતો ન હતો અને ન તો તેમના પ્રેમનો વિયોગ થઈ શકે છે. એટલા માટે આ બન્ને અસંભવિતોનો ધામધણી અમારે માટે આ જગતમાં સંભવ કરાવી રહ્યા છે.

ઈસક પાઈએ જુદાણિઓ, સો તુમ પાઈ ઈત ।
વતન હકીકત સબ દઈ, ઐસા દાવ ન પાઈએ કિત ॥ ૩૩ ॥

હે આત્મા ! વિયોગ થવાથી જ પ્રેમનો અનુભવ થાય છે. એટલા માટે આ જગતમાં તને આ વિયોગ પ્રાપ્ત થયો છે. શ્રીરાજજીએ તને તારતમજ્ઞાન દ્વારા આ જગતમાં પરમધામની પૂરી વાસ્તવિકતાનો પરિચય કરાવ્યો છે. આવો સુંદર અવસર બીજે ક્યાંય મળતો નથી.

કેર કબ જુદાણી પાઓગે, છોડ કે હક અરસ ।
બૌઠે ખેલ મેં પિઓગે, હક ઈસક કા રસ ॥ ૩૪ ॥

હે આત્મા ! ધામધણીના દિવ્ય પરમધામને છોડવાથી તને ફરીથી આવો વિયોગ ક્યાં પ્રાપ્ત થશે ? આ રીતે નશર જગતમાં બેસી ધામધણીના પ્રેમનું રસપાન તું ફરીથી ક્યારે કરી શકીશ ?

યાદ કરો ઈસક કો, કાયમ અરસ મેં લેત જો સુખ ।
અલેખે અનગિનતી, સો દેત લજત માહેં દુખ ॥ ૩૫ ॥

હે આત્મા ! હવે તે દિવ્ય પ્રેમને યાદ કર જેને તું દિવ્ય પરમધામમાં હંમેશાં પ્રાપ્ત કરતો હતો. હવે આ દુઃખરૂપી સંસારમાં પણ ધામધણી તને તે શાશ્વત સુખનો સ્વાદ કરાવી રહ્યા છે.

જો સહૂર કરો તુમ દિલ સે, ખેલ મેં કિએ બેસક ।
તો કુરસદ ન પાઓ દમકી, સુખ ઈસક ગિનતી હક ॥ ૩૬ ॥

જો હદ્યપૂર્વક વિચાર કરીને જોશો તો તમને જ્ઞાન થશે કે ધામધણીએ આ નશર જગતમાં પણ તમને તારતમ જ્ઞાન દ્વારા સંદેહ રહિત કરી દીધા છે. આ રીતે ધામધણીએ આપેલાં સુખોની ગણના કરવા લાગી જશો તો તમને પળવારની પણ કુરસદ રહેશે નહીં.

એ કરિયા તુમારે વાસ્તે, જો ધની ખોલે નજર એહ ।
તો કે દેખો માહેં બાતૂન, હક કા પ્રેમ સનેહ ॥ ૩૭ ॥

જો ધામધણીએ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા તારી આત્મદષ્ટિ ખોલી દીધી છે, તો તને જ્ઞાન હોવી જોઈએ કે આ ખેલ તારા માટે જ બનાવ્યો છે. ત્યારે તું શ્રીરાજજીના પ્રેમ તથા સ્નેહનાં ગૂઢ રહસ્યોને પણ સમજવા લાગશે.

એ નજર તુમેં તબ ખુલે, જો પૂરન કરેં હક મેહેર ।
તો એક હક કે ઈસક બિના, ઔર દેખો સબ જેહેર ॥ ૩૮ ॥

તારી આત્મદષ્ટિ ત્યારે ખૂલશે જ્યારે શ્રીરાજજી તારા પર પૂર્ણરૂપે કૃપા કરશે. ત્યારે તને શ્રીરાજજીના પ્રેમ સિવાય અન્ય બધું જ વિષતુલ્ય લાગવા માંડશે.

હકે મેહેર વિધ વિધ કરી, પર કિન કિન ખોલી ના નજર ।
સો ભી વાસ્તે ઈસક કે, કરસી બાતે હંસી કર ॥ ૩૯ ॥

શ્રીરાજજીએ તો પોતાના આત્માઓ પર અનેક રીતે કૃપા કરી છે. તો પણ કેટલાયે આત્માઓએ હજુ સુધી પોતાની દાઢિ ખોલી નથી. (જાગૃત થયા નહીં) ધામધણીએ પ્રેમની ઓળખાણ માટે જ આવું કરાવ્યું છે. પરમધામમાં જાગૃત થયેથી આવા આત્માઓની મશકરી (હંસી) કરતાં તેઓ એમની સાથે વાત કરશે.

ખેલ વનત યાહી વિધ, એક ભાગે એક લરે ।
ઈનકી હંસી બડી હોએસી, જબ ઘરોં બૈઠ બાતાં કરે ॥ ૪૦ ॥

આ ખેલની રચના જ આ રીતે થઈ છે કે અહીં કોઈ દોડી રહ્યું છે તો કોઈ પરસ્પર ઝંડી રહ્યું છે. જ્યારે પરમધામમાં જાગૃત થઈ આ ખેલની વાતો કરીશું ત્યારે આત્માઓ પર મોટી હંસી થશે.

એ ખેલ સોઈ હંસી સોઈ, ઔર સોઈ હક કા ઈસક ।
સો સબ વાસ્તે હંસીય કે, જો ઈત તુમેં કિએ બેસક ॥ ૪૧ ॥

આ ખેલની રચના એટલા માટે થઈ છે અને ઉપહાસ (હંસી) પણ એટલા માટે થશે કે તમે એની માંગણી કરી હતી. એમાં પણ તમને શ્રીરાજજીનો પ્રેમ જ પ્રાપ્ત થઈ રહ્યો છે. હવે શ્રીરાજજી તમને તારતમ જ્ઞાન આપી સંદેહ રહિત બનાવી રહ્યા છે. આ પણ હંસી માટે જ છે.

જો દેખે ઈત આંખાં ખોલ કે, તો દેખે હક કા ઈસક અપાર ।
સોઈ હંસી દેખે આપ પર, તો કયોં કહું ઔરોં સુમાર ॥ ૪૨ ॥

જો આત્મા અહીં જાગૃત થઈ જોવા લાગશે તો તેને ધામધણીના અપાર પ્રેમનો અનુભવ થશે. તે આત્મા પોતે પણ પોતાની હંસીને જોઈ શકશે, પરંતુ જેમાં જાગૃતિ જ નથી એવા આત્માઓની થનારી અપાર હંસી વિશે હું શું કહું?

મૈં બોહોત હંસી દેખી આપ પર, અનગિનતી હક ઈસક ।
ઈલમ ધની કે દેખાઈયા, મૈં દોડી દેખે બેસક ॥ ૪૩ ॥

મેં જાગૃત થઈ મારા પર થઈ રહેલ હંસીને સ્વયં જોઈ અને શ્રીરાજજીના અપાર પ્રેમનો અનુભવ પણ કર્યો. ધામધણી દ્વારા અપાયેલ તારતમ જ્ઞાન વડે જ મેં નિઃસંદેહ આ બન્નેનો અનુભવ કર્યો છે.

મોકોં ધનિએં દેખાઈયા, સબ ઈસક ચૌદે તબક ।
ઈત જરા ન બિના ઈસક, અપના ઐસા દેખાયા હક ॥ ૪૪ ॥

ધામધણીએ મને ચૌદલોક્યુક્ત આ નશર જગતમાં પણ પોતાનો જ પ્રેમ દેખાડ્યો છે. તેઓએ એવો પ્રેમ બતાવ્યો કે તેમના સિવાય બીજું કંઈ પણ દેખાતું નથી.

જો જાગો સો દેખિયો, મરી તો નિસા ભઈ ।
રૂહ દેખે સો દિલ લગ ન આવહીં, તો કયોં સકે જુબાં કહી ॥ ૪૫ ॥

જે આત્મા જાગૃત થઈ ગયો છે તે આ વાસ્તવિકતાનો અનુભવ કરે, મને તો નિશ્ચય થઈ ગયો છે. આત્મા જે પ્રેમનો અનુભવ કરે છે તે હૃદયમાં જ ઉત્તરતો નથી તો તેને શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે બક્ત કરું?

એ તો કેહેતી હોં ખેલ કા, ઓર કહાં કહૂં અરસ કી ઈત ।

અરસ કા ઈસક તો કહોં, જો ઠોર જરે કી પાંઉં કિત ॥ ૪૬ ॥

આ તો મેં ખેલની સ્થિતિ બતાવી છે. આ જગતમાં પરમધામની વાસ્તવિકતાને કેવી રીતે વ્યક્ત કરું ? પરમધામના શાશ્વત પ્રેમના વિષયમાં તો ત્યારે કહી શકાય છે જ્યારે કહેવા માટે લેશમાત્ર પણ ક્યાંય કોઈ સ્થાન મળે.

મોમિન હોએ સો સમજિયો, એ બીતક કહે મહામત ।

અબ બાત ન રહી બોલન કી, કહ્યા ચલતે જાન નિસબત ॥ ૪૭ ॥

જે બ્રહ્માત્મા છે તે સમજે. મહામતિએ આ આપવીતી કહી છે, હવે તો કહેવા માટે કોઈ વાત બાકી રહી નથી. આટલું પણ પોતાના આત્માના સંબંધી સમજી પ્રસંગ અનુસાર કહ્યું છે.

પ્રકરણ ૧૨ ચોપાઈ ૮૮૮

સાગર છઠા ખુદાઈ ઈલમકા (બ્રહ્મજ્ઞાનનો સાગર)

સાગર છઠા હે અતિ બડા, જો ખુદાઈ ઈલમ ।

જરા સક ઈનમેં નહીં, જિનમેં હક હુકમ ॥ ૧ ॥

બ્રહ્મજ્ઞાનનો આ છઠો સાગર અતિ વિશાળ છે. એમાં લેશમાત્ર પણ સંદેહ નથી કે આ સાગરમાં સ્વયં શ્રીરાજજીનો આદેશ સમાયો છે.

જેતા તલે હુકમ કે, એ જો કાદર કી કુદરત ।

એ સબ બેસક તૌલિયા, સક ન પાઈએ કિત ॥ ૨ ॥

સમર્થ પરમાત્માની આ સંપૂર્ણ સૂચિ (પ્રકૃતિ) તેમના જ આદેશને આધીન છે. મેં એના પર સારી રીતે વિચાર કર્યો છે. એમાં કોઈ પણ સંદેહ નથી.

આસમાન જિભી કે બીચ મેં, બેસક હુતા ન કોએ ।

જબ લગ સક દુનિયાં મિને, તો કાયમ કર્યો કર હોએ ॥ ૩ ॥

પૃથ્વીથી લઈ આકાશ સુધી આ સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં આજ સુધી કોઈ પણ સંદેહ રહિત રહ્યો નથી. જ્યાં સુધી આ જગતમાં સંદેહ છે ત્યાં સુધી આ અખંડ કેવી રીતે થઈ શકશે ?

અવલ સે આખર લગ, ઈત જરા ન કાહું સક ।

રૂહ અલ્લા કે ઈલમ સે, હુએ કાયમ ચૌંદે તબક ॥ ૪ ॥

સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી મહારાજ દ્વારા પ્રગટેલા તારતમ જ્ઞાન વડે આદિથી લઈને અંત સુધી સમગ્ર સૂચિના વિશે લેશમાત્ર પણ સંદેહ રહ્યો નથી. હવે તો આ ચૌંદ લોક અખંડ થઈ જશે.

ઈસક કાહું ના હુતા, તો નામ આસિક કહ્યા હક ।

સો બલ ઈન કુંજીય કે, પાયા ઈસક ચૌંદે તબક ॥ ૫ ॥

આ બ્રહ્માંડમાં ક્યાંય પ્રેમની પિછાણા (સુધિ) નથી. એટલા માટે પરમાત્માને અનુરાગી (આશિક) કહેવામાં આવતા હતા. હવે તારતમ જ્ઞાનરૂપી ચાવીના પ્રતાપથી ચૌંદલોકના જીવોને પણ

પ્રેમની ઓળખાણ થઈ ગઈ છે.

એ દુનિયાં પૈદા કિન કરી, હુતી ન કાહું ખબર ।
સો સક મેટી સબન કી, ઈલમ ખુદાઈ આખર ॥ ૬ ॥

આજ સુધી કોઈને પણ આ જાણ ન હતી કે આ જગતની રચના કોણે કરી છે. હવે આ અંતિમ સમયમાં તારતમ જ્ઞાનનું અવતરણ થવાથી બધાનો આ સંદેહ મટી ગયો છે.

વેદ ઔર કટેબ મેં, કહું સુધ ન હુતી મુતલક ।
ખોલ હકીકત મારફત, કિન કાઢી ન સુભે સક ॥ ૭ ॥

વેદ તથા કટેબ વગેરે દ્વારા કોઈને પણ આજ સુધી પરમાત્માની વાસ્તવિક પિછાણ થઈ ન હતી. આજ સુધી કોઈએ પણ પરમાત્માની યથાર્થતા (હકીકત) સ્પષ્ટ કરી તેમની પૂર્ણ ઓળખ (મારફત) કરાવી નહીં જેના કારણે કોઈનો પણ સંદેહ દૂર થયો નહીં.

બડે સાત નિસાન આખર કે, જાસોં પાઈએ કયામત ।
ભિતાબ હાઢી જાહેર કર, દઈ સબોં કો નસીહત ॥ ૮ ॥

આ સૂચિના અંતિમ સમય માટે કુરાનમાં સાત ચિહ્નનોનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો હતો, જેનાથી જીવોની મુક્તિનો સમય જાણી શકાય, એવું કહેવામાં આવ્યું હતું. સ્વયં સદ્ગુરુએ (મારી અંદર બેસી) પ્રગટ રૂપે બધાને આ નિશ્ચિત સમયનો બોધ કરાવ્યો છે.

આજુજ માજુજ લેસી સબોં, ઉગે સૂરજ મગરબ ।
ઈસા મારેં દજાલ કો, એક દીન કરસી સબ ॥ ૯ ॥

કુરાનમાં એવું વર્ણન છે કે અંતિમ સમયમાં યાજુજ તથા માજુજ (દિનરાત) બધાનું આયુષ્ય સમાપ્ત કરી દેશે, પશ્ચિમમાં સૂર્યનો ઉદ્ય થશે તથા ઈસા (સદ્ગુરુ) પ્રગટ થઈ નાસ્તિકતા રૂપી શેતાન (દજાલ)ને મારી બધાને એક જ પરબ્રહ્મ પરમાત્માની ઉપાસના કરવાવાળા સત્ય ધર્મ (શ્રી કૃષ્ણ પ્રાણામી ધર્મ) તરફ પ્રેરિત કરશે.

દાભા હોસી જાહેર, મેહેદી મોમિનોં ઈમામત ।
ઉડાવે સૂર અસરાઈલ, બેસક પાયા બખત ॥ ૧૦ ॥

ત્યારે મનુષ્યની આકૃતિવાળું ભયંકર પશુ (દાભાતુલઅજ) પૃથ્વી પર પ્રગટ થશે અને મહદી (સદ્ગુરુ) બ્રહ્મ- આત્માઓના સમુદ્દરયની સાથે પ્રગટ થઈ ધર્મનું નેતૃત્વ કરશે. ઈશ્વાઈલ નામનો દેવદૂત (ફિરસ્તા) પ્રગટ થઈ જ્ઞાનનો શંખનાદ કરશે. તે સમયે બધાને સંદેહ રહિત જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે.

કાઝર ઔર મુનાઝક, હંસતે થે મહંમદ પર ।
સોઈ દિન અબ આએ મિલ્યા, જો મહંમદેં કહી થી આખર ॥ ૧૧ ॥

રસૂલ મહભ્રમની આ ભવિષ્યવાણી પર નાસ્તિક તથા મિથ્યાચારી લોકો ઉપહાસ (હંસી) કરતા હશે. હવે તે સમય આવી ગયો છે જેને રસૂલ મહંમદે અંતિમ (આત્મ-જાગૃતિ) સમય કહ્યો હતો.

બસરી મલકી ઔર હકી, કહી મહંમદ તીન સૂરત ।
કરેં સિફાયત આખર, ખાસલ ખાસ ઉમત ॥ ૧૨ ॥

રસૂલ મહંમદે બસરી (માનવી) મલકી (હૈવી સંપત્તિ સંપન્ન) અને હકી (બ્રહ્મજ્ઞાન યુક્ત) આ ગ્રાણ સ્વરૂપોનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો, અને આ પણ કહ્યું હતું કે આ ગ્રણેય અંતિમ સમયમાં શ્રેષ્ઠ

સમુદ્દ્રાય (બ્રહ્મસૂષ્ટિ)ની સાથે પ્રગટ થઈ બધા જીવોની ભલામણ (સિફારિશ) કરશે.

કરમકંડ ઔર સરિયત, કિન કિન લઈ તરીકત ।
દુનિયાં ચૌટે તબક મેં, કિન ખોલી ના હકીકત ॥ ૧૩ ॥

જગતના અધિકાંશ જીવ કર્મકંડ અથવા (શરીરાત) માર્ગ પર ચાલે છે. તેમાં કેટલાક લોકોએ ઉપાસના (તરીકત)નો માર્ગ ગ્રહણ કર્યો. પરન્તુ આ ચૌટ લોકના જીવોમાં કોઈએ પણ પરમાત્માની યથાર્થતા(વાસ્તવિકતા)ને સ્પષ્ટ કરી નથી.

નાસૂત મલકૂત લાએ કી, ના સુધ થી જબરૂત ।
નામ પઢે જાનત હૈન, કહેં બકા લાહૂત ॥ ૧૪ ॥

આ જીવોને મૃત્યુલોક (નાસૂત) થી લઈ વૈકુંઠ (મલકૂત) તથા શૂન્ય નિરાકાર (લા-મકાન) સહિત આ સમગ્ર ક્ષર બ્રહ્મકંડ તથા એનાથી આગળ અક્ષરધામ (જબરૂત)ની ભાગ (ખબર) ન હતી, અહીંના જ્ઞાની લોકો પણ અખંડ પરમધામ (લાહૂત)નું નામ જ જાણતા હતા. તેમને એમની યથાર્થ ભાગ (ખબર) જ ન હતી.

એ સુધ ન પાઈ કાહું ને, ક્યો હૈ કહાં ઠૌર વિધ કિન ।
ખોજ ખોજ ચૌટે તબક કા, દિલ હુઅા ન કિન રોસન ॥ ૧૫ ॥

આજ સુધી કોઈને પણ એની ભાગ ન હતી કે અખંડ પરમધામ ક્યાં આવેલું છે તથા તે ક્યા પ્રકારનું સ્થાન છે ? તેઓએ ચૌટ લોકમાં અખંડ ધામને શોધવાનો પ્રયત્ન અવશ્ય કર્યો પરન્તુ કોઈનેય આ ધામની ઝળક મળી નહીં.

સો ઈલમ ખુદાઈ લુંદની, પોહોંચ્યા ચૌટે તબક ।
સો ઈતથેં મેહેર પસરી, સબે હુએ બેસક ॥ ૧૬ ॥

હવે તો પરબ્રહ્મ પરમાત્મા દ્વારા પ્રગટેલ તારતમ જ્ઞાન આ ચૌટલોકમાં ફેલાયું છે. અહીંથી ધામધણીની અપાર કૃપા ચારે બાજુ પ્રસારિત થઈ છે, જેથી બધા લોકો સંદેહ રહિત થઈ જશે.

અવલ કહ્યા હુરમાન મેં, ઈત કાળ હોસી હક ।
કરસી કાયમ સબન કો, ઐસી મેહેર હોસી મુતલક ॥ ૧૭ ॥

રસૂલ મહંમદે કુરાનમાં પહેલાથી જ કહી દીધું હતું કે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ન્યાયધીશ બની આ જગતમાં આવશે અને બધા જીવોને શાશ્વત મુક્તિ સ્થાન આપશે. પરમાત્માની આ અપાર કૃપા અવશ્ય બધાને પ્રાપ્ત થશે.

એ ખેલ કિયા કિન વાસ્તે, ઔર હુઅા કિનકે હુકમ ।
એ સુધ કાહું ના પરી, કહાં અરસ બકા ખસમ ॥ ૧૮ ॥

સંસારની આ રચના કેમ થઈ છે, કોના આદેશથી થઈ છે, અખંડ પરમધામ તથા પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ક્યાં રહે છે, વગેરેની ભાગ આજ દિવસ સુધી કોઈને પણ ન હતી.

ગિરો રૂહેં ફિરસ્તે લૈલ મેં, કિન વાસ્તે આએ ઉત્તર ।
કુંન કેહેતે ખેલ પૈદા કિયા, એ કિનને કિન ખાતર ॥ ૧૯ ॥

બ્રહ્માત્માઓ તથા ઈશ્વરી સૂષ્ટિ આ “મહિમામયી રાત્રિમાં” શા માટે અવતરિત થયાં છે તથા ‘હો જા’ (કુંન) કહીને આ સમ્પૂર્ણ સૂષ્ટિ કોને તથા કોના માટે ઉત્પન્ન કરી છે, આની ભાગ

(ખબર) કોઈને પણ ન હતી.

કિન કૌલ કિયા બીચ અરસ કે, કહે અરવાહેં જો મોમિન ।
સો પઢે વેદ કટેબ કો, એ ખોલી ના હકીકત કિન ॥ ૨૦ ॥

પરમધામ મૂલમિલાવામાં બ્રહ્માત્માઓને કોને પોતે આવવાનું વચન આય્યું હતું ? અનેક લોકોએ વેદ તથા કટેબને અવશ્ય વાંચ્યા પરન્તુ કોઈએ આ યથાર્થતાને સ્પષ્ટ કરી નથી.

એ ઈલમેં સબ વિધ સમજે, સાંચા ઈલમ જો હક ।
સબ મર મર જાતે હુંતે, કિએ ઈલમેં બકા મુતલક ॥ ૨૧ ॥

હવે આ તારતમજ્ઞાન દ્વારા બધી વાસ્તવિકતાનો પરિચય થયો છે. આ સાચું બ્રહ્મજ્ઞાન છે. આજ સુધી જન્મ મૃત્યુના ચક્કરમાં પહેલા આ જીવો હવે આ બ્રહ્મજ્ઞાન દ્વારા નક્કી અખંડ થઈ ગયા છે.

ક્યોં સદર તુલ મુંહા, ક્યોં હૈ અરસ અજીમ ।
ક્યોં કૌલ ફેલ હક્કે, ક્યોં હક સૂરત હલીમ ॥ ૨૨ ॥

અક્ષરધામ (સદ - તુલ - મુંહતા) ક્યાં છે, શ્રેષ્ઠ પરમધામ (અર્શ - એ - અજીમ) કેવું છે, પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું દિવ્ય સ્વરૂપ, તેમની વાણી તથા લીલા કેવાં છે ? આની ભાણ આ જ સુધી કોઈને ન હતી.

ક્યોં અરસ આગું જોએ હૈ, ક્યોં અરસ ઢિગ હૈ તાલ ।
ક્યોં પસ્થુ પંખી અરસ કે, ક્યોં બાગ લાલ ગુલાલ ॥ ૨૩ ॥

પરમધામમાં રંગમહેલની સામે યમુનાજીનો પ્રવાહ કેવો છે, આ રંગભવનની નજીક આવેલ તળાવ (હૌજ કૌસર)ની શોભા કેવી છે, ત્યાંનાં પશુપક્ષી તથા વન-ઉપવનની લાલાશયુક્ત શોભા કેવી છે ? આ વિષયોમાં પણ કોઈને ભાણ ન હતી.

ક્યોં ખાસલ ખાસ ઉમત, બીચ નૂરતજલ્લા જે ।
ક્યોં ખાસ ઉમત દૂસરી, જો કહી બીચ નૂર કે ॥ ૨૪ ॥

શ્રેષ્ઠ આત્માઓ પરમધામમાં પરબ્રહ્મ પરમાત્માના દિવ્ય પ્રકાશથી કેવી રીતે આલોકિત છે ? અક્ષરધામમાં આવેલ બીજી ઈશ્વરી સૂચિ કોણ છે વગેરેનું જ્ઞાન કોઈને ન હતું.

એ નામ નિસાન સબો લિખે, ખુસબોએ જિમી ઉજલ ।
ઔર કદ્યા પાની દૂધ સા, તાલ જોએ કા જલ ॥ ૨૫ ॥

પરમધામની ઉજજવળ ભૂમિની સુગંધ તથા દૂધના જેવાં સરેર યમુનાજી અને હૌજકૌસર તાલનું જલ વગેરેનું વર્ઝન અને તેમનો સંકેત કુરાનમાં છે.

જોએ કિનારે જરી દેહુરી, પૂર જવેર દરખત ।
એ નામ નિસાન સબે લિખે, પર કોઈ પાવે ના હકીકત ॥ ૨૬ ॥

યમુનાજીનો રત્ન જરિત કિનારો તેના પર આવેલી દેરીઓ તથા તળાવની પાળ પર સુશોભિત રત્નમય વૃક્ષો વગેરે બધાનો ઉલ્લેખ કુરાનમાં છે. પરન્તુ કોઈએ પણ આ વાસ્તવિકતાને જાણી નથી.

નેક નેક નિસાન કેહેત હોં, વાસ્તે સાહેદી મહંમદ ।
એ પટ ખુલ્યા નૂર પાર કા, કહોં કહાં લગ કાહું ન હદ ॥ ૨૭ ॥

રસૂલ મહંમદની સાક્ષી માટે જ મેં કુરાનના સંકેતોને સંક્ષેપમાં કહ્યા છે. હવે તો અક્ષરથી પણ પાર

અક્ષરાતીત પરમધામનું દ્વાર ખુલ્લી ગયું છે. તેમની અસીમ શોભાનું વર્ણન ક્યાં સુધી કરી શકાય ?

ઈલમ ખુદાઈ લુંની, રૂહઅલ્લા લ્યાએ ઈત ।
ઉમિયોં પટ ખોલ બકા મિને, બૈઠાએ કર નિસબત ॥ ૨૮ ॥

પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું અખંડ તારતમ જ્ઞાન લઈ સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી આ જગતમાં અવતારિત થયા છે. તેઓએ પારના દરવાજા ખોલી પોતાના અંગસ્વરૂપ પ્રેમી (લૌકિક પ્રપંચથી અજાણ) બ્રહ્માત્માઓને પરમધામમાં જાગૃત કરી દીધા.

એ બલ ઈન કુંજ્ય કા, કાહું હુતા ન એતે દિન ।
રૂહ અલ્લા પૈગામ ઉમત કો, દ્વાર ખોલ્યા બકા વતન ॥ ૨૯ ॥

આ સામર્થ્ય આ તારતમ જ્ઞાનરૂપી કુંચીનું છે. આજ સુધી આ જ્ઞાન આ જગતમાં ન હતું. સદ્ગુરુ શ્રીદેવચંદ્રજી બ્રહ્માત્માઓ માટે આ સંદેશ લઈ આવ્યા છે. અને તેઓએ જ અખંડ પરમધામનાં દ્વાર ખોલી દીધાં છે.

એ કાયમ અરસ અપાર હૈ, જો કહાવત હૈ વાહેદત ।
કોઈ પોહોંચે ન અરસ રૂહોં બિના, જિનકી એ નિસબત ॥ ૩૦ ॥

અખંડ પરમધામની શોભા અપરંપાર છે. એને અદ્વૈત ભૂમિ કહેવામાં આવી છે. અહીં બ્રહ્માત્માઓ સિવાય અન્ય કોઈ પણ પહોંચી શકતું નથી. કેમકે તેમનો જ સંબંધ એની સાથે છે.

એ બલ દેખો કુંજ્ય કા, જિન બેવરા કિયા બેસક ।
એ ભી બેવરા દેખાઈયા, જો ગૈબ બિલવત કા ઈસક ॥ ૩૧ ॥

તારતમરૂપી કુંચીનું સામર્થ્ય તો જુઓ, જેને નિઃસંદેહ અખંડ ધામનું વિવરણ આપતા ત્યાંના એકાંત સ્થળ મૂલભિલાવાના પ્રેમનું રહસ્ય સ્પષ્ટ કરી દીધું છે.

એ બલ દેખો કુંજ્ય કા, જિન દેખાઈ નિસબત ।
એ જો રૂહેં જાત હક્કી, જિન બેસક દેખી વાહેદત ॥ ૩૨ ॥

આ બ્રહ્મજ્ઞાનના સામર્થ્યને તો જુઓ, જેને પોતાના મૂળ સંબંધનો અનુભવ કરાવી દીધો છે. અક્ષરાતીત પરમાત્માના અંગ સ્વરૂપ બ્રહ્માત્માઓએ આ જ્ઞાનના પ્રતાપથી નિશ્ચય જ પોતાના અદ્વૈતભાવનો અનુભવ કર્યો છે.

એ બલ દેખો કુંજ્ય કા, ખૂબ દેખી હક સૂરત ।
હક કે દિલ કે ભેદ જો, સો ઈલમેં દેખી મારફત ॥ ૩૩ ॥

આ તારતમ જ્ઞાનરૂપી કુંચીના પ્રતાપથી જ શ્રીરાજજીના સ્વરૂપની ઓળખાણ થઈ છે. તેમના હદ્યનાં ગૂઢ રહસ્યોની પૂર્ણ ઓળખ પણ એમના દ્વારા જ થઈ છે.

કહા કહું બલ કુંજ્ય કા, રૂહેં બડી રૂહ નિસબત ।
ઔર હક બડી રૂહ રૂહન કી, ઈન ઈલમેં દેખી બિલવત ॥ ૩૪ ॥

આ તારતમ જ્ઞાનની ક્ષમતાનું શું વર્ણન કરવું ? એના પ્રતાપથી જ બ્રહ્માત્માઓને શ્રીશ્યામાજી તથા શ્રીરાજજીના અદ્વૈત સમ્બન્ધની ઓળખાણ થઈ અને મૂલભિલાવાનાં દર્શન થયાં.

એ બલ દેખો કુંજ્ય કા, નીકે દેખ્યા હક ઈસક ।

જુદે બૈઠાએ લિખી ઈસારતેં, જાસોં સમજેં રૂહેં બેસક ॥ ૩૫ ॥

આ બ્રહ્મજ્ઞાનના પ્રતાપથી શ્રીરાજજીના પ્રેમની સારી રીતે ઓળખાણ થઈ, તેઓએ બ્રહ્માત્માઓને દૂર (માયામાં) મોકલીને પણ પરમધામનો સંકેત દીધો, જેને સમજી બધા સંદેહો દૂર થઈ ગયા છે.

એ બલ દેખો ઈન કુંજ્ય કા, બાતેં છિપી હક દિલ કી ।

સો સબ સમજી જાત હેં, હેં અરસ કી ગુજ જેતી ॥ ૩૬ ॥

આ બ્રહ્મજ્ઞાનમાં આ શક્તિ છે કે એના પ્રતાપથી શ્રીરાજજીનું હદ્ય અને પરમધામનાં બધાં ગૂંહ રહસ્યો સમજમાં આવી જાય છે.

દેખો બલ ઈન કુંજ્ય કા, એજો લિખી રમૂજેં હક ।

આખર રસૂલ હોએ આવહીં, દે ઈલમ ખોલાવે બેસક ॥ ૩૭ ॥

આ તારતમ જ્ઞાનને આધારે જાણ થઈ કે શ્રીરાજજીએ કુરાનના માધ્યમથી આ રીતે સંકેત મોકલ્યા છે. અંતિમ સમયમાં તે સ્વયં પોતાનો સંદેશો લઈને આવશે અને બ્રહ્મજ્ઞાન દઈને બધાના સંદેહ દૂર કરશે.

એ બલ દેકો કુંજ્ય કા, રૂહેં બૈઠાઈ જુદી કર ।

આપ કેહે સંદેસે કહાવહીં, આપ વ્યાવેં જુદે નામ ધર ॥ ૩૮ ॥

આ જ્ઞાનના પ્રતાપથી એ જાણ થઈ કે શ્રીરાજજીએ પોતાના આત્માઓને પોતાનાં ચરણોમાં બેસાડી સુરતા રૂપે નશર જગતમાં મોકલ્યા છે અને સ્વયં વિવિધ સ્વરૂપોમાં પ્રગટ થઈ તેમને જુદાં-જુદાં નામોથી પોતાનો જ સંદેશ આપી દીધો છે.

બલ ક્યોં કહું ઈન કુંજ્ય કા, જો હક દિલ ગુજ ઈસક ।

તિન દરિયાવ કી નહેરેં, ઉતરી નાસૂત મેં બેસક ॥ ૩૯ ॥

આ તારતમજ્ઞાનની શક્તિનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? જેના દ્વારા શ્રીરાજજીના હદ્યમાં આવેલ પ્રેમના સાગરની નહેરો નિશ્ચય આ નશર જગતમાં ઊતરી આવી છે.

બલ કહા કહું કુંજ્ય કા, એ જો જૂઠા ખેલ રંચક ।

સો રૂહોં સાંચ કર દેખાઈયા, બંધ બાંધે કે બુજરક ॥ ૪૦ ॥

આ બ્રહ્મજ્ઞાનની ક્ષમતાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? જેના દ્વારા આ બધી જાણ થઈ કે બ્રહ્મ આત્માઓએ નશર જગતના આ ખેલને પણ અખંડ કરી દીધો છે. શ્રીરાજજીએ વિવિધ શાસ્ત્રોની રચના કરાવીને એમની સાક્ષી અપાવી છે.

એ બલ દેખો કુંજ્ય કા, રૂહેં બીચ ચૌદે તબક કે આએ ।

સો ઈલમેં દેખાયા જૂઠ કર, બીચ અરસ કે બૈઠાએ ॥ ૪૧ ॥

આ બ્રહ્મજ્ઞાનની શક્તિને તો જુઓ, એમણે ચૌદલોક યુક્ત જગતમાં સુરતાના રૂપમાં આવેલી બ્રહ્મપ્રિયાઓને આ જગતની અનિત્યતાનો અનુભવ કરાવીને પરમધામ મૂલમિલાવામાં જાગૃત કરી દીધાં.

ઈન હક્કા ઈસક દુની મિને, ન પાઈએ લુંણી બિન ।
બિના ઈસક ન ઈલમ આવહી, દોડી તૌલે અરસ પરસ વજન ॥ ૪૨ ॥

ખરેખર તારતમ જ્ઞાન વિના આ નશર જગતમાં પરબ્રહ્મ પરમાત્માના શાશ્વત પ્રેમનો અનુભૂવ કરી શકતો નથી. જો કે પ્રેમ વિના જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી, પરન્તુ બન્નેની તુલના કરવાથી જ્ઞાય છે કે બન્નેનું સરખું મહત્વ છે.

એ કુંજું બલ અપાર હૈ, જિનસોં પાયા અપાર ।
લિયા હક દિલ ગુજ ઈસક, જિનકો કાઢું ન સુમાર ॥ ૪૩ ॥

આ તારતમ જ્ઞાન રૂપી કુંચીનું બળ અપાર છે. એના દ્વારા પરમધામની અપાર સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. શ્રીરાજજીના હંદ્યમાં આવેલ શાશ્વત પ્રેમની અનુભૂતિ પણ આ જ્ઞાન દ્વારા થઈ છે, જેની કોઈ સીમા જ નથી.

એ ઈલમ કુંજું અરસ કી, રૂહ અલ્લા લ્યાએ હકપે ।
માહેં કે ગુજ હક દિલ કી, સો સબ દેખી ઈન કુંજું સે ॥ ૪૪ ॥

નિજાનંદાચાર્ય શ્રી દેવચંદ્રજી શ્રીરાજજીની પાસેથી જ પરમધામની ચાવી સ્વરૂપ આ બ્રહ્મજ્ઞાન લઈ આ જગતમાં આવ્યા છે. જેમાં શ્રીરાજજીના હંદ્યનાં અનેક ગૂઢ રહસ્ય છુપાયેલાં છે. તે બધાનું જ્ઞાન એમના દ્વારા પ્રાપ્ત થયું છે.

આસમાન જિભી કે બીચ મેં, બાતેં બિના હિસાબ ।
તિનમેં બાતેં જો હક કી, સો લિખી મિને કિતાબ ॥ ૪૫ ॥

આ જગતમાં અધ્યાત્મ વિષયક અનેક ચર્ચાઓ થઈ છે. તેમાં કુરાનમાં આ રીતનો ઉલ્લેખ છે કે એક જ પરમાત્માની ઉપાસના કરવી જોઈએ.

યા જાહેર યા બાતૂન, રમૂજેં ઈસારત ।
સો ખોલ્યા સબ ઈન કુંજુંઓ, હકીકત યા મારફત ॥ ૪૬ ॥

કુરાનમાં પ્રગટ તથા અપ્રકટ રૂપે જે પણ સંકેત આપવામાં આવ્યા છે તેમની યથાર્થતા તથા પૂર્જજ્ઞાન આ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા સ્પષ્ટ થાય છે.

અવ્યલ સે આખર લગ, કિયા કુંજુંઓ સબકા કામ ।
હૈયાતી ચૌદે તબકોં, હૈ કાયમ ભિસ્ત તમામ ॥ ૪૭ ॥

સૂચિના આરંભથી લઈ અંત સુધી જે પણ પરમાત્મા વિષયક મનોરથ બાકી રહ્યા હતા, તે બધાની પરિપૂર્તિ આ બ્રહ્મજ્ઞાન દ્વારા થઈ છે. એટલું જ નહીં આ બ્રહ્મજ્ઞાનના પ્રતાપથી આ આખું બ્રહ્માંડ અખંડ થયું તથા અહીંના બધા જીવોને અખંડ મુક્તિ સ્થળ મળ્યું.

કહું દુનિયાં ચૌદે તબક મેં, કહ્યા ન હક્કા એક હરફ ।
તો હક સૂરત કયોં કેહેવહીં, કિન પાઈ ન બકા તરફ ॥ ૪૮ ॥

ચૌદ્લોક યુક્ત આ બ્રહ્માંડમાં કોઈએ પણ પરમાત્માના વિષયમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કર્યો નથી. જેઓએ પરમાત્માની દિશા જ પ્રાપ્ત કરી નથી તેઓ તેમના સ્વરૂપ વિશે શું કહી શકે ?

તિન હક્કે દિલ કા ગુજ જો, સો કુંજુએં ખોલ્યા ઈન ।
તો બાત હુની કી ઈત કહાં રહી, કુંજ ઐસી નૂર રોસન ॥ ૪૮ ॥

આવા પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માના હૃદયના પ્રેમનું રહસ્ય આ તારતમજ્ઞાન દ્વારા સ્પષ્ટ થયું છે. આ બ્રહ્મજ્ઞાન રૂપી ચાવીમાં એટલો અધિક પ્રકાશ છે કે તેની સામે નશર જગતનું જ્ઞાન નિસ્તેજ થઈ જાય છે.

સદરતુલમુંતહા અરસ અજીમ, જબરૂત યા લાહૂત ।
ઈત જરા સક કહું ના રહી, એ બલ કુંજ ફૂવત ॥ ૫૦ ॥

અક્ષરધામ તથા પરમધામ માટે સદરતુલમુંતહા, અર્સ-એ-અજીમ અથવા જબરૂત કે લાહૂત વગેરે શબ્દોનો પ્રયોગ કેમ ન થયો, આ બધું અક્ષરધામ તથા પરમધામ માટે જ છે એવું સ્પષ્ટ કરવાની ક્ષમતા તારતમ જ્ઞાનમાં જ છે. આ વિષયમાં કોઈ સંદેહ જ નથી.

અરસ અજીમ કે બાગ જો, હૌજ જોએ જાનવર ।
ઈત સક જરા ન કાહું મેં, મોહોલાત યા અન્દર ॥ ૫૧ ॥

પરમધામનાં વન, ઉપવન, તાલ, યમુનાજી, પશુ-પક્ષી તથા મહેલોની આંતરિક કે બાખ શોભાના વિષયમાં હવે કોઈમાં પણ લગભગ સંદેહ રહ્યો નથી.

ઈન અરસોં કી ભી ક્યા કહું, ઈન કુંજ અતંત બુજ ।
ઓર બાત ઈત કહાં રહી, કાઢ્યા હક્કે દિલ કા ગુજ ॥ ૫૨ ॥

આ ધામોની (અક્ષરધામ તથા પરમધામ) શોભાના વિષયમાં શું કહેવું ? આ તારતમજ્ઞાનરૂપી ચાવી સર્વ સમર્થ છે. જ્યારે એણે શ્રીરાજજીના હૃદયમાં આવેલ પ્રેમનાં ગૂઢ રહસ્યોને પણ સ્પષ્ટ કરી દીધાં છે તો બીજી કંઈ વાત અહીં બાકી રહી ગઈ ?

મહામત કહે એ મોમિનો, એ ઐસી કુંજ ઈલમ ।
એ મેહેર દેખો મેહેબૂબ કી, તુમકો પઢાએ આપ ખસમ ॥ ૫૩ ॥

મહામતિ કહે છે, હે બ્રહ્મ-આત્માઓ ! આ તારતમજ્ઞાન આ રીતની મહત્વની ચાવી છે. પોતાના પ્રિયતમ ધણીની અપાર કૃપાને તો જુઓ. તેઓ સ્વયં તમને આ બ્રહ્મજ્ઞાન આપી રહ્યા છે.

પ્રકરણ ૧૩ ચોપાઈ ૧૦૪૨

સાગર સાતમા નિસબ્તકા

અબ કહું દરિયા સાતમા, જો નિસબ્ત ભર પૂર ।
યાકો વાર ન પાર કાહું, જો નૂર કે નૂર કો નૂર ॥ ૧ ॥

હવે હું સાતમા સાગરનું વર્ણન કરી રહ્યો છું, જે અદ્વૈત સમ્બન્ધથી પરિપૂર્ણ છે. શ્રીરાજજીની તેજરૂપા શ્રીશ્યામાજી અને તેમની તેજરૂપા બ્રહ્મપ્રિયાઓના સંબંધમાં આ સાગરનો કોઈ પાર જ નથી.

બેસુમાર લ્યાએ સુમાર મેં, એ જો કરત હો મજૂર ।
ક્યો આવે બીચ હિસાબ કે, જો હક અંગ સદા હજૂર ॥ ૨ ॥

આ શબ્દાતીત સંબંધને શબ્દોની સીમામાં બાંધી બ્યક્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો છું. પરઞ્ચ

જે હંમેશાં શ્રીરાજજીની નજીક રહે છે એવાં શ્રીશયામાજી અને બ્રહ્મ આત્માઓના સંબંધની અપાર શોભાનું વર્ણન સીમિત શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે થઈ શકે ?

ખૂબી કયોં કહું નિસબત કી, વાસ્તે નિસબત ખુલ્લી હકીકત ।
તો પાઈ હક મારફત, જો થી હક નિસબત ॥ ૩ ॥

આ સંબંધની શોભાને શબ્દોમાં કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ? પરમધામના આ સમ્બંધોની વાસ્તવિકતાના પરિચય માટે જ તારતમ જ્ઞાનનો અભ્યુદય થયો છે. તે દ્વારા શ્રીરાજજી અને બ્રહ્માત્માઓના સંબંધની પૂર્ણ ઓળખાણ થઈ શકી છે.

નિસબત અસલ સબન કી, જિત નિસબત તિત સબ ।
સબ નિસબત કે વાસ્તે, ઈલમેં જાહેર કિયા અબ ॥ ૪ ॥

શ્રીરાજજી, શ્યામાજી અને બ્રહ્મ આત્માઓનો આ સંબંધ શાશ્વત અને અખંડ છે. આ સંબંધમાં પરમધામની સંપૂર્ણ સંપત્તિ સમાયેલી છે. આ સંબંધની પિછાણ માટે તારતમ જ્ઞાનનું અવતરણ થયું છે અને તે બધાં રહસ્યોને પ્રગટ કરી રહ્યું છે.

નિસબત હકીકી જાત હું, નિસબત મેં ઈસક ।
નિસબત વાસ્તે ઈલમ, ઈત આયા બેસક ॥ ૫ ॥

બ્રહ્માત્માઓનો સંબંધ શ્રી રાજજીનાં અંગો સાથે છે. એમાં જ તેમનો શાશ્વત પ્રેમ સમાયેલો છે. એમની ઓળખાણ માટે આ જગતમાં તારતમ જ્ઞાનનું અવતરણ થયું છે અને હવે બધા સંદેહો દૂર થઈ ગયા છે.

એ હકેં કિયા ઈસકસોં, કે બંધ બાંધે જહૂર ।
સો જાનત હું નિસબતી, જો બિલવત હુઈ મજફૂર ॥ ૬ ॥

પોતાના પ્રેમની ઓળખાણ માટે શ્રીરાજજીએ આ ખેલની રચના કરાવી અને વિવિધ ધર્મગ્રન્થોની સાક્ષીઓ અપાવી. પરમધામ મૂલમિલાવામાં થયેલી પ્રેમ ચર્ચાનું રહસ્ય પરમધામના સંબંધી (નિસબતી) બ્રહ્મ આત્માઓ જ જાણે છે.

હકેં નિસબત વાસ્તે, કે બંધ બાંધે માહેં ખેલ ।
સબ સુખ દેને નિસબત કો, તીન બેર આએ માહેં લૈલ ॥ ૭ ॥

આ સંબંધની પિછાણ કરાવવા માટે શ્રીરાજજીએ આ જગતમાં વિવિધ પ્રકારની લીલાઓ કરી છે. પોતાના નિસબતી બ્રહ્મ આત્માઓને અપાર સુખ આપવા માટે તેઓ આ મહિમામયી રાત્રિમાં ત્રણવાર (પ્રજ, રાસ, અને જાગણીમાં) આવ્યા છે.

અવલ દેખાયા લૈલ મેં, નિસબત જાન ઈસક ।
દૂસરી બેર દેખાઈયા, ગુજ ઈસક મુતલક ॥ ૮ ॥

સર્વ પ્રથમ બ્રજલીલામાં તેઓએ પોતાના આત્માઓને પ્રેમનો અનુભવ કરાવ્યો. બીજાવાર રાસની લીલામાં પ્રેમનાં ગૂઢ રહસ્યો સ્પષ્ટ કર્યાં.

વાસ્તે નિસબત બેર તીસરી, ખેલ દેખાયા હક ।
ઈલમ બડાઈ ઈસક કી, દેખ્યા ગુજ બકા કા બેસક ॥ ૯ ॥

આ સંબંધની પૂર્ણ પિછાણ કરાવવા માટે શ્રીરાજજીએ ત્રીજાવાર આ જાગણી લીલા દેખાડી. જ્યાં

તેમના તારતમ જ્ઞાનના પ્રતાપથી સંદેહ રહિત થઈ દિવ્ય પ્રેમ અને અખંડ પરમધામનાં ગૂઢ રહસ્યોનો સ્પષ્ટ અનુભવ કર્યો.

નિસબ્ધત વાસ્તે ઈસક, નિસબ્ધત વાસ્તે ઈલમ ।
ખુસાલી નિસબ્ધત વાસ્તે, આખર લ્યાએ ખસમ ॥ ૧૦ ॥

આ સંબંધને માટે આ પ્રેમ છે, એમના માટે આ તારતમ જ્ઞાન છે. આ બ્રહ્માત્માઓને આનંદ આપવા માટે ધર્ષણી તારતમજ્ઞાન લઈને આવ્યા છે.

એ ઈલમ અંદર યો કેહેત હૈ, એ જો નિસબ્ધત દેખત દુખ ।
ઇન દુખ મેં બકા અરસ કે, હૈં હક દિલ કે કે સુખ ॥ ૧૧ ॥

તારતમજ્ઞાન દ્વારા એ જાણ થઈ કે બ્રહ્માત્માઓ જગતનો દુઃખરૂપી ખેલ જોઈ રહ્યા છે. પરન્તુ તેમાં પણ અખંડ પરમધામ તથા શ્રીરાજજીના હદ્યનું અપાર સુખ સમાયેલું છે.

એ સુખ સાગર નિસબ્ધત કા, તિનકા સુમાર ન આવે કાંહિં ।
સબ હકે મપાએ સાગર, પર નિસબ્ધત તૌલ કોઈ નાહિં ॥ ૧૨ ॥

આ સુખ સાગર મૂળ સંબંધનો છે. એની શોભાનો કોઈ પાર નથી. શ્રીરાજજીની કૃપાથી અન્ય બધા સાગરોનું વર્ણન થયું પરંતુ આ સમબંધના સાગરની તુલના અન્ય કોઈની સાથે થઈ શકે નહીં.

માપે ગેહેરે સાગર, જિનકો થાહ ન દેખે કોએ ।
તિન હક દિલ અંદર પૈઠ કે, માપે ઈસક સાગર સોએ ॥ ૧૩ ॥

શ્રીરાજજીએ મારા હદ્ય પર બિરાજમાન થઈ આ ગહન (ઉંડા) સાગરોનું પ્રેમપૂર્વક વર્ણન કરાવ્યું. જેના સંબંધમાં આજ સુધી કોઈને પણ ભાગ હતી નહીં.

જો હક કાહું ન પાઈયા, ના કિન સુનિયા કાન ।
પાયા ન વાકે અરસ કો, જો કૌન ઠૌર મકાન ॥ ૧૪ ॥

જે પરમાત્માના વિષયમાં આજ સુધી કોઈએ કંઈ સાંભળ્યું ન હતું અને ન તેમણે કંઈ પ્રાપ્ત કર્યું હતું, એટલું જ નહીં તેમના ધામની પણ ખબર કોઈને ન હતી કે તેઓ ક્યાં રહે છે ?

સબ બુજરકો દ્વારિયાં, કિન પાઈ ન બકા તરફ ।
દુનિયાં ચૌદે તબક મેં, કિન કહ્યા ન એક હરફ ॥ ૧૫ ॥

અનેક મનીષિઓએ પરમાત્માની શોધ કરી પરન્તુ કોઈને પણ પરમધામની દિશા પ્રાપ્ત થઈ નહીં. એટલા માટે આ ચૌદ્દોકમાં કોઈએ પણ પરમાત્માના સંબંધમાં એક શબ્દનું પણ ઉચ્ચારણ કર્યું નહીં.

તિન હક દિલ અંદર પૈઠકે, માયા સાગર ઈસક ।
ઇન હકકે ઈલમેં રોસની, સબ માપે સાગર બેસક ॥ ૧૬ ॥

સ્વયં પરબ્રહ્મ પરમાત્માએ મારા હદ્યમાં બિરાજમાન થઈ આ સાગરોનું પ્રેમપૂર્વક વર્ણન કરાવ્યું છે. આ પરમાત્મા દ્વારા પ્રાપ્ત બ્રહ્મજ્ઞાનના પ્રકાશમાં નિશ્ચય મેં આ સાગરોનું વર્ણન કર્યું છે.

સો ઈસક ઈલમ સુખ સાગર, વાસ્તે આએ નિસબ્ધત ।
ઇન નિસબ્ધત કે તૌલ કોઈ, લ્યાઉં કહાં સે હક ન્યામત ॥ ૧૭ ॥

પ્રેમ અને જ્ઞાનના સુખસાગરનું વર્ણન પણ આ સંબંધની ઓળખાણ માટે જ છે. એટલા માટે

આ સમબન્ધની તુલનામાં પરમધામની કઈ અખંડ સંપત્તિનું વર્ણન કરું ?

એ નિસબ્ત જો સાગર, જાને નિસબ્તી મોમિન ।

કહું થાહ ન ગેહેરા સાગર, કોઈ પાવે ન નિસબ્ત બિન ॥ ૧૮ ॥

આ સંબંધના સાગરને બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે છે. આ સાગર એટલો અફાટ અને અગાધ છે કે પરમધામના સંબંધ વિના કોઈપણ એની ઊંડાઈને સ્પર્શી (પામી) શકે નહીં.

તો ક્યો કહું જોડ નિસબ્ત કી, જો દીજે નિસબ્ત માન ।

નિસબ્ત હક્કી જત હૈં, જો હક વાહેદત સુભાન ॥ ૧૯ ॥

આ અલૌકિક સંબંધની તુલના કોની સાથે કરી શકાય ? આ તો શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓનો સંબંધ છે, જે શ્રીરાજજીના એકાત્મભાવનો ઘોતક છે.

બોહોત લહેરી ઈન સાગર કી, મેહેર ઈસક ઈલમ ।

સોભા તેજ સુખ કે બકા, એ નિસબ્ત મેં જત ખસમ ॥ ૨૦ ॥

આ સમબન્ધના સાગરમાં શ્રીરાજજીની કૃપા, પ્રેમ અને જ્ઞાનની અનેક લહેરો ઉઠે છે. શ્રીરાજજીની અંગસ્વરૂપા આ બ્રહ્મપ્રિયાઓમાં પરમધામની શોભા, તેજ તથા અખંડ સુખ છે.

એ ઈલમ એ ઈસક, ઔર નિસબ્ત કહી જો એ ।

એ તીનોં સિફત માહેં મોમિનોં, નિસબ્ત હક્કી જે ॥ ૨૧ ॥

ઉપરોક્ત જ્ઞાન, પ્રેમ અને સંબંધ જેવા ત્રણેય ગુણોની શોભા બ્રહ્માત્માઓમાં જ સમાયેલી છે, કેમકે બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીનાં અંગ રૂપ છે.

કિન પાયા ન ઈન ઈલમ કો, કિન પાયા ના એ ઈસક ।

તો ક્યો પાવે એ નિસબ્ત, પેહેલેં સૂરત ન પાઈ હક ॥ ૨૨ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓ સિવાય અન્ય કોઈએ પણ આજ સુધી આ બ્રહ્મજ્ઞાનને તથા દિવ્ય પ્રેમને પ્રાપ્ત કર્યો નથી. આથી એવા લોકો બ્રહ્મ આત્માઓના સંબંધની ઓળખાણ કેવી રીતે કરી શકે ? (કેમકે) તેમને પરમાત્માના સ્વરૂપની જ ઓળખાણ નથી.

એ ગુજ ભેદ હક રૂહન કે, હક દિલ કી ભી ઔર ।

એ જાને હક નિસબ્તી, જાકો હક કદમ તલે ઢૌર ॥ ૨૩ ॥

શ્રીરાજજી અને બ્રહ્મ આત્માઓના સમબન્ધનાં ગૂઢ રહેસ્થોને તથા શ્રીરાજજીના હૃદયના પ્રેમભાવને તેમના અંગરૂપ બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે છે, જે સ્વયં તેમનાં શ્રી ચરણોમાં બેઠા છે.

જબ દેખોં હક નિસબ્ત, તબ એકૈ હક નિસબ્ત ।

ઔર હકકા હુકમ, કંદુ ના હુકમ બિના કિત ॥ ૨૪ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજીની આ અટૂટ સમબન્ધ પર દાણિ પડે છે તો તે સમયે માત્ર તેમનો જ શાશ્વત સંબંધ જોવા મળે છે. જ્યારે જગત તરફ દાણિ પડે છે ત્યારે સર્વત્ર શ્રીરાજજીનો જ આદેશ દેખાય છે. તેમના સિવાય ક્યાંય કંઈ પણ નથી.

જો કોઈ હકકે હુકમ કા, તાએ જો ઈલમ કરે બેસક ।

લેવેં અપની મેહેર મેં, તો નેક દીદાર કંદુ હક ॥ ૨૫ ॥

જે બ્રહ્મ આત્માઓ શ્રીરાજજીના આદેશ દ્વારા જગતનો આ બેલ જોવા આવ્યા છે, જો તેઓ

તારતમ જ્ઞાન દ્વારા સંદેહ રહીત થઈ જાય છે તો તેમને શ્રીરાજજી પોતાની અપાર કૃપાની અંદર લઈ લે છે. જેનાથી તેમને શ્રીરાજજીના દર્શનનું કંઈક સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

પર કંબું દીદાર ના નિસબ્ધત કા, ના કાંદું કો એહ ન્યામત ।
એ જુબાં ઈન નિસબ્ધત કી, કહા કરસી સિફત ॥ ૨૬ ॥

પરન્તુ પોતાની અંગરૂપ શ્યામાજી અને બ્રહ્મ આત્માઓના દર્શનનું સૌભાગ્ય ક્યારેય કોઈને પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી. એટલા માટે આ અંગનાઓના મહિમાનનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ?

એ જો સરૂપ નિસબ્ધત કે, કાંદું ન દેવેં દેખાએ ।
બદલે આપ દેખાવત, ઘારી નિસબ્ધત રખેં છિપાએ ॥ ૨૭ ॥

શ્રીરાજજી કોઈને પણ પોતાની અંગનાઓનું દર્શન કરાવતા નથી. તેમના સ્થાને તેઓ સ્વયં દર્શન આપે છે. તેઓ સદેવ પોતાની પ્રિય અંગનાઓને ગુમ રાખે છે.

નિમૂના ઈન નિસબ્ધત કા, કોઈ નાહીં ઈન સમાન ।
જ્યો નિમૂના દૂસરા, દિયા ન જાએ સુભાન ॥ ૨૮ ॥

આ અંગનાઓનું કોઈ ઉદાહરણ જ નથી. કેમકે એમના સમાન અન્ય કોઈ નથી. જેમ શ્રીરાજજી માટે બીજા કોઈનું ઉદાહરણ આપી શકતું નથી તે રીતે એમનું પણ કોઈ ઉદાહરણ નથી.

ક્યોં દીજે નિમૂના ઈનકા, જો કહી હક્કી જાત ।
નિસબ્ધત ઈસક ઈલમ, જ્યોં વૃખ ફલ ફૂલ પાત ॥ ૨૯ ॥

એમના માટે ઉદાહરણ કેવી રીતે આપી શકાય ? એ તો સ્વયં શ્રીરાજજીની અંગનાઓ છે. આ અંગનાઓનો પ્રેમ તથા બ્રહ્મજ્ઞાનનો સંબંધ વૃક્ષ, ફલ, ફૂલ અને પર્ણનો પરસ્પર હોય તેવો છે.

સબ લગે હું નિસબ્ધત કો, ઈસક ઈલમ હુકમ ।
ના તો કેસે ઈત જાહેર હોએ, હમ તુમ ઈસક ઈલમ ॥ ૩૦ ॥

એટલા માટે પ્રેમ, જ્ઞાન અને આદેશ આ બ્રહ્મ આત્માઓની સાથે સંકળાયેલ છે. નહિ તો અમારી તથા તમારા અવતરણની સાથે શાશ્વત પ્રેમ અને તારતમ જ્ઞાનનું અવતરણ કેવી રીતે થઈ શકે ?

એ સબ નિસબ્ધત વાસ્તે, જો કંદું સબદ ઉઠત ।
યા જો નજરોં દેખત, યા જો કાનોં સુનત ॥ ૩૧ ॥

શબ્દો દ્વારા જે વર્ણન થઈ રહ્યું છે, જે દાણીથી દેખાય છે અથવા જે શ્રવણ-અંગો (કાનો)થી સંભળાઈ રહ્યું છે આ બધું બ્રહ્માત્માઓ માટે જ છે.

જ્યોં હાથ પાંચ સૂરત કે, મુખ નેત્ર નાસિકા કાન ।
ત્યોં સબ મિલ એક સૂરત, યોં વાહેદત અંગ સુભાન ॥ ૩૨ ॥

જેમ હાથ, પગ, મુખ, નેત્ર, નાસિકા, કાન વગેરે બધા અંગો એક જ શરીરનાં કહેવાય છે, તે રીતે બ્રહ્માત્માઓ તથા શ્રીશ્યામાજી બધાં શ્રીરાજજીના જ અદ્વૈત સ્વરૂપ છે.

અબ કહા કંદું નિસબ્ધત કી, દિયા ન નિમૂના જાત ।
ઔર સબદ ના ઈન ઉપર, અબ કહા કંદું મુખ બાત ॥ ૩૩ ॥

શ્રીરાજજીની આ અંગનાઓના વિષયમાં હવે વધારે શું કહી શકાય ? એમના માટે કોઈ ઉદાહરણ

જ નથી. એમના વર્ણન માટે અન્ય કોઈ શબ્દ પણ નથી. એટલા માટે જુભ દ્વારા વધારે શું કહું ?

સિંહત અલેખેં નિસબત, જ્યોં સિંહત અલેખેં હક ।

સબદાતીત ન આવે સબદ મેં, મૈં કહી ઈન બુધ માઝક ॥ ૩૪ ॥

જે રીતે શ્રીરાજજીનો મહિમા શબ્દાતીત છે તે રીતે તેમની અંગનાઓ (શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓ)નો મહિમા પણ શબ્દાતીત છે જો કે શબ્દાતીતની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી. તો પણ મેં મારી બુદ્ધિની મર્યાદા અનુસાર એના માટે પ્રયત્ન કર્યો છે.

જો કહિએ સારી ઉમર લગ, તો સિંહત ન આવે સુમાર ।

એ દરિયા નિસબત કા, યાકી લહેરેં અખંડ સાગર ॥ ૩૫ ॥

સમગ્ર જીવન દરમિયાન તેના મહિમાનું ગાન કરવામાં આવે તો પણ એનો પાર પામી શકાતો નથી. આ તો શ્રીરાજજીની અંગના બ્રહ્માત્માઓ તથા શ્યામાજીનો સાગર છે. એમની લહેરો અખંડ તથા અપાર છે.

એ બાત બડી હક નિસબત, સો જૂઠે ખેલ મેં નાહિં ।

એ બાત હોત બકા મિને, હક બિલવત કે માહિં ॥ ૩૬ ॥

શ્રીરાજજીની અંગનાઓની વિશેષતા અમાપ છે. આ નશ્વર ખેલમાં તેમના સમ્બન્ધની ઓળખાણ થઈ શકતી નથી. આ તો અખંડ પરમધામમાં મૂલભિલાવાની અંદર જ સંભવ છે.

જો ખેલ મેં ખબર ના હકકી, તો નિસબત ખબર કર્યો હોએ ।

હક આશિક નિસબત માસૂક, વાહેદત મેં ના દોએ ॥ ૩૭ ॥

આ નશ્વર જગતમાં જ્યારે પરમાત્માની જ ભાળ નથી, તો અહીં તેમની અંગનાઓની ભાળ કેવી રીતે હોય શકે ? જો કે આ જગતમાં પોતાની પ્રિય બ્રહ્માંગનાઓ માટે સ્વયં શ્રીરાજજી ચાહક (આશિક) બનીને આવ્યા છે. પરંતુ અદ્વૈત પરમધામમાં આ બધા એક જ અદ્વૈત સ્વરૂપમાં છે.

એ બાત સુને જો ખેલ મેં, બડા અચરજ હોવે તિન ।

કિન પાઈ ના તરફ હકકી, એ તો હક માસૂક વતન ॥ ૩૮ ॥

આ નશ્વર જગતમાં જે અદ્વૈત સ્વરૂપ વિશે સાંભળે છે તેને ધાણું આશ્ર્ય થાય છે, કેમકે આ જગતમાં કોઈ પણ આજ સુધી પરમાત્માની દિશા પામી શક્યું નથી. આ પરમધામ તો શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓનું ઘર છે.

તીન સૂરત મહંમદ કી, ગુજ હકકા જાનેં સોએ ।

હક જાનેં યા નિસબતી, ઔર કોઈ જાનેં જો દૂસરા હોએ ॥ ૩૯ ॥

રસૂલ મહંમદે જે ત્રાણ સ્વરૂપો (સુરતોની ચર્ચા કરી છે તે જ શ્રીરાજજીના હૃદયના ગૂઢ રહસ્યને જાણી શકે છે. યા તો સ્વયં શ્રીરાજજી આ રહસ્યને જાણે છે. યા તો તેમની અંગનાઓ (બ્રહ્માત્માઓ) જાણે છે. એમના સિવાય બીજું કોઈ હોય ત્યારે તે જાણી શકે.

વાહેદત કી એ પેહેચાન, અરસ દિલ કહ્યા મોમન ।

માસૂક કહ્યા મહંમદ કો, જો અરસ મેં યાકે તન ॥ ૪૦ ॥

એકાત્મતા (વાહેદત)ની ઓળખાણ એ જ છે કે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને જ શ્રીરાજજીનું પરમધામ

કહેવામાં આવ્યું છે. એટલા માટે શ્રીશ્યામાજી (મહંમદ)ને માશૂક (પ્રેમપાત્ર) કહેવામાં આવ્યા. કેમકે એમનું મૂલસ્વરૂપ પરમધામમાં બિરાજમાન છે.

મહામત કહે એ મોમિનો, એ નિસબ્ધત ઈસક સાગર ।
લ્યો ઘ્યાલે હક હુકમેં, પિઓ ઝૂલ ભર ભર ॥ ૪૧ ॥

મહામતિ કહે છે, હે બ્રહ્મ-આત્માઓ ! શ્રીરાજજી, શ્રીશ્યામાજી અને બ્રહ્મ-આત્માઓના પ્રેમનો આ સાગર છે. હવે શ્રી રાજજીના આદેશથી ઘ્યાલા ભરીભરી આ પ્રેમસુધાનું નિરંતર પાન કરો.

પ્રકરણ ૧૪ ચોપાઈ ૧૦૮૩

સાગર આઠમા મેહેરકા

(શ્રી રાજજીની કૃપાનો આઠમો સાગર)

ઔર સાગર જો મેહેર કા, સો સોભા અતિ લેત ।
લેહેરેં આવે મેહેર સાગર, ખૂબી સુખ સમેત ॥ ૧ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાનો આ (મેહેર) સાગર અતિશય શોભા સમ્પન્ન છે. એમાં અપાર સુખોની લહેરો નિરંતર આવ્યાં કરે છે.

(પૂર્વ વર્ણવિલા સાગરોમાં પ્રત્યેકમાં એક-એક રસનું વર્ણન છે પરન્તુ આ મેહેર સાગરમાં પૂર્વ કહેલા બધા સાગરોના રસની સાથોસાથ કૃપાનો વિશેષ રસ સમાયેલો છે. એટલા માટે અહીં ‘ઔર’ કહ્યું છે.)

હુકમ મેહેર કે હાથ મેં, જોસ મેહેર કે અંગ ।
ઈસક આવે મેહેર સે, બેસક ઈલમ તિન સંગ ॥ ૨ ॥

શ્રીરાજજીનો આદેશ તેમની કૃપાને આધીન છે, જોશ પણ કૃપાના અંગ સ્વરૂપ છે. શાશ્વત પ્રેમ અને જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન પણ તેમની કૃપાથી જ પ્રાપ્ત થાય છે.

પૂરી મેહેર જિત હકકી, તિત ઔર કહા ચાહિયત ।
હક મેહેર તિત હોત હૈ, જિત અસલ હૈ નિસબ્ધત ॥ ૩ ॥

જ્યાં શ્રીરાજજીની અસીમ કૃપા પૂર્ણરૂપે હોય છે, ત્યાં બીજી કઈ વસ્તુની જરૂરત બાકી રહેશે ?
પરન્તુ શ્રીરાજજીની કૃપા તેના પર જ થાય છે જેનો મૂળસંબંધ શ્રીરાજજ સાથે છે.

મેહેર હોત અવલ સે, ઈતહીં હોત હુકમ ।
જલૂસ સાથ સબ તિનકે, કથ્યુ કમી ન કરત ખસમ ॥ ૪ ॥

સર્વપ્રથમ બ્રહ્માત્માઓ પર શ્રીરાજજીની અસીમ કૃપા હોય છે. તે ઉપરાન્ત તેમનો આદેશ તેમને પ્રાપ્ત થાય છે. એની સાથોસાથ જ્ઞાન અને આવેશ વગેરે પણ પ્રાપ્ત થાય છે. પોતાની અંગનાઓ માટે શ્રીરાજજ કોઈપણ પ્રકારની ખામી રહેવા દેતા નથી.

એ ખેલ હુआ મેહેર વાસ્તે, માહેં ખેલાએ સબ મેહેર ।
જાથેં મેહેર જુદી હુઈ, તથ હોત સબ જેહેર ॥ ૫ ॥

બ્રહ્માત્માઓ પર અપાર કૃપા કરી તેમને પ્રેમનું મહત્વ સમજાવવા માટે જ આ નશ્વર જગતની

રચના થઈ છે. એટલા માટે આ ખેલમાં પણ શ્રીરાજજી તેમને કૃપાપૂર્વક રમાડી રહ્યા છે. જેના પરથી શ્રીરાજજીની કૃપા દૂર થઈ જાય છે, તેને આ સંપૂર્ણ ખેલ જેર સમાન લાગશે.

દોડી મેહેર દેખત ખેલ મેં, લોક દેખે ઉપર કા જહૂર ।
જાએ અંદર મેહેર કદ્ધુ નહીં, આખર હોત હક સે દૂર ॥ ૬ ॥

આ જગતના ખેલમાં શ્રીરાજજીની કૃપા બે રીતે (બાધ્ય તથા આંતરિક) જોવા મળે છે. જગતના જીવો તેમની બાધ્ય કૃપા (ભौતિક સુખ)ને જુએ છે. પરન્તુ જે આંતરિક કૃપા (આત્મિક સુખ)થી વંચિત રહી જાય છે તેઓ અંતે તો શ્રીરાજજીના સાન્નિધ્યથી પણ વંચિત રહી જશે.

મેહેર સોઈ જો બાતૂની, જો મેહેર બાહેર ઔર માહિં ।
આખર લગ તરફ ધની કી, કમી કદ્ધુએ આવત નાહિં ॥ ૭ ॥

વાસ્તવમાં આંતરિક કૃપા જ વિશેષ માનવામાં આવી છે, જે બાધ્ય (ભौતિક) અને આંતરિક (આત્મિક) બન્ને સુખ આપે છે. જે અંતિમ પળ સુધી શ્રીરાજજીના પ્રત્યે દઢ શ્રદ્ધા રાખે છે, તેને કોઈ પણ પ્રકારની કમી આવતી નથી.

મેહેર હોત હૈ જિન પર, મેહેર દેખત પાંચોં તત્ત્વ ।
પિંડ બ્રહ્માંડ સખ મેહેર કે, મેહેર કે બીચ બસત ॥ ૮ ॥

શ્રીરાજજીની અસીમ કૃપા જેના પર હોય છે તે આત્મા પાંચેય તત્ત્વોમાં (સમગ્ર જગતમાં) તેમની કૃપાનાં જ દર્શન કરે છે. તેમના માટે પિંડ તથા બ્રહ્માંડ પણ કૃપામય થઈ જાય છે. આવો આત્મા હંમેશા સ્વયંને કૃપાની અંદર ભેળવે છે.

એ દુખ રૂપી ઈન જિભી મેં, દુખ ન કાઢું દેખત ।
બાત બડી હૈ મેહેર કી, જો દુખ મેં સુખ લેવત ॥ ૯ ॥

જેના પર શ્રીરાજજીની કૃપા હોય છે તે આત્મા આ દુઃખમય જગતમાં પણ દુઃખનો નહીં પરન્તુ સુખનો જ અનુભવ કરે છે. આ તો શ્રીરાજજીની કૃપાની વિશેષતા છે.

સુખ મેં તો સુખ દાયમ, પર સ્વાદ ન આવત ઉપર ।
દુખ આએ સુખ આવત, સો મેહેર ખોલત નજર ॥ ૧૦ ॥

પરમધામમાં હંમેશા સુખ જ સુખ છે. એટલા માટે ત્યાં બ્રહ્માત્માઓને સુખના સ્વાદનો અનુભવ થયો નહીં. ખરેખર દુઃખ પ્રાપ્ત થયેથી જ તો સુખનો સ્વાદ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. (એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓને દુઃખમય જગતમાં મોકલવામાં આવ્યા) હવે શ્રીરાજજીની કૃપાથી જ તેમની આત્મદાસ્તિ ખુલ્લી રહી છે.

ઈન દુખ જિભી મેં બૈઠકે, મેહેરેં દેખે દુખ દૂર ।
કાયમ સુખ જો હક્કે, સો મેહેર કરત હજૂર ॥ ૧૧ ॥

આ દુઃખમય જગતમાં રહેવા છતાં પણ શ્રીરાજજીની કૃપાથી સ્વયંને દુઃખથી દૂર જોઈ શકે છે. શ્રીરાજજીની કૃપાથી જ હંમેશા તેમનું અખંડ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

મેં દેખ્યા દિલ બિચાર કે, ઈસક હક કા જિત ।
ઈસક મેહેર સે આઈયા, અવલ મેહેર હૈ તિત ॥ ૧૨ ॥

મેં હદ્યપૂર્વક વિચાર કરીને જોયું તો જાણ થઈ કે જ્યાં પણ તેમનો પ્રેમ છે ત્યાં આગળ તેના

પહેલાંથી તેમની કૃપા છે. કેમકે તેમની કૃપાથી જ પ્રેમનો આવિર્ભાવ થાય છે.

અપના ઈલમ જિન દેત હોય, સો ભી મેહેર સે બેસક ।

મેહેર સબ વિધ વ્યાવત, જિત હુકમ જોસ મેહેર હક ॥ ૧૩ ॥

શ્રીરાજજી જેને પોતાનું જ્ઞાન આપે છે તેને પોતાની કૃપાથી સંદેહ રહિત બનાવી દે છે. તેમની કૃપા બધા ગુણોને ખેંચી લે છે, જેથી તેમનો આદેશ તથા જોશ પણ ખેંચાઈને ચાલ્યો આવે છે.

જાકો લેત હોય મેહેર મેં, તાએ પેહેલે મેહેરે બનાવેં વજૂદ ।

ગુન અંગ ઈદ્રી મેહેર કી, રૂહ મેહેર ઝૂકત માહેં બૂધ ॥ ૧૪ ॥

શ્રીરાજજી જેમને પોતાની કૃપા દસ્તિમાં લેવા ઈથી છે, તે તેમના શરીરને પ્રથમથી જ યોગ્ય બનાવી દે છે. જેનાથી તેના ગુણ, અંગ તથા ઈન્દ્રિયો વગેરે બધા કૃપામય થઈ જાય છે. પછી તે શરીરમાં કૃપાપૂર્વક આત્માનો પ્રવેશ કરાવે છે.

મેહેર સિંઘાસન બૈઠક, ઔર મેહેર ચંવર સિર છત્ર ।

સોહોબત સૈન્યા મેહેર કી, દિલ ચાહે મેહેર બાજંત્ર ॥ ૧૫ ॥

જેના ઉપર શ્રીરાજજીની અપાર કૃપા હોય છે તેના માટે તેમની કૃપાની જ બેઠક, સિંહાસન, ચંવર, સિર છત્ર, સહચારી સૈન્ય તથા ઈચ્છાનુકૂલ વાદ્યયંત્ર વગેરે પ્રાપ્ત થાય છે.

(તાત્પર્ય એ છે કે જેને ધણીની કૃપાનો અનુભવ થયો તેને તે કૃપામાં સમ્પૂર્ણ ભૌતિક વૈભવનો પણ અનુભવ થઈ જાય છે. જેમ ઈન્દ્રાવતીજીને થયો છે.)

બોલી બોલાવેં મેહેર કી, ઔર મેહેરે કા ચલન ।

રાત દિન દોડી મેહેર મેં, હોએ મેહેરેં મિલાવા રૂહન ॥ ૧૬ ॥

જેના પર ધણીની અપાર કૃપા થાય છે તેની વાળી તથા વ્યવહારમાં પણ રાત-દિવસ તે જ કૃપા જળહળતી રહે છે. અંતે આત્માને મૂલમિલાવાનું સુખ પણ આજ કૃપાથી પ્રાપ્ત થાય છે.

બંદગી જિકર મેહેર કી, એ મેહેર હક હુકમ ।

રૂહેં બૈઠી મેહેર છાયા મિને, પિંએ મેહેર રસ ઈસક ઈલમ ॥ ૧૭ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપા અને તેમના આદેશથી જ બ્રહ્માત્માઓ પૂજા-અર્થના તથા વંદના કરે છે. આ રીતે બ્રહ્માત્માઓ કૃપાની છત્રછાયામાં બેસીને પ્રેમ તથા જ્ઞાનનો રસ ચાખે છે.

જિત મેહેર તિત સબ હોય, મેહેર અવલ લગ આખર ।

સોહોબત મેહેર દેવહીં, કહું મેહેર સિફત ક્યો કર ॥ ૧૮ ॥

જ્યાં કૃપા થાય છે, ત્યાં બધું થઈ જાય છે. આ કૃપા આરંભથી લઈ અંત સુધી ટકી રહે છે. આ કૃપાને કારણે સાચી સોબત પ્રાપ્ત થાય છે. આ રીતે આ કૃપાના મહિમાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું?

એ જો દરિયા મેહેર કા, બાતૂન જહેર દેખત ।

સબ સુખ દેખત તહાં, મેહેર જિત બસત ॥ ૧૯ ॥

આ કૃપાના સાગરમાં બાધ્ય તથા આંતરિક (ભૌતિક તથા આધ્યાત્મિક) બન્ને પ્રકારનાં સુખ પ્રાપ્ત છે. ખરેખર જ્યાં કૃપા હોય છે ત્યાં બધા પ્રકારનાં સુખો પ્રાપ્ત થાય છે.

બીચ નાખૂદ હુનીય કે, આઈ મેહેર હક જિલવત ।
તિન સે સબ કાયમ હુએ, મેહેરે કી બરકત ॥ ૨૦ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાથી જ આ નશ્વર જગતમાં બ્રહ્માત્માઓ અવતરિત થયા છે. તેમના દ્વારા જગતના જીવોને અખંડ મુક્તિ સ્થળનું સુખ પ્રાપ્ત થશે. ખરેખર આ બધું શ્રીરાજજીની કૃપાનો જ પ્રતાપ છે.

બરનન કરું ક્યો મેહેર કી, સિફત ના પોહોંચત ।
એ મેહેર હકકી બાતૂની, નજર માહેં બસત ॥ ૨૧ ॥

શ્રી રાજજીની કૃપાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? તેમની પ્રશંસા માટે શબ્દ પણ મૌન રહી જાય છે. તેમની આ આંતરિક કૃપા તેમની જ દાખિલાં રહે છે. અર્થાત્ જેના પર તેમની કૃપાદાષ્ટિ થાય છે તેને અપાર સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

એ મેહેર કરત સબ જાહેર, સબકા મતા તોલત ।
જો કિન કાનોં ના સુન્યા, સો મેહેર મગજ ખોલત ॥ ૨૨ ॥

આ કૃપાથી બધાં રહસ્ય સ્પષ્ટ થઈ જાય છે, એનાથી બધાના સિદ્ધાંતોનું મૂલ્યાંકન થાય છે. જે પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માના વિષયમાં આજ સુધી કોઈએ યથાર્થ રૂપે સાંભળ્યું પણ ન હતું, તેમનાં ગૂઢ રહસ્યોને પણ આ જ કૃપાએ સ્પષ્ટ કરી દીધાં છે.

બરનન કરું ક્યો મેહેર કી, જો બસત હકકે દિલ ।
જાકો દિલ મેં લેત હૈં, તહાં આવત ન્યામત સબ મિલ ॥ ૨૩ ॥

શ્રીરાજજીના હદ્યમાં આવેલ આ કૃપાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? તેઓ જેને હદ્યમાં લઈ લે છે ત્યાં બધી સંપત્તિઓ પોતાની મેળે ચાલી આવે છે.

બરનન કરું ક્યો મેહેર કી, જો બસત હૈ માહેં હક ।
જાકો નિવાજે મેહેર મેં, તાએ દેત આપ માફક ॥ ૨૪ ॥

શ્રીરાજજીની અંદર હંમેશાં રહેવાવાળી આ કૃપાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? જેને તેઓ પોતાની કૃપાથી વિભૂષિત કરી દે છે તેને તે તેમની ક્ષમતાને અનુરૂપ સામર્થ્ય આપે છે.

બાત બડી હૈ મેહેર કી, જિત મેહેર તિત સબ ।
નિમખ ના છોડેં નજર સે, ઈન ઊપર કહા કષ્ટું અબ ॥ ૨૫ ॥

આ કૃપાની વાત જ નિરાળી છે. જેના પર કૃપા થતી હોય, તેને બધું જ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. તે તેને પળમાત્ર માટે પણ પોતાની દાખિલી દૂર કરતા નથી. હવે આનાથી વધારે શું કહું ?

જહાં આપ તહાં નજર, જહાં નજર તહાં મેહેર ।
મેહેર બિના ઔર જો કષ્ટુ, સો સબ લગે જેહેર ॥ ૨૬ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓના હદ્યમાં શ્રીરાજજીનો વાસ છે, તેમના પર તેમની દાખિલ પણ છે. જ્યાં પણ તેમની દાખિલ થાય છે ત્યાં તેમની કૃપા થાય જ છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓને શ્રીરાજજીની કૃપા સિવાય બધું જ ઝેર સમાન લાગે છે.

બાત બડી હૈ મેહેર કી, મેહેર હોએ ના બિના અંકૂર ।
અંકૂર સોઈ હક નિસબતી, માહેં બસત તજલ્લા નૂર ॥ ૨૭ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાનો મહિમા અતિ વિશેષ છે, પરન્તુ સમબન્ધ વિના તે પ્રાપ્ત થશે નહીં. ખરેખર બ્રહ્માત્માઓનો સંબંધ શ્રીરાજજી સાથે છે. તેઓ જ તેજોમય ભૂમિ પરમધામમાં રહે છે.

જ્યોં મેહેર ત્યોં જોસ હૈ, જ્યોં જોસ ત્યોં હુકમ ।
મેહેર રેહેત નૂર બલ લિયેં, તહાં હક ઈસક ઈલમ ॥ ૨૮ ॥

જેવી શ્રીરાજજીની કૃપા પ્રાપ્ત થાય છે તેવો જ તેમનો જોશ તથા તેમની આજ્ઞા પ્રાપ્ત થાય છે. ખરું જોતાં આ કૃપા તેજોમય શક્તિની સાથે જ રહે છે. તેની સાથે શ્રીરાજજીનો પ્રેમ તથા જ્ઞાન પણ રહે છે.

મીઠા સુખ મેહેર સાગર, મેહેર મેં હક આરામ ।
મેહેર ઈસક હક અંગ હૈ, મેહેર ઈસક પ્રેમ કામ ॥ ૨૯ ॥

શ્રીરાજજીના આ કૃપા સાગરમાં મીહું (મધુર) સુખ તથા શાંતિ છે. કૃપા તથા પ્રેમ બન્ને શ્રીરાજજીનાં જ અંગભૂત છે. કૃપા દ્વારા ધામધણી સાથે મિલનની ઉત્કંઠા ઉત્પન્ન થાય છે.

કામ બડે ઈન મેહેર કે, એ મેહેર ઈન હક ।
મેહેર હોત જિન ઉપર, તાએ દેત આપ માફક ॥ ૩૦ ॥

ધામધણીની કૃપાનું કાર્ય અતિ મહાન છે. જેની ઉપર આ કૃપા થાય છે તેને તે પોતાને અનુરૂપ બનાવી દે છે.

મેહેરેં ખેલ બનાઈયા, વાસ્તે મેહેર મોમન ।
મેહેરેં મિલાવા હુઆ, ઔર મેહેર ફિરસ્તન ॥ ૩૧ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાથી જ બ્રહ્માત્માઓ માટે આ નશ્વર જગતની રૂચના થઈ છે અને એમાં બ્રહ્માત્માઓ તથા ઈશ્વરી સૂચિનું અવતરણ સુરતા રૂપે થયું છે.

મેહેરેં રસૂલ હોએ આઈયા, મેહેરેં હક લિયે ઝુરમાન ।
કુંજ લ્યાએ મેહેર કી, કરી મેહેરેં હક પેહેચાન ॥ ૩૨ ॥

શ્રી રાજજીની કૃપાથી જ તેમનો સંદેશ લઈ રસૂલ મહંમદ આ જગતમાં આવ્યા છે. સદ્ગુરુ શ્રીદેવચંદ્રજી મહારાજ પણ તેમની કૃપાથી તારતમ જ્ઞાનરૂપી ચાવી લઈ આવ્યા અને તેઓએ પૂર્ણ બ્રહ્મ પરમાત્માની ઓળખાણ કરાવી.

હૈ મેહેરેં કુંજ ઈમામ કો, તીનોં મહંમદ સૂરત ।
મેહેરેં હૈ હિકમત, કરી મેહેરેં જાહેર હકીકત ॥ ૩૩ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાથી સદ્ગુરુ (શ્રી દેવચંદ્રજી)એ મને તારતમ જ્ઞાન રૂપી ચાવી પ્રદાન કરી જેનાથી મેં રસૂલ મહંમદ દ્વારા નિર્દિષ્ટ ત્રણોય સ્વરૂપોનું રહસ્ય સ્પષ્ટ કર્યું. આ કૃપાએ જ મને શક્તિ આપી જેના કારણે મેં પરમધામની યથાર્થતા સ્પષ્ટ કરી દીધી.

સો ઝુરમાન મેહેરેં ખોલિયા, કરી જાહેર મેહેરેં આખરત ।
મેહેરે સમજે મોમન, કરી મેહેરેં જાહેર બિલવત ॥ ૩૪ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાએ જ કુરાનનાં ગૂઢ રહસ્યો સ્પષ્ટ કર્યો અને આત્મજગૃતિનો (અંતિમ) દિવસ

પણ પ્રગટ કરી દીધો. આ કૃપા દ્વારા બ્રહ્માત્માઓએ આ રહસ્ય જાણ્યું અને મૂલમિલાવાના પ્રેમ સંવાદનું ગૂઢ રહસ્ય પણ સ્પષ્ટ કરી દીધું.

એ મેહેર મોમિનોં પર, એહી ખાસલખાસ ઉમત ।
દઈ મેહેરેં બિસ્ત સબન કો, સો મેહેર મોમિનોં બરકત ॥ ૩૫ ॥

ખરેખર બ્રહ્માત્માઓ પર જ આ કૃપા થઈ છે કેમકે એ જ સર્વશ્રેષ્ઠ સમુદ્દરાય (ખાસલખાસ ઉમત) છે. આ કૃપાના પ્રતાપથી તેઓએ જગતના જીવોને મુક્તિસ્થળનું સુખ આપ્યું છે.

મેહેરેં ખેલ દેખ્યા મોમિનોં, મેહેરેં આએ તલેં કદમ ।
મેહેરેં ક્યામત કરકે, મેહેરેં હંસકે મિલે ખસમ ॥ ૩૬ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાથી જ બ્રહ્માત્માઓએ આ ખેલ જોયો છે અને તે આ ખેલમાં પણ શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં આવી ગયા છે. હવે આ કૃપા દ્વારા જગૃત થઈ તેઓ હસતાં હસતાં પોતાના ધડીને મળશે.

મેહેર કી બાતેં તો કહું, જો મેહેર કો હોવે પાર ।
મેહેરેં હક ન્યામત સબ માપી, મેહેરેં મેહેર કો નાહીં સુમાર ॥ ૩૭ ॥

જો કૃપાનો કોઈ પાર હોત તો હું તેની ચર્ચા અવશ્ય કરત. આ કૃપાએ બધી સંપત્તિઓનું નિરૂપણ કર્યું, પરન્તુ આ સ્વયં પોતાનું નિરૂપણ કરી શકતી નથી.

જો મેહેર ઠાઢી રહે, તો મેહેર માપી જાએ ।
મેહેર પલ મેં બઢે કોટ ગુની, સો ક્યો મેહેરેં મેહેર મપાએ ॥ ૩૮ ॥

જો આ કૃપા સ્થિર હોય તો તેને માપી શકાય પરન્તુ આ તો પલમાત્રમાં કરોડો ગણી વધી જાય છે. એટલા માટે આને કેવી રીતે માપી શકાય ?

મેહેરેં દિલ અરસ કિયા, દિલ મોમિન મેહેર સાગર ।
હક મેહેર લે બેઠે દિલ મેં, દેખો મોમિનોં મેહેર કાદર ॥ ૩૯ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાએ જ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામ બનાવ્યું છે. હવે તેમના હૃદયમાં કૃપાનો અગાધ સાગર ઉમટવા લાગ્યો. હે બ્રહ્માત્માઓ ! તમારા હૃદયમાં શ્રીરાજજ કૃપાપૂર્વક બિરાજમાન થઈ ગયા છે. આ તેમની મોટી કૃપાનું પરિણામ છે.

બાત બડી હૈ મેહેર કી, હકકે દિલકા ઘાર ।
સો જાને દિલ હક્કા, યા મેહેર જાને મેહેર કો સુમાર ॥ ૪૦ ॥

શ્રીરાજજીની આ કૃપા અતિ શ્રેષ્ઠ છે. આ તો તેમના હૃદયના પ્રેમ સ્વરૂપ છે. એમના મહત્વને તેમનું હૃદય જાણે છે અથવા તેમની આ કૃપા જાણે છે.

જો એક બચન કહું મેહેર કા, લે મેહેર સમજિયો સોએ ।
અપાર ઉમર અપાર જુબાંએં, તો મેહેર કો હિસાબ ન હોએ ॥ ૪૧ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાનો એક પણ શબ્દ મારાથી કહેવાઈ રહ્યો છે તો તેને તમે તે કૃપા દ્વારા જ સમજવાનો પ્રયત્ન કરો. નહિ તો અનંત સમય સુધી અસંખ્ય જીબથી એનું વર્ણન કરવા લાગીએ તો પણ એનું નિરૂપણ થઈ શકતું નથી.

નિપટ બડા સાગર આઠમા, એ મેહેર કો નીકે જાન ।
જો મેહેર હોએ તુઝ ઊપર, તો મેહેર કી હોએ પેહેચાન ॥ ૪૨ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાનો આ આઠમો સાગર ખરેખર અતિ વિશાળ છે. હે આત્મા ! તારા પર શ્રીરાજજીની અસીમ કૃપા થઈ છે જેથી તને એમની ઓળખાણ થઈ ગઈ.

સાત સાગર બરનન કિએ, સાગર આઠમા બિના હિસાબ ।
એ મેહેર કો પાર ન આવહીં, જો કૈ કોટ કરું કિતાબ ॥ ૪૩ ॥

સાત સાગરોનું વર્ણન થઈ ગયું પરન્તુ આ કૃપા સાગરનો કોઈ પાર નથી. એનું વર્ણન કરતાં જો કરોડો ગ્રન્થોની રચના પણ કરવા લાગીએ તો પણ એનો કોઈ પાર પામી શકશે નહીં.

એ મેહેર મોમિન જાનહીં, જિન ઊપર હૈ મેહેર ।
તાકો હક્કી મેહેર બિના, ઔર દેખેં સબ જેહેર ॥ ૪૪ ॥

આ કૃપા સાગરને તો બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે છે, જેના પર આ કૃપા થઈ છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓને શ્રીરાજજીની કૃપા સિવાય બીજું બધું એર સમાન લાગવા લાગે છે.

મહામત કહે એ મોમિનો, એ મેહેર બડા સાગર ।
સો મેહેર હક કદમોં તલેં, પિઓ અમીરસ હક નજર ॥ ૪૫ ॥

મહામતિ કહે છે, હે બ્રહ્મ આત્માઓ ! શ્રીરાજજીની કૃપાનો આ સાગર અતિ મહાન છે. હવે આ કૃપા દ્વારા શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં જાગૃત થઈ તેમની દર્શિના અમૃત રસનું પાન કરો.

પ્રકરણ ૧૫ ચોપાઈ ૧૧૨૮

શ્રી સાગર ગ્રન્થ સંપૂર્ણ

पहले बीज उत्तम हुआ, पुरी जहां नैतन ।
 सब पुरियों में उत्तम, हुई धन धन ॥
 ए मधे जे पुरी कहवे, नैतन जेहुं नाम ।
 उत्तम चौदे भवनमां, जिहां वालानो विश्वाम ॥

- महामति श्री प्राणनाथ



श्री ५ नवतनपुरीधाम, जामनगर